

STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

MARTIN OPITZ KIADÓ

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 25

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 5

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeological Sciences
(Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Early Hungarians' History Research Team of RCH
(Budapest)

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő Cemetery
and the Avar Period
in the Trans-Tisza Region

Szerkesztők

LŐRINCZY GÁBOR – MAJOR BALÁZS – TÜRK ATTILA

BUDAPEST – SZEGED – SZENTES
2022

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
és a Magyar Őstörténeti Kutatócsoport támogatásával valósult meg.

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Rajz: Czabarka Zsuzsanna, Koncz Margit, valamint Dobó Bernadett, Szőke Ágnes és Vidovics Teréz

Sírfotók: Lőrinczy Gábor

Képszerkesztés: Ambrus Edit, Váczi Gábor

Temetőtérkép: Kamarási András

Angol fordítás: Csiky Gergely, Kondé Zsófia, Marcsik Antónia, Sebők Katalin, Siklósi Zsuzsanna

Borítókép: Kerek köbötéttel díszített préselt elektronkorong (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Hátsó borító: Aranyozott felületű, kereszt alakú bronz szíjelosztók (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Első előzéklap: Herzog-féle 1899-es térkép részlete. Körös–Tisza–Marosi Ármentesítő Társulat „Ártérfejlesztési” összesítő térképének részlete. M = 1:28 800, színes, könyomatos.

Rajzolta 1899-ben Szentesen Herzog József.

Hátsó előzéklap: Második katonai felmérés (1819–1869) részlete

© A szerzők és a Martin Opitz Kiadó

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

ISBN 978-615-6388-30-8

HU-ISSN 2786-1538 (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia)

HU-ISSN 2064-8162 (Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok)

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Felelős kiadó

Major Balázs intézetigazgató (PPKE BTK Régészettudományi Intézet)

Borító: auri grafika

Tördelés és layout: Váczi Gábor

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

Köszöntő	7
Szerkesztői előszó	9
Lőrinczy Gábor: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar kori temető</i>	11
<i>The Avar-period populations of Szegvár-Oromdűlő and the Trans-Tisza Region</i>	282
Pásztor Adrien: <i>A szegvár-oromdűlői temető gyöngyleletei</i>	405
<i>Bead finds from the cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	495
Vida Tivadar: <i>Sírkerámia a szegvár-oromdűlői avar kori temetőben</i>	509
<i>Grave pottery in the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	545
Gulyás Bence – Samu Levente: <i>A szegvári övgarnitúrák úgynevezett maszkos vereteinek Kelet- és délkeleti kapcsolatairól</i>	555
<i>The connections of the belt mounts decorated with plant ornaments and human face depiction at Szegvár-Oromdűlő</i>	583
Csiky Gergely: <i>A szegvár-oromdűlői avar temető közelharci fegyverei (vágó- és szúrófegyverek)</i>	599
<i>Close-combat weapons (edged weapons and polearms) from the Avar Age Szegvár-Oromdűlő cemetery</i>	635
Csiky Gergely – Csizmadia-Csiky László: <i>A metallográfiai elemzések szerepe és lehetőségei a kora avar kori közelharci fegyverek vizsgálatában – Készítéstechnikai adatok két kora avar kori kardról</i>	647
<i>The role and possibilities of metallographic analyses on early Avar period close-combat weapons. Production technological data of two early Avar period swords</i>	653
Major Péter: <i>A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető páncélleletei</i>	661
<i>Armor finds from the 6th–7th-century cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	665
Lőrinczy Gábor – Siklósi Zsuzsa: <i>A szegvár-oromdűlői sírok radiokarbon vizsgálatainak eredményei</i>	669
<i>The radiocarbon dating, Bayesian analysis, and archaeological interpretation of the Early Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	691
Fóthi Erzsébet: <i>A szegvár-oromdűlői temetőben eltemetett avar kori népesség vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel</i>	701
<i>Research of the origin of the Avar Age population buried in the Szegvár-Oromdűlő cemetery by multivariate statistical methods</i>	704
Marcsik Antónia: <i>Szegvár-Oromdűlő avar kori lelőhely humán csontanyaga. Újabb adatok az Alföld avar kori népességéhez</i>	707
<i>The Avar Age human skeletal remains at the site Szegvár-Oromdűlő. Newer data to the Avar Age populations on the Great Hungarian Plain</i>	733

Vörös István: <i>A szegvár-oromdűlő kora avar kori temető archaeozoológiai vizsgálata</i>	769
<i>Archaeozoological analysis of the early Avar period cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	811
Tugya, Beáta – Stewart, John: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar temető</i>	
<i>tojásmaradványainak elemzése</i>	885
<i>Analysis of the egg remains from the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	892
A Szegvár-Oromdűlői kora avar kori temető térképe	895

A SZEGVÁR-OROMDÜLŐI AVAR KORI TEMETŐ GYÖNGYLELETEI

PÁSZTOR ADRIEN*

A temető gyöngyöket tartalmazó sírjainak nemek szerinti csoportosítása	407
A gyöngyök darabszáma és nemek szerinti megoszlása	407
A gyöngyök tipológiai besorolása és néhány gyöngytípus tipokronológiája	410
A gyöngyök fő típusai	410
Üveggyöngyök	412
Az egyszínű, díszítetlen felületű üveggyöngyök	412
Kettő- és többtagú összetett, egyszínű gömbfélék	414
Egyszínű, kettős kónikus alakú üveggyöngyök	419
Egyszínű többszögű hasábos kettős kónikusok	420
A rátétdíszes opak üveggyöngyök tipológiai csoportosítása	426
Rátétdíszes gömbfélék (I.)	428
Gömb alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök	428
Lapított gömb alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök	428
3 egyrétegű dudoros rátétdíszesek	428
4 egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakúak	429
5 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik	430
6 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik	430
7 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik	432
8 egyrétegű dudoros	432
Kétrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üveggyöngyök	432
3 kétrétegű dudoros	432
4 kétrétegű dudoros rátétdíszesek	432
4 kétrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik	433
5 kétrétegű dudoros rátétdíszesek	433
5 kétrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik	433
Háromrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú	434
Lapított gömb alakú folytatott rátétdíszesek és változataik	434
Lapított gömb alakú, hurok- és hullámvonal folytatott rátétesek és változataik	435
Gyűrű alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök	436
Iker lapított gömb alakú rátétdíszesek (II.)	436
Egyrétegű dudoros iker lapított gömb alakú rátétdíszesek	436
Kétrétegű dudoros iker lapított gömb alakú rátétdíszesek	437
Folyatott és hurokfolyatott rátétes iker lapított gömb alakú	437
Hengeres rátétdíszesek (III.)	437
Hosszú henger alakú rátétdíszesek	437

* E-mail: adrien0318@gmail.com

Rövid henger alakú rátétdíszesek	438
Kétrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger alakúak	439
Folyatott és hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakúak	439
Korong alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök	440
Hordó alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök	440
Rátétdíszes kúpfélék (V.)	441
Kúp alakú egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszesek	441
Csonkakúp alakú egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszesek	441
Hosszú bikónikus alakú rátétdíszesek	441
Rövid bikónikus alakú rátétdíszesek	441
Egyéb díszítésű üveggyöngyök	443
A millefiori üveggyöngyök	443
Betétdíszes üveggyöngyök	445
Szórtpettyes díszű üveggyöngy	445
Spirális körökkel díszített lapított gömb alakú opak üveggyöngy (Spiralaugenperle)	447
Spirális elrendezésben vésett vonaldíszű lapított gömb alakú üveggyöngy	447
Aranyfóliás üveggyöngy	448
Egyéb típus: üveg pohár aljának töredéke (XIII.)	448
Nem üveg alapanyagú gyöngyök	448
Borostyánok	448
Karneol gyöngyök	451
Kalcedon gyöngy	452
Különböző anyagú kövek	453
Fémgyöngyök	454
A temető gyöngyeinek és gyöngysorainak stílusai	455
A gyöngyök és gyöngysorok előkerülési helye	456
Gyöngyök, gyöngyláncok kapcsolótagjai	456
A szegvár-orumdülői temető gyöngyei és gyöngysorai stílusainak rendszere és tipokronológiája	457
I. Az antik jellegű gyöngydíszek és gyöngysorok	457
II. Avar jellegű gyöngydíszek és gyöngysorok	471
A szegvár-orumdülői avar kori gyöngyök és gyöngyviselet vizsgálata a temetkezési szokások és a temetőterkép tükrében	479
Koponyatorzítás szokása a gyöngyöt tartalmazó sírokban	479
Gyöngyök előkerülési helye, bolygatás és rablások nyomai	480
Sírtípusok és a gyöngyviselet jellege közötti kapcsolat	481
Gyöngyviselet jellegeinek megoszlása a temetőterképeken (I.–II. csoport)	482
A szegvár-orumdülői gyöngyök származása	485
Műszeres analitikai vizsgálatok elektron-mikroszondával	487
Összefoglalás. Kronológiai összefüggések a szegvári gyöngyleletes sírok alapján	489
Bead finds from the cemetery of Szegvár-Oromdülő	495
Forrás	497
Irodalom	497

1980 és 1997 között a Tisza és a Körös összefolyása közelében fekvő Szegvár település belterületétől keletre lévő homokos dombvonulaton,¹ mintegy 23 000 m²-nyi területen Lőrinczy Gábor vezetésével egy 6–7. századi temető 467 sírját tárták fel, amelynek csak 6%-a volt bolygatott vagy kirabolt.² 198 sír és öt szórvány tartalmazott különböző anyagú és díszítésű gyöngyöket, egymástól eltérő összetételű és hosszúságú gyöngy-sorokat. Jelen tanulmány 3200 gyöngy tipológiai és tipokronológiai elemzésével,³ illetve a velük alkotott díszek és nyakláncok összetételével, stílusjegyeik ismertetésével, a gyöngyök sírokban megfigyelt viseleti szokásainak bemutatásával és esetenként – lelethorizontjaik ismeretében – kronológiai helyzetük meghatározásával foglalkozik.

A TEMETŐ GYÖNGYÖKET TARTALMAZÓ SÍRJAINAK NEMEK SZERINTI CSOPORTOSÍTÁSA⁴

A Szegvár-Oromdülői avar kori temetőben 81 nő (köztük 5 kettős sír: nő+csecsemő (3), nő+magzat (1) és nő+gyerek (1)); 5 férfi, 6 fiatal, 108 gyerek (köztük hat gyerek leány és egy kettős: gyerek+fiatal) sírja, illetve 6 ismeretlen nemű, gyöngyökkel is ellátott temetkezés került napvilágra. Az összes (467) sírhoz képest 43%-os a gyöngyökkel is feldíszített elhunytak aránya. Az összes (203) gyöngymellékletes sírhoz képest kiugró a tizennégy év alatti gyerek- és fiataikorúak halandósági aránya⁵ (108+3 sír, 53%+2%) és magas a női elhunytak száma is (81 sír), melyek a gyöngyös temetkezések 40%-a. A férfi halottak viseletéhez ritkán helyeztek el gyöngyöt (5 sír, a gyöngyös sírok 2%-a (1. táblázat).

A GYÖNGYÖK DARABSZÁMA ÉS NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA

A Szegvár-oromdülői temető 203 sírjában feltárt 3200 gyöngy számaránya, viseleti szokásai és az elhunytak életkora között többféle kapcsolat mutatható ki. A gyönggyel eltemettek életkorát figyelembe véve szembeűnő, hogy a felnőtt-, közép- és időskorúakhoz (64 sír, 32%) viszonyítva igen magas a tizennégy év alatti gyerekek és a 15–22 évesen elhunyt fiatalok sírszáma (139 sír). A gyerek (108 sír) és fiatal (3 sír) elhunytak sírjaiból 1209+10 gyöngy került elő. A nők, köztük a lányok, fiatal nők is (81 sír) és férfiak (5 sír) temetkezéseiből 1926 és 15, illetve az „A” és szórvány sírokból (6 sír) 40 gyöngyszem került napvilágra. Ugyanakkor megállapítható, hogy a gyerek- és fiataikorú elhunytakat 137 sírban összességében 2396 gyönggyel temették el. Tehát a sírok 75%-ában 3/4-ed résszel több gyöngyöt helyeztek a 22 évnél fiatalabbak viseletéhez, mint a tőlük idősebbekéhez (66 sír, 804 gyöngy) (1. táblázat).

¹ LŐRINCZY 2002, 344. A lelőhely a környezetéből 4 méterre kiemelkedő homokvonulaton helyezkedett el, ahol 1980 és 1997 között 300 méter hosszú és 130 méter széles területen, egy császárkori telep (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005) és egy szarmata temető, valamint egy 10–11. századi temető (BENDE–LŐRINCZY 1997) mellett tárták fel az avar kori temetőt (LŐRINCZY 2016, 156).

² LŐRINCZY 1992a; LŐRINCZY 1995; LŐRINCZY 2016, 155; LŐRINCZY 2017, 139. A temető szélét északkelet és délkelet felé lehatárolták, a másik két irányban a sírmező tovább folytatódik (LŐRINCZY 2016, 156).

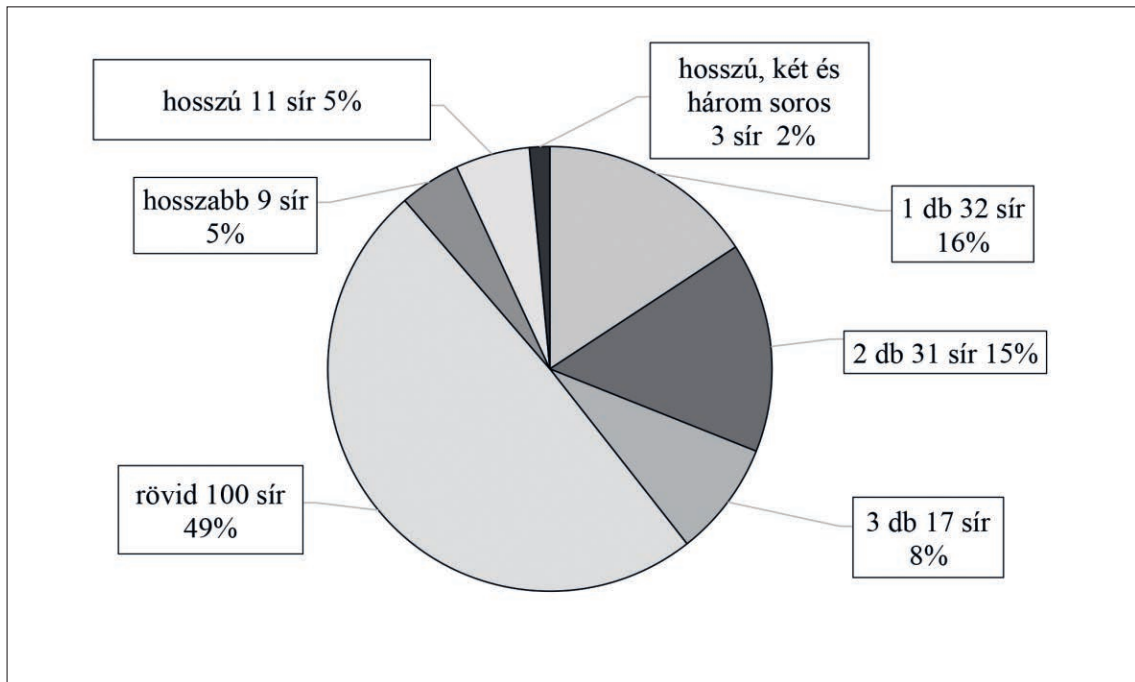
³ A Szegvár-oromdülői avar kori temető rendelkezésre állt gyöngyleleteinek vizsgálata egy korábban kidolgozott adatbázisba rendezett tipológiai rendszer és módszer tovább bővítésén alapult (PÁSZTOR 1996a; PÁSZTOR 1997a). Az adatfelvétel Lőrinczy Gábor köszönettel vett felkérésére a szegedi Móra Ferenc Múzeumban és a szentesi Koszta József Múzeumban történt. A temető lelet-katalógusához leadott gyöngyleírások kéziratának jelentős része 2012. évi változatban és végleges korrektúra lehetősége nélkül jelent meg (In: LŐRINCZY 2020). Jelen tanulmány kéziratában – (lezárva: 2020. augusztus 5.) a Szegvár-Oromdülői temető monográfiájának I. kötetéhez képest (LŐRINCZY 2020), amely a feldolgozáshoz nem állt rendelkezésre –, az elemzett gyöngyök már pontosított adatokkal és terminológiával kerültek bemutatásra.

⁴ A Szegvár-Oromdülői gyöngyöket is tartalmazó sírok temetkezési rítusai, az elhunytak neme, életkora Lőrinczy Gábor kéziratban korábban megküldött sírleírásai s a már megjelentetett publikációiban közölt adatok alapján kerültek csoportosításra.

⁵ Magas a gyerekkori halálozások aránya, legtöbbször 1–2 és 4–5 éves korban hunytak el (FÓTHI–LŐRINCZY–MARCSIK 2000, 192; BALOGH 2013, 100).

23-x	794.	324. (3)	723. (5), 888. (9)	655. (44)	727. (224)	287	6	
Nő	Maturus	73.	187.	196.	165. (4), 693. (4), 718. (4), 181. (5), 166. (6), 585. (6), 968 (7); 600. (10), 844. (12), 130. (14), 177. (19), 348. (19), 493. (23)	639. (72)	211	17
	Senium		547.	293.	108. (4)		9	3
Nő +	Fiatl+ csecsemő					694. (122)	122	
	Nő + magzat						9	
	Nő + csecsemő				935. (9)		43	5
	Felnőtt+ 4 hó. csecsemő				72. (43)		6	
	Maturus+ Infans I.				740. (6) 347. (29)		29	
Férfi	Fiatl	641.					13	
	Felnőtt	81.					1	5
	Senium	189.					1	
Szórvány	B3		szórvány (2, 2), B4-5.		A.(5), szórvány (28)		40	6
Összesen:							3200	203

Figyelemreméltó az is, hogy igen magas a néhány, egy (32 sír, 16%: 32 gyöngy, köztük 1 szórvány sír: 1); kettő (31 sír, 15%, 62 gyöngy, köztük 3 szórvány sír 6 gyönggyel) és három gyöngy (17 sír, 8%, 51 gyöngy), összesen 80 sír, köztük 4 szórvány sírba (gyöngyös sírok 48%-a), 145 db gyöngy sírba tételre, melyek többnyire a nyak tájékának díszei voltak. További jellegzetesség a rövid, 4–29 darabból összeállított gyöngysorok gyakorisága: 100 sír (49%) – közöttük kettő szórvány sírban összesen 1025 gyöngy szélesebb körű kedveltsége volt megfigyelhető. Jólal kevesebb a hosszabb: 30–44 darabból (9 sír: 5%, 335 gyöngy), a hosszú, 51–174 darabból fűzött nyaklánc (11 sír, 1008 gyöngy) és hosszú, két- és háromsorosan kialakított nyakláncok mennyisége (3 sír, 2%, 687 gyöngy), miközben a hosszú láncokra felfűzött gyöngyök darabszáma az összes gyöngy 51%-át képviseli (1. táblázat, 1. diagram).

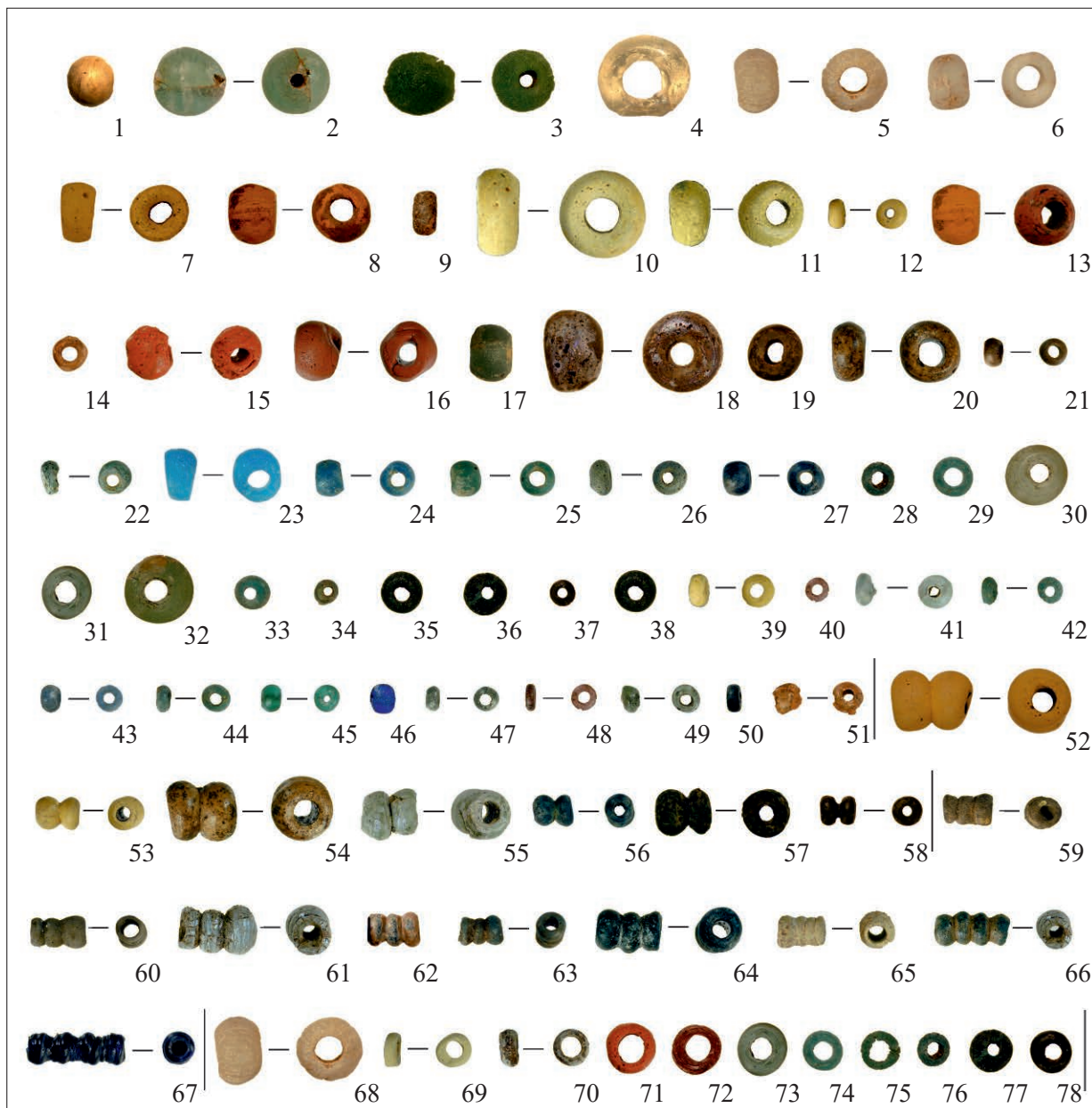
1. diagram: A Szegvár-ormodülői temető gyöngyeinek száma és gyöngysorok hossza (darab, sír és %)

A GYÖNGYÖK TIPOLÓGIAI BESOROLÁSA ÉS NÉHÁNY GYÖNGYTÍPUS TIPOKRONOLÓGIÁJA⁶

A GYÖNGYÖK FŐ TÍPUSAI

A Szegvár-ormodülői temető gyöngyeinek tipológiai rendszerezése során az adatbázisba felvett 3 200 gyöngy – anyag és forma szerint – tíz fő típusba (I–III., V., VII–XI., XIII.), ezeken belül – díszítettség és díszítésváltozatok alapján típusokba és típusváltozatokba (239) került besorolásra. Anyag alapján nyolc féle csoportba oszthatók: üveg, ezüst, bronz, ólom, drágakő, szerves anyagú, fosszilis (megkövesedett) gyanta: borostyánkő, szerves eredetű organikus drágakő: korall, illetve kő és agyag. Döntő többségük üveg (2969): átlátszatlan (opak), fényáteresztő és átlátszó vagy áttetsző, millefiori, aranyfóliás és egyéb technikával ké-

⁶ A szegvári gyöngyök típuslistájában a tipokronológiai elemzések a gyöngyök leírása és jellemzése mellett az egyes típusok kronológiai helyzetének meghatározását is tartalmazza.

1. kép. A szegvár-ormodülői avar kori temető gyöngytípusai. Monokróm egytagú, gömbös formájú üvegyöngyök (2–3: csövecskés gömb alakúak): 1: 103. sír; 2: 172. sír; 3: 338. sír; 4: 134. sír; 5: 199. sír; 6: 174. sír; 7: 655. sír; 8: 639. sír; 9: 338. sír; 10: 347. sír; 11: 194. sír; 12: 349. sír; 13: 639. sír; 14: 898. sír; 15: 174. sír; 16: 299. sír; 17: 166. sír; 18: 740. sír; 19: 639. sír; 20: 692. sír; 21: 555. sír; 22: 862. sír; 23: 739. sír; 24: 862. sír; 25: 166. sír; 26: 792. sír; 27: 862. sír; 28: 338. sír; 29: 338. sír; 30: 338. sír; 31: 338. sír; 32: 172. sír; 33: 730. sír; 34: 349. sír; 35: 338. sír; 36: 338. sír; 37: 727. sír; 38: 338. sír; 39: 172. sír; 40: 730. sír; 41: 730. sír; 42: 349. sír; 43: 730. sír; 44: 898. sír; 45: 656. sír; 46: 727. sír; 47: 890. sír; 48: 730. sír; 49: 893. sír; 50: 727. sír; 51: 1. sír; Monokróm kéttagú, gömbös formájú üvegyöngyök: 52: 72. sír; 53: 80. sír; 54: 935. sír; 55: 792. sír; 56: 862. sír; 57: 60. sír; 58: 727. sír; Monokróm három- és négytagú üvegyöngyök: 59: 893. sír; 60: 87. sír; 61: 792. sír; 62: 890. sír; 63: 677. sír; 64: 80. sír; 65: 938. sír; 66: 677. sír; 67: 707. sír; Monokróm gyűrű formájú üvegyöngyök: 68: 199. sír; 69: 347. sír; 70: 862. sír; 71–78: 338. sír. M: 1:1.

szült egyedi példányok. Ritkábbak az egyéb anyagból formáltak (231, az összes gyöngy 7 %-a): borostyán, karneol, kalcedon, korall és mészkő(?), kréta, illetve a fémgyöngy (ezüst, ólom és bronz). A nem üveg anyagúak között viszonylag magas az ezüsből kialakított példányok száma (99), és jelentősnek mondható a karneol (54) és borostyán (53) szemek aránya is, majd őket követik az ólom (13), mészkő/kréta (4) gyöngyök, illetve a kalcedon, korall, mészkő(?) és agyagból formáltak egy-egy darabja (2. táblázat).

ÜVEGGYÖNGYÖK

A szegvári üvegyöngyök felület és díszítettség szempontjából hat csoportba sorolhatók: 1) díszítetlen (monokróm) felületűek, 2) díszítetlen felületű, bronz/réz fűzőhengerek, 3) rátétdíszesek, 4) millefiori technikával készültek, 5) betétdíszesek, 6) aranyfóliások és 7) egyéb, az előbbiekhöz nem besorolt díszű gyöngyfajták és egy atipikus forma: a poháralj-töredék (2. táblázat). Az üvegyöngyök (2969, az összes gyöngy 93%-a) közé legnagyobb számban a különböző formákra alakított monokróm, díszítetlen felületű áttetsző, fényáteresztő és opak üvegyöngyök tartoznak: összesen 2260. Utánuk a különböző díszítésű üvegyöngyök csoportja következik, közöttük a rátétdíszesek (677, a teljes minta 21%-a), a különböző formájú és díszű millefiori (12), illetve aranyfóliás (10) üvegyöngyök. Az üvegből formáltak egyéb csoportjába az egyedi példányok (10): a római kori hagyományú szórt pettyes, a vésett spirál, és a szkíta kori, „Spiralaugeten” díszítésű gömbszerű formák, illetve egy üvegpohár aljtöredéke tartozik (2. táblázat).

Az egyszínű, díszítetlen felületű üvegyöngyök

A Szegvár-omrodülői temető gyöngyleletei között széles körben kedvelt és tíz formacsoportba sorolható egyszínű, díszítetlen felületű példányok. Összesen 2260 darab került vizsgálat alá, az összes üvegyöngy 71%-a (2. táblázat). Közéjük tartoznak azok az egyszínű gömbös (3) és dinnyemag alakú (13) példányok is, melyeknek fűzőfuratait vékony réz vagy bronz lemezekből hengerelt csövecskével bélelték ki.

A szegvári gyöngysorokat általában különböző színű és formájú gyöngyfajtákból állították össze, ezáltal váltak egyedivé a változatos összetételű monokróm gyöngyfűzések is. A 2260 díszítetlen felületű üvegyöngy közül egyedi példányként, illetve csak egyszínű, díszítetlen felületű szemekből fűzött nyakdísz ritka, azonban a vegyes összetételű láncokon kísérőgyöngyökként gyakran előfordulnak. A monokróm gyöngyök alapvető formái alapján öt alapvető csoportba sorolhatók: gömbfélék: 1805, hengerek: 188, kúposok: 56, hasábosok: 198 és dinnyemag alakúak: 13 (2. diagram).

Csak egyszínű gyöngyökből álló díszek összesen 36 sírból említhetők. Az azonos formájú, díszítetlen felületű szemekből csak egy, kettő-kettő vagy három darabot helyeztek el az elhunytakra. Tizennégy sírban⁷ került elő egy-egy lapított gömb (112., 336., 491., 855.), rövid henger alakú köles (684.), rövid henger (641., 878., 896.), téglalap átmetszetű rövid hasáb (92., 99.), négyzet átmetszetű rövid hasáb (550. sír) vagy téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú példány (73., 863., B3). Kettő lapított gömb alakú gyöngyöt két sírból (46. sírban 2 kék, a 187. sírban 1–1 kék és világoszöld lapított gömb), három rövid henger alakú monokróm üvegyöngyöt pedig csak 638. sírban találtak. Ez utóbbi esetben a rövid hengerek különböző: zöld, kék és sötétvörös változatok. További esetekben egymástól eltérő típusokból összeállított, csak monokróm díszek: 2 (6 sír), 3 (6 sír), 4 (2 sír), 5 (1 sír), 6 (2 sír), 6 (1 sír), 7 és 17 darab 1–1 sírban fordult elő.⁸ A csak homogén anyagú díszítetlen üvegyöngyökből (2. diagram) fűzött további rövid, vagy hosszabb, hosszú és többsoros láncok nem tartoztak a halotti viseletekhez.

⁷ Egy-egy csak monokróm gyöngyökből álló díszek: 73., 92., 99., 112., 336., 491., 550., 641., 684., 855., 863., 878., 896. és B3 sírből ismertek.

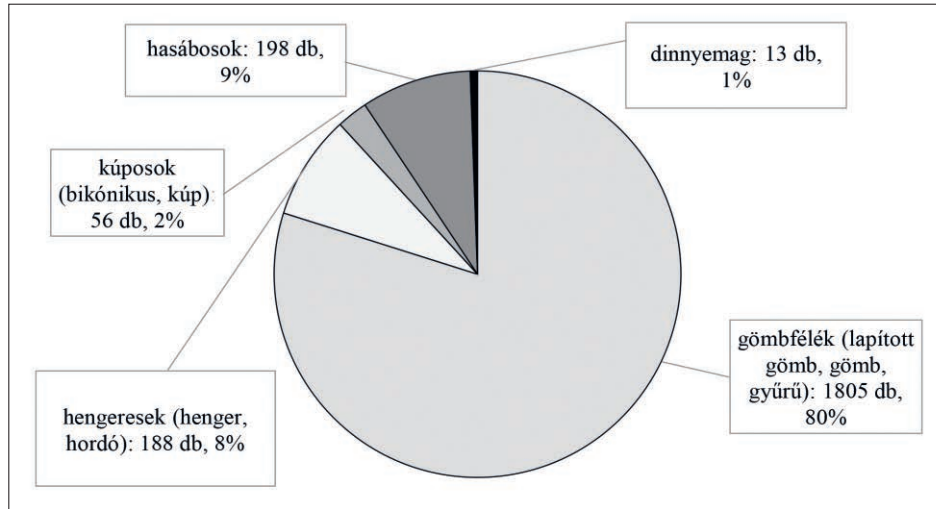
⁸ Vegyes formájú monokróm gyöngy 2: 107., 132., 627., 677., 948. és B 4–5.; 3: 123., 143., 324., 344., 345., 527. sír; 4: 60., 123., 165. sír; 5: 328. sír; 6: 103., 7: 326., 17: 938. sírből került elő.

Anyag	Monokróm (I., III., V., VII.-VIII., X.)	Gömb alakú csövecskével (I.)	Dinnyemag alakú csövecskével (XI.)	Rátétíszes (I.-III., V.)	Milleffori (I., VIII.)	Többrétegű szemes betétíszes (I., VII., X.)	Kelta sárga-kék pávaszem (I.)	Véssett díszes (I.)	Szórt pettyes (I.)	Egyéb: poháraljtörések (XIII.)	Összes (db)	%
Üveg	×										2244	70,1
		×									3	0,09
			×								13	0,4
				×							677	21,2
					×						12	0,37
						×					6	0,18
							×				1	0,03
								×			1	0,03
									×		1	0,03
Aranyfóliás									×	10	0,31	
Ezüst									×	99	3,1	
Bronz									×	4	0,13	
Ólom									×	13	0,4	
Kalcedon									×	1	0,03	
Karneol									×	54	1,7	
Kréta									×	4	0,13	
Mészkeő (?)									×	1	0,03	
Borostyán									×	53	1,65	
Korall									×	1	0,03	
Agyag									×	1	0,03	
Összes										3200	100	

2. táblázat: A szegvár-omdülői kora avarkori temető gyöngylelei: főtípusainak és típusváltozatainak darabszáma, százalékos megoszlása

Egyszínű, díszítetlen felületű gömbfélék (I.) (I. kép 1–78). Az monokróm gömbösök (I.) nagy csoportjába (1805, az egyszínű gyöngyök 80%-a) a gömb-, lapított gömb-, többszörösen összetett rúd-, köles- és gyűrűformák tartoznak. Közülük legnagyobb számban a díszítetlen felületű, lapított gömb alakú egytagúak (1068) (I. kép 1–51), majd a köles méretűek (323) és gyűrűk (246) (I. kép 68–78) és ezeket követik a 2–3–4 tagú, összetett gömbformák (139, 16 és 4) (I. kép 52–67).

Egytagú, egyszínű gömbfélék. A gömbös testű gyöngyök fényáteresztés és átlátszóság szerint is különbözőek. Többségük átlátszatlan (opak), ritkábban áttetsző és kevés fényáteresztő üveg, amelyeket fehér, sárga sárgásbarna, barnás okkersárga, mázas felületű és okkersárga színűek mellett főleg a narancssárga,

2. diagram: Szegvár-Oromdűlői temető monokróm gyöngytípusai darab és százalékos megoszlásban

zöld, világos- és sötétzöld, világos és sötétkék, barna, fekete változatok képviselnek. Mellettük csak elvétve található a színtelen vagy vörös és ezek árnyalatainak példányai, amelyek között feltűnő a zöld és kékek magas aránya. H.: 0,1–1,9 cm; átm.: 0,41–1,65 cm. Furataik átmetszete változó, hengeres vagy kónuszos. A monokróm, lapított gömb alakúak római hagyományú gyöngytípusok,⁹ amelyek a gepida és langobard¹⁰ leletekben is gyakoriak és már a legkorábbi avar kori nyakláncok kedvelt kísérőgyöngyei.¹¹ Ezek a díszítetlen felületű, egyszínű gömbös gyöngyformák a nemcsak a Kárpát-medencei avar kori gyöngyösorokon, hanem a Kaukázusban és a Kelet-európai sztyeppén is gyakrabban előforduló típusok.¹²

Kettő- és többtagú összetett, egyszínű gömbfélék

Kéttagú lapított gömb alakú egyszínű üvegyöngyök (1. kép 52–58). Monokróm kéttagú, kétszeresen összetett üvegyöngyök 27 sírból ismertek (139). A gyöngyösorokon mindig csak kísérő gyöngyök, 1–1 példány 12 sír láncaira, 2–8 darab 11 sír, 12 darab 2 sír (349., 890.), 17 a 80. sír és 37 darab a 862. sír különböző hosszúságú nyakláncra fűzték fel. Általában vegyes összetételű, közöttük 23 sír esetében valamely antik jellegű gyöngyösor darabjai, és csak négy esetben monokróm szemekből álló rövid nyakláncok (60., 555., 938.) és három szemből álló nyakdísz (324.) tagjai. A sárga, kék, barna és azok árnyalatai vannak többségben, de előfordul közöttük néhány fehér, zöld és fekete példány is. Túlnyomó többségük opak, a többi pedig – főleg a kék és zöld színezetűek – fényáteresztők. Átm.: 0,42–0,98 cm, h.: 0,2–1,1 cm, furataik többnyire hengeres átmetszetűek.

Három- és négytagú egyszínű rúdgyöngyök (1. kép 59–67). Az ún. korai rúdgyöngyök formacsoportjához¹³ a többszörösen összetett gömb, lapított gömb, gyűrű vagy korong alakúak tartoznak. Háromtagú rúdgyöngyök (16) kilenc gyerek és fiatal nők antik és bizánci jellegű gyöngyláncainak kísérőgyöngyei¹⁴

⁹ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1. 1–12, 17–41; Vaday Typ I, Gruppe 1/A–c, Gruppe 2/A (VADAY 1989, 320, Abb. 20); Nagy I. típus, 1 A (NAGY 2018, 90. kép, 91. kép I. 1 A 21., 214., 256., 98., 10., 42., 193., 12., 185., 48., 107., 221., 34., 263., 136., 37., 12.).

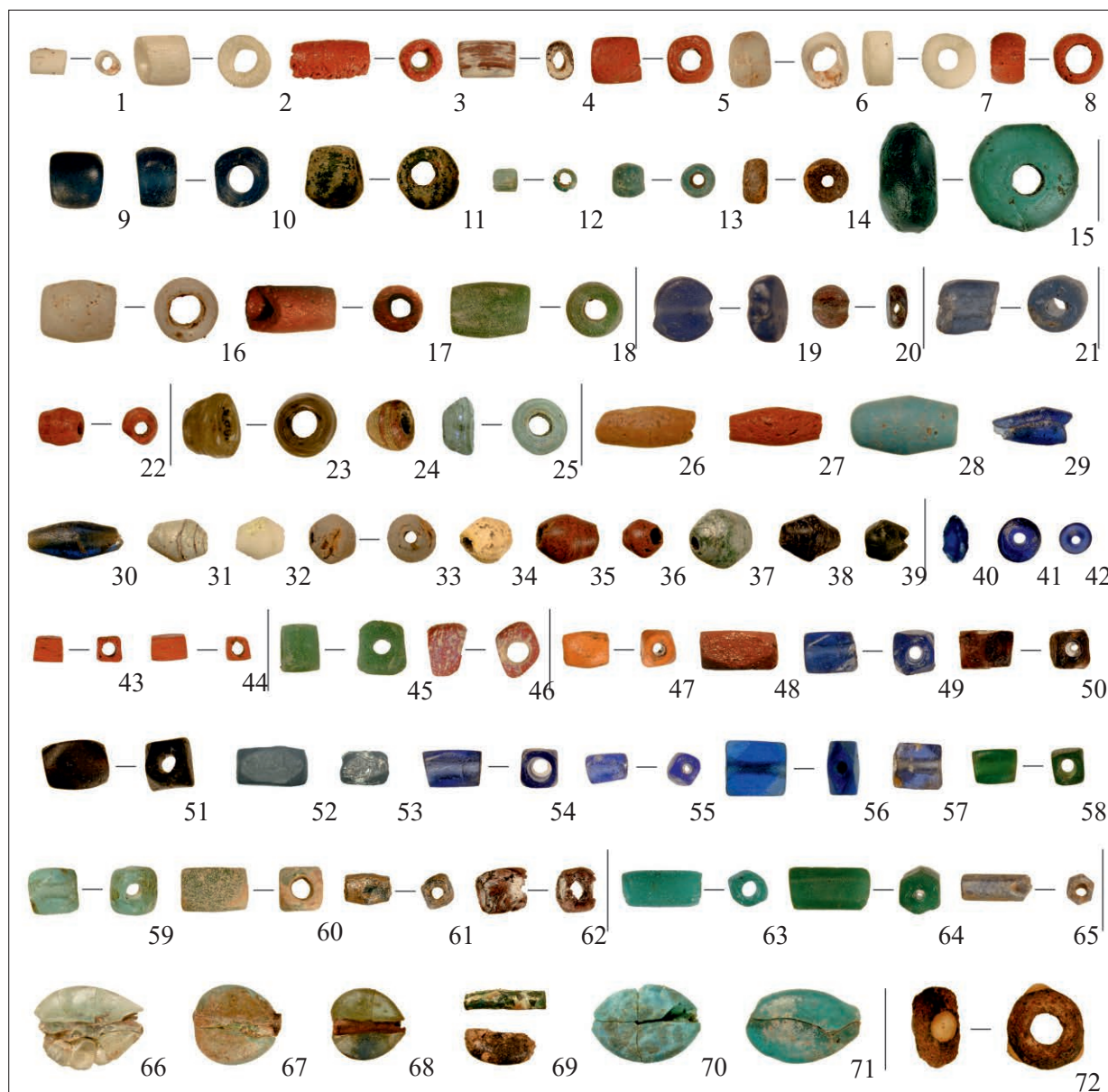
¹⁰ Pl. NAGY 2012, 15. kép 1, 16. kép 1–23; ZULAU 2012, 53–54.

¹¹ PÁSZTOR 1995, 72, 78, 1. t. 1. 2–5, 8, 14, 15. A típusról bővebben ld. pl. PÁSZTOR 2015, 540–541; PÁSZTOR 2014b, 221.

¹² KOVALEVSKAJA 2000.

¹³ PÁSZTOR 2012, 479.

¹⁴ Háromtagú rúdgyöngy a 80. (82), 87. (11), 543. (8), 555. (87), 677. (2), 730. (278), 792. (37), 819. (5), 890. (185) és 893. (22) sírból említhető.

2. kép. A szegvár-oromdűlői avar kori temető gyöngytípusai. Monokróm hengeres (hosszú- és rövid henger, korong) alakú üvegyöngyök: 1: 174. sír; 2: 132. sír; 3: 338. sír; 4: 118. sír; 5: 169. sír; 6: 174. sír; 7: 177. sír; 8: 338. sír; 9: 48. sír; 10: 72. sír; 11: 130. sír; 12: 674. sír; 13: 730. sír; 14: 338. sír; 15: 167. sír; Monokróm hordó formájú üvegyöngyök: 16: 902. sír; 17: 166. sír; 18: 126. sír; Monokróm lapos hordó formájú üvegyöngyök: 19: 174. sír; 20: 730. sír; Monokróm hengeres végtöredék: 21: 338. sír; Monokróm közepén hólyagos henger alakú üvegyöngy: 22: 169. sír; Monokróm csonkakúp alakú üvegyöngyök: 23: 674. sír; 24: 103. sír; 25: 792. sír; Monokróm bikónikus alakú üvegyöngyök: 26: 898. sír; 27: 169. sír; 28: 880. sír; 29: 527. sír; 30: 48. sír; 31: 134. sír; 32: 174. sír; 33: 862. sír; 34: 338. sír; 35: 663. sír; 36: 663. sír; 37: 134. sír; 38: 134. sír; 39: 663. sír; Monokróm lencse formájú üvegyöngyök: 40: 727. sír; 41: 338. sír; 42: 730. sír; Monokróm hasáb alakú üvegyöngyök: 43: 174. sír; 44: 169. sír; 45: 493. sír; 46: 199. sír; Monokróm lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyök: 47: 169. sír; 48: 177. sír; 49: 177. sír; 50: 174. sír; 51: 72. sír; 52: 169. sír; 53: 169. sír; 54: 177. sír; 55: 177. sír; 56: 862. sír; 57: 346. sír; 58: 48. sír; 59: 607. sír; 60: 898. sír; 61: 898. sír; 62: 177. sír; Monokróm többszög átmetszetű hasáb alakú üvegyöngyök: 63: 739. sír; 64: 177. sír; 65: 898. sír; Csövecskés dinnyemag alakú üvegyöngyök: 66: 172. sír; 67: 938. sír; 68: 537. sír; 69: 938. sír; 70: 727. sír; 71: 172. sír; Három darab egyrétegű dudoros rátétű díszes, egytagú és iker lapított gömb alakú, opak üvegyöngyök: 72: 48. sír. M: 1:1.

(1. kép 59–64). Ezeknek a gyöngysoroknak az összetételét a különböző formájú monokróm gyöngyök túlsúlya és a közéjük fűzött néhány római és antik hagyományú rátétdíszes opak vagy csövecskés dinnyemag üveg, illetve egy-egy ezüstműből, karnelből formált egyedi példányok jellemzik. Az összetett gyöngyökből általában csak 1–1 szem került a láncokra, kivétel a 890. sír hosszú, kétsoros-, illetve az 555. sír 87 szemes gyöngysora, melyekre három, vagy 5 darabot is felfűztek. Önállóan csak a 677. sír fiatal női halottjának nyakába tettek 1–1 három- és négytagú üvegyöngyöt (1. kép 63, 66).

A többségében opak rúdgyöngyök kékek (12), de megtalálható közöttük a fehér, okkersárga és világoszöld változat is. Csak az 555. kék és a 890. sír 4 szürkésbarnás kék (1. kép 62) példánya fényáteresztő anyagú. H.: 0,5–1,22 cm, átm.: 0,45–0,75 cm, furataik főleg hengeres átmetszetűek. A négytagú rúdgyöngyök (4) csak négy fülkesírban, rövid – részben az előbbi típushoz hasonlóan – antik jellegű gyöngysorok, részben pedig egy kora avar kori vegyes összetételű füzér (707.) (1. kép 67) kísérgyöngyei közé tartoznak.¹⁵ Színük: sárga, okkersárga, illetve sötét türkizkék és opak sötétkék. H.: 0,7–1,5 cm, átm.: 0,41–0,5 cm.

Korai, többszörösen összetett formák római kori előzményű¹⁶ és antik hagyományú gyöngytípusok.¹⁷ Az avar kori nyakláncokon az összetett üvegyöngyök átlátszatlan világossárga,¹⁸ sötétzöld vagy fényáteresztő türkizkék, világos- és sötétkék változatai¹⁹ a csövecskés gömbös és korai dinnyemag üvegyöngyökkel közel egy időben, a 7. század második negyede – második harmadában kezdtek gyakrabban feltűnni. Ez a többszörösen összetett forma²⁰ az avar kor végi késői „rúdgyöngy”²¹ formai előzményének tekinthető, amelyek a szegvári gyöngysorokon egyáltalán nem láthatók.²²

Köles méretű díszítetlen felületű, egyszínű egy- és kéttagú üvegyöngyök (1. kép 12, 14, 21–22, 24–28; 33–34; 37, 39–51; 53, 56, 58). A köles formájú gömbfélék (323) 22 sírből ismertek,²³ bázisos vagy bázis nélküli furatú változatok²⁴ egyaránt megtalálhatók. Legtöbb közülük egytagú (285), ritkábbak a kéttagú köles (37) fekete, köztük néhány világosbarna és sárga változat és az egy világoszöld, sávosan pusztuló felületű háromtagú összetett gyöngy (727.).

Főleg lapított gömb alakúak, de előfordul közöttük a gömb, a gyűrű, korong vagy a hordó, bikónikus és hosszú hengeres forma is. Fekete (656.), feketésbarna, sötétbarna és a sárga, egy- és kéttagú köles gyöngyök a gyakoribbak, a zöld, kékeszöld, fehér (348., 727.), drapp (639.) egy és többtagú változatok ritkábbak. Főképpen kísérgyöngyök a vegyes összetételű gyöngysorokon. Ugyanakkor megjegyzendő például a 656. kisgyerek rövid antik jellegű gyöngysora, melynek 60%-a köles gyöngyökből (28) áll és közöttük zöld, betétdíszes gömbös, rövid henger, különböző hasábos és gömbös ólom gyöngyszemek is megtalálhatóak.²⁵ A 727. sír hosszú, két-három sorosan fűzött antik jellegű nyakláncát pedig meghatározó

¹⁵ Négytagú összetett rúdgyöngy egy-egy példányának előfordulása: 543. (8), 677. (2), 707. (14) és 938. (17) sír.

¹⁶ PREDÁ 1980, 104; 110–111, Pl. XXVII. M 234, M 319.

¹⁷ ALEKSEJEVA 1970, 62, Tab. 1, Forma 1/1.1.

¹⁸ BALOGH–PINTÉR 1998, 98, 125, 22,8.

¹⁹ PÁSZTOR 2012, 479.

²⁰ A két-háromszorosán összetett forma (közöttük sárga) változatai megtalálhatók a Fekete-tenger északi partvidékén is, melyek 7–9. századi leletegyüttesekben fordultak elő (KOVALEVSKAJA 2000, 16–17). A korábbi, 6. század végi – 7. század első negyede keltezésű leletegyüttesek elemzése során az összetett, többtagú üvegyöngy típus jelenlétére és kronológiai helyzetére A. V. Komar hívta fel a figyelmet (KOMAR 2008, 94, 100, Ris 5. 7–9, Ris 9. 4).

²¹ STAŠŠIKOVÁ–ŠTUKOVSKÁ–PLŠKO 1997, Taf./Pl. 21, I–1C, I–1B, I–2B, I–3B; SZŐKE 1992, 877–879.

²² PÁSZTOR 2008, 317; PÁSZTOR 2018a, 93; PÁSZTOR 2018, 281.

²³ Köles gömbös üvegyöngyök az 1. (4), 134. (1), 172. (2), 348. (5), 349. (39), 555. (24), 639. (6), 655. (2), 656. (28), 663. (1), 674. (4), 684. (1), 694. (7), 727. (156), 728. (1), 730. (29), 792. (2), 862. (3), 880. (1), 893. (1), 898. (5), 938. sír (1) sírből ismertek.

²⁴ TM 51, 54; Gruppe III. (TEMPELMANN–MACZYŃSKA 1985, 31, Taf. 27); Vaday Typ I, Gruppe 1/AB, 2A (VADAY 1989, 312, Abb. 20); Nagy I. típus, A–B (NAGY 2018, 214–215, 91. kép I.1 B–C 59., 60., 69., 9., 59., 70.)

²⁵ LŐRINCZY 2020, 255. kép 11–59.

módon alkották a többnyire sávosan pusztuló felületű, fekete színű, ún. korai típusú, egy-, két- és háromtagú kölesgyöngyök, amelyek közé különböző színű monokróm rövid henger, hasáb, hosszú henger, lencse, hosszú bikónikus szemeket is tettek.²⁶ Egytagú kölesgyöngyök h.: 0,1–0,6 cm, átm.: 0,25–0,4 cm, kéttagúak h.: 0,2–0,7 cm, átm.: 0,3–0,41 cm, háromtagúak h.: 0,5 cm, átm.: 0,35 cm.

A köles gyöngyök római előzményű gyöngytípusok (TM Gruppe I, 22–28),²⁷ amelyek a hun korban a Tisza-vidéken nyakban viselt többsoros gyöngyök között többnyire apró sárga és fekete változatúak voltak, a sötét példányokat pedig a nyugati germán területen még a 6. században is kedvelték.²⁸ Párhuzamaikat a 4. század végéről – 5. század első harmadából Viminaciumból²⁹ és Singidunumból³⁰ származó temetkezésekben, vagy 5. századi germán temetkezésekben³¹ is megtalálhatjuk. Apró sárga, vörös, szürke, barna, fekete változataikból fűzött rövid gyöngysorok ismertek a gepida és langobard leletek között is.³² A kora avar kori nyakláncokon a kék és a zöld, áttetsző anyagú gyöngyök mellett a barna és a fekete, köles méretű opak üvegyöngyök különböző variációi a leggyakoribbak. Ritkábbak az áttetsző anyagúak és a fehér, sárga, világos tónusú opakok. Az avar kori kölesgyöngyök a korai időszaktól a legkésőbbre keltezhető lelethorizontig megfigyelhetők. Azonban meg kell különböztetni egymástól a római kori formák között megtalálható késő antik hagyományú darabokat, – amelyek a gepida a langobard és a nyugati germán anyagban is feltűnnek, sötét színűek, szabályos, többnyire lapított gömb vagy korong alakúak, egy- és többszörösen összetettek, fényes, gyakran sávosan pusztuló felületűek, behúzódnak bázisúak – és az avar kori gyöngyök között általánosan elterjedt, a késői időszakban uralkodóvá váló sárga és sötét (barna, fekete) árnyalatú, több formacsoportba sorolható, rosszabb minőségben kivitelezett köles méretű gyöngyöket. Az előbbieket leginkább a 7. század közepéig, utolsó harmadáig voltak divatban a gyöngyfűzésekben. Az avar kori sárga, barna és fekete kölesgyöngyök túlsúlyát a kutatás a 7. század második felére – utolsó harmadára keltezi.³³

Egyszínű gyűrűk (1. kép 4; 68–78). Harmincöt sír különböző hosszúságú láncain 246 gyűrű alakú gyöngy is megtalálható. Önállóan nem, másod- és harmadpéldányokként 5 sírban fordultak elő, monokróm és rátétdíszes vagy kréta szemek mellett.³⁴ Különböző stílusú és hosszúságú láncok kísérőgyöngyei, általánosan kedvelt gyöngyfajták.³⁵ Arányaiban jelentős mennyiségű gyűrű is díszítették a 174. (23), 72. (27), 278. (41). és 185. (57) sír hosszú és kétsoros vegyes összetételű láncait. Gyakori színek: sárga és árnyalatai, drapp és kék, türkizkék, sötétkék; egyetlen egy pedig bordó (862. sír). H.: 0,1–0,55 cm között, átm.: 0,4–1 cm között.

Hengeres formájú egyszínű, üvegyöngyök (III.) (2. kép 1–13, 14–15). A szegvári hengeres gyöngyformák csoportjába a hosszú és rövid henger, korong, hordó, lapos hordó és a hengeres végtörédek sorolhatók. Többnyire a késő római hagyományú, antik jellegű, zömmel díszítetlen felületű, egyszínű szemeket tartalmazó sorok kísérőgyöngyei, de láthatók az egymástól eltérő hosszúságú, rátétdíszes opak üvegyöngyökkel díszített nyakláncokon is.

²⁶ LŐRINCZY 2020, 307. kép 1, 2–6.

²⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1, 22–28.

²⁸ NAGY 2012, 167.

²⁹ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, 119, Fig. 53. 41–51.

³⁰ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, Fig. 61. 18–33).

³¹ Pl. NAGY 2005a; MIHÁCZI-PÁLFI 2018, 4. kép 2; 136–138.

³² Pl. TÖRÖK 1936, 105; Taf. LII. t. Gr. 51, 116, LIX. t. Gr. 277, LXII. t. Gr. 37, Taf. LXVI. t. Gr. 40; TOBIAS ET AL. 2010, 290, Abb. 9, 291–292, 303.

³³ Pl. PÁSZTOR 2015, 540–543.

³⁴ Az 1-1 gyűrű monokróm, illetve rátétes gyöngy mellett a 129., 535., 948. sírban, 3 a 143., 709. sírban volt kísérőgyöngy.

³⁵ Gyűrűk előfordulása: rövid (15 sír): 94., 141., 148., 172., 173., 326., 528., 532., 543., 553., 600., 758., 893., 931., 938.; hosszabb (4 sír): 338., 655., 663., 792. sír, hosszú és kétsoros nyakláncok (12 sír): 349., 555., 607., 639., 674., 692., 694., 730., 862., 890., 898. sír.

Egyszínű hosszú hengerek. Hengerek nagy csoportjában a hosszú henger alakú monokróm opak üvegyöngyök viszonylag kevés számban vannak jelen, tizennégy temetkezésből 16 került elő.³⁶ 11 sírban 1-1, a 727. sírban kettő és a 862. sírban pedig 3 hosszú hengeres példány is díszítette az antik jellegű és vegyes összetételű monokróm gyöngysorokat. Önálló láncot nem állítottak össze belőlük, csak a gyöngysorok kísérő- és díszítőelemei. Kedvelt színek: sötétvörös, zöld, fehér és árnyalataik. H.: 0,60–1,55 cm, átm.: 0,45–1,2 cm.

Egyszínű rövid hengerek. A rövid hengeresre formált, színes opak szemek a gyöngyös sírok mintegy egynegyed részében megtalálhatók, 57 temetkezésből 113 példány ismert.³⁷ A leginkább kedvelt színek a fehér, kék, zöld, narancssárga és a vörös árnyalatok, majd ezeket követik a fehér, drapp, világosbarna változatok. Főleg 1–1 és 2–2 példánnyal tarkították a gyöngysorokat, de ennél több szem is előfordult néhány nyakláncra. A legtöbb, 8 darab a 890. sír hosszú gyöngysorát színesítette. Néhány rövid, antik jellegű, vegyes összetételű, főleg monokróm szemeket tartalmazó gyöngysoron a különböző színű rövid hengeres példányok hangsúlyos szerepet kaptak (pl. 114., 118., 130., 299.). Nyakláncot nem fűztek belőlük, egy-egy önálló szemet csak egy fiatal férfi (641.), három darabot pedig infans I. gyerek (631.) viseletéhez helyeztek el. A rövid henger alakú monokróm üvegyöngyök olyan antik jellegű nyakláncok díszei is voltak, melyek csövecskés nagyméretű dinnyemag alakú üvegyöngyöt is tartalmaztak (333a, 656., 727., 890.).

Egyszínű korong alakúak. 20 sírból³⁸ 44 díszítetlen felületű, korong alakú gyöngy ismert, önálló szemként sohasem viselték, kísérőgyöngyként 1–2–5 darabot fűztek fel a különböző stílusú és hosszúságú füzérekre. A hosszú láncok közül a több sorba rendezett gyöngyök között nem találhatók. Előforduló színek: gyakran világossárga, sárga, okker- és barnássárga, néha 1–1 fehér, világoskék, kékeszöld, néha szürkés világosbarnás kék vagy sötétbarna. H.: 0,20–0,65 cm, átm.: 0,45–1,3 cm.

Hordó alakú egytagú egyszínű üvegyöngyök (2. kép 16–20). A díszítetlen felületű hordó és lapított testű, hordó alakúak a többi hengeres változathoz képest jóval kevesebb számú kísérőgyöngy önálló sort egyik példányból sem alkottak. 9 szemet (7 hordó és 2 lapos testű hordó)³⁹ hét vegyes összetételű antik és avar jellegű rövid, illetve hosszú, 2–3 sorba rendezett, vegyes összetételű füzére is felfűztek.⁴⁰ Hordó alakúak előforduló színei: opak fehér, világosbarna, barnássárga, szürke és áttetsző szürkés világosbarnás kék. H.: 0,25–1,4 cm, átm.: 0,5–1,25 cm. A lapos hordó alakúak (1. kép 97–98) előforduló színei: áttetsző sötétlila (730.) és fényáteresztő világoskék (727.). H.: 0,64 és 0,7 cm, sz.: 0,77 és 0,8 cm, v.: 0,32 és 0,3 cm.

Hengeres végtöredék (1. kép 99; 2. kép 21). A hengeres végtöredékek (VADAY III. típus 2 B variáns, Nagy III. típus 2 B variáns)⁴¹ egy-egy példánya (összesen 7) hét sír (130., 181., 338., 557., 607., 674., 730.) fehér, világoskék, kék és sötétkék, fényáteresztő, áttetsző üvegyöngyei a vegyes összetételű rövid és hosszú gyöngysorok kísérőgyöngyei. H.: 0,2–1,1 cm, átm.: 0,4–1,1 cm.

Egyszínű kúpfélék (V.) (2. kép 23–42). Az egyszínű, díszítetlen felületű gyöngyök ritkábban előforduló fajtái a különböző kúp alakúak (55, 2%). A kúp, csonkakúp formák összesen 19 (4%), illetve a hosszú és rövid bikónikusok (köztük a lencse vagy a többszögű hosszú bikónikus forma), amelyek mindig csak

³⁶ Egy hosszú henger: 123., 126., 130., 134., 338., 674., 751., 758., 893., 898. sír, szórvány.

³⁷ Egy rövid hengeres 32 sírből: 88., 94., 123., 126., 130., 132., 171., 199., 325., 333a, 641., 644., 338., 345., 346., 493., 645., 656., 663., 690., 714., 739., 751., 819., 858., 878., 888., 893., 896., 898., 915., szórvány. Két darab 12 sírből: 72., 169., 174., 328., 557., 600., 656., 674., 730., 741., 844., 862. Három db 7 sírből: 168., 177., 326., 607., 638., 711., 727. sírből, négy: 114., 118., 625. sírből, hat az 571., nyolc a 890. és tíz a 299. sírből ismert.

³⁸ Egy korong alakú: 72., 338., 344., 714., 844., 862., 870., 898., 931., 935., 939. sír; 2 db: 866. sír, 3 db: 555., 674., 692. sír, 4 db: 349., 881., szórvány, 5 db: 341., 639. sír.

³⁹ VADAY II. típus és VIII. típus 1 csoport (VADAY 1989, Abb. 20), Nagy VIII. típus 2 (NAGY 2018, 93. kép 85, 256 és 145).

⁴⁰ Hordó alakúak: 174., 555., 694., 727., 730., 902., B4–5, szórvány. Nagy II. típus (NAGY 2018, 90. kép II. típus, 91. kép II.).

⁴¹ VADAY 1989, Abb. 20; NAGY 2018, 91. kép 23.

kísérőgyöngyökként láthatóak a nyakláncokon. A kúpfélék közül a kúp, csonkakúp és hosszú kettős kónikus formák együttesen csak a 674. és a 792. sír hosszú, főleg különféle monokróm szemekből felfűzött hosszú nyakláncokon láthatók.⁴²

Kúp, csonkakúp alakú, egytagú, egyszínű üvegyöngyök. Kúp alakú monokróm üvegyöngyök többnyire antik jellegű, többnyire egyszínű, különböző formájú üvegyöngyökből összeállított sorok kísérőgyöngyei (7).⁴³ Általában egy-egy, ritkán két szemet (674.) fűztek a rövid vagy hosszú sorokra, és megtalálhatók dinnyemag alakú (333a) vagy rátétdíszes (607., 674., 694.) üvegyöngyök társaságában is. Színek: sárga, kék, zöld, barna, fekete árnyalatai. H.: 0,4–0,65 cm, átm.: 0,6–0,9 cm.

A csonkakúp alakú díszítetlen felületű, egyszínű üvegyöngy nyolc fülkesíros temetkezés különböző hosszúságú, vegyes összetételű, többnyire monokróm gyöngyökből álló nyakláncainak 1–1, 2–2 vagy 3 kísérőgyöngye (összesen 12).⁴⁴ A 938. felnőtt nő különböző formájú, csak egyszínű, díszítetlen felületű gyöngyökből összeállított sorára (köztük nagyméretű dinnyemag alakúak is) két áttetsző világos kékes-fehér, pusztuló felületű csonkakúp szemet is felfűztek.⁴⁵ Előforduló színek, árnyalatok: türkizkék, világos barnáskék, szürkés barnáskék, sötétkék áttetsző, világossárga, szürkéssárga, zöldessárga, világosbarna opak. H.: 0,22–0,70 cm, átm.: 0,5–1 cm.

Egyszínű, kettős kónikus alakú üvegyöngyök (2. kép 26–42)

Hosszú bikónikusok. Tizenhét sír 23 hosszú kettőskúp alakú példányai⁴⁶ közül az 1-1 római hagyományú⁴⁷ sötétkék és kék áttetsző, fényáteresztő üvegyöngye (48., 527.) anyaga és nyújtott formája miatt különbözik a többi fehér, világossárga, sötét vörösesbarna, kék és fekete opak szemektől.⁴⁸ A nyújtott formájú, zöld opak bikónikus gyöngy antik és germán füzérekben is megtalálható legjobb párhuzamait többnyire borostyánból csiszolták.⁴⁹ Legelterjedtebb változatai kék, fényáteresztő üvegből megformált, hosszú életű gyöngytípusok, amelyek római kori,⁵⁰ gepida, alemann⁵¹ nyakláncokon fordulnak elő. Pontos formai párhuzamaik langobard⁵² és ritkán avar kori gyöngyosorokon is felbukkantak.⁵³ A kisszámú, különböző formájú, kékes és zöldes árnyalatú egyszínű kúposok és bikónikusok előzményei a római és késő antik, illetve az V. századi germán üvegyöngyosorokon, továbbá néhány példányuk még az észak-itáliai langobard és avar kori gyöngyosorok között is megfigyelhető.⁵⁴ Szegvár-Oromdúlón a vegyes összetételű gyöngyosorok közé 1-2 vagy 3 opak példányt is felfűztek kísérőgyöngyként, ugyanakkor a 727. sír sötétvörös színű, fényes felületű opak szem a két-három sorba rendezett késő antik jellegű lánc egyik díszítő-eleme. H.: 0,6–1,2 cm, átm.: 0,3–0,8 cm.

Rövid bikónikusok. A rövid kettős kónikus üvegyöngyök egy-egy példányát (14) sorolták 8 sír egymástól eltérő összetételű és hosszúságú antik jellegű nyakláncaira.⁵⁵ A 300. sírban – feltehetően kaba-

⁴² LŐRINCZY 2020, 263. kép 2–51, 350. kép 1, 2–35.

⁴³ Kúp: 103., 333a, 674., 694., 792. sír.

⁴⁴ Csonkakúp alakúak: 148., 714., 741., 792., 890., 898., 938., 940. sír.

⁴⁵ LŐRINCZY 2020, 425. kép 8–19, 20–23.

⁴⁶ Hosszú bikónikus: 48., 94., 134., 169., 172., 174., 338., 528., 663., 674., 727., 792., 880. sír.

⁴⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1, Gruppe 5, 74; VADAY 1989, Abb. 20, Typ. VI/2.

⁴⁸ ALEKSEJEVA 1970, Tab. 1. 16; TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1, Gruppe IV. 58–59, 62, 64.

⁴⁹ ALEKSEJEVA 1975, Tab. 18; Magyararcsanád-Bökény 11., 14. és 31. sír (NAGY 2005, Taf. 21–22., Taf. 24., Taf. 76:1).

⁵⁰ PREDA 1980.

⁵¹ SIEGMUND 1998, Taf. 1. 47, 5.

⁵² Szólád 17. és 26. sír (ZULAUF 2012, XXI. t. 2, 22, XXV. t. 14).

⁵³ Például: Zamárdi 272. sír (BÁRDOS–GARAM 2009, Taf. 33: 8), Tiszavasvári-Kashalom 34. sír (PÁSZTOR 2014b, 3. kép).

⁵⁴ PÁSZTOR 2014b.

⁵⁵ Rövid bikónikus: 300., 338., 555., 663., 692., 727., 730., 862. sír.

lagyöngyként – hasábos borostyán mellé is csak egy áttetsző sötétkék bikónikus szemet tettek. A rövid bikónikusok egyik csoportját a római hagyományú,⁵⁶ különböző színű, fehér, sárga, sötétvörös, világoskék opakok alkotják. H.: 0,3–0,7 cm, átm.: 0,5–1 cm.

A különböző színű és méretű, hosszú és rövid kettőskónikus alakú, monokróm opak üvegyöngyök olyan római előzményű gyöngytipusok, amelyek az avarokhoz észak-itáliai, illetve nyugati-germán területekről juthattak el.⁵⁷

A rövid bikónikusok egyik, az avar kori gyöngyviselésben ritkábban elterjedt fajtája az ún. lencseforma vagy kisméretű, lapos kettős csanakú alakú üvegyöngy, amelynek apróbb méretű, sötétkék, áttetsző anyagú változatai⁵⁸ a szegvári nyakláncokon csak kísérgyöngyök. H.: 0,25–41 cm, átm.: 0,55–0,74 cm. Ez a jellegzetes forma a római kori gyöngyök között eredeztethető: a TM 56–57 típusú világoszöld és sötétkék, kisméretű üvegyöngyök a 3. század első felétől jelentek meg az északi germán területen és a viseletük az 5. században ért véget.⁵⁹ Római területen bikónikus gyöngytipus viselete a 4. századtól vált gyakorivá.⁶⁰ A Csernyahov kultúra monokróm gyöngyei között a sötétkék, bikónikus formájú gyöngyök (Gopkalo XII/1–2 típus)⁶¹ jelentős arányban voltak jelen, amelyek az Al-Duna, a Dnyeper és a Don partvidékén a 4. század második harmada előtt nem mutathatók ki, a Krím-félsziget DNy-i részén, a szarmata-alán-gót temetőben a 3. század második felétől keltezhető sírokban fordultak elő.⁶² A többnyire kék és világoszöld bikónikus gyöngyök a szarmata Barbarikumban még az 5. század első felében is használatban voltak, a ruházatot, vagy a felsőtesten és a karon viselt gyöngysorokhoz tartoztak.⁶³ Az apró, lapos, kék lencseformájú üvegyöngyök például még a singidunumi (Belgrád, SRB) temető az 5. század vége – 6. század elejére keltezett női sírok nyakláncainak alkotóelemei voltak⁶⁴ és a 6. századi ékszereken, a pannóniai langobardoknál is megtalálhatók.⁶⁵

Egyszínű többszögű hasábos kettős kónikusok.

Az egyenlő oldalú, hatszög átmetszetű, hasábos élű, kettős kónikus vagy kettős gúla alakú gyöngy egy-egy sötétkék, élénk világoszöld és kék, áttetsző üveg példányai a 165., 181. és 493. sír maturus korú női halottainak antik (I. 1.) és avar (II. 2.) jellegű, vegyes összetételű rövid gyöngysorait színesítették.⁶⁶ Mindhárom példány római, illetve késő antik hagyományú⁶⁷ gyöngy, mely a 7. századi nyakláncokon ritkán látható kísérgyöngy.⁶⁸

Egyszínű hasábosok (VII-X.) (2. kép 43–65). A Kárpát-medencei avar kori temetők gyöngylelei között előforduló hasábos üvegyöngyök mennyiségéhez képest Szegvár-Oromdúlón jelentős számban kerültek napvilágra ezek a gyöngytipusok.⁶⁹ 73 temetkezésben, közöttük 37 gyerek és 33 nő (és 3 szór-

⁵⁶ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1, Gruppe IV, 56–59, 61–64.

⁵⁷ PÁSZTOR 2015, 545 és 65. j.

⁵⁸ VADAY 1989, Abb. 20, Typ VI/1; NAGY 2018, 90. kép, VI. típus 1.

⁵⁹ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 31–32, 95.

⁶⁰ Nagy VI. 1a–b. típus (NAGY 2018, 219–220, 92. kép 159., 10., 75., 261., 10.

⁶¹ GOPKALO 2008, 28–30, Tab. II, Karta 12.

⁶² NAGY 2018, 220.

⁶³ NAGY 2018, 219–220.

⁶⁴ NAGY 2012, 167.

⁶⁵ NAGY 2012, 167.

⁶⁶ LŐRINCZY 2020, 98. kép 6; 112. kép 10; 190. kép 24.

⁶⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XIII, 123; ALEKSEJEVA 1970, 62, Tab. 1, 15; ALEKSEJEVA 1978, Ris. 33: 43.

⁶⁸ Pl. Deszk D 170. sír (CSALLÁNY 1943, 162; XXVII. t. 5), Gyenesdiás 161. sír (A gyenesdiási 161. sír gyöngylelei Müller Róbert köszönettel vett szívésségéből kerültek a gyöngy-adatbázisba).

⁶⁹ PÁSZTOR 1996a, 204; PÁSZTOR 2001, 142–143.

vány)⁷⁰ halotti viseletéhez mellékeltek különböző formára kialakított hasáb üvegyöngyöt is. A néhány szem, illetve a rövid és hosszú, két- és három sorba rendezett antik (52) és avar (20) jellegű, vegyes összetételű láncokon egyaránt gyakoriak, melyek önállóan vagy többféle hosszúságú sorok díszeként is mutatkoztak. Egy-egy hasábos gyöngy 31 sír, 2–3 szem 26 sír díszei között, 4–12 hasábos forma 15 sír rövid és hosszú nyakláncain, 13 hasábos pedig a 177. sír rövid, főleg szintelen üvegszemekből álló antik jellegű gyöngysorán került elő. A különböző típusú hasábosokból (kivéve a 627. sír két hasáb alakú gyöngyét) önálló díszet nem fűztek fel egymás mellé, ugyanakkor önállóan egy-egy hasáb formájú gyöngyöt egy maturus korú nő (73.) és négy gyerek sírjában (92., 99., 550., 963.), illetve egy szórványnál is találtak. Kettő és három gyöngy mellékletadásánál pedig kilenc sírban hasáb alakú példány is megfigyelhető, mely gyöngydíszek – egy kivétellel (745.) – mindegyike antik jellegű, többségében díszítetlen felületű gyöngyszemekből áll.⁷¹

Az egyszínű, díszítetlen felületű, különböző típusú, hasáb formájúak csoportját (198, összes vizsgált gyöngy 6%-a) elsősorban a római és antik hagyományú, négyzet vagy téglalap átmetszetű, hosszú és rövid hasáb,⁷² téglalap átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasábosok alkotják, amelyeket kevés számban (19) a sokszög átmetszetű hasáb⁷³ alakú gyöngyök követnek. A hasábosok között a kék és zöld, vörösesbarna, téglalap átmetszetű rövid és hosszú hasábosok és a lecsapott sarkú hosszú hasábosok sötétkék, barna, sötétbarna, feketéslila változataik voltak a kedveltebbek. A barna, lilásfekete és kék, téglalap és négyzet átmetszetű, hosszú hasábos formák csak ritkábban előforduló kísérő gyöngyök az avar kori gyöngyviseletben, amelyekből ritkán alkottak önállóan felfűzött díszeket.

A szegvári hasábos formák a kisgyöngyök azon csoportjaiba tartoznak, amelyek szoros kapcsolatot mutatnak például mind a helyi és más Kárpát-medencei szarmata, mind a Pontusz-vidéki hasonló típusokat tartalmazó gyöngyanyaggal is.⁷⁴

Elvéve látható példányok például a 169. sír gyerek (infans I.) antik jellegű rövid gyöngysorának lilásbarna és narancssárga, középen hólyagos kiképzésű, hosszú hasáb alakú áttetsző és opak üvegyöngyei, illetve a 898. sír 3–4 éves gyerek antik–avar jellegű gyöngyláncának zöld, négyzet átmetszetű, közepén hólyagos hosszú hasáb alakú, áttetsző üvegyöngye hengeres furattal. Ez a gyöngytípus szintén antik,⁷⁵ római kori, 2–3. századi jazig–szarmata előzményű, Pontusz-vidéki kapcsolatokat mutató gyöngyfajta,⁷⁶ amely az avar kori nyakláncokon általában ritkábban, egy-egy példányban felbukkanó kísérőgyöngy.

Négyzetes átmetszetű hosszú hasáb. 23 darab: sárgásfehér (108.), narancssárga (166.), sötétvörös, vörösesbarna (48., 557., 493., 574. (4), 739.), kék, sötétkék (710. (2), 878.), világoszöld, zöld (299., 727., 739.), lila (88., 181. 762.), fekete (130.). H.: 0,4–1,25 cm, sz.: 0,4–0,8 cm, v.: 0,4–0,8 cm.

Négyzetes átmetszetű rövid hasáb. 14 darab: barnásárga (902.), sötétvörös (166., 656.), sötétkék, sötét türkizkék (72., 325.), türkizöld (166.), világoszöld (493.(3), 550., 762., 881.). H.: 0,3–0,65 cm, sz.: 0,4–0,92 cm, v.: 0,4–0,9 cm.

⁷⁰ Különböző típusú hasábos gyöngyöket tartalmazó sírok: 48., 72., 73., 88., 92., 99., 107., 108., 114., 118., 123., 126., 130., 132., 134., 165., 166., 168., 169., 174., 177., 181., 288., 299., 325., 328., 338., 346., 349., 493., 527., 528., 532., 550a, 553., 555., 557., 571., 585., 586., 600., 607., 627., 639., 656., 690., 694., 709., 710., 727., 730., 737., 739., 740., 741., 745., 751., 762., 844., 862., 863., 880., 881., 887., 890., 898., 902., 915., 916., 935., szórvány, B3., B4–5.

⁷¹ Kettő és három gyöngy mellékletadásánál hasáb alakú példányok a 107., 132., 527., 627., 690., 709., 737. sírban és B4–5. szórványnál is megtalálhatók.

⁷² ALEKSEJEVA 1970, Tab. 1, 2/4; TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XIX, 105–108; VADAY 1989, Abb. 20, Typ IV/ 1 a–b; NAGY 2018, 90. kép IV. típus 1 a–b.

⁷³ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XIV, 126–130, 132, 134.

⁷⁴ VADAY 1989, 98; NAGY 2018, 242, 568. j., I. csoport IV–V. típus.

⁷⁵ ALEKSEJEVA 1978, 82–83.

⁷⁶ Vaday Typ V/1B (VADAY 1989, Abb. 20) és Benea VII. a–e típus (BENEA 2004, 69, 110, Abb. 30, Taf. I.), Nagy IV–V. típus (NAGY 2018, 242–244, 90. kép V. C, 96. kép IV–V., 233, 84); VADAY 1989, 98.

Téglalap átmetszetű hosszú hasáb. 24 darab: fehér (174.), narancssárga (166. (2), 169., 751., 916.), sötétvörös (169., 600., 862. (2), világoskék (553.), kék (134., 710. (3), világoszöld (557., 710.), zöld (571.), lila (174., 181., 915.), sötétbarna (493., 730.), sötétszürke (174.). H.: 0,5–0,95 cm, sz.: 0,4–0,9 cm, v.: 0,3–0,6 cm.

Téglalap átmetszetű rövid hasáb. 14 darab: narancssárga (328.), sötétvörös (92., 99., 325., 862.), sötétkék (72., 130., 600., 887.), világoszöld (571. (2), 585., 915.), barnásfekete (166.). H.: 0,5–0,8 cm, sz.: 0,55–0,9 cm, v.: 0,48–0,9 cm.

Négyzetes átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb. Fehér (627., 935.), sötétvörös (166., 169. (3), 177., 727.), kék és árnyalatai (35),⁷⁷ lila (169., 555., 727.), sötétbarna (880.), világoszöld (555.), zöld (48., 177., 555. (2), fekete (118.). H.: 0,55–1,65 cm, sz.: 0,42–0,71 cm, v.: 0,4–0,71 cm.

Téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb. Fehér (165., 869.), narancssárga (166. (2), sötétvörös (169., 177.), 19 kék,⁷⁸ 9 lila,⁷⁹ világoszöld (607., 862.), zöld (174., 177., 338., 737.), vörös (169., 177.), barna (349., 639., 739., szórvány), fekete (169. (2), 325., 527., 880., 898.). H.: 0,5 cm–1,2 cm, sz.: 0,45–0,95 cm, v.: 0,2–0,65 cm.

Téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú rövid hasáb. Sötétkék (177.), sötétlila (177.). H.: 0,50–0,60 cm, sz.: 0,55–0,65 cm, v.: 0,45–0,48 cm.

A kék, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú monokróm formák olyan antik, római előzményű készítmények,⁸⁰ amelyek a 2. században már a Marosszentanna–Csernyahov kultúra vázas temetkezéseiben, majd a 3–4. században a hamvasztásos sírokban is feltűntek. Ebben az időszakban az Észak-Kaukázus területén is megtalálhatók. Először a szarmaták és a jazigok hozták magukkal Európába.⁸¹ A késő római korban a hasábosok különböző típusai voltak jelen pl. karneolból és üvegből is.⁸² A szarmata leletanyagban a négyszög átmetszetű, lecsapott sarkúak kisebb példányait a 2. századtól az 5. századig viselték, a nagyobb méretű, fehér, vörös, zöld, lila és fekete, téglalap átmetszetű hasábosok a 3. századtól és a 4. században jellemezték a gyöngysorokat.⁸³ A lecsiszolt forma igen hosszú életű: divatja az 5. századtól a 10. századig még többször felvirágzott.⁸⁴ A Kárpát-medencében a hun kori ékszerek között is elterjedt forma volt, melynek divatja az 5. században élte virágkorát gyöngysorokban és fülbevalók díszeként.⁸⁵ Példányai a Kaukázus északi előterében a 4–5. században,⁸⁶ vagy pl. karneol és borostyánból formált változataival együtt Délkelet-Európában is elterjedtek.⁸⁷ Ezek a hasábos formák a 6–7. században főleg a Fekete-tenger északi partvidékén és a Krím-félszigeten, illetve a 6–9. században a Kaukázus északi térségében, előterében is jelen voltak az antik jellegű díszeken, nyakláncokon,⁸⁸ ezért nem segíthet például a kora bolgár emlékek részletes datálásban.⁸⁹

⁷⁷ Kék: 114., 118., 132., 166., 177. (4), 288., 346., 493., 532., 553. (2), 555., 585., 586. (2), 607., 656., 690., 694., 710., 727., 730. (3), 740., 741., 762. (2), 881., 890. (2), 898. sír.

⁷⁸ 48., 72., 169., 328., 338., 346., 349., 528., 586. (2) sír, szórvány.

⁷⁹ 118., 299. (2), 710., 727., 762., 844., 881., 916. sír.

⁸⁰ ALEKSEJEVA 1975, Tab. 1, 2/12. típus; TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XIV, 126–127; VADAY 1989, Abb. 20, Typ V/2A; NAGY 2018, 214, 90. kép, V. típus 1/A.

⁸¹ ČILINSKÁ 1976, 159; KOVRIG 1963, 123.

⁸² ALFÖLDI 1957, 442–443, Abb. 94. 22–33; PREDA 1980, M 331, M 335, M 350, M 356, M 360.

⁸³ VADAY 1989, 103.

⁸⁴ ČILINSKÁ 1975, 87.

⁸⁵ PÁSZTOR 2015, 546; 77–78. j.

⁸⁶ DEOPIK 1959, Ris. 2–3.

⁸⁷ DEOPIK 1961, 206, Ris. 1; Ris. 2, 6; Tabl. 2; DEOPIK 1963, Ris. 5, 6, 32.

⁸⁸ Pl. Tsibilium-2, Gr. 282. (MASTYKOVA 2018b, Fig. 1. 8); MASTYKOVA 2009, Ris. 115, 5–8; KOVALEVSKAJA 2000, 89, No. 119; KOVALEVSKAJA 2001, 192, 211, Ris. 6, 117, 4. A lecsiszolt sarkú hasábos forma karneol vagy kristály változatai Mokraja Balka 6–8. századi katakomba sírjaiban is megtalálhatók (AFANAS'EV–RUNIČ 2001, Ris. 112, 15, Ris. 47, 17, Ris. 84, 6–7).

⁸⁹ KOVALEVSKAJA 2000, 89, No. 119; KOVALEVSKAJA 2001, 192.

A lecsapott sarkú, hasábos formák a gepida és langobard leletekben, illetve a Meroving-kori nyugat-európai germán temetőkben is megfigyelhetők,⁹⁰ még ha nem is olyan nagy számban, mint azt a szarmata–jazig időszak emlékei között látni lehetett. Kék vagy zöld példányaik a kora avar kori sírokban is jelen vannak.⁹¹ Viseletük a 7. század első harmadában is kimutatható.⁹² Egyes kutatók véleménye szerint a lecsiszolt sarkú hasábos gyöngyök megjelenése az avar leletekben a 7. század második felének beköszöntét jelzi,⁹³ és a 7. század közepétől láthatók először drágakövekből (karneol), amelyeket a sötétkék és kék példányok követnek a 7. század utolsó harmadában,⁹⁴ amikor divatjuk újból feléledt. Ebben az időszakban a gyöngyörök összetétele megváltozott. Jellemzővé vált a kölesgyöngyök hangsúlyos szerepe mellett a korongos, hengeres, hasábos gyöngyök jelenléte is,⁹⁵ és a szemesgyöngy-típusoknak és típus változatoknak már csak néhány példánya látható.⁹⁶ Valamivel későbbiek azok a szemes gyöngyöket is tartalmazó sírok, amelyekben bikónikus, gömbölyű vagy köles méretű gyöngyök is megtalálhatók.⁹⁷ A késő avar korban a hasábos alakú gyöngyök tömegesebb megléte már nem mutatható ki.⁹⁸

Egyszínű, sokszög átmetszetű rövid és hosszú hasáb (VIII.) (2. kép 63–65). A szintén római és antik hagyományú,⁹⁹ különböző árnyalatú, szabályos sokszög átmetszetű, hosszú és rövid hasábos alakúak jóval kevesebb példányban találhatók a füzéreken. Kilenc sír antik és egy avar vegyes összetételű nyakláncain 1 sötét vörösesbarna (107.) ötszög és 7 zöld (126., 177. (2), 349., 898. (2), 915.), 2 sárgászöld (555. (2), 5 világoszöld (557., 571. (2), 915. (2), 2 sötétkék (880., 898.) és 1 világosdrapp (880.) hatszög átmetszetű hosszú, 1 zöld rövid hasáb (915. sír) alakú áttetsző vagy fényáteresztő üvegyöngy is díszíti. H.: 1–1,65 cm, sz.: 0,5–0,8 cm, v.: 0,5–0,8 cm.

A zöld, sokszög átmetszetű, hasáb alakú üvegyöngyök a többi hasábos formák többségéhez hasonlóan 3–4. századi római típusú gyöngyök, amelyek az 5. század végéig használatban maradtak, bizánci területen az Al-Duna vidékén (Singidunum III.) a 6. század első harmadáig is felfűzték a gyöngyörök közé,¹⁰⁰ és a 6. század második felére keltezhető antik jellegű, monokróm gyöngyökből álló gyöngyörökon is megtalálható voltak,¹⁰¹ Bizánc peremterületein ezeket a gyöngyöket a 6. század utolsó harmadáig is viselték.¹⁰² A Fekete-tenger északi partvidékén, a Dél-Kaukázusban feltárt Tsibilium-2. temetőben a 282. lány sír 530/550–640/670 időszakra keltezhető leletegyüttesében a késő-antik/bizánci jellegű, karneol és borostyánból fűzött gyöngyörök hatszög átmetszetű hasábos gyöngyökkel is díszítették.¹⁰³

A szabályos oldalú, sokszög átmetszetű hasábos gyöngyötípusok széles körben közkedveltek maradtak, kísérőgyöngyökként például a langobard sírokban is előfordultak.¹⁰⁴ Divatjuk az avar kori gyöngyvi-seletben – a négyszögű hasábosokhoz hasonlóan – többször felvirágzott.¹⁰⁵ Egy-egy példányuk a kor-szak végéig általánosan felbukkant az avar kori nyakláncokon. Az avar kori sírokban e hasábos típusnak

⁹⁰ PÁSZTOR 2015, 547, 79, 81. j.

⁹¹ PÁSZTOR 2015, 547, 85. j.

⁹² PÁSZTOR 2014, 294.

⁹³ KOVRIG 1963, 143.

⁹⁴ PÁSZTOR 2015, 547, 85. j.

⁹⁵ SZABÓ 1975, 270, Fig. 7. 4.

⁹⁶ KOVRIG 1963, 143.

⁹⁷ KOVRIG 1963, 143; KISS 1984a, 172.

⁹⁸ Pl. PÁSZTOR 2003, 368, 4. kép 29–31; PÁSZTOR 2014, 294; PÁSZTOR 2015, 546–547.

⁹⁹ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XII, 115–117; VADAY 1989, Abb. 20, Typ IV/2 a–b; NAGY 2018, 90. kép V. típus 2/A.

¹⁰⁰ NAGY 2012, 167.

¹⁰¹ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, Fig. 78.

¹⁰² IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, 83–84.

¹⁰³ MASTYKOVA 2018b, 340, Fig 1. 8.

¹⁰⁴ ZULAUF 2012, V. t. 50. 1–3; NAGY 2012, 16. kép 17–18.

¹⁰⁵ PÁSZTOR 2015, 546, 71. j.

csak néhány példánya látható, keltező érték nélkül a korai időszaktól a késő avar korig fel-fel bukkant a gyöngysorokon,¹⁰⁶ leginkább a közép és késő avar kori gyöngysorokat és késő avar kori fülbevalókat díszítették velük.¹⁰⁷

Egyszínű gömb és dinnyemag alakú bronz/réz fűzőhengeres üvegyöngyök (I., IX.)(1. kép 2–3; 2. kép 66–71). A szegvár-oromdülői gyöngyleletek között elvétve fordulnak elő díszítetlen felületű, közel gömb, illetve kissé deformált gömb/lapított gömb formájú üvegyöngyök (átm.: 0,88–1,1 cm). E formák ritkább példányai a gyöngytest tengelyében csövecskével ellátott, nagyobb méretű, a kora avar korban szélesebb körben elterjedt opak üvegyöngyökhöz képest más anyagösszetételű, fényáteresztő üvegből kialakított gömbös formák. Olyan üvegtechnológiával¹⁰⁸ gyártották, amelynek során az üvegalapanyagba nem keverték ún. homályosító anyagokat¹⁰⁹ és négy esetben a bázis nélküli, behúzódt oldalú fűzőfurataikba vékony bronz vagy rézlemezről hengeresre formált csövecskéket helyeztek. A 172. sírban egy világoskék és egy szintelen (töredék) fényáteresztő üveg,¹¹⁰ egy-egy zöld, illetve barnásfekete és fekete (töredék) pedig a 338., 862. és 890. sírból ismert.¹¹¹ A 663. sír szürkésfekete gömb alakú gyöngynek furatában ugyanakkor vörös betét található.¹¹² Ezek a gömbös formák csak gyerek és egy fiatal nő (890., juv.) rövid kétsoros, vagy hosszabb és hosszú, kétsoros – 28, 30, 31, 174 és 185 szemes – gyöngyláncain található, amelyek kivétel nélkül antik jellegűek és sok díszítetlen felületű üvegyönggyel tarkítottak.

A csövecskés üvegyöngyök avar kori megjelenése a tengelyes szerkezetű nagy lemezgömbcsüngős és a nagy-gyöngycsüngős fülbevalók divatjának Kárpát-medencei elterjedésével közel egy időben történhetett.¹¹³ A 7. század második negyedében és középső harmadában feltűntek az áttetsző világoszöld, kék vagy az átlátszatlan, sötétbarna, bélelt furatú, átlátszatlan sötétbarna gömb alakú példányok,¹¹⁴ és a 7. század közepe előtt felbukkantak a nagyméretű, vaskosabb, többnyire világoszöld vagy szintelen fényáteresztő csövecskés dinnyemag üvegyöngyök is.¹¹⁵

Szegvár-Oromdülőn a nagyobb méretű, dinnyemag alakú bronz/réz fűzőhengeres üvegyöngyök (13) nyolc temetkezésből kerültek elő,¹¹⁶ melyek 1–1 (537., 656., 693., 727., 890.), kettő (938.) és 3–3 példány (172., 333a) a gyerekek, fiatal, felnőtt és időskorú nők ékszereit színesítették. Formájuk lapított hordószerű, csepp formájú (938.) vagy vaskos, nagyobb dinnyemag alakú, lapított ovális alakú átmetszettel, melyek felülete gyakran töredezett, hiányos és néha a fűzőhengerek mentén, hosszanti irányban szétnyílt vagy megtört. Opálosan vagy irizálva pusztult anyagúak, többnyire fényáteresztő, illetve áttetsző szintelen (693.), világoszöld (172. (2), 333a, 656.) világos türkizzöld (172.), zöld (537.), világos sárgásbarna (333a), zöldesbarna (938.), vagy pedig átlátszatlan feketésbarna (938.) és fekete (890.) színezetű üvegből

¹⁰⁶ PÁSZTOR 2003, 339; 4. kép 31.

¹⁰⁷ ČILINSKÁ 1975, 87; KISS 1984, 144–146.

¹⁰⁸ Hasonlóan fényáteresztő anyagúak ezek a csövecskés gömbös formák is, mint a hozzájuk hasonló anyagból megformált dinnyemag alakú üvegyöngyök, amelyek már homályosító anyagok hozzáadása nélkül, új technikai eljárással készültek (FÓRIZS ET AL. 2000, 326; 329–330, 335. 1. kép).

¹⁰⁹ FÓRIZS ET AL. 2000, 321, 326, 340.

¹¹⁰ LÓRINCZY 2020, 104. kép 14.

¹¹¹ LÓRINCZY 2020, 172. kép 29, 370. kép 173.

¹¹² LÓRINCZY 2020, 256. kép 17.

¹¹³ KOVRIG 1963, 108, 110; SZABÓ 1965, 48; PÁSZTOR 1995, 75–76; PÁSZTOR 2008, 317–318.

¹¹⁴ PÁSZTOR 2008, 317. A Deszk G. 30. fülkesírban a szegvári csövecskés gömb alakú üvegyöngyökhöz hasonló, gömbös formájú, világoszöld és világosbarnás üvegyöngyei is a csövecskés gyöngytípusok csoportjába tartozik, amelyek kék, hasábos üvegyönggyel a női váz nyakcsigolyáinál, ezüst kis lemezgömbcsüngős fülbevalópárral együtt kerültek napvilágra (GARAM 1992, 141–142, Taf. 32; PÁSZTOR 1995, 70, 75, 79–80, I. t. 1. 3, 6, II. t. 31. 4). A sírt egy *Focas solidusa* után készült utánveret (603–610) előlapját ábrázoló aranylemezes lenyomat *terminus post quem*-je keltezi (SOMOGYI 1997, 54, 165. és 32. j.).

¹¹⁵ VIDA-VÖLLING 2000, 85; PÁSZTOR 2008, 317.

¹¹⁶ Dinnyemag alakú gyöngyök a 172., 333a, 537., 656., 693., 727., 890.(?) és a 938. sírból ismertek.

formáltak. Mindegyik példány gyöngytestének hossz tengelyében elhelyezett bronz/réz (?) lemezkéből hengerelt csövecskével ellátott. A 727. sír hosszú, két- és háromsoros felfűzésű nyakláncának dinnyemag alakú üvegyöngyéből – mint ahogy a 172. vagy a 890. sír hasonló maradványainál is látható – az üveg-morzsálékok és szilánkok mellett – csak a bronz(?) lemezes fűzőhenger maradt meg.

A szegvári temetkezésekben az elhunytak nyaktájékát díszítő dinnyemag alakú gyöngyök 2 (938.), 4 (693.), illetve 8 szem (333a), a 17 szemes (938.) rövid és 28 darabos, két sorba rendezett rövid (172.), vagy a 42 szemes hosszabb (656.), két- vagy három sorba fűzött 185 és 224 szemes (890., 727.), vegyes összetételű láncokon is sorakoztak. Önállóan felfűzve vagy egyedüli díszként nem viselték ezeket az üvegyöngyöket. H.: 1–2 cm, sz.: 0,45–1,2 cm, v: 0,4–0,5 cm.

Hat temetkezésben antik jellegű (333a, 537., 656., 727., 890., 938.), illetve 1–1 sírban antik jellegű avar (172.) és avar jellegű vegyes összetételű gyöngynyaklánc díszítette az elhunytat. Az antik jellegű láncokat a dinnyemag szemeken kívül egytagú lapított gömb, kétszeresen (890., 938.), háromszorosan (890.) és négyszeresen összetett lapított gömb (938.), köles (656., 727., 890., 938.), rövid henger (333a, 656., 727., 890.), hosszú henger, hordó (727.), kúp (333a), hosszú bikónikus (727.), hasáb alakú monokróm (656., 727., 890.), rátétdíszes egytagú és iker (727., 890.), köztük fekete–sárga egyrétegű dudoros rátétes opak üvegyöngy, egy zöld alapon „Schichtaugen”, háromrétegű betétdíszes lapított gömb alakú (656.) és aranyfóliás üveg (537.), borostyán (333a), ezüst lemezgömb (890.), bronz fűzőhenger (938.) és gömbös formájú ólom (656.) is alkotta. Az antik jellegű avar gyöngysort pedig egy- és kéttagú lapított gömb, köles, gyűrű, hosszú bikónikus, hét rátétdíszes (köztük egy fekete–sárga egyrétegű dudoros) és ezüst lemezgömbös gyöngyökből fűzték, az avar jellegű vegyes rövid sort pedig három rátétdíszes és egy dinnyemag alakú példányokból állították össze.

A dinnyemag gyöngyöt is tartalmazó gyöngyemlékek többsége fülkesírba eltemetettek díszei voltak, csak a 333a és a 656. sír gyerekkorú elhunytjait helyezték el akna, illetve padmalyos temetkezésbe.

A gyöngymellékletes sírokból hat halottat ékesítettek nyakláncokra fűzött gömbösökhöz hasonló, üvegből formált, tengelyes szerkezetű nagy-gyöngycsüngős díszű fülbevalókkal is.¹¹⁷ Közülük is csak a 862. gyereksírból említhető nagy-gyöngycsüngős ezüsthüvely és nyakláncra fűzött bronz csövecskés nagy-gömbös üvegyöngy együttes jelenléte. E sorok közül pedig a 7. század közepe – harmadik negyede közötti időszakra keltezhető a 333a és a 890. sír antik jellegű, vegyes összetételű gyöngysorai mellett csak a 172. sír avar jellegű, vegyes összetételű nyakláncára tettek együttesen csövecskés gömb (1. kép 2) és nagyobb méretű, dinnyemag alakú, csövecskés, fényáteresztő üvegyöngyöket (2. kép 71).¹¹⁸ A 938. (17) és 890. (185) fülkesír rövid, illetve hosszú antik jellegű, vegyes összetételű gyöngysorait pedig a dinnyemag alakú szemek mellett egy négyszeresen összetett, illetve három, háromszorosan összetett, ún. korai rúdgyöngyök (1. kép 65, 62) is alkotják.

A 7. század második negyede – középső harmadban szórványosan felbukkanó, áttetsző világoszöld, kék, illetve opak sötétbarna és fekete, gömb alakú csövecskés üvegyöngyökkel¹¹⁹ közel egy időben, a század közepe táján jelentek meg a nagyobb méretű, világoszöld, világoskék és színtelen, korai dinnyemag alakú csövecskés üvegyöngyök és a korai többszörösen összetett üvegyöngyök, s ekkor tűntek

¹¹⁷ Nagy-gyöngycsüngős fülbevalók a 80., 134., 141., 333a, 728., 862. sírből ismertek. A 697. fiatal férfisír hiányos fülbevalójának bronz huzaltengelyes, szürkésbarna opak nagy-gyöngycsüngője hasonló anyagú és kialakítású, mint a 663., 862. vagy a 890. sír gömbös formájú üvegyöngyei.

¹¹⁸ A 890. sír kétsorosan felfűzött gyöngysorának (LŐRINCZY 2020, 388. kép 5–30; 390. kép 1). csövecskés gyöngytöredéke dinnyemag vagy gömb formájú is lehetett, azonban az apró töredékek alapján nehezen eldönthető egyértelműen, melyik típushoz tartozhatott. A bronz(?) lemezből hajlított csövecske és egy nagyobb üvegszilánk mérete alapján – műszeres vizsgálat nélkül – csak feltételezhető, hogy egy ún. nagyméretű, dinnyemag formájú üvegyöngy része lehetett.

¹¹⁹ KOVRIG 1963, 164–165; PÁSZTOR 2008, 316.

fel a tengelyes csüngőjű, ezüstlemezes és a nagy üvegyöngycsüngős fülbevalók is.¹²⁰ A II. Constans éremutánszatával *terminus post quem* keltezhető Szegvár-sápoldali 3. női sírban olyan nagyalakú, átlátó vagy áttetsző anyagú, illetve világoszöld csövecskés dinnyemag alakú üvegyöngyök is voltak,¹²¹ amelyek hazánkban a 7. század közepe táján elsősorban a Tiszától keletre eső területeken jelentek meg a legkorábban, de egy-egy példányuk a Duna–Tisza-közén vagy a Balaton-felvidéken is megtalálható.¹²² Dinnyemag alakú üvegyöngyök már a 7. század közepe előtt is felbukkantak. A legújabb kutatások szerint a csövecskés dinnyemag üvegyöngyök bizánci eredetűek.¹²³

E gyöngyök formai előzményei a ritkábban előforduló, késő római kori és késő antik kúpos, illetve a profilált szív alakú fényáteresztő üveg példányok furatait nem bélelték ki vékonyra hengerelt fémlemezzel.¹²⁴ Szintén előképek azok a különböző (többnyire csepp, mandula, ritkábban orsó, kerek stb.) formára¹²⁵ csiszolt ametiszt (kvarckristály) gyöngyök és csüngők is, amelyek főleg az 5–7. századi bizánci vagy bizánci hatású ékszerek: csüngő díszes, nemesfém fülbevalók¹²⁶ és nyakgallérok,¹²⁷ nyakláncok, illetve gyöngyosorok¹²⁸ alkotóelemeiként díszítették a korabeli ékszereket.¹²⁹

A RÁTÉTDÍSZES OPAK ÜVEGYÖNGYÖK TIPOLOGIAI CSOPORTOSÍTÁSA

A szegvár-orumdülői gyöngyleletek között az egymástól eltérő formájú és mintázatú, rátétdíszes opak üvegyöngyök jellegzetes ékszercsoportot képviselnek. 117 temetkezésben fordult elő rátétdíszes üvegyöngy, amelyekben összesen 2473 gyöngyből álló gyöngydíszek 677 rátétes gyöngyöt is tartalmaznak. E rátétdíszes példányok 59 gyerek, 2 fiatal, 49 nő, 4 férfi temetkezésben¹³⁰ feltárt és 3 szórvány leletegyüttesben néhány, 1–2–3 szem mellett a rövid és hosszabb, hosszú, kettő, illetve két- és háromsoros felfűzésű nyakláncok között fordultak elő.

A temető 59 gyereksírjában feltárt 806 gyöngyből 222 rátétdíszes (22%), a fiataloknál 9 közül 5 szem (36%), a női sírokban előkerült 1609 szemből csak 411 a rátétes (20%), a férfisírok esetében 14 szemből 11 rátétdíszes (44%), a szórvány között pedig 35 gyöngyből 28 rátétdíszes (44 %) üvegyöngy található. A gyöngydíszek hosszúságától függetlenül – a díszítetlen és rátétdíszesek számbeli arányait tekintve – a férfi és a szórvány sírok tartalmazzák a legtöbb rátétdíszes opak üvegyöngyöt.

Általánosan elmondható, hogy a díszes gyöngyök közül az egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszítésekkel is ellátott üvegyöngyöket kedvelték leginkább (614), amelyek közül a csak dudoros díszű

¹²⁰ VIDA–VÖLLING 2000, 85; PÁSZTOR 2008, 316–317; BALOGH–PÁSZTOR 2015, 584.

¹²¹ PÁSZTOR 2018a, 93–94.

¹²² PÁSZTOR 2008, 316–317.

¹²³ VIDA–VÖLLING 2000, 85.

¹²⁴ PREDÁ 1980, Pl. XXVII–XXVII. M340, M356; TEMPELMANN–MĄCZYŃSKA 1985, 32, 316, Taf. 1. 80a–b (Gruppe VII); IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, Fig. 61.20, Fig. 67. 60.

¹²⁵ DRAUSCHKE 2010, 56, Pl. 9.

¹²⁶ Pl. LIPPOLIS 1999, 93. 5., 96. 3., 134; L'ORO DEGLI AVARI 2000, 69, 73, 75. (Dunapentele/Dunaujváros).

¹²⁷ L'ORO DEGLI AVARI 2000, cat. 92. (Ozora-Tótipuszta).

¹²⁸ LIPPOLIS 1999, 137, 27, 32, 146, 3; DRAUSCHKE 2011, 48–54.

¹²⁹ PAROLI–RICCI 1995, Tav. S. 3a–b; LIPPOLIS 1999, 47. St. Vitale Basilica (Italy), Theodora mozaik; DRAUSCHKE 2010, 52–55, Pl. 1–6; Pl. 9.

¹³⁰ Rátétdíszes gyöngyök gyereksírokból: 88., 91., 105., 115., 121., 126., 144., 148., 172., 192., 286., 325., 334., 346., 466., 528., 535., 551., 553., 557., 559., 582., 607., 624., 628., 663., 665., 671., 674., 692., 704., 711., 735., 737., 739., 741., 742., 744., 745., 749., 751., 757., 758., 787., 802., 819., 830., 858., 862., 867., 869., 873., 880., 884., 893., 898., 902., 931., 949., 966., fiatal korúak: 141., 873., női: 17., 48., 50., 72., 89., 127., 134., 171., 188., 190., 199., 340., 347., 348., 349., 493., 544., 547., 554., 586., 600., 625., 639., 655., 690., 693., 694., 707., 714., 717., 718., 723., 727., 728., 730., 738., 740., 762., 794., 844., 854., 881., 887., 890., 935., 939., 940., 945., 968., férfi: 81., 97., 189., 540. sír, illetve az A sírból és két szórványból ismert.

3. kép. A szegvár-orumdülői avar kori temető gyöngytipusai. Három darab egyrétegű dudoros rátétdíszes, egytagú és iker lapított gömb alakú, opak üvegyöngyök: 1: 862. sír; 2: 598. sír; 3: 48. sír; 4–5: 127. sír; 6: 586. sír; 7: 17. sír; 8: 172. sír; Négy darab egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú, opak üvegyöngyök: 9: 559. sír; 10: 881. sír; 11: 607. sír; 12: 48. sír; 13: 671. sír; 14–15: 694. sír; 16: 547. sír; 17: 694. sír; 18: 97. sír; 19: 762. sír; 20: 582. sír; 21: 17. sír; 22: 48. sír; 23: 718. sír; 24: 554. sír; Öt darab egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú, opak üvegyöngy: 25: 607. sír; 26: 547. sír; Három darab egyrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyök variációi: 27: 939. sír; 28: 939. sír; Négy-nyolc darab egyrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyök és variációi: 29: 72. sír; 30: 48. sír; 31: 17. sír; 32: 48. sír; 33: 97. sír; 34: 815. sír; 35: 17. sír; 36: 945. sír; 37: 815. sír; 38: 72. sír; 39: 51. sír; 40: 554. sír; 41: 72. sír; 42: 17. sír; 43: 762. sír; 44: 72. sír; 45: 762. sír; 46: 762. sír; 47: 72. sír; 48: 717. sír; 49: 717. sír; 50: 862. sír; 51: 348. sír; 52: 624. sír; 53: 600. sír.
M: 1:1.

gyöngyök száma is figyelemre méltó (282). Az üvegyöngy-formák közül legnagyobb számban az egytagú lapított gömb alakúak vannak (488), ezeket az iker és háromszorosan összetett lapított gömb, az egytagú rövid henger, majd a kúpos (kúp, csomkakúp, rövid- és hosszú bikónikus) alakúak példányai követik.

A szegvár-omrodülői temetkezésekben feltárt gazdag gyöngyemlékek tanúsága szerint nemcsak az egymástól eltérő anyagú és formájú felfűzött gyöngyök kombinálásával, hanem a különféle gömbös, hengeres és kónikus vagy hasábos formájú, átlátszatlan üvegből formált gyöngyök felületein egymástól gyakran eltérő módon alkalmazott rátétes ornamentikákkal is változatos nyakdíszeket állítottak össze. Az egyes üvegyöngytestek felületi díszítettségének kialakításához a különböző módon cseppentett dudoros rátéteket nemcsak önállóan, hanem vonal-, hurok- (egymást keresztező hullámvonal), hullámvonal- és hullámvonal-köteg folytatott díszekkel együtt is alkalmazták. Az egyes gyöngyök díszességét nemcsak a különböző rátétek változatosságával, hanem a rátétdíszek számának változtatásával, csökkentésével vagy megnövelésével, illetve a színes üvegtesttől elkülönülő színösszetételekkel is tudták fokozni. A leglátványosabb szegvári gyöngyláncok azok, amelyeken több fajta, egymástól eltérő méretű, színösszetételű és díszítésű gyöngyök sorakoznak. Ezeken a láncokon néha az egyedi kialakítású, rátétdíszes üvegyöngyök egy-egy példánya (pl. 144., 714., 717., 718., 945.) is megtalálható (5. kép 1; 4. kép 42; 5. kép 15, 18; 4. kép 14, 19; 3. kép 36).

A korábban vizsgált magyarországi kora avar kori rátétdíszes gyöngyökhöz hasonlóan a különböző rátétes üvegyöngyök közül a legnépszerűbbek a 4 egyrétegű dudoros (105) és a 4 egyrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes (84) lapított gömb alakú üvegyöngyök, majd ezeket az 5 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszesek (65),¹³¹ illetve a 3 egyrétegű dudoros (47) és a 4 kétrétegű dudoros rátétdíszes (39) lapított gömb alakúak követik. A különböző dudoros díszeken kívül a vonal-, hullámvonal- és hullámvonal-köteg folytatott rátétdíszűek kedveltsége viszonylag csekély. A dudoros rátétdíszes üvegyöngyökből önálló gyöngysort egyszer sem alkottak, azonban például a 3 és 4 egyrétegű dudoros rátétes lapított gömbös példányokból egy vagy két szemet (köztük a fekete-sárga dudoros rátéteseket is) néha a nyakcsigolyák tájékára helyeztek (pl. 466., 544., 547., 787., 867.).

RÁTÉTDÍSZES GÖMBFÉLÉK (I.) (3. kép 1–53; 4. kép 1–42; 5. kép 1–38)

Gömb alakú rátétdíszes opak üvegyöngyök

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes – 898., 931., 968. *sír*: Sötétbarna és okkersárga felületen 3 okkersárga egyrétegű rátétes gömb alakúak. H.: 0,25–1,02 cm, átm.: 0,5–1,05 cm, hengeres és kónuszos furatokkal.

4 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes gömb – 739. *sír*: Sötétbarna, érdes, lukacos, kopott, töredezett felületen négy, síkból kiugró, fehér+áttetsző világoskék, kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes, deformált gömb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal.¹³²

Lapított gömb alakú rátétdíszes opak üvegyöngyök

3 egyrétegű dudoros rátétdíszesek

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes (3. kép 1–8) lapított gömb alakúak (47): Színek: sötétbarna, sárgásbarna és sárgás türkizkék, fekete, szürkésfekete, sötétbarna és türkizöld (787., 898.), illetve fehér (553.) vagy sötétvörös felületen 3–3 világossárga, okkersárga vagy fehér egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakúak. H.: 0,2–1,7 cm, átm.: 0,3–1,5 cm, kónuszos vagy hengeres átmetszetű furatokkal.

¹³¹ PÁSZTOR 2012, 485.

¹³² LŐRINCZY 2020, 316. kép 16.

3 egyrétegű dudoros, 3×-os hurokfolyatott rátétdíszes (16): 88., 72. (4), 557., 639. (4), 887., 939. (5) sír. Sötét vörösesbarna, vörös, illetve szürkésbarna (639.) alapon 3 fehér, illetve sárga (887.) egyrétegű dudoros és 3×-os fehér, illetve sárga (939.) hurokfolyatott rátétdíszesek, hengeres vagy kónuszos furattal. H.: 0,45–1,05 cm, átm.: 0,7–1,4 cm.

3 egyrétegű dudoros, 4 vonalfolyatott rátétdíszes (1): 48. sír. Sötét vörösesbarna, fényes felületen négyszeres csigavonalban folytatott, fehér, lukacsos felületű rátétdíszeken három lapos sárga, matt felületű pont rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngy, bázisos, kónikus furattal.¹³³

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakúak

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakúak (3. kép 9–24) (105): 32 sírból, főleg női halottak nyakában. Többnyire 1–2–3 vagy néhány darab került a füzérekre, magas számban csak a 730., (37) és a 890. sír (18) hosszú gyöngysorain voltak felfűzve. Fekete, barnásfekete alapon 4–4 egyrétegű dudoros rátétdíszes. H.: 0,25–1 cm, átm.: 0,42–1,15 cm, többségében hengeres furatúak.

4 egyrétegű dudoros és 3×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1): 199. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen négy, síkból kiugró, fehér egyrétegű dudoros és körülöttük 3×-os kikopott, selejtes fehér hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹³⁴

4 egyrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes (85) 38 sírból: 1., 17., 48., 72., 88., 89., 91., 97., 189., 191., 346., 347., 348., 554., 557., 600., 607., 624., 625., 639., 693., 665., 665., 671., 704., 714., 717., 718., 728., 739., 741., 802., 830., 844., 869., 881., 945. Többségében sötétvörös, sötét vörösesbarna, ritkábban lilás sötétbarna (624.) barnásfekete, szürkésfekete, fekete alapokon négy fehér, ritkán sárga egyrétegű dudoros és négyszeres hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök kerültek elő. H.: 0,4–1,8 cm, átm.: 0,4–1,4 cm, hengeres vagy kónuszos furattal. Sötétvöröses alapon fehér dudoros és sárga hurokfolyatott rátétes 33 sírban; fekete, szürkésfekete felületen fehér dudoros és fehér hurokfolyatott rátétes 10 sírban (554.(4)). A 17. fülkesírban egy türkizkék, érdes, matt felületen négy domborodó, fehér, dudoros és körülöttük négyszeres fehér hurokfolyatott rátétdíszű opak üvegyöngy¹³⁵ is a vegyes összetételű nyaklánc része. A 48. sírban is hasonló példány: a türkizkék, érdes, lukacsos, törött felületen négy, síkból erősen kiugró, szürkésfehér dudoros rátétdíszes, körülöttük négyszeres szürke, érdes, lukacsos, matt felületű, hurokfolyatásos rátétdíszű, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal.¹³⁶

4 egyrétegű dudoros, 4 egyrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes (1) 717. sír: Sötét vörösesbarna felületen négy szürkésfehér dudoros, négy okkersárga, pont és a furatok körül 1–1 szürkésfehér vonalfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb/rövid henger alakú opak üvegyöngy töredék, hengeres furattal.¹³⁷

4 egyrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes (1) 607. sír: Fekete, lukacsos, kopott felületen négy apró, domború világossárga dudoros és a furatok körül 1–1 érdes, lukacsos felületű, fehér vonalfolyatott rátétdíszes deformált rövid henger alakú opak üvegyöngy, bázisos furata hengeres.¹³⁸

4 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (5) 17., 72., 127., 554. (2) sír. Sötétvörös (3), szürkésfekete és fekete alapon fehér vagy okkersárga 4 egyrétegű dudoros és 5×-ös fehér hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök. H.: 0,6–0,9 cm, átm.: 0,8–1,35 cm, kónuszos és hengeres furatokkal.

4 egyrétegű dudoros és 2×-es hullámvonal folytatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (3) 48. sír: Fekete, fényes alapon négy domború/síkból kiugró fehér dudoros és körülöttük kétszeres

¹³³ LŐRINCZY 2020, 23. kép 21.

¹³⁴ LŐRINCZY 2020, 127. kép 8.

¹³⁵ LŐRINCZY 2020, 9. kép 11.

¹³⁶ LŐRINCZY 2020, 23. kép 12.

¹³⁷ LŐRINCZY 2020, 294. kép 14.

¹³⁸ LŐRINCZY 2020, 237. kép 59.

fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üvegyöngy, egyik oldalán bázisos, másikon behúzódo bázisú furata kónuszos.¹³⁹ 704. (2) sír: Fekete alapon fehér, kétszeres hullámvonal folytatott és rajtuk 4 szürkésárga egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb/csonkakúp alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.:0,84–0,87, 0,94–0,98 cm, egyik oldalán behúzódo bázisú furat, átm.: 0,33–0,36 cm.

4 egyrétegű dudoros és 4×-es hullámvonal folytatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 714. sír: Sötét vörösesbarna, kopott felületen négy síkból kiugró, irizáló kék dudoros és 4×-es fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, bázisos, hengeres furattal.¹⁴⁰

5 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik

5 egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (4): 547., 607., 639., 844. sír. Barna, sötét türkizzöld, sötétbarna és fekete alapon 5–5 okkersárga és fehér dudoros rátétdísz. H.: 0,2–0,7 cm, átm.: 0,45–1 cm, többségében hengeres furattal (3. kép 25–26).

5 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (65): 17., 48. (4), 72. (5), 97. (2), 347. (2), 348. (2), 540., 554. (9), 557. (3), 582., 586., 607., 665. (2), 692., 704., 714. (5), 735., 739., 742., 762., 830., 854., 862. (2), 869., 873., 881., 884. sír. Töbnyire sötét vörösesbarna, ritkán bordó, barna, illetve szürkésfekete, fekete alapon fehér, ritkábban okkersárga, sárga egyrétegű dudoros és fehér vagy okkersárga hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngyök. H.: 0,5–1,46 cm, átm.: 0,72–1,5 cm, hengeres és kónuszos furatokkal. A 762. sírban egy sötétzöld alapon 5 okkersárga dudoros és 5×-ös fehér hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak gyöngy is előkerült.

5 egyrétegű dudoros és 6×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1) 17. sír: Sötétvörös, fényes felületen öt enyhén domborodó, okkersárga dudoros és körülöttük hatszoros fehér hurokfolyatott rátétdíszű, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal. Rontott mintájú rátétdíszes példány.¹⁴¹

5 egyrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes (1) 346. sír: Sötétvörös, matt felületen öt lapos, okkersárga pont (1 kikopott) és a bázisos hengeres furatok szélei mentén 1–1 széles, fehér vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal.¹⁴²

6 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik

6 egyrétegű dudoros és 1 vonalfolyatott rátétdíszes (1) 17. sír: Fekete felületen hat síkból kiugró, sárga dudoros és a furat körül egy fehér, lapos vonal folytatott rátétdíszű, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal.¹⁴³

6 egyrétegű dudoros és 6×-os hurokfolyatott rátétdíszes (5) 199., 554., 704., 739., 762. sír: Különleges és ritka példány a fehér alapon sárga egyrétegű dudoros és világoskék hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy (199.), de kedvelték a sötétvörös, sötétvöröses barna alapon fehér hurokfolyatott rátétdíszítésű változatokat is (554., 704. (2), 762.). H.: 0,65–0,90 cm, átm.: 1–1,3 cm, hengeres furattal. A fenti változatoktól eltérő színösszetételű a 739. sír barna felületű, hat domború, fehér, egyrétegű dudoros és körülöttük 6×-os fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú, bázisos hengeres furatú opak üvegyöngye.¹⁴⁴

¹³⁹ LŐRINCZY 2020, 23. kép 17.

¹⁴⁰ LŐRINCZY 2020, 293. kép 23.

¹⁴¹ LŐRINCZY 2020, 9. kép 19.

¹⁴² LŐRINCZY 2020, 176. kép 17.

¹⁴³ LŐRINCZY 2020, 9. kép 14.

¹⁴⁴ LŐRINCZY 2020, 316. kép 2.

4. kép. A szegvár-romdűlői avar kori temető gyöngytípusai. Négy-nyolc darab egyrétegű dudoros rátétdíszes opak üveggöngyök és variációi: 1: 586. sír; 2–4: 554. sír; 5: 665. sír; 6: 199. sír; 7: 762. sír; 8: 188. sír; Három darab kétrétegű dudoros rátétdíszes opak üveggöngyök: 9: 628. sír; 10: 88. sír; Négy-nyolc darab kétrétegű dudoros rátétdíszes opak üveggöngyök: 11: 740. sír; 12: 600. sír; 13: 939. sír; 14: 717. sír; 15: 692. sír; 16: 607. sír; 17: 717. sír; 18: 171. sír; 19: 717. sír; Négy és öt darab kétrétegű dudoros rátétdíszesek: 20: 71. sír; 21: 607. sír; 22: 559. sír; 23: 554. sír; 24: 692. sír; 25: 48. sír; 26: 607. sír; Három–nyolc darab kétrétegű dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes opak üveggöngyök variációi: 27: 887. sír; 28: 692. sír; 29: 554. sír; 30: 717. sír; 31: 607. sír; 32: 554. sír; 33: 348. sír; 34: 171. sír; 35: 105. sír; 36: 718. sír; 37: 707. sír; 38: 628. sír; 39: 887. sír; 40: 141. sír; 41: 586. sír; 42: 714. sír. M: 1:1.

6 egyrétegű dudoros és 6×-os hullámvonal folytatott rátétdíszes (1) 48. sír: Szürkésfekete, matt, lukacsos felületen hat okkersárga lapos pont, illetve domború dudoros és körülöttük hatszoros fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal.¹⁴⁵

7 egyrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik

7 egyrétegű dudoros és 7×-es hurokfolyatott rátétdíszes (1) 762. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, lukacsos felületen hét apró, okkersárga dudoros és fehér 7×-en hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, bázisos, hengeres furattal.¹⁴⁶

7 egyrétegű dudoros és 4×-es hullámvonal folytatott rátétdíszes (1) 718. sír: Fehér, matt, kopott felületen 3,5×-es világoskék, hullámvonal folytatott és közöttük hét sötétvörös, lapos pont rátétdíszes, kónuszos furattal.¹⁴⁷

8 egyrétegű dudoros

8 egyrétegű dudoros és 8×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1) 188. sír: Sötétvörös, fényes felületen 8 domború világossárga, dudoros és körülöttük 8×-os fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁴⁸

Kétrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (4. kép 9–41; 5. kép 1, 15–18)

3 kétrétegű dudoros (4. kép 9–18)

3 kétrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú (26) 18 sír: 88., 740., 105., 171., 349., 600., 607.(2), 628., 692., 694., 704. (2), 717.(2), 717., 735., 742., 762., 862., 939., 968. H.: 0,4–1 cm, átm.: 0,7–1,6 cm, kónuszos vagy hengeres furattal. Két sírban barna alapon, három sírban sötétvöröses alapon kétrétegű dudoros díszes gyöngyök, 21 sírban fekete, szürkésfekete, illetve kettő sötét vörösesbarna alapon 3–3 fehér+világoskék, világos türkizkék kétrétegű szemes és fehér, illetve sárga (740.)¹⁴⁹ hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú üvegyöngy került elő. A 628. sírban egy fehér, fényes, lukacsos felületen három domború sötétvörös+fehér, kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes.¹⁵⁰

3 kétrétegű dudoros és 3×-os hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (6) 348., 493., 607., 692., 740., 887. sír: Sötétvörös, sötét vörösesbarna, sötétbarna és fekete alapon fehér+türkizkék, világoskék kétrétegű dudoros rátétdíszes. H.: 0,55–0,90 cm, átm.: 0,98–1,2 cm, hengeres vagy kónuszos furattal. A legnagyobb és egyedi példány a 887. sírből ismert: Sötétvörös, fényes felületen 3× okkersárga+fekete, kétrétegű dudoros (szemes) és 3×-os okkersárga, hurokfolyatott rátétdíszes, egyik oldalon bázisos furata kónuszos.¹⁵¹

4 kétrétegű dudoros rátétdíszesek (4. kép 20–24)

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú (39) 1., 48., 171., 172., 557., 665., 762., 347., 554., 607., 624., 639., 692., 693., 704., 707., 717., 735., 739., 741., 742., 862., 881., 890. sír. Többségük (23) fekete, szürkésfekete, vagy barna (6), sötét vörösesbarna (4) alapon 4–4 fehér+kék, világoskék, türkizkék kétrétegű dudoros rátétekkel. Az 1. sír sötétbarna színű gyöngyén a rátétek fehér+türkizöld színűek. H.: 0,18–1,40 cm, átm.: 0,45–1,52 cm, kónuszos vagy hengeres furattal. Ritka színezetű kétrétegű rátétdí-

¹⁴⁵ LŐRINCZY 2020, 23. kép 32.

¹⁴⁶ LŐRINCZY 2020, 342. kép 6.

¹⁴⁷ LŐRINCZY 2020, 295. kép 6.

¹⁴⁸ LŐRINCZY 2020, 117. kép 4.

¹⁴⁹ LŐRINCZY 2020, 315. kép 16.

¹⁵⁰ LŐRINCZY 2020, 247. kép 6.

¹⁵¹ LŐRINCZY 2020, 386. kép 14.

szesek három sírból említhetők. 171. sír: Fényes fekete felületen négy lapos világossárga+sötétvörös, kétrétegű szemes rátétdíszes, bázisos furata hengeres.¹⁵² 607. sír: Fekete, matt, lukacsos felületen, négy domború, törött fehér+sötétvörös kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes, hengeres furata bázisos. 742. sír: Fekete, kopott, lukacsos felületen négy síkból kiugró, sötét vörösesbarna+fehér, kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁵³

4 kétrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik (4. kép 29–35)

4 kétrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 340. sír: Vörösesbarna, fényes felületen négy világossárga+fehér, lapos, kétrétegű dudoros (szemes) és a furatok körül 1–1 lapos, fehér vonalfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal a koponya jobb oldala mellől.¹⁵⁴

4 kétrétegű dudoros és 5 vonalfolyatott és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 625. sír: Sötétbordós-barna, erősen lukacsos, kopott felületen öt csigavonalban vonalfolyatott rátétdíszes négy apró domború fehér+világossárga, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 4×-es világos türkizkék, hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁵⁵

4 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (27) 17., 81., 89., 105., 121., 171., 348., 349., 528., 554., 607., 628., 639., 717. (2), 739. (2), 751., 762., 862., 881., 945. sír: Többségük sötétvörös, vörösesbarna alapon 4–4 fehér+világoskék, türkizkék kétrétegű dudoros és fehér hurokfolyatott rátétdíszes. Kivétel a 881. sír egyik üveggyöngye, amelyen a hurokfolyatott dísz sárga. Kevés a fekete és barna árnyalatú gyöngytest (1–1: 81., 348., 862., 881. sír). H.: 0,4–1,2 cm, átm.: 0,62–1,7 cm, többségében hengeres furattal. Ritka példány említhető a 945. sírből. Fehér, érdes, szemcsés felületen négy fehér+áttetsző világoskék, kétrétegű szemes és körülöttük 4×-es áttetsző világoskék, hurokfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üveggyöngy.¹⁵⁶

4 kétrétegű dudoros, 8×-os hullámvonal folytatott és 1 vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 144 sír: Sötétbarna, érdes, lukacsos felületen négy síkból kiugró narancssárga+áttetsző zöld, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük nyolcszoros narancssárga hullámvonal folytatott és közepükön egy sötétzöld, vonalfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁵⁷

5 kétrétegű dudoros rátétdíszesek (4. kép 25–26)

5 kétrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú (12) 48., 349., 551., 554., 607., 624., 671., 707., 854. sír. Tíz gyöngy teste fekete, szürkés- vagy barnás fekete. A rátétek fehér+kék árnyalatúak, kivéve a 607. sír két opak üveggyöngyét, ahol a kétréteges dudorok színei fehér+barna. A 349. és 554. sírből ismert vörösesbarna, sötétvörös gyöngytestek, amelyek fehér+világoskék kétrétegű dudoros szemes díszítésűek. H.: 0,5–1,1 cm, átm.: 0,75–1,75 cm, hengeres vagy kónuszos furattal.

5 kétrétegű dudoros rátétdíszesek és változataik (4. kép 36–39)

5 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 17 sír: sötétvörös felületen öt, síkból kiugró, fehér+sötétzöld, kétrétegű szemes és körülöttük négyszeres domború, fehér hurokfolyatott rátétdíszű, deformált lapított gömb alakú opak üveggyöngy.¹⁵⁸

¹⁵² LŐRINCZY 2020, 103. kép 9.

¹⁵³ LŐRINCZY 2020, 316. kép 20.

¹⁵⁴ LŐRINCZY 2020, 174. kép 3.

¹⁵⁵ LŐRINCZY 2020, 240. kép 4.

¹⁵⁶ LŐRINCZY 2020, 428. kép 7.

¹⁵⁷ LŐRINCZY 2020, 93. kép 3.

¹⁵⁸ LŐRINCZY 2020, 9. kép 12.

5 kétrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (22) 17., 48., 72., 89., 347., 348., 557., 607., 714., 718., 854., 869., 873., 887., 949. sír. A sötét vörösesbarna, sötétvörös gyöngytestek a gyakoribbak, kevesebben a fekete, szürkésfekete és a sötétbarna üveggyöngyök kerültek elő, melyeken fehér+világoskék, kék, türkizkék vagy világoszöld kétrétegű dudoros és fehér vagy világossárga (48.), illetve drapp (89.) hurokfolyatott rátétdíszek láthatók. H.: 0,4–1 cm, 0,8–1,6 cm, hengeres vagy kónuszos furattal. Ritkán előforduló gyöngyszem a 887. sír rövid gyöngysoráról ismert. Fehér, fényes, törött felületen öt (–2) domború fehér+világoszöld, irizáló felületű, kétrétegű dudoros (szemes) és 5×-ös fényáteresztő világos türkizkék, hurokfolyatott rátétdíszes, kónuszos furatában fekete elszíneződés.¹⁵⁹

5 kétrétegű dudoros 6×-os hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 586. sír: Sötétvörös, matt, lukacsos, kopott felületen hat okkersárga+világoszöld, domború, kétrétegű szemes és körülöttük 6×-os hurokfolyatott, okkersárga rátétdíszes, enyhén kónuszos furattal.¹⁶⁰

Háromrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú (4. kép 42)

4 háromrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 714. sír: Fehér, matt, lukacsos, kopott felületen négy lapos sötét vörösesbarna+fehér+kék, irizáló felületű, háromrétegű dudoros (pávaszemes) rátétdíszes, bázisos, kónuszos furattal.

Lapított gömb alakú folytatott rátétdíszesek és változataik

1 vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 553. sír: Szürkésfekete, matt, kopott felületen széles lapos, szürkésfehér, folytatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁶¹

1 vonalfolyatott és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 557. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, kopott, lukacsos felületen 4×-es fehér, hurokfolyatott rátét és rajtuk 1 világos türkizkék, vonalfolyatott rátétdíszes, bázisos furata hengeres.¹⁶²

1 vonalfolyatott és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 586. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, lukacsos felületen 5×-ös hurokfolyatott, fehér, domború, dudoros rátétdísz, közepén körbefutó okkersárga, domború vonalfolyatott rátétdíszes, enyhén kónuszos furattal.¹⁶³

1 vonalfolyatott és 6×-os hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (2) 199., 554. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen 6×-os lapos fehér hurokfolyatott és ezek közepén keresztülhúzott, világossárga, sárga, vonalfolyatott rátétdíszesek, kónuszos furattal.¹⁶⁴

1 vonalfolyatott és 7×-es hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (4) 48. sír: Sötét vörösesbarna, matt, kopott felületen hétszeres sárgásfehér hurokfolyatású, a minta közepén egy sárgásfehér, lapos vonalfolyatott rátétdíszes, egyik oldalán bázisos furata hengeres.¹⁶⁵ 192. sír: Sötétvörös, fényes felületen 7×-es, széles fehér, hurokfolyatott rátét és közepén világossárga vonalfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.¹⁶⁶ 794. sír: Sötét vörösesbarna, matt, kopott felületen 7×-es fehér, hurokfolyatott és a gyöngytest közepén egy széles okkersárga, vonalfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁶⁷ 854. sír: Sötétvörös felületen fehér,

¹⁵⁹ LŐRINCZY 2020, 386. kép 15.

¹⁶⁰ LŐRINCZY 2020, 234. kép 12.

¹⁶¹ LŐRINCZY 2020, 218. kép 8.

¹⁶² LŐRINCZY 2020, 230. kép 10.

¹⁶³ LŐRINCZY 2020, 234. kép 9.

¹⁶⁴ LŐRINCZY 2020, 127. kép 7.

¹⁶⁵ LŐRINCZY 2020, 23. kép 10.

¹⁶⁶ LŐRINCZY 2020, 120. kép 9.

¹⁶⁷ LŐRINCZY 2020, 351. kép 5.

7×-en hurokfolyatott és közepén világossárga, vonalfolyatott rátétdíszes, bázisos furata hengeres.¹⁶⁸

3 vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 898. sír: Sötétvörös, fényes felületen három fehér vonalfolyatás csigavonalban, kónuszos furatának egyik széle törött.¹⁶⁹

3 vonalfolyatott és 3×-os hullámvonal folytatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 551. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, kopott, lukacsos felületen három fehér, csigavonalban vonalfolyatott és rajtuk 3×-os világoskék, hullámvonal folytatott rátétdíszes, hengeres furata bázisos.

4 vonalfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 554. sír: Okkersárga, porózus, matt, lukacsos felületen négy sötétzöld, fényes felületű, csigavonalban vonalfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁷⁰

5 vonalfolyatott és 4×-es hullámvonal-folyatott rátétdíszes lapított gömb alakú (1) 557. sír: Sötét vörösesbarna, matt, kopott, lukacsos felületen öt lapos, fehér, csigavonalban vonalfolyatott és rajtuk 4×-es, világoskék hullámvonal folytatott rátétdíszes, furata bázisos, hengeres.¹⁷¹

Lapított gömb alakú, hurok- és hullámvonal folytatott rátétesek és változataik

3×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1) 737. sír: Barna, lukacsos, kopott, enyhén irizáló felületű, 3× hosszán elnyújtott hurokfolyatású fehér rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁷²

4×-es hurokfolyatott rátétdíszes (2) 286. sír: Fényes fekete, lukacsos felületen vékony fehér, kopott felületű hurokfolyatott rátétdíszes (amely néhol már csak hullámvonal), egyik oldalán bázisos furata kónuszos.¹⁷³ 554. sír: Sötétvörös, lukacsos felületen 4×-es fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb/gömb alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal.¹⁷⁴

5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes (5) 48., 127., 740. sír: Sötét vörösesbarna, sötétvörös és vörösesbarna alapon 5×-ös világossárga, okkersárga, sárga hurokfolyatott rátétdíszes. 665. sír: Sötétszürke–barna felületen 5×-ös, lapos, fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.¹⁷⁵ 334. sír: Fényes fekete felületen 5×-ös sötétvörös, mélyen bevésődött, erősen kikopott hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁷⁶

6×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1) 935. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen 6×os fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, kónuszos furatában fekete elszíneződés.¹⁷⁷

7×-es hurokfolyatott rátétdíszes (1) 858. sír: Fekete felületen fehér 7×-es hullámvonal-folyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.¹⁷⁸

8×-os hurokfolyatott rátétdíszes (1) 600. sír: Fehér, fényes, lukacsos alapon 8×-os hurokfolyatott, világos türkiz zöld rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁷⁹

3×-os hullámvonal-folyatott rátétdíszes (1) 115. sír: Fényes fekete felületen háromszoros fehér hullámvonal-folyatott rátétdíszes, hengeres furattal.

4×-es hullámvonal-folyatott rátétdíszes (1) 749. sír: Fekete, lukacsos felületen 4×-es fehér, hullámvonal folytatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁸⁰

¹⁶⁸ LŐRINCZY 2020, 363. kép 5.

¹⁶⁹ LŐRINCZY 2020, 398. kép 10.

¹⁷⁰ LŐRINCZY 2020, 224. kép 34.

¹⁷¹ LŐRINCZY 2020, 230. kép 12.

¹⁷² LŐRINCZY 2020, 315. kép 16.

¹⁷³ LŐRINCZY 2020, 136. kép 14.

¹⁷⁴ LŐRINCZY 2020, 224. kép 29.

¹⁷⁵ LŐRINCZY 2020, 258. kép 10.

¹⁷⁶ LŐRINCZY 2020, 156. kép 5.

¹⁷⁷ LŐRINCZY 2020, 422. kép 8.

¹⁷⁸ LŐRINCZY 2020, 368. kép 5.

¹⁷⁹ LŐRINCZY 2020, 235. kép 7.

¹⁸⁰ LŐRINCZY 2020, 321. kép 3.

Gyűrű alakú rátétdíszes opak üvegyöngyök

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes gyűrű alakú (1) 898. sír: Sötétbarna felületen 3 okkersárga egyrétegű dudoros rátétdíszes, gyűrű alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal.

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes gyűrű alakú (2) 639. sír: Barna, sárgásan irizáló felületen négy szürkésfehér, dudoros rátétdíszes deformált gyűrű alakú opak üvegyöngy fél töredéke, furata hengeres.¹⁸¹
931. sír: Sötétvörös felületen négy (-2) okkersárga, domború, dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngy töredéke, hengeres furatában feketés elszíneződés.¹⁸²

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes gyűrű alakú (1) 945. sír: Fekete, érdes, matt, lukacsos felületen négy domború, fehér+világoskék, kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes, gyűrű alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal.¹⁸³

IKER LAPÍTOTT GÖMB ALAKÚ RÁTÉTDÍSZESEK (II.)

Egyrétegű dudoros iker lapított gömb alakú rátétdíszesek

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb (1) 172. sír: Türkiz zöld, érdes, matt, irizáló felületen három világossárga, domború dudoros rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁸⁴

3 egyrétegű dudoros és 3×-os hurokfolyatott rátétdíszes ikerlapított gömb (1) 714. sír: Sötét vörösesbarna, irizáló felületen 3–3 domború, fehér dudoros és 3–3×-os fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, bázisos, hengeres furattal.¹⁸⁵

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú (9) Főleg női sírokból kerültek elő. Sötétvörös alapon 4 fehér, fekete alapon sárga vagy fehér, illetve sötétbarna alapon okkersárga négy egyrétegű dudoros rátétdíszes. H.: 0,6–1,55 cm, átm.: 0,55–1,52 cm, többnyire kónuszos furattal.

4 egyrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes iker lapított gömb alakú (6) 347., 554., 717., 762. sír. 347. sír: Sötétbarna, fényes, lukacsos felületen 4–4 fehér dudoros és körülöttük 4–4×-es fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, egyik oldalán bázisos furata kónuszos.¹⁸⁶ 554., 717., 762. sír: Sötét vörösesbarna alapon 4–4 szürkésfehér, fehér egyrétegű dudoros és 4–4×-es okkersárga, világossárga (762.) hurokfolyatott rátétdíszes iker lapított gömb alakúak. H.: 0,65–1,65 cm, átm.: 1,05–1,45 cm.

5 egyrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú (1) 72. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, lukacsos felületen öt–öt fehér+világoskék, kétrétegű, síkból kiugró szemes rátétdíszes, bázisos, kónuszos furattal.¹⁸⁷

5 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes iker lapított gömb alakú (7) Az 51., 554., 694., 745. sírban sötét vörösesbarna vagy vörös alapon 5–5 fehér egyrétegű dudoros és 5–5×-ös fehér hurokfolyatott rátétdíszesek. H.: 0,75–1,7 cm, átm.: 0,75–1,7 cm. 735. sír: Sötét vörösesbarna, matt, lukacsos felületen öt–öt világossárga (3 kiesett) lapos pont és körülöttük 5–5×-ös fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.¹⁸⁸

¹⁸¹ LŐRINCZY 2020, 250. kép 23.

¹⁸² LŐRINCZY 2020, 411. kép 32.

¹⁸³ LŐRINCZY 2020, 428. kép 9.

¹⁸⁴ LŐRINCZY 2020, 104. kép 13.

¹⁸⁵ LŐRINCZY 2020, 293. kép 10.

¹⁸⁶ LŐRINCZY 2020, 178. kép 4.

¹⁸⁷ LŐRINCZY 2020, 38. kép 40.

¹⁸⁸ LŐRINCZY 2020, 296. kép 10.

Kétrétegű dudoros iker lapított gömb alakú rátétdíszesek

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú (5) Fekete (48., 72., 902.) vagy sötét vörösbarna (762.) alapon fehér+világoskék vagy türkizkék kétrétegű dudoros rátétdíszesek. H.:1,09–1,41 cm, átm.: 0,74–1,5 cm.

4 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes iker lapított gömb alakú (2) 639. sír: Szürkésbarna, lukacsos, irizáló felületen négy (–4) apró, síkból kiugró, szürkésbarna+kék, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 4×es vékony, világossárga, hurokfolyatott rátétdíszes, iker lapított gömb alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.¹⁸⁹ 738. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen 4–4, síkból kiugró fehér+világoskék, kétrétegű dudoros (szemes) és fehér 4–4×-es hurokfolyatott rátétdíszes, iker lapított gömb alakú opak üveggyöngy kónuszos furattal.¹⁹⁰

5 kétrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú (1) 72. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, lukacsos felületen 5–5 fehér+világoskék, kétrétegű, síkból kiugró szemes rátétdíszes, bázisos, kónuszos furattal.¹⁹¹

5 kétrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes iker lapított gömb alakú (1) 873. sír: Sötét vörösesbarna, matt felületen 5–5 fehér+fényáteresztő türkizkék, kétrétegű dudoros (szemes) és fehér 5–5×-ös hurokfolyatású, rátétdíszes deformált iker lapított gömb alakú opak üveggyöngy.¹⁹² Hengeres furata az egyik oldalon bázisos.

Folyatott és hurokfolyatott rátétes iker lapított gömb alakú

2 vonalfolyatott és 5×-os hurokfolyatott rátétes iker lapított gömb alakú (1) 762. sír: Sötétvörös, fényes, lukacsos felületen 6–6× fehér, hurokfolyatott rátétes és felületük közepén 1–1 okkersárga, vonalfolyatott rátétdíszes, iker lapított gömb alakú opak üveggyöngy, bázisos furata kónuszos.¹⁹³

HENGERES RÁTÉTDÍSZESEK (III.)

Hosszú henger alakú rátétdíszesek

4 kétrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes hosszú henger (1) 89. sír: Sötétvörös, fényes, lukacsos felületen öt, síkból kiugró, világoskék+áttetsző világos türkiz zöld, kétrétegű szemes és a bázisos furatok körül 1–1 okkersárga, folytatott rátétdíszes, rövid henger alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.¹⁹⁴

1 vonalfolyatott rátétdíszes hosszú henger (1) 893. sír: Sötétzöld, sárgásan irizáló felületű, henger alakú opak üveggyöngy, hengeres furattal, amelynek közepén 1 mm széles borda fut körbe.¹⁹⁵

3×-os hurokfolyatott rátétdíszes hosszú henger (1) 134. sír: Sötét vörösesbarna, fényes irizáló felületen háromszoros sárga, hurokfolyatott rátétdíszes kónuszos furattal.¹⁹⁶

5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes hosszú henger (1) 126. sír: Fényes fehér felületen ötszörös áttetsző világoskék, hurokfolyatott rátétdíszes kónuszos furattal.¹⁹⁷

¹⁸⁹ LÓRINCZY 2020, 250. kép 70.

¹⁹⁰ LÓRINCZY 2020, 313. kép 7.

¹⁹¹ LÓRINCZY 2020, 38. kép 40.

¹⁹² LÓRINCZY 2020, 376. kép 4.

¹⁹³ LÓRINCZY 2020, 342. kép 4.

¹⁹⁴ LÓRINCZY 2020, 52. kép 19.

¹⁹⁵ LÓRINCZY 2020, 392. kép 10.

¹⁹⁶ LÓRINCZY 2020, 84. kép 18.

¹⁹⁷ LÓRINCZY 2020, 79. kép 6.

6×-os hurokfolyatott rátétdíszes hosszú henger (1) 126. sír: Fényes barna felületen hatszoros fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.¹⁹⁸

Rövid henger alakú rátétdíszesek

2 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétes rövid henger (1) 607. sír: Sötét vörösesbarna, matt, kopott felületen négy domború, okkersárga dudoros és körülöttük 5×-ös szürkésfehér, hurokfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.

3 egyrétegű dudoros rátétdíszesek (4) 7., 586., 663., 717. sír: Fekete és szürkésfekete alapon 3 okkersárga egyrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger alakú opak üveggyöngyök hengeres furattal. H.: 0,6–0,75 cm, átm.: 0,95–1,25 cm.

3 egyrétegű dudoros, 3 egyrétegű dudoros és 1 vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger (1) 94. sír: Szürkésfekete, pusztuló, érdes, kopott felületen három, síkból kiugró, szürkésfehér, dudoros, közöttük három okkersárga pont és az egyik oldalon, a furat körül egy fehér, vonalfolyatott rátétdíszes bázisos, furata hengeres.

3 egyrétegű dudoros és 3×-os hurokfolyatott rátétes rövid henger (3) 148. sír: Fekete, érdes, fényes felületen három (–1) lapos világossárga, dudoros és körülöttük háromszoros világossárga, kopott, porózus felületű, téglalapszerűen hurokfolyatott rátétdíszesek, kónuszos furattal.¹⁹⁹

3 egyrétegű dudoros és 3 vonalfolyatott rátétes rövid henger (1) 881. sír: Fekete felületen három lapos, okkersárga pont és körülöttük 3×-os fehér, hullámvonal folytatott rátétdíszes, bázisos, hengeres furattal.

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger (10) Fehér felületen világoskék, barna felületen kék, sötétvörös, barna, szürke vagy fekete felületen 4–4 fehér, vagy sárga egyrétegű dudoros rátétdíszesek, kónuszos vagy hengeres furattal. H.: 0,5–0,9 cm, átm.: 0,7–1,3 cm.

4 egyrétegű dudoros és 4 egyrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger (1) 717. sír: Sötét vörösesbarna felületen 4 (–3) szürkésfehér, dudoros és 4 okkersárga, pont rátétdíszes, hengeres furattal.²⁰⁰

4 egyrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger (4) 607., 625. (2), 707. sír: Fekete felületen 4 egyrétegű dudoros és fehér vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üveggyöngy. Fekete, sötétbarna és sötét bordó felületen világossárga, okkersárga egyrétegű dudoros és 2 fehér vonalfolyatott rátétdíszesek, kónuszos vagy hengeres furattal. H.: 0,55–1,3 cm, átm.: 0,88–1 cm.

4 egyrétegű dudoros, 4 egyrétegű dudoros és 2 vonalfolyatott rátétes rövid henger (1) 717. sír: Sötét vörösesbarna felületen 4 szürkésfehér dudoros, 4 okkersárga pont és a furatok körül 1–1 szürkésfehér vonalfolyatott rátétdíszes opak üveggyöngy töredék, hengeres furattal.²⁰¹

4 egyrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger (21) 48., 51., 72., 91., 346., 551., 559., 600., 604., 607., 655., 694., 707., 714., 854., 945. sír: Szürkésfekete (714.), sötét vörösesbarna és sötétbarna alapon fehér egyrétegű dudoros és sárga, világossárga 4×-es hurokfolyatott rátétdíszesek, hengeres vagy kónuszos furattal (72., 551., 607., 655, 694., 707., 854.). H.: 0,5–1,3 cm, átm.: 0,5–1,5 cm. 600. sír: Sötét vörösesbarna, fényes, lukacsos felületen 4 apró, okkersárga pont rátét és körülöttük 4×-es domború, fehér hurokfolyatott rátétdíszes, bázisos kónuszos furattal.²⁰²

5 egyrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger (3) 17. sír: Sötétvörös felületen 5 enyhén domborodó, fehér dudoros rátétdíszű, hengeres furattal. 48. sír: Fekete felületen 5 okkersárga, széles, lapos felületű pont rátétdíszes, bázisos furata kónuszos. 830. sír: Sötétszürke, matt, kopott, lukacsos felületen 5, síkból kiugró sárgásfehér, dudoros rátétdíszes, kónuszos furattal.²⁰³

¹⁹⁸ LŐRINCZY 2020, 79. kép 4.

¹⁹⁹ LŐRINCZY 2020, 95. kép 2.

²⁰⁰ LŐRINCZY 2020, 294. kép 24.

²⁰¹ LŐRINCZY 2020, 294. kép 14.

²⁰² LŐRINCZY 2020, 235. kép 8.

²⁰³ LŐRINCZY 2020, 9. kép 13, 23. kép 8, 356. kép 12.

5 egyrétegű dudoros és 1 vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger (1) 794. sír: Sötét vörösesbarna, matt, kopott felületen, 5 dudoros és a bázisos furat körül egy fehér vonalfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.²⁰⁴

5 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétes rövid henger (11) 48., 72., 557. (2), 582., 607., 694., 830., 881., 898., 945. sír. Sötétvörös, sötét vörösesbarna és sötétbarna (830.) felületen fehér vagy okkersárga (898.) egyrétegű dudoros és 5×-ös fehér vagy okkersárga (72., 557., 694, 830.) hurokfolyatott rátétdíszesek, többnyire hengeres furattal. H.: 0,48–1 cm, átm.: 0,75–1,45 cm.

6 egyrétegű dudoros és 6×-os hurokfolyatott rátétes rövid henger (1) 493. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen 6 sárga lapos, apró pont és körülöttük 6×-os fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes, bázisos furata hengeres.²⁰⁵

Kétrétegű dudoros rátétdíszes rövid henger alakúak

3 kétrétegű dudoros, 3 egyrétegű dudoros, 2 vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger (1) 902. sír: Fekete, kopott, lukacsos felületen 3 domború, fehér+világoskék, kétrétegű szemes és közöttük három (–1) lapos okkersárga pont rátét és furata körül 1–1 fehér, vonalfolyatott rátétdíszes.

3 kétrétegű dudoros és 3×-os hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 717. sír: Sötét vörösesbarna felületen 3 domború fehér+türkizkék, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 3×-os fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, hengeres furattal.²⁰⁶

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes (11) 88., 607.(3), 639., 707., 862. (2), 881. (3) sír: Fekete, szürkésfekete (862.) felületen, 4-4 fehér+sötétvörös (607.), fehér+világoskék, -türkizkék, vagy -zöld kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszesek. H.: 0,5–1 cm, átm.: 0,6–1,4 cm, kónuszos vagy hengeres furattal.

4 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (8) 141., 557., 559., 607. (2), 717., 862., 898. sír. Vörösesbarna, sötét vörösesbarna, barna, szürkésfekete, fekete gyöngytesten 4-4 fehér+világoskék, -türkizkék, -zöld, zöld kétrétegű dudoros és fehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngyök. H.: 0,4–1,1 cm, átm.: 0,4–1,2 cm, hengeres vagy kónuszos furattal. Egyedi színösszetételű a fehér, lukacsos, kopott felületen 4 domború, sötétvörös, dudoros fehér+irizáló világoskék, kétrétegű szemes rátét és körülöttük 4×-es hurokfolyatott, világoskék rátétdíszes rövid henger alakú opak üvegyöngy, bázisos furata hengeres.²⁰⁷

5 kétrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (10) 48., 535., 607., 639., 707., 738., 757. sír. Sötétbarna (607.), sötét vörösesbarna, fekete (738.) felületen 5 fehér+világoskék vagy -türkizkék, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 5×-en hurokfolyatott fehér vagy világossárga (707.), okkersárga (757.) rátétdíszesek. H.: 0,5–1,75 cm.

Folyatott és hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakúak

1 vonalfolyatott és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (2) 347. sír: Sötétvörös felületen 5×-ös fehér, lapos hurokfolyatott és a dísz közepén sárga vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üvegyöngy, egyik oldalán bázisos furata kónuszos. 607. sír: Sötétvörös, matt, lukacsos felületen 5×-ös domború sárgásfehér hurokfolyatott és közepén okkersárga, vonalfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üvegyöngy, bázisos furata kónuszos.²⁰⁸

²⁰⁴ LŐRINCZY 2020, 351. kép 4.

²⁰⁵ LŐRINCZY 2020, 190. kép 4.

²⁰⁶ LŐRINCZY 2020, 294. kép 22.

²⁰⁷ LŐRINCZY 2020, 231. kép 7.

²⁰⁸ LŐRINCZY 2020, 178. kép 9, 237. kép 60.

1 vonalfolyatott és 7×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 48. sír: Sötét vörösesbarna, fényes felületen hétszeres fehér, hurokfolyatott rátétdísz közepén 1 okkersárga vonalfolyatott rátétdíszes, rövid henger alakú opak üveggyöngy, egyik oldalán bázisos, másikon behúzódo bázisú, hengeres furatában fekete elszíneződés.²⁰⁹

4 vonalfolyatott és 3×-os hullámvonal folytatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 586. sír: Sötét vörösesbarna, matt, lukacsos felületen 4 fehér, vonalfolyatott és felületén 3×-os világos türkizzöld, hullámvonal folytatott rátétdíszes deformált rövid henger alakú opak üveggyöngy, bázisos furata hengeres.²¹⁰

4×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (2) 346. sír: Fekete, fényes felületen 4×-es fehér, hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üveggyöngy, hengeres furatának szélei egyenesen levágottak.²¹¹ 862. sír: Sötétvöröses, fényes felületen 4 domború dudoros és körülöttük 4×-es barnás okkersárga, kopott felületű, hurokfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.

5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 347. sír: Fényes fekete, lukacsos felületen 5×-ös fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üveggyöngy, egyik oldalán bázisos furata hengeres.²¹²

6×-os hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 757. sír: Fehér felületen 6×-os világoszöld, hurokfolyatott rátétdíszes, rövid henger alakú opak üveggyöngy, kónuszos furatában fekete elszíneződés.²¹³

7×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 334. sír: Sötétvörös felületen 7×-es fehér hurokfolyatott rátétdíszes deformált rövid henger alakú opak üveggyöngy, hengeres furattal.²¹⁴

8×-os hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú (1) 625. sír: Sötétvörös felületen 8×-os fehér, hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üveggyöngy, bázisos, hengeres furatában fehér anyag.

Korong alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes korong alakú (2) 540. sír: Fekete, fényes, lukacsos felületen 3, síkból kiugró, szürkés sárga, dudoros rátétdíszű rövid hengeres opak üveggyöngy, hengeres furattal. 968. sír: Fekete, matt felületen 3 okkersárga, dudoros rátétdíszes korong alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.²¹⁵

Hordó alakú rátétdíszes opak üveggyöngyök

3 egyrétegű dudoros rátétdíszes hordó alakú (1) 127. sír: Barnás fekete, matt, érdes, kopott felületű felületen 3 domború világossárga egyrétegű dudoros rátétdíszes, deformált hordó alakú opak üveggyöngy, bázisos furata hengeres.²¹⁶

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes hordó alakú (1) 91. sír: Fényes feketésbarna, lukacsos, kopott felületen 4, síkból kiugró, fehér+fekete, kétrétegű szemes rátétdíszes, hordó alakú opak üveggyöngy, bázisos, hengeres furattal.²¹⁷

7×-es hurokfolyatott rátétdíszes hordó alakú (1) 493. sír: Sötétbarna felületen 7×-es fehér, lapos hurokfolyatott rátétdíszes henger-hordó alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.²¹⁸

²⁰⁹ LŐRINCZY 2020, 23. kép 16.

²¹⁰ LŐRINCZY 2020, 234. kép 15.

²¹¹ LŐRINCZY 2020, 176. kép 19.

²¹² LŐRINCZY 2020, 177. kép 8.

²¹³ LŐRINCZY 2020, 320. kép 11.

²¹⁴ LŐRINCZY 2020, 156. kép 6.

²¹⁵ LŐRINCZY 2020, 211. kép 2, 439. kép 7.

²¹⁶ LŐRINCZY 2020, 80. kép 13.

²¹⁷ LŐRINCZY 2020, 56. kép 5.

²¹⁸ LŐRINCZY 2020, 190. kép 8.

RÁTÉTDÍSZES KÚPFÉLÉK (V.) (5. kép 34–38)

Kúp alakú egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszesek

4 egyrétegű dudoros rátétdíszes kúp alakú (1) 694. sír: Sötét szürkésbarna, kopott, irizált, lukacsos felületen 4 szürkésfehér, domború dudoros rátétdíszű, kúpszerűen deformált opak üveggyöngy, kónuszos furattal.

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes kúp alakú (1) 559. sír: Szürkésfekete, kopott, fényes felületen 4, síkból kiugró, sötétvörös+fehér, kétrétegű szemes rátétdíszes, kúp alakú opak üveggyöngy, bázisos furata hengeres.²¹⁹

Csonkakúp alakú egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszesek

4 egyrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes kúp alakú (2) 48. sír: Sötét vörösésbarna, fényes felületen 4 domború, szürkésfehér dudoros és körülöttük négyszeres szélesen elfolyatott okkersárga hurokfolyatott rátétdíszes, deformált csonkakúp alakú opak üveggyöngy, behúzódnál bázisú furata kónuszos. 898. sír: Barnásszürke, matt felületen 4 domború, fehér dudoros és körülöttük 4×-es szétfolyt, okkersárga hurokfolyatott rátétdíszes, deformált csonka kúp alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.²²⁰

4 kétrétegű dudoros rátétdíszes csonkakúp (1) 554. sír: Szürkésfekete felületen 4 domború sötétvörös+fehér, kétrétegű szemes rátétdíszes, csonkakúp alakú, opak üveggyöngy, bázisos, hengeres furattal.²²¹

4 kétrétegű dudoros és 4×-es hurokfolyatott rátétdíszes kúp alakú (1) 945. sír: Sötét vörösésbarna felületen 4×-es fehér hurokfolyatott és közepükön barnássárga vonalfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb/csonkakúp alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.²²²

Hosszú bikónikus alakú rátétdíszesek

6 egyrétegű dudoros és 7×-es hurokfolyatott rátétdíszes (1) 493. sír: Sötét vörösésbarna, fényes felületű alapon 6 apró világossárga dudoros és körülöttük 7×-en hurkolt szürkésfehér, domborodó, fényes felületű hurokfolyatott rátétdíszű, enyhén kónuszos, bázisos furattal.²²³

1 vonalfolyatott és 4×-es hullámvonal folyatott rátétdíszes (1) 134. sír: Sötét vörösésbarna, fényes felületen 4×-es fehér, hullámvonal-folyatott és közepén, a gyöngy tengelyére merőlegesen sárga vonalfolyatott rátétdíszes, kónuszos furattal.²²⁴

4×-es hullámvonal-folyatott rátétdíszes (1) 134. sír: Sötét vörösésbarna, fényes felületen 4×-es sárga, szétfolyó hullámvonal-folyatott rátétdíszes, hosszú bikónikus alakú opak üveggyöngy, kónuszos furattal.²²⁵

Rövid bikónikus alakú rátétdíszesek

5 egyrétegű dudoros és 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes rövid bikónikus (1) 493. sír: Sötét vörösésbarna, fényes felületű alapon 5 fehér, lapos, porózus pont rátétdísz, körülöttük 5×-en hurkolt szürkésfehér, lapos, fényes felületű hurokfolyatott rátétdíszítésű deformált bikónikus opak üveggyöngy, enyhén kónuszos, bázisos furattal.²²⁶

²¹⁹ LŐRINCZY 2020, 231. kép 4.

²²⁰ LŐRINCZY 2020, 23. kép 34, 398. kép 118.

²²¹ LŐRINCZY 2020, 224. kép 35.

²²² LŐRINCZY 2020, 428. kép 8.

²²³ LŐRINCZY 2020, 190. kép 15.

²²⁴ LŐRINCZY 2020, 84. kép 17.

²²⁵ LŐRINCZY 2020, 84. kép 16.

²²⁶ LŐRINCZY 2020, 190. kép 17.

5. kép. A szegvár-ormodülői avar kori temető gyöngytípusai. Négy darab kétrétegű dudoros, nyolcszoros hullámvonalfolyatott és egy vonalfolyatott rátétdíszű üvegyöngy: 1: 144. sír; Egyrétegű dudoros és vonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 2: 625. sír; 3: 607. sír; 4: 346. sír; 5: 17. sír; 6: 347. sír. 7: 48. sír; 8: 48. sír; 9: 554. sír; 10: 625. sír; Egyrétegű dudoros és hullámvonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 11: 48. sír; 12: 762. sír; 13: 554. sír; 14: 718. sír; Kétrétegű dudoros és vonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 15: 714. sír; 16: 340. sír. Egy- és kétrétegű dudoros és vonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 17: 902. sír; Négy darab kétrétegű dudoros és hullámvonalköteg-folyatott rátétdíszítésű üvegyöngy: 18: 714. sír; Hurokfolyatott (egymás keresztező hullámvonallal) rátétdíszes üvegyöngyök: 19: 600. sír; 20: 554. sír; 21: 347. sír; 22: 935. sír; Hurokfolyatott (egymás keresztező hullámvonallal) és egy vonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 23: 557. sír; 24: 586. sír; 25: 607. sír; 26: 199. sír; 27: 48. sír; 28: 762. sír; Vonal és hullámvonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 29: 586. sír; 30: 557. sír; Római hagyományú hurok- (egymás keresztező hullámvonallal), hullámvonalfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök: 31: 334. sír; 32: 749. sír; 33: 858. sír; Vonal-, hullámvonalfolyatott rátétdíszes bikónikus üvegyöngyök: 34: 898. sír; 35: 134. sír; 36: 134. sír; 37: 134. sír; Hullámvonalfolyatott rátétdíszes, hosszú henger alakú üvegyöngy: 38: 134. sír; Millefiori üvegyöngyök: 39: 644. sír; 40: 751. sír; 41: 887. sír; 42: 334. sír; 43–44: 858. sír; 45: 144. sír; 46: 124. sír; 47: 644. sír; 48: 177. sír. M: 1:1.

7 egyrétegű dudoros és 7×-es hurokfolyatott rátétdíszes rövid bikónikus (1) 141. sír: Sárgásfehér, fényes, kopott felületen 7 sötétvörös, apró, lapos pont és körülöttük hétszeres kopott világos türkizkék, hurokfolyatott rátétdíszes rövid bikónikus opak üvegyöngy, bázisos hengeres furatában fekete elszíneződés.²²⁷

4×-es hullámvonal-folyatott rátétdíszes rövid bikónikus (2) 134. sír: Sötét vörösesbarna felületen négyszeres sárga hullámvonal-folyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal.²²⁸

EGYÉB DÍSZÍTÉSŰ ÜVEGGYÖNGYÖK

A millefiori üvegyöngyök (5. kép 39–48)

Lapított gömb alakú millefiori (ún. rozettás mozaik) gyöngyök: 286. sír: Sötétvörös gyöngytesten 4 (–1) sárgászöld millefiori virágdíszes lapított gömb alakú 2 üvegyöngy hiányos töredéke, hengeres furattal.²²⁹ 644. sír: Két szélén sötétvörös szélesebb sáv között középen körbefutó sávban 2–2, zöld alapon zöld+fehér+kék színű szirmódíszes, lapított gömb alakú 3 millefiori opak üvegyöngy, bázisos furata hengeres (5. kép 39). 887. sír: Két szélén sötétvörös szélesebb sáv között erősen irizáló, kopott felület közepén körbefutó sávban sötétzöld-világoszöld háttérrel tíz szirmú virág díszes, deformált lapított gömb alakú 13 millefiori opak üvegyöngy, kónuszos furattal (5. kép 41).²³⁰

Deformált hordó alakú millefiori gyöngy. 751. sír: Két szélén sötétvörös szélesebb sáv között középen körbefutó körbefutó kék mezőben fehér+sötét vörösesbarna, kétrétegű szemes és szemes és 2 sárga szirmú virágdíszes deformált hordó alakú millefiori üvegyöngy, hengeres furattal (5. kép 40).²³¹

Hatszög átmetszetű hosszú hasáb alakú millefiori gyöngy. 177. sír: Kék felületen sárga virág, illetve fehér+vörös szemes díszű és a furatok körül 1–1 vörös vonalfolyatott rátétdíszes, hatszög átmetszetű hosszú hasáb alakú millefiori üvegyöngy, hengeres furattal (5. kép 48). 644. sír: Két szélén sötétvörös, matt felületen zöld+fehér virágszirmok között téglalap alakú, sötétebb zöld mezőben, kékes–fehéres alapon vörösesbarna pont díszes, hatszög átmetszetű, hosszú hasáb alakú millefiori üvegyöngy, hengeres furattal (5. kép 47).

Rontott vagy újragyártott, lapított gömb alakú millefiori üvegyöngyök (6): 124. sír: Vörös, érdes, sávosan pusztuló felületen világoszöld virágszirmos díszű lapított gömb alakú millefiori üvegyöngy töredéke, hengeres furattal (5. kép 46). 144. sír: Sötét vörösesbarna, sárgásan irizáló, erősen pusztuló felületű, két zöldes díszsel, deformált lapított gömb alakú, töredékes, millefiori üvegyöngy, hengeres furattal (5. kép 45). 334. sír: Sötétvörös matt felület közepén körbefutó mintasorú: két négyszirmú zöldessárga virág és négyszög díszű, a furat körül 1–1 széles fehér, vonalfolyatott díszes millefiori gömb alakú üvegyöngy, kónuszos furattal (5. kép 42). 758. sír: Gömb alakú, felületén széles sávban viráglevél díszes millefiori üvegyöngy.²³² 858. sír: Sötétvörös, kopott, lukacsos, matt alapon, a közepén lévő sávban irizáló felületű, kékes, zöldes elmosódott virágmintás díszű, deformált gömb alakú millefiori opak üvegyöngy, hengeres furattal (5. kép 43). Sötétvörös, zöld, szürkésfekete, erősen pusztuló, irizáló, töredezett felületű, elmosódott díszű, lapított gömb alakú millefiori opak üvegyöngy, kónuszos furattal (5. kép 44).

²²⁷ LŐRINCZY 2020, 91. kép 4.

²²⁸ LŐRINCZY 2020, 84. kép 14, 16.

²²⁹ NAGY 2018, 94. kép 48; LŐRINCZY 2020, 136. kép 13–14.

²³⁰ NAGY 2018, 94. kép 49; Lőrinczy 2020, 247. kép 16, 386. kép 5.

²³¹ LŐRINCZY 2020, 322. kép 8.

²³² LŐRINCZY 2020, 329. kép 5.

A szegvár-omrodülői temető 10 sírjából (124., 144., 177., 286., 334., 644., 751., 758., 858., 887.) 12 millefiori technikával készült üvegyöngy ismert.²³³ Egy maturus korú (177.) és kettő felnőtt nő (887. sír) kivételével mindegyik példány infans I-II. gyerek sírjából, mind a koponyacsontok mellől vagy azok közelében került elő.

A szegvári millefiori gyöngyök formailag három csoportba tartoznak. 1. Gömbösök, köztük 1–1 lapított gömb (286. (2), 644. (3), 887. (13)); 2. hordó (751. (8)) és 3. egy-egy hatszög átmetszetű hosszú hasáb alakú (177. (19), 644. (3)). A gömbös és hordó alakú millefiori gyöngyök többnyire hasonló mintázattal készültek. Mind a négy gyöngyöt zöld és szürkés-kék vagy sárga, sugárban elrendezett virágszirmokkal, illetve sárga szirmok között szürkésfehér-vörös, kétrétegű szemes mintákkal díszítették. A gömbformájú gyöngyök oldalai mentén lévő sötétvörös sáv közötti sötét-kék felületen a mintázatokat sötét-kék szalagban vagy négyzetes mezőben alakították ki. A hatszög átmetszetű hasáb alakú millefiorik furatainak szélei mentén szintén egy-egy szélesebb, barnásvörösre színezett üvegből kialakított sávval, a köztük lévő sötét-kék mezőben az üvegyöngytestet – a méretekéntől függően – 6 (177.) vagy 8 (858.) szabálytalan kör formájú, kék–szürkésfehér–vörös szemes („Millefioriaugen” vagy „Mosaikaugen”)²³⁴ és áttetsző, halványzöld üvegszálakból sugarasan vagy ívben elrendezett, virágszirmos mintákkal díszítették. A 844. sír millefiori gyöngyét ugyanakkor hiányosan készítették el. Az egy egész és egy fél fehér alapú gyöngytestnél az oldalak (furatok) mentén egy-egy vörösre színezett üvegszálból megformált vékony sáv látható, amelyek között lévő gyöngytestben olvasztott, üvegszálakból és üveglapocskákból kialakított, kék alapon halványzöld virágszirmokat ábrázoló díszek mutatkoznak.

A szegvári millefiori gyöngyök között hat rontott vagy elnagyolt megmunkálású darab is megtalálható. A gömb (334., 758.) és lapított gömb formájú szemeket (124., 144., 758., 858.) elsődlegesen az elmosódó vagy alig látható mintázat és kopott vagy töredezett felület jellemez, kidolgozottságuk durva és kezdetleges. Feltehetően mindegyik példányt újraolvasztott vagy újra feldolgozott alapanyagokból formálhatták meg, esetleg helyi készítmények lehettek.

A császárkorban is elterjedt, majd a kora középkori Mediterráneumban és a Rajna-vidéken már a 6. században szélesebb körben kedvelté vált ez a magas technikai ismeretekkel és speciális receptúrával előállított, a gyöngytestet alkotó „ezer virág” mintájú, rozettás díszű gyöngyfajta.²³⁵ Kedveltsége töretlen a 6. század vége – 7. század első fele/középe időszakának Meroving-kori germán gyöngyviselésében is, a legkorábbi változataik a sötét-kék alapszínű, hordó formájú, fehér-vörös vagy sárga-vörös Millefioriaugen, illetve zöld virágszirmos díszű példányok.²³⁶ A Kárpát-medencében ezek az ún. korai millefiorik egyes langobard,²³⁷ és a 7. századi gyöngysorokon is felbukkanó díszítőelemek.

A kora avar kori nyakláncok ritka díszei, melyek legközelebbi párhuzamai Meroving-kori nyugati germán²³⁸ vagy az észak-balkáni és Júliai-Alpok vidéki késő antik temetőkben²³⁹ megismert millefiori gyöngyök között is megtalálhatók, azonban a szegvári millefiori gyöngytestek mintázatai (pl. a szimpla, geometrikus alakú virágszirmok) egyszerűbb kivitelezésű változatok.

A szegvári kora avar kori millefiori rozettás mozaikgyöngyeinek közeli formai előzményei a Kárpát-medencei császárkori emlékek²⁴⁰ és a pannóniai langobard gyöngysorok között is megtalálhatók.²⁴¹

²³³ Egy további millefiori gyöngytöredék anyagvizsgáltra lett kivéve (FÓRIZS ET AL. 2001, 75).

²³⁴ VOLKMANN–THUENE 2001, 530, Abb. 3.

²³⁵ ANDRAE 1973, 159–162.

²³⁶ VOLKMANN–THEUNE 2001, 530; SASSE–THEUNE 2003, 573–574; ZULAUF 2012, 61.

²³⁷ NAGY 2018, 233; 218. l.; ZULAUF 2012, 61.

²³⁸ KOCH 1977, Farbt. 6: M 34, M 59.

²³⁹ PL. BOLTA 1981; STARE 1980.

²⁴⁰ NAGY 2018, 228–233; 94. kép 14; 19–47.

²⁴¹ NAGY 2018, 233.; 94. kép 48–49.

A császárkori mozaikgyöngyök (TM 362 típus)²⁴² a szegvári 286. és 887. sír mozaikgyöngyeinek klaszszikus előképei. A 48. sír lapított gömb alakú millefiori gyöngyénél látható, hogy – a császárkori példányokhoz hasonlóan – rozettamintákat változatlanul meghagyták, a 887. sír gyöngyénél pedig a két vörös vonal közötti virágszirmokat sűrűbbre változtatták. Ugyanakkor a 644. sír rozettás díszű lapított gömb alakú,²⁴³ illetve a prizmatikus, hasáb formájú millefiori gyöngyei a Meroving-kori mozaikgyöngyökkel állnak közelebbi kapcsolatban.²⁴⁴ Az ősi üvegműves technológiával készített,²⁴⁵ speciális technikai tudást igénylő virág és szemes díszítésű gömbös és hatszögű hasábos millefiorik egy része kereskedelmi áruként kerülhetett a Szegvár-Oromdúlón eltemetettek viseletére.

Betétdíszes üvegyöngyök

A betétdíszes gyöngyök a millefiori technikával gyártott üvegyöngyök egyszerűbb kivitelű példányai. Alapvető jellegzetességük, hogy a díszítéseket a gyöngytest felületébe mélyesztve helyezték el.

3 „Millefioriaugen” vagy „Schichtaugen”, háromrétegű betétdíszes lapított gömb²⁴⁶ alakú opak üvegyöngy (1) 656. sír: Világoszöld, matt, lukacsos, kopott felületen 3 sötétvörös+sárgásfehér+zöld betétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üvegyöngy, kónuszos furattal.²⁴⁷

4 „Millefioriaugen” vagy „Schichtaugen”,²⁴⁸ háromrétegű betétdíszes, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú opak üvegyöngy (4) 682. sír: betétdíszű hasáb alakú opak üvegyöngy (6. kép 3). 334. sír: Sötét türkizkék, erősen irizáló felületű, törött szélű, oldalú ovális „Schichtaugen” betétdíszű opak üvegyöngy, hengeres furattal. 682. sír: Fekete alapon sötétvörös–fehéres szürke körön, világoszöldes „Millefioriaugen” v. Schichtaugen” betétdíszes, téglalap átmetszetű, hosszú hasáb alakú opak üvegyöngy, oldalai ferdén levágottak, furata bázisos, kónuszos.²⁴⁹ 792. sír: Sötétkék, matt, fehéresen pusztuló felület 4 oldalán 4 vörösesbarna+világossárga+világoszöld, lapos háromrétegű „Millefioriaugen” v. Schichtaugen” betétdíszű, irizáló felületű, négyzet átmetszetű, hosszú hasáb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal. Sötétkék, matt, fehéresen irizáló, pusztuló felületű, oldalain 4 (–3) vörösesbarna+fehér+kék, háromrétegű „Schichtaugen” betétdíszes, négyzet átmetszetű, hosszú hasáb alakú opak üvegyöngy, hengeres furattal.

Szórtpettyes díszű üvegyöngy (6. kép 2)

A színes, betétes- vagy berakásos gyöngyök csoportjába tartoznak az ún. szórt mintázatú opak üvegyöngyök is. A készítésükre jellemző, hogy a még forró, homogén anyagú üvegtestet különböző színű, apróra zúzott (pl. fehér, szürke, vörös, világos türkizzöld) üvegszilánkokba beleforgatták és gyakorta mindezt újra hevítve egybeolvasztották, majd lecsiszolták.²⁵⁰ A jellegzetes formájú (gömbös és lapított gömb alakú), színes pettyes díszű opak üvegyöngyök speciális technológiával készített, római hagyományú gyöngyfajta (TM XX. csoport, 198. típus, Benea Typ XII.),²⁵¹ mely mind a római kori Barbari-

²⁴² TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985.

²⁴³ A 644. sír gömbformájú millefiori gyöngye kb. 7. sz. utolsó harmadától (565/570 – 590/600: KOCH 1977) a 7. század 2. harmadában terjedt el a gyöngyviseletben (KAZANSKY-MASTYKOVA 2007, 52).

²⁴⁴ NAGY 2018, 233; 230, 94. kép 1–47, TM 362 típus: TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 11.; NAGY 2018, 233; 230, 94. kép 48–49.

²⁴⁵ VOLKMANN-THEUNE 2001, 525–526; SASSE-THEUNE 2003, 570.

²⁴⁶ KOCH 1977, Farbtaf 1, Gruppe 9: 9,2; 200, Stufe 1.

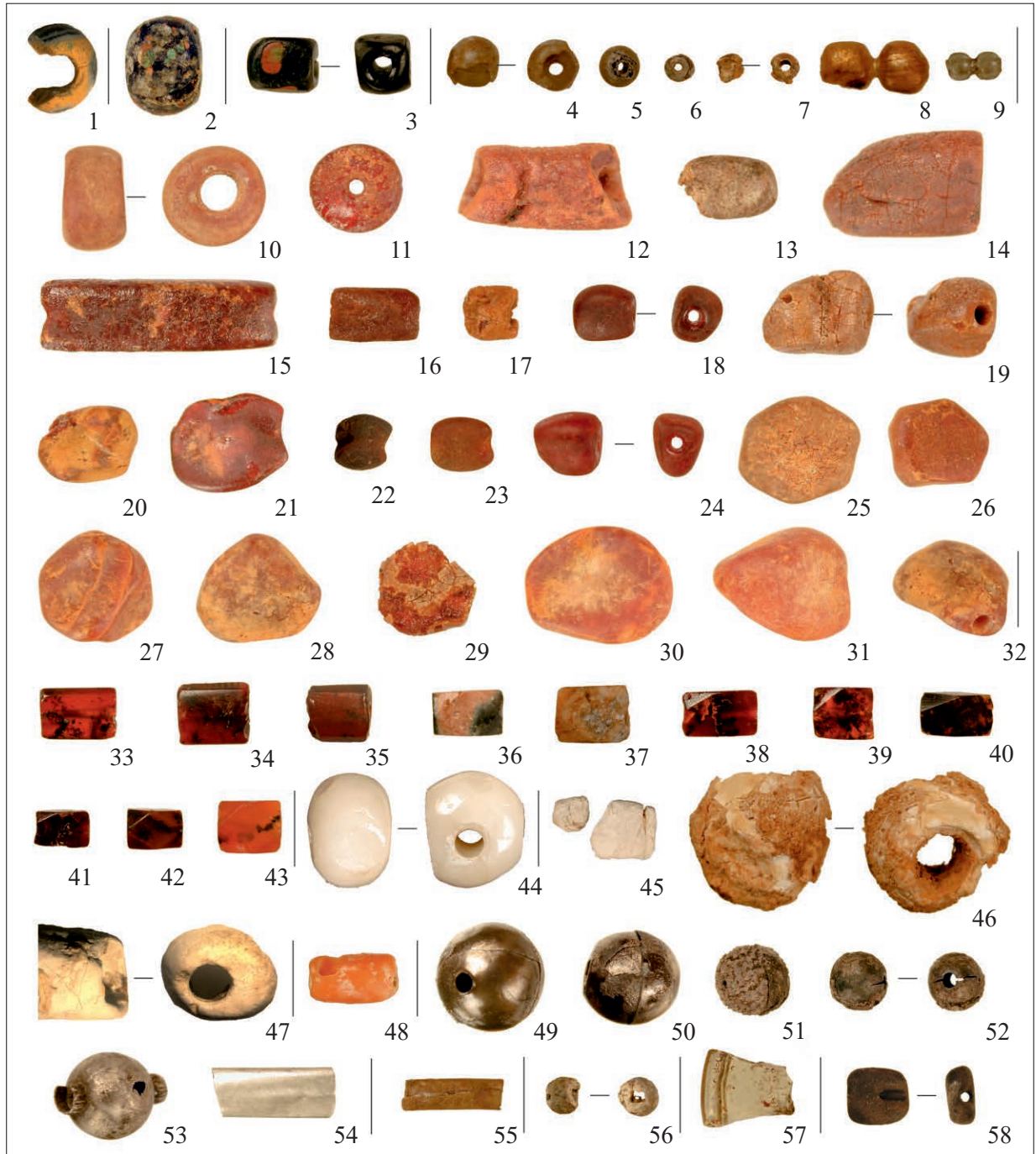
²⁴⁷ LŐRINCZY 2020, 255. kép 6.

²⁴⁸ KOCH 1977, Farbtaf 1, Gruppe 9: 9,4; KOCH 2001, Farbtaf. Gruppe 7: 7,23.

²⁴⁹ LŐRINCZY 2020, 156. kép 4, 263. kép 3, 350. kép 9, 350. kép 15.

²⁵⁰ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, Fig. 51, 1–12, Fig. 58, 4–5, 29; NAGY 2018, 234, 93. kép B 179., 221., 189.; 64, 27; Fig. 67, 53–55; Fig. 72; MASTYKOVA 2018a, Fig. 4; KOCH 1977, Farbtaf. 1, 11,9–11,10; „Meist eingerollte Glassplitter” (KOCH 2001, Farbtaf. 2, 11.15–17); SIEGMANN 2006, 942.

²⁵¹ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 4, 198 e, 198f; 199; BENEVA 2004, 72–73, Tab 2.

6. kép. A szegvár-óromdűlői avar kori temető gyöngytípusai. Vaskori szemesgyöngy (Spiralaugenperle): 1: 329. sír; Szórtpettyes díszű üveggöngy: 2: 167. sír; Betétdíszes hasáb alakú üveggöngy: 3: 682. sír; Aranyfóliás üveggöngyök: 4: 349. sír; 5: 288. sír; 6: 288. sír; 7: 1. sír; 8: 1. sír; 9: 288. sír; Borostyán gyöngyök: 10: 761. sír; 11: 130. sír; 12: 196. sír; 13: 761. sír; 14: 196. sír; 15: 293. sír; 16: 730. sír; 17: 493. sír; 18: 325. sír; 19: 1. sír; 20: 968. sír; 21: 717. sír; 22: 333. sír; 23: 114. sír; 24: 1. sír; 25: 761. sír; 26: 199. sír; 27: 199. sír; 28: 717. sír; 29: 968. sír; 30–32: 717. sír; Karneol gyöngyök: 33: 555. sír; 34: 130. sír; 35: 299. sír; 36: 325. sír; 37: 742. sír; 38: 108. sír; 39: 108. sír; 40: 628. sír; 41: 108. sír; 42: 585. sír; 43: 114. sír; Kalcedon gyöngy: 44: 540. sír; Mésző gyöngyök: 45: 177. sír; 46: 174. sír; 47: 129. sír; Korall gyöngy: 48: 169. sír; Ezüst lemezgyöngyök: 49: 714. sír; 50: 714. sír; 51: 555. sír; 52: 730. sír; 53: 866. sír; 54: 628. sír; Bronz lemez henger: 55: 739. sír; Ólomgyöngy: 56: 87. sír; Üvedény aljtöredék: 57: 674. sír; Agyag gyöngy: 58: 174. sír.
M: 1:1.

kumban, a szarmatáknál, mind pedig az 5–6 századi germán viseletben megmaradt.²⁵² A sötétkék alapú gyöngytípus egész Európában elterjedt, Észak- és Dél-Galliától a Kaukázusig legalább két évszázadon át divatban maradt.²⁵³ Egyaránt fellelhető a késő antik temetők germán sírjaiban,²⁵⁴ mint a langobard, gepida és a Meroving-kori nyugati és keleti germán gyöngyviseletben is.²⁵⁵ Ez a sötét alapon szórt pettyes díszű színes gyöngy olyan késő római és antik hagyományú talizmángyöngy,²⁵⁶ mely szemmel verés és más boszorkányság ellen nyújthatott védelmet,²⁵⁷ s amely még a 6. század végi – 7. század első negyedére keltezhető krími (lucistoje-i) gót-alán bizánci hagyományokat őrző gyöngysorokon is megjelenő gyöngyfajta.²⁵⁸ Keltező érték nélkül a korai²⁵⁹ és elszórtan a késői avar kori viseletben is egyaránt megtalálható típus.²⁶⁰

A gyöngytípus egész és egy kisebb töredékes szórvány változata Szegvárról is ismert. A 167. sír infans I. korú gyerek halott mellkasára helyeztek egy zöld, lapított gömb alakú monokróm és egy korong alakúra csiszolt mész(kő)gyöngy társaságában sötétkék, irizálva pusztuló felületen apró zöld, vörös, sárga szórt pont betétekkel díszített, deformált lapított gömb alakú szórt pettyes díszű üvegyöngyöt, bázisos, hengeres furatában fekete elszíneződés.²⁶¹ Szórvány: kék, fényes felületen apró fehér és kisebb-nagyobb világoskék foltokon sötétvörös pont betétdíszes, közel gömb alakú áttetsző üvegyöngy fél töredéke.

Spirális körökkel díszített lapított gömb alakú opak üvegyöngy (Spiralaugenperle).

329. sír: Sárga felületen 2, fehér alapon kék+fehér+kék+fehér+kék, lapos pont és koncentrikus (spirális elrendezésű) kör betét díszű („Spiralaugenperle”), lapított gömb alakú késő vaskori (kelta)²⁶² opak üvegyöngy 1/3 töredéke (6. kép 1).

Spirális elrendezésben vésett vonaldíszű lapított gömb alakú üvegyöngy.

339. sír: Átlátszó, fényes, sérült felületű, deformált lapított gömb alakú üvegyöngy, amelynek egyik oldalánál a behúzódt bázisú furat körül 5 ferdén, spirális elrendezésben vésett vonaldísz.²⁶³

²⁵² NAGY 2005a, 100; NAGY 2018, 234; „A pettyes gyöngyök a Tisza-vidéken a gepidáknál és a pannoniai langobardoknál a 6. században már „régí tárgy”-nak számítottak; nyakláncon vagy övcsüngő végén, kiemelt helyen fordulnak elő” (NAGY 2012, 168).

²⁵³ NAGY 2012, 168; MASTYKOVA 2009, Ris. 115, 15–17; MASTYKOVA 2018a.

²⁵⁴ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006, Fig. 51, 58, 72, 75.

²⁵⁵ Pl.: NAGY 2005a, 100; BÁRKÁNYI 2010, 70, 20. t. 4; ZULAUF 2012, I. t. 8; KOCH 1977, Stufe 2–3; 200–201; Farbtaf. 1 11, 9–10. A szórtpettyes díszű gyöngyök „régí tárgyként” fordulnak elő (KOCH 2001, 193, 249, 599, Farbtaf. 2, 11 15–17).

²⁵⁶ NAGY 2018, 234; PÁSZTOR 2014, 278, 73. j.

²⁵⁷ NAGY 2005a, 100.

²⁵⁸ HAJREDINOVA 2019a, Ris. 9, 4–6.

²⁵⁹ NAGY 2005a, 100; NAGY 2012, 168, 95. j.

²⁶⁰ Pl. Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi dűlő 23/1999. sír (PÁSZTOR 2014, 278 és Abb. 9, 19), Budakalász-Dunapart 1400. sír (közöletlen, Pásztor A. és Vida T. ásatása); Székkutas-Kápolnadűlő 463. sír (B. NAGY 2003, 61–62, 159. kép 3; PÁSZTOR 2003, 335, 344).

²⁶¹ LŐRINCZY 2020, 100. kép 2.

²⁶² A szegvári „Spiralaugenperle” gyöngytípusnak hosszú életű használata miatt nem lehet egyértelműen eldönteni a gyöngytöredék származási helyét és idejét. Amennyiben vaskori származású a 329. sír gyöngytöredéke (pl. ZEPEZAUER 1997, 58, Abb. 2.; Stufe LTC2-D1, Taf./Pl. 1.), feltehetően, mint „régí darab” került a kisgyerek viseletére. Ebben az esetben ezzel a gyönggyel is ugyanúgy kereskedhettek az avar korban is, mint ahogy például a szkíta kori nyílhegyekkel tehették (RUSTOIU 2015, 94–101).

²⁶³ LŐRINCZY 2020, 173. kép 2.

Aranyfóliás üvegyöngy (6. kép 4–9).

A szegvári vegyes összetételű gyöngysorok különleges darabjai a fejlett üvegműves technológiával készült, többrétegű, „gold-in-glass” aranyfóliás üvegyöngyök.²⁶⁴ Hat nő sírjából ismert, közülük egyetlen egy lapított gömb alakú példány a 716. sírből került elő, a többi pedig 537. (2:1), rövid 288. (7:4), 600. (10:1), 762. (29:1) sír²⁶⁵ és kettő hosszú nyaklánc kísérőgyöngyei: 349. (148:1) és 730. (277:1) sír. Többségük egytagú, de néhány kéttagú, összetett példány is megtalálható, formájuk egymástól eltérő. Egytagú gömb 1–1 szem: 349., 537. sír, lapított gömb: 762. (1) sír, köles méretű gömb: 288. (1) és hordó alakú: 730. (1) sír; kéttagú köles méretű lapított gömb: 288. (2) sír. Felső üvegfelületük gyakran megsérült, törött és sávosan pusztultak, hengeres fűzőfurataik behúzódtak bázisúak. Az avar kori viseletben önálló díszként ritkábban fordult elő,²⁶⁶ kereskedelmi áruként juthatott el az avarok által lakott területekre.

EGYÉB TÍPUS: ÜVEGPOHÁR ALJÁNAK TÖREDÉKE (XIII.)

A szegvári 674. sír hosszú, 51 szemes antik jellegű nyakláncára egy világos keki színű, átlátszó üvegpohár trapéz alakú alj- (perem?) enyhén ívelt szélű töredékét is a gyöngyök közé tették. A lekerekített peremszél ürege kiképzésű, felfűzésre is alkalmas.²⁶⁷

Az avar kori nyakláncokra és gyöngyök közé néha pohár vagy kisebb üvegedény perem- és fültöredékeket is felfűztek. A nyakláncra helyezett üvegedény töredékek az avar kori nők és lányok köznépi ékszerviseletének díszei közé tartoztak, viseletük nem köthető szűk időhatárok közé.²⁶⁸ Az üvegtöredékeket feltehetően nem csak esztétikai okokból tették a gyöngysorokba, ugyanúgy talizmánok lehettek,²⁶⁹ mint a tarsolyokban őrizgetett kelta üvegekpercezek töredékei vagy az apró mozaikkockák.²⁷⁰

NEM ÜVEG ALAPANYAGÚ GYÖNGYÖK

Borostyánok (6. kép 10–32)

Borostyángyöngyök formái

*Lapított gömb alakú*²⁷¹ (2) 173. sír,²⁷² 761. sír (6. kép 10).

*Hosszú henger*²⁷³ (5) 196. sír (6. kép 12), 293. sír, 493. sír²⁷⁴

Rövid henger (TM 397) 196. sír.²⁷⁵

²⁶⁴ BOON 1977; PÁSZTOR 2015, 549–550; PÁSZTOR 2003, 347.

²⁶⁵ LŐRINCZY 2020, 142. kép 9, 11, 14–15, 183. kép 34, 204. kép 4, 235. kép 10, 287. kép 11.

²⁶⁶ Pl. Kiszombor O sír (CSALLÁNY 1939, III. t. 3; GARAM 1992, 142, Taf. 33).

²⁶⁷ LŐRINCZY 2020, 263. kép 48.

²⁶⁸ PÁSZTOR 2015, 549.

²⁶⁹ Az üvegtöredékek viselete évezredekken keresztül töretlen: a Földközi tenger keleti partvidékén (pl. Izraelben is) a mai napig gyöngysorra felfűzött üvegedény perem- vagy aljtöredékeket is viselnek.

²⁷⁰ PÁSZTOR 2012, 482–483.

²⁷¹ Császárkori Barbarikumban is megjelenő (TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 65), a gepida viseletben is gyakrabban előforduló gyöngytípus (NAGY 2005a, 103; BÁRKÁNYI 2010, 33–34; 21. tábla: 3–5).

²⁷² LŐRINCZY 2020, 106. kép 3.

²⁷³ Hosszú és rövid hengeres borostyánok római korban elterjed változatok, melyek a szarmatáknál is megjelenő típusok (TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 68; 71; NAGY 2018, 236), amelyek a gepidáknál kevesebb példányban fordulnak elő (pl. BÁRKÁNYI 2010, 34–35)

²⁷⁴ LŐRINCZY 2020, 125. kép 3–4, 143. kép 5–6, 190. kép 13.

²⁷⁵ LŐRINCZY 2020, 125. kép 5.

Korong alakú (TM 389)²⁷⁶ 130. sír (6. kép 11), 761. sír²⁷⁷

Hordó/ ívelt oldalú henger alakú. 325., 333a, 968. sír.²⁷⁸

Hasáb alakú borostyángyöngyök

Egyenlő oldalú háromszög átmetszetű hosszú hasáb (2) 761. sír.

Egyenlő szárú háromszög átmetszetű hosszú hasáb (3) 349. sír, 761. sír.²⁷⁹

Egyenlő szárú háromszög és négyszög átmetszetű rövid hasáb. 870. sír²⁸⁰

Nem egyenlő oldalú háromszög átmetszetű hosszú hasáb alakú. 1., 717., 761., 870. sír. H.: 0,75–1,2 cm, sz.: 0,6–1,5 cm, v.: 0,6–0,9 cm.²⁸¹

Nem egyenlő szárú háromszög átmetszetű hosszú hasáb. 300. sír.²⁸²

Nem egyenlő oldalú háromszög átmetszetű rövid hasáb. (3) 761., 870. sír. H.: 0,6–1,3 cm, sz.: 1,1–1,42 cm, v.: 0,7–1,08 cm.²⁸³

Téglalap átmetszetű hosszú hasáb (TM 408 és 411)²⁸⁴ 1., 130., 196., 293., 628., 717., 730., 761., 870., 887. sír. H.: 0,9–3,85 cm, sz.: 0,8–1,75 cm, v.: 0,35–1,3 cm.²⁸⁵ (6. kép 15–17)

Téglalap és négyszög átmetszetű hosszú hasáb. 114. sír.²⁸⁶

Téglalap átmetszetű rombikus hasáb (2) 199. sír.²⁸⁷

Négyszög átmetszetű hosszú hasáb. 196., 761., 870. sír.²⁸⁸

Szabálytalan négyszög átmetszetű hosszú hasáb. 717. sír.²⁸⁹

Tojásdad alakú. 717. sír.²⁹⁰

Mag alakú. 870., 968. sír.²⁹¹

Amorf alakú. 199. sír: Alaktalan formára csiszolt borostyángyöngy (6. kép 27).

A Szegvár-oromdűlői temetőben különböző gömbös, hengeres, hasábos, mag és alaktalan formákra csiszolt és megmunkált borostyángyöngyök²⁹² 53 példánya 20 sírből ismert.²⁹³ Közöttük a legtöbb borostyán hasábos alakúra kialakított. A karneolokhoz hasonló arányban fordulnak elő (az összes gyöngy 1,7%-a) (2. táblázat). Öt gyerek és 15 női sír, többnyire vegyes összetételű két darabos (300.), illetve rövid (4–23 és 32 szemes) nyakláncokon (pl. 870. sír) és hosszú gyöngysorok (349., 730.) díszítőelemei.

²⁷⁶ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 15. A korongos borostyánok a szarmatáknál is gyakoribb gyöngytípus (NAGY 2018, 236; 93 kép C, 58).

²⁷⁷ LŐRINCZY 2020, 341. kép 40.

²⁷⁸ LŐRINCZY 2020, 151. kép 11, 162. kép 8, 10, 439. kép 9.

²⁷⁹ LŐRINCZY 2020, 341. kép 46–47.

²⁸⁰ LŐRINCZY 2020, 373. kép 8.

²⁸¹ LŐRINCZY 2020, 6. kép 3, 294. kép 6, 341. kép 17, 26, 373. kép 6.

²⁸² LŐRINCZY 2020, 145. kép 4.

²⁸³ LŐRINCZY 2020, 341. kép 17, 48, 373. kép 6.

²⁸⁴ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 15. A szarmatáknál ritkábban előforduló gyöngytípus (NAGY 2018, 236; 93. kép C, 246.).

²⁸⁵ Téglalap átmetszetű hosszú hasáb alakú borostyángyöngyök (LŐRINCZY 2020, 6. kép 1, 4; 81. kép 5; 125. kép 3; 143. kép 4; 247. kép 10; 294. kép 3, 7; 341. kép 20, 27; 373. kép 5; 386. kép 7).

²⁸⁶ LŐRINCZY 2020, 72. kép 20.

²⁸⁷ LŐRINCZY 2020, 127. kép 12–13.

²⁸⁸ LŐRINCZY 2020, 125. kép 4, 341. kép 25, 45, 374. kép 1.

²⁸⁹ LŐRINCZY 2020, 294. kép 2.

²⁹⁰ LŐRINCZY 2020, 294. kép 3.

²⁹¹ LŐRINCZY 2020, 374. kép 2, 439. kép 6, 11.

²⁹² Borostyánok megmunkálásáról pl.: TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 14; rövid összefoglaló: ZULAUF 2012, 47–48. A pannóniai és alföldi római–szarmata kori borostyánok viseletéről, kereskedelméről bővebben: pl. KŐHEGYI 1979.

²⁹³ Borostyángyöngyök az 1., 114., 130., 173., 196., 199., 293., 300., 325., 333a, 349., 493., 607., 628., 717., 730., 761., 870., 887., 968. sírből kerültek elő.

Önállóan 3-3 borostyánkő gyöngy a 196., 293. női sír halotti viseletét díszítette,²⁹⁴ melyek a borostyánkő tulajdonított gyógyító- és óvó-védő bajelhárító erőt biztosíthatta tulajdonosaiknak.²⁹⁵ A borostyánkő minden korszakban a presztízs javak közé tartozhatott.²⁹⁶

A gyöngyös sírokban nagyobb mennyiségű borostyánt csak néhány antik–bizánci (1., 761., 870.)²⁹⁷ vagy vegyes összetételű avar (717.)²⁹⁸ jellegű nyaklánc közé fűzve találtak, ugyanakkor a többségük kevés számú kísérőgyöngy.

Azoknál a szegvári gyöngysoroknál, ahol mindig kísérő gyöngyként vagy apotropaikus elemként karneol- és borostyángyöngyöket együttesen is felfűztek, ott nem található közöttük sem millefiori, betétdíszes és aranyfóliás üveg, sem pedig kréta, bronz vagy ólomból formált gyöngy, és csak a 628. sír rövid gyöngysorán van ezüst lemezes dísz, illetve csak öt gyerek és női sír (114. (1), 130. (2), 325. (3), 493. (6), 607. (2) nyakdíszére tettek 1, 2–6 szem, valamilyen hasábos formára kialakított monokróm üvegyöngyöt is.

Az 1. sír részleges ló- és egyéb állatmaradványokkal, juh hosszúfartővel együtt eltemetett, torzított koponyájú, gazdag mellékletű²⁹⁹ fiatal női halottját néhány köles méretű üveg- és hosszú hasáb alakú borostyángyöngyökből álló rövid nyaklánc díszítette, illetve az elhunyt jobb combcsontjának felső vége fölött 1 hasábos borostyánt is találtak.³⁰⁰ Előkerülésének helye alapján a hasábos borostyán egy tarsolyhoz tartozhatott, annak záró- vagy fedéldíszé lehetett, vagy a gyógyhatásának tartott borostyánt egy tarsolyban őrizhette fiatalon elhunyt tulajdonosa. A sírt gazdag mellékletű leletegyüttese alapján a 6. század utolsó harmada, 6. század vége időszakára kelteznek.³⁰¹

A legtöbb magyarországi, kora avar kori borostyángyöngy ez idáig a Keszthely-Fenekpuszta, Horreum, Szekszárd–Bogyiszlói út, a Szegvár-Oromdülő és Makó, Mikócsa-halom temetőből ismert. Mindegyik lelőhely borostyánokat is tartalmazó, kora avar kori nyakláncainak sajátosságai, egyrészt a késő-római – késő-antik – kora-bizánci, másrészt a Meroving-kori germán gyöngyviselet jellegzetességeit is hordozzák, s alkotóelemként csak néhány példányban mutatkoztak e nyakláncokon.³⁰² Kivételt képviselnek pl. a szegvár-oromdülői 1., 761. vagy 870. sír borostyánokkal díszített antik jellegű gyöngysorai.

A különböző formára alakított borostyángyöngyök már a legkorábbi avar kori nyakláncokon megtalálhatók, egy-egy példányuk pedig még a 7. század harmadik harmadának viseletében is fel-felbukkant.³⁰³ Hasonló tendencia figyelhető meg a szegvár-oromdülői temetőben is, a különféle formára csiszolt borostyánok mind a legkorábbi (1.), mind pedig a későbbi keltezésű rövid és hosszú gyöngysorokon (730.) is megtalálható gyöngyfajta. A temetőben a borostyángyöngyöt tartalmazó sírok többnyire a középrészen, mintegy „U” alakban rendeződtek, illetve elszórta az északi (325., 333a, 730.), északkeleti (761.), keleti szél (1.) egyes pontjain, a nyugati részen feltárt néhány sírban és a nyugati temetőszélénél (968.) helyezkedtek el. A 3-3 borostyánt tartalmazó sírok egymástól távol kerültek elő: a 293. sír a temető déli oldalánál, a korai keltezésű sírok (pl. 165.) környezetében, a 196. sír pedig a temető északi széléhez közel, főleg az avar jellegű (II.) gyöngydíszes sírcsoportok közelében került elő (*1–2. temetőterkép*).

²⁹⁴ 196. sírban két hosszú hasáb és egy rövid henger (LŐRINCZY 1995, 2. kép 2), a 293. sírban kettő hosszú henger és egy téglalap átmetszetű, hosszú hasáb alakú borostyán gyöngy ismert.

²⁹⁵ Id. PLINIUS 2001, XXXVII. könyv 44, 50–51, 317; PÁSZTOR 2014, 294–295.

²⁹⁶ NAGY 2018, 234.

²⁹⁷ LŐRINCZY 2017, Abb. 6, 17–50; LŐRINCZY–STRAUB 2004, 314–315, 15. kép.

²⁹⁸ LŐRINCZY 2020, 294. kép 2–28.

²⁹⁹ LŐRINCZY 1991.

³⁰⁰ Az 1. sírt leíró első közleményben több gyöngy vált ismertté, mint amennyi az adatfelvételkor ismét vizsgálat alá került: „Három borostyángyöngy a bal kulcsesont mögül, egy pedig a jobb combcsont felső vége fölül. (III.t.1.) Három kisméretű pasztagyöngy a koponya bal oldala mellől, négy hasonló az állcsúcs környékéről, egy pedig bontás közben került elő. (III. t. 2)” (LŐRINCZY 1991, 128, III. t. 1–2.)

³⁰¹ LŐRINCZY 1991, 141.

³⁰² VIDA 2018, 278, 2524. j.

³⁰³ PÁSZTOR 2014a, 194.

A Kárpát-medencében a borostyánok elterjedtsége a Dunántúlon, a Duna–Tisza közének területén feltételezett fejedelmi központ, illetve a langobardok és a gepidák által lakott területeken volt leginkább jellemző,³⁰⁴ az avarok által lakott területekre kereskedelem vagy ajándék útján juthatott el. Elsősorban a késő-római, szarmata és hunkori (pl. keleti germán), gepida³⁰⁵ vagy langobard, illetve gemán kapcsolatú késő antik,³⁰⁶ kora-bizánci jellegű gyöngysorok díszei,³⁰⁷ másrészt a Meroving-kori nyugati germán gyöngyvisélet jellegzetességeit hordozó ékszerek alkotóelemei.³⁰⁸ Bizánci Birodalomban és vonzáskörzeteinek területein széles körben viselt ékszerfajta, amelynek kedveltségét még Délkelet-Európában, a Fekete-tenger partvidékein és a Krímben, illetve a Dél-Kaukázus vidékén is kimutatható a 6–9. századi gyöngyviséletben.³⁰⁹

Karneol gyöngyök (6. kép 33–43)

Szegváron a kalcedonfélékhez tartozó, vasoxid tartalmú, ritkán narancs, rózsaszín vagy vöröses és többségében vörösesbarna, hasábos formákra csiszolt karneolok 54 példánya 35 sírból ismert (az összes gyöngy 1,69%-a). A rövid, hosszabb és hosszú gyöngysorokon gyakrabban látható gyöngyfajta. Különböző korú nők, leánygyerekek és gyerekek gyöngyviselésében találhatók, feltehetően e kőnek bajelhárító erőt tulajdoníthattak.³¹⁰ Mindegyik példányt geometrikus formájú, többszögű, négyzet-, hatszög- és téglalap átmetszetű hasábosra csiszolt változat.³¹¹ A szegvári nyakláncokon nem található meg a gömb alakúra kialakított karneol. Önállóan 3 téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneolt egyedül a 447. sírban találtak,³¹² a 108. sírban pedig 3 karneolból és egy hasábos egyszínű üveggyöngyből álló rövid sort fűztek. Tizenöt antik jellegű gyöngynyakláncra csak 1–1, három sorra pedig 2–2 szemet helyeztek. Az antik jellegű rövid gyöngysorok közül a 118. és 130. sírba³¹³ 4, a 299. sírba rövid öt hasábos karneolt is tettek. Ugyanakkor az antik jellegű, avar kori rátétdíszes üveggyöngyöket is tartalmazó rövid és hosszú sorok között is 1–1 (692., 862.), illetve 2 szem, a 858. sír Meroving-antik jellegű rövid gyöngysorán, illetve a vegyes összetételű avar jellegű nyakláncokon is 1-1 (48., 557., 607., 639., 742.), illetve 2 szem (493.) van. Azokon a gyöngysorokon, ahol a hasábos karneolgyöngy is megtalálható, ott nincs egyetlen egy csövecskés dinnyemag alakú gyöngy sem, és csak 862. sír hosszú gyöngysorán található csövecskés gömb alakú üveggyöngy. Ugyanakkor azokra a gyöngyláncokra, amelyekre mind karneolt, mind pedig borostyánt is felfűztek, egyik esetben sem tettek sem dinnyemag, sem pedig gömb alakú csövecskés üveggyöngyöt.

Huszonhat sír különböző hosszúságú és stílusú gyöngysoraira hasáb alakú formákat is tettek kísérrögyöngyként. Kiemelendő közülük a 174. és a 177. sír rövid, antik jellegű gyöngysorai, amelyekre 4, illetve 13 hasábos monokróm üveggyöngyöt is felfűztek. Mindkét esetben 1-1 hasábos karneolból és kréta-mészköből csiszolt gyöngy is e nyakláncok részei voltak. Ez utóbbi kombinációt csak ezen a két szegvári gyöngysoron lehetett megfigyelni.

³⁰⁴ H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 205–206; PÁSZTOR 2014b, 294–295. és 21. j.

³⁰⁵ Pl. TÖRÖK 1936, 129.

³⁰⁶ IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006; RANISAVLJEV 2007; BOLTA 1981; STARE 1980; BUGARSKI 2009.

³⁰⁷ Pl.: NAGY 2018, 234–236, 93. kép C; MASTYKOVA 2018b, Fig. 4/4. kép; ZULAUF 2012; Pl.: Kiszombor „B” 350. sír (TÖRÖK 1936, 21, LII. t.). A kiszombori temető borostyángyöngyeiről bővebben: BÁRKÁNYI 2010, 31–38, 21. t. Török Gyula a Kiszombor B temető elemzése kapcsán a hengeres kréta, a borostyán és az apró „kása” gyöngyöket jellegzetes germán típusoknak tartotta (TÖRÖK 1936, 129). E három gyöngytípus együttesen egyetlen szegvár-romdűlői gyöngydíszben sem található.

³⁰⁸ VIDA 2018, 278, 2524 j.

³⁰⁹ DEOPIK 1961, 210–211, Ris. 2.

³¹⁰ PÁSZTOR 2012, 483.

³¹¹ TM 499 a-b – 500 típus (TEMPELMANN–MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 19). A hatoldalú hasáb és sokszögű karneolgyöngyök az egyszerű kristályformákat mutatják: Nagy 2/ és 3/ forma (NAGY 2018, 238, 95. kép A, 2–3).

³¹² LŐRINCZY 2020, 186. kép 5–7.

³¹³ LŐRINCZY 1992, 84, 103; LŐRINCZY 1995, 399.

A különböző formákra csiszolt karneolgyöngyöket mind az ókori antik világban, mind a császárkori és a késő antik, illetve a Meroving-kori nyugati germán viseletben is általánosan kedvelték. A borostyánból csiszolt gyöngyökhöz hasonlóan értékes kereskedelmi árunak számított.³¹⁴ A lecsiszolt sarkú, hasáb formájú gyöngyök keleti területekről származó készítmények, először a szarmaták és a jazigok hozták magukkal Európába.³¹⁵ A Fekete-tenger északi partvidékén a hatszögű hasáb alakú karneol ritkábban előforduló gyöngytípus.³¹⁶ A hasáb alakú vörösesbarna karneolgyöngy a késő római gyöngyök közé sorolható típusváltozatok. Divatjuk a 4. századi hun kori viseletben, majd az 5. század második felében is kimutatható³¹⁷ és még a 6. század második harmadából származó, római hagyományú divatgyöngyökből fűzött langobard nyakláncokon,³¹⁸ vagy a gepida gyöngyékszerek alkotóelemeiként is felbukkant.³¹⁹ Dél-Kelet-Európában, a Dél-Kaukázus és a Krím-félsziget területein a 6–9. századi csiszolt kögyöngyök között a többszögű hasábos karneoltípusok is megtalálhatók.³²⁰ A különböző karneolgyöngyök — főleg a lecsiszolt sarkú hasábosok és ritkán a gömbös alakúak — az egész avar kori gyöngyviselet díszítő elemeként megfigyelhetők. Az avar kori emlékek között is gyakrabban felbukkanó ékszerfajta,³²¹ kedveltségük többször felvirágzott.

Négyzet átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneol. Egy-egy narancssárga (114.), rózsaszín (338.) és sötétbarna (585.) példánya ismert. H.: 0,8–1 cm, sz.: 0,5–0,62 cm, v.: 0,5–0,6 cm, kónuszos és hengeres furattal.

Hatszög átmetszetű, hatoldalú, lecsiszolt élű hosszú hasáb karneol. Ritkán előforduló gyöngytípus (TM 500 típus),³²² amely három antik jellegű gyöngysorról említhető (130., 299., 555a). Mindhárom esetben a nyakláncot egyszínű üvegyöngyökből fűzték, melyeket 1–1 nyújtott hatszög átmetszetű karneolból csiszolt gyönggyel is díszítettek. A 299. sírban az egyszínű, monokróm felületű üvegyöngyök közé további 4 lecsiszolt sarkú karneolgyöngyöt is tettek, az 555a sír monokróm nyakláncára pedig a karneol mellé³²³ ezüst lemezgömbök is kerültek.

Téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneol. 33 sírből került elő.³²⁴ Ez a forma (TM 499 a–b típus)³²⁵ a legáltalánosabban kedvelt, többségük barna és sötétbarna. Egy fekete egyedül a 447. sírből, narancssárga változat almandin(?) pedig a 108., 118., és 742. sír nyakláncairól említhető. H.: 0,7–1,3 cm, sz.: 0,5–1 cm, v.: 0,35–0,6 cm, hengeres furattal.

Kalcedon gyöngy (6. kép 44).

A kalcedongyöngy elenyésző számban előforduló gyöngytípus az avar kori gyöngyleletek között, és mint gyöngysor dísz vagy tarsolygyöngy volt jelen.³²⁶ A szegvári temetőben is csak egyetlen példány került

³¹⁴ SCHUMANN 1992, 126.

³¹⁵ ČILINSKÁ 1976, 159; KOVRIG 1963, 123.

³¹⁶ ALEKSEJEVA 1982, 17, Tab. 39:16.

³¹⁷ NAGY 2006, 108, 143, 7. kép; NAGY 2018, 238.

³¹⁸ NAGY 2006, 107–108; PÁSZTOR 2015, 550.

³¹⁹ PL. BÁRKÁNYI 2010, 40–41; B. TÓTH 1994, 297.

³²⁰ DEOPIK 1961, 209–210, Tab. 2; Ris. 2. 6.

³²¹ PÁSZTOR 2012, 483; PÁSZTOR 2015, 550; PÁSZTOR 2014a, 294.

³²² TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 19, 500; NAGY 2018, 95. kép. A karneol 2: 12., 63., 79.; 232., 224.

³²³ LŐRINCZY 2020, 227. kép 58.

³²⁴ Téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneol a 48., 80., 94., 108., 114., 118., 130., 134., 166., 168., 174., 177., 181., 299., 325., 447., 493., 532., 555., 557., 571., 585., 607., 625., 628., 692., 710., 742., 819., 858., 862., 880., 916. sírből ismert.

³²⁵ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 19, 499 a–b.

³²⁶ NAGY 2018, 240, 554. j.; PÁSZTOR 2014, 275, 44. j., Abb. 10. 40; Tarsolygyöngy pl. Hajós-Cifrahegy 4. sír (PÁSZTOR 2018, 270, 4. ábra 57).

elő az 540. sírból. Előkerülési helye alapján az opálosfehér, lapított gömb alakú (TM 494 típus),³²⁷ törött, sérült, hiányos testű példány feltehetően egy tarsolyzár volt, vagy pedig tulajdonosa talizmánként őrizhette tarsolyában. A gyöngy típus a császárkori Barbarikumban,³²⁸ a dél-országi antik gyöngyök között,³²⁹ a szarmatáknál,³³⁰ a 7. század előtti Meroving-kultúrkör sírleleteiben vagy például az 5–6. századi gepidáknál és 6. századi langobardoknál³³¹ is fellelhető dísz, övfüggő, kardgyöngy vagy nyakláncok és tarsolyok amulett gyöngye³³² is lehetett.

Különböző anyagú kövek

Kréta(?) (kalcium tartalmú anyagból formáltak) és/vagy mészkő(?) gyöngy. A temető leletei között ritkábbak és többnyire nagyobb méretű példányok az ún. krétagyöngyök(?) (puha mészkőből faragott vagy csiszolt típusok), melyek fehér, szürkésfehér és szürkésbarna korong, hordó, henger és hasáb formájú változatokban fordultak elő.³³³ Felületük általában kopott, sérült és hiányos. Önállóan egy hordó forma a 322. sírban, egy deformált hordó/hosszú henger alakú krétagyöngy egy monokróm gyűrű alakú gyöngygel a 129. sírban, egy deformált hordó alakú (6. kép 47) és egy téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú, hosszú hasáb alakú, kopott, törött felületű krétagyöngy pedig a vegyes összetételű, monokróm formákból álló rövid sorok között a 174. és 177. sírből került elő. A hordó alakú krétagyöngy a 129., 174. (6. kép 46), a 322., a 177. sírből pedig egy téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú, hosszú hasáb alakú kréta/mészkőgyöngy (6. kép 45) került elő.³³⁴

A 167. sírban szórt pettyes díszű lapított gömbös és egy monokróm gyöngy társaságában szürkésbarna, szivacsos felületű korong alakú mészkő(?)gyöngy is felbukkant.

A mészkő alapanyagú gyöngyök formái leggyakrabban gömb, henger vagy hordó alakú. A sírokban (nők, gyerekek és férfiak mellett) 1–2 darab került elő. Az évszázadok során a rossz megtartású, gyengébb minőségű kőgyöngyök súlyosan megsérültek a földben, ezért is nehéz ezeknek a mészkőgyöngyöknek megkülönböztetése. Anyaguk szerint a kemény mészkőből (márványból) előállított gyöngyöket és a finomszemcsés, puha szerkezetű mészkövet (kalcium), illetve meszes állati maradványokból (kagylóból vagy ritkábban tengeri csigákból) készült példányokat lehet differenciálni.³³⁵

Korallgyöngy. A 169. sír különböző színű és formájú monokróm szemekből összeállított rövid gyöngy-sorának (19) egyik tagja a narancssárga, hosszú henger alakú, fényes felületű korall gyöngy (6. kép 48), amely eredeti formáját elveszítette, ágait lecsiszolták. Ritka, szerves anyagú féldrágakő, mely az avar kori ékszerleletek között kevés példányban fordul elő, gyakrabban a római kori és antik jellegű gyöngy-sorokon kísérőgyöngyként található meg. A korallnak gyógyító-védő hatást tulajdonítottak.³³⁶

Agyaggyöngy (6. kép 58). A 174. sír antik jellegű rövid gyöngysora közé fűzve sötétszürke, erősen kopott, porózus felületű, erősen deformált téglalap átmetszetű hosszú hasáb alakú opak (agyag?) üveggyöngy, kónuszos furattal.

³²⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 19, 494.

³²⁸ NAGY 2018, 240, 95. kép C, 97. kép 221; PÁSZTOR 2014, 45. j.; Makó, Mikócsa-halom 12. sír amulettgyöngye (Balogh Csilla ásatása, közöletlen).

³²⁹ ALEKSEJEVA 1978, Tab. 37, 9.

³³⁰ NAGY 2018, 240, 236, 95. kép C. A csiszolt kalcedon a császárkori barbár férfi temetkezésekben kardmarkolat dísze vagy amulettgyöngy volt (NAGY 2018, 240).

³³¹ RÁCZ 2017, 63; MICHÁCZI-PÁLFI 2018, 152.

³³² Id. PLINIUS 2001, XXXVII. IX. 23–26, XL. 121–124; MICHÁCZI-PÁLFI 2018, 152–153; PÁSZTOR 2014, 98 j. A kalcedont pl. az ókorban talizmánként is viselték (SCHUMANN 1992, 126).

³³³ NAGY 2018, 240, 95. kép, D mészkő és kalcium tartalmú anyagok: 45., 141., 71. Hunkori szarmata és a Tisza vidéki gepidák viseletében is megtalálható gyöngyfajta (BÁRKÁNYI 2010, 10, 4.).

³³⁴ LŐRINCZY 2020, 150. kép 5, 80. kép 17, 107. kép 18, 150. kép 5, 109. kép 22.

³³⁵ VADAY 1989, 105.

³³⁶ NAGY 2018, 241.

Fémgyöngyök

Ezüst lemezgömbök és lemezdiszek (6. kép 49–55). 22 sírból 93 lapított gömb és gömb alakú ezüst lemezyöngy ismert (átm.: 0,56–1,9 cm).³³⁷ Sokszor töredékes állapotúak, a furataik körül ritkán 1–2 sima felületű gyűrű vagy bordázott gyűrű alakú gallérdíszsel, belsejében néha ónbetéttel. Az ezüst lemezyöngy az avar kori köznépi temetők korai fázisában megjelenő ékszerfajta.³³⁸ Az ezüstgyöngyök férfi- és női temetkezésekben egyaránt megtalálhatók, minden esetben nyakláncot díszítettek.³³⁹ Ugyanakkor Szegváron főleg gyerek, fiatal, felnőtt és maturas korú nő, illetve kettős női sírból + gyerek, illetve magzat) és általában a koponya- vagy állkapocscsont alatt, kulcs- és bordacsontok környékén kerültek elő. Kivétel a 194. sír, ahol az ezüstgyűrűvel díszített, két félből álló ezüstgömb a bal combcsont külső oldala és egy kisszíjvég között került elő egy lapított gömb alakú gyöngy közelében, amely a bal combcsont belső oldala mellett hevert tarsolygyöngyként. A 866. sírban pedig a jobb térdcsontok külső oldalánál, valószínűleg másodlagos helyzetben feküdt egy galléros díszű ezüst lemezyöngy.

Az ezüst lemezgömbökből önálló gyöngysort nem fűztek. Egy-egy példányt 9 rövid és egy 106 szemből álló, vegyes összetételű hosszú gyöngysor közé tettek. A 866. sírban 4 szemes, 692. sírban 2–2, 56 darabból álló gyöngysoron,³⁴⁰ 3 a 347. sírban 29 gyöngy között, 555. sírban 5 szem 87 darabos láncon, 349. sírban 8 a 148 szemes soron, 714. sír 8 szem az 51 darabos füzéren, 730. sírban 278 gyöngy között 40 szem, 890. sírban pedig 187 gyöngy között 8 lemezyöngy volt felfűzve. A 628. sír rövid nyakláncára 1–1 téglalap alakban meghajlított, díszítetlen és sérült felületű, ezüst lemezből kivágott dísz is tettek.³⁴¹ A 935. sírban pedig egy kisebb méretű, díszítetlen felületű ezüstlemezből téglalap átmetszetű, közel hosszú hasábos formára hajlított, egyik hosszanti oldalán nyitott dísz is a rövid, antik jellegű nyaklánc része volt.³⁴²

Gyöngyök közé fűzött bronzgyűrű, -tekercs és -csövecskék. A szegvár-romdülői bronz lemezekből és -huzalból formált henger és gyűrű nem gyöngy, hanem a gyöngysorok közé fűzött nagyméretű dinyemag alakú üvegyöngyök bronz fűzőhengerei, illetve egy tarsolyhoz tartozó bronzgyűrű.³⁴³ A 739. és 938. sír hosszú henger alakú, vékony bronzlemezből hajlított csövecskéi (6. kép 55) 1–1 rövid, néhány szemből fűzött gyöngysor részei. A 727. sír is egy dinyemag forma gyöngy maradványa lehetett, amely azonban egy hosszú, kettő és három soros felfűzésű nyaklánc tagja volt.³⁴⁴ A fűzőhengerekkel együtt előkerült üvegtörmelékek és darabkák, illetve a csövecskék méretei alapján következtetni lehet a hozzájuk tartozó gyöngy típusára is.

A 739. sír rövid, vegyes összetételű gyöngysorába egy vékony, keskeny bronzlemezt négyszeresen feltekercselt és hengeres alakúra formált bronzgyöngyöt is felfűztek.³⁴⁵ Valószínű, hogy a tekercselt lemezke egy fibula másodlagosan felhasznált rugója lehetett. A bronztekercs egy-egy példánya néha kí-

³³⁷ Ezüst lemezyöngy a 89. (6), 172. (28), 194. (2), 347. (29), 349. (148), 543. (8), 555. (87), 571. (20), 585. (6), 692. (56), 714. (51), 730. (278), 866. (4), 870. (8), 881. (29), 888. (9), 890.(185), 898. (106), 915. (7), 929. (1), 935. (10) sírból ismert.

³³⁸ Cs. Sós–SALAMON 1995, 48–50; PÁSZTOR 2014a.

³³⁹ LŐRINCZY–RÁCZ 2014, 156.

³⁴⁰ A 692. sírt, benne sima és galléros ezüst lemezyöngyöt is tartalmazó gyöngysorát (LŐRINCZY–STRAUB 2004, 311–314) a síregyüttesben lévő A típusú szűrőkanál alapján a szűrőkanalas sírok szeriációjára (LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 130) a kora avar kor középső szakaszába keltezi (LŐRINCZY–RÁCZ 2014, 156).

³⁴¹ LŐRINCZY 2020, 247. kép 4, 9.

³⁴² LŐRINCZY 2020, 422. kép 9.

³⁴³ Az 540. sírban lelt kerek átmetszetű bronzgyűrű egy tarsolyzáró tagja lehetett, mely a bal kéz- és medencecsontok között (LŐRINCZY 2020, 213. kép 2), egy lapított gömb alakú kalcedon tarsolygyöngy alatti részen került elő.

³⁴⁴ LŐRINCZY 2020, 316. kép 4, 425. kép 7.

³⁴⁵ LŐRINCZY 2020, 316. kép 9.

sérőgyöngyként például mind az egyes római kori provinciális temetők gyöngylelei között,³⁴⁶ mind a langobard, vagy az avar kori gyöngysorokon is látható.³⁴⁷

Ólomgyöngy. Az avar kori nyakláncokon a különböző alakú ólomgyöngy ritkábban elterjedt ékszerfajta. Többségük gömbfélékhez sorolható formák.³⁴⁸ A temetőben is csak három gyereksírból, összesen 13 példány ismert. A 87. sír három monokróm gyöngye mellé eredetileg 8 lapított gömb alakú ólomgyöngyöt fűztek (egyiknek csak fél töredéke maradt meg) (6. kép 56). Az 553. sírban csak egy ólomgyöngy betéttöredékét találták, az 656. sírban pedig kettő gömb és kettő lapított gömb alakú példány volt felfűzve a hosszabb, 47 szemből összeállított, vegyes összetételű nyakláncra. Mindegyik szürke, felületük matt és erősen pusztló, töredezett, gömbszerű formájuk többnyire deformált.³⁴⁹

Az ólomfémét, különösen a fehér ólmot a rómaiak rendkívül értékes anyagnak tartották, gyógyításra, sebhelyek eltüntetésére is használták.³⁵⁰ Az avar kori gyöngysorokon ólomból készült gyöngyökkel és amulett csüngőkkel ritkábban találkozhatunk. A talizmánként is viselt díszes ólomkarikák keleti, sztyeppi eredetűek.³⁵¹ Az avar kori gömbös formájú ólomgyöngyöket is tartalmazó, kronológiailag behatárolható síregyüttesek többsége a 7. század közepétől az avar kor végéig terjedő időszakra keltezhető.³⁵²

A TEMETŐ GYÖNGYEINEK ÉS GYÖNGYSORAINAK STÍLUSAI

A szegvári sírokban a különböző életkorú elhunytakra helyezett gyöngydíszek és gyöngysorok elsősorban darabszám és hosszúság szerint rendszerezhetők (1. táblázat). A 203 sírból megismert többféle anyagú, egymástól eltérő formájú és díszítettségű gyöngyök és a belőlük alkotott füzérek a stílusjegyeik és a gyöngyök előforduló kombinációi alapján két nagyobb csoportra választhatók szét.³⁵³

Stílusuk és összetettségük (az egyes gyöngytípusok csoporton belüli számaránya és az adott sorok közé fűzött jellegzetes gyöngyök együttese) alapján különíthetők el: I. Antik jellegű (126 sír, 62%) és II. Avar jellegű gyöngydíszek és gyöngysorok (77 sír, 38%) csoportjaira. A gyöngyemlékek stílusainak további osztályozásával áttekinthetőbben jellemezhetők a változatos formagazdagságú és díszítettségű gyöngyökből összeállított ékszerek. Az antik jellegű csoport három, az avar jellegű pedig további két részre osztható:

I.1. Antik jellegű (110 sír, 54%). I.2. Meroving-kori germán – antik jellegű (6 sír, 3%) és egy átmeneti csoport: I. 3. Antik – avar jellegű (10 sír, 5%) gyöngydíszek, illetve

II.1. Avar jellegű (36 sír 18%) és II.2. Avar – vegyes összetételű gyöngydíszek és gyöngysorok (41 sír, 20%) (3. diagram).³⁵⁴

³⁴⁶ NAGY 2018, 95. kép G 94.

³⁴⁷ PÁSZTOR 2014, Abb. 10, 46–48, Gr. 2000/160. sír.

³⁴⁸ PÁSZTOR 2012, 484.

³⁴⁹ LÓRINCZY 2020, 255. kép 11–59.

³⁵⁰ Id. PLINIUS 2001, 143–144, XXXIV. könyv XLVII. 156–159; 147, XXXIV. könyv L 166–167.

³⁵¹ PÁSZTOR 2017, 201.

³⁵² ZULAUF 2012, 127, Szólád 25/8. sír; VI. t. 3.1; PÁSZTOR 2012, 484.

³⁵³ A szegvári temető korai időszakának gyöngyleletes sírjai az emlékanyag és a kétféle stílusú gyöngyvisélet között is közeli hasonlóságot és szoros kapcsolatot mutat a Makó, Mikócsa-halmi (Balogh Csilla közöletlen ásatása) és a mokriini (RANISAVLJEV 2007) kora avar kori temető gyöngyleteivel.

³⁵⁴ A százalékok az összes gyöngyös sír számarányához képest mért adatok arányát mutatja.

3. Diagram: A szegvár-ormodűlői temető gyöngydíszjeinek jellegei (sír és %)

A GYÖNGYÖK ÉS GYÖNGYSOROK ELŐKERÜLÉSI HELYE

A 203 sírból előkerült gyöngymellékletek többsége nyak vagy mellkas díszei lehetettek.³⁵⁵ Közöttük néhány gyöngy és a rövid sorok (180.) legtöbb esetben a huszonkét éven aluli fiatalok és gyerekek viseletéhez tartoztak. Néhány gyöngyöt nemcsak a nyakcsigolyák, hanem a medence-, comb- és kézcsontok tájékánál is feltártak, melyek egy része tarsolyzáró vagy tarsolydísz, illetve kabala gyöngy lehetett (pl. 1., 72., 81., 194., 329., 339., 540.).

Gyöngyök, gyöngyláncok kapcsolótágjai

Többnyire nyakcsigolyák vagy néha gyöngyök közelében 19 sírban kerültek elő változó méretű bronz-³⁵⁶ és vaskarikák,- kúpok vagy töredékek, láncocskák,³⁵⁷ melyek a felfűzött gyöngydíszek összekapcsolását szolgálták. Gyereksírokban 1–3 gyöngy esetében 4 (99., 447., 627., 855.) és rövid soroknál 7 sírban (94., 169., 172., 543., 557., 559., 880.), női sírok rövid sorainál: 17., 130., 165. sírban, hosszabb nyakláncoknál a 48., 761., 792. sírban, illetve a 97. férfi sírban kerültek elő bronz és vaskarikák, láncos kapcsolótágok.

³⁵⁵ Balogh Csilla megfigyelései szerint „... a gyöngyök kétféle szerepben tűnnek fel a kora avar kori leletanyagban: a női sírokban mindig a nyak körül vagy a mellkason kerülnek elő, vagyis valószínűleg felfűzve, nyakláncként viselték őket, míg a férfisírokban előforduló 1–3 gyöngyöt csak ritkábban találják a mellkason, gyakrabban a medencecsontok környékén vannak.” (BALOGH 2013, 206).

³⁵⁶ Bronz kapcsolótágok: 17., 130., 165., 169., 447., 627. sír.

³⁵⁷ Vaskarikák, láncocskák: 48., 94., 97., 99., 172., 543., 557., 559., 761., 792., 855., 862., 880. sír.

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI TEMETŐ GYÖNGYEI ÉS GYÖNGYSORAI STÍLUSAINAK RENDSZERE ÉS TIPOKRONOLÓGIÁJA

I. AZ ANTIK JELLEGŰ GYÖNGYDÍSZEK ÉS GYÖNGYSOROK

Az antik jellegű gyöngyök és gyöngysorok 110 sírból, a gyöngyöket is tartalmazó temetkezések 54%-ából származnak.³⁵⁸ 1614 gyöngy a halotti viselet részeként, illetve annak díszítése céljából a Bizánci Birodalomban és peremterületein és vonzáskörzeteiben is széles körben elterjedt, elsősorban a római hagyományú Meroving-kori germán (pl. frank, alamann, bajor vagy angolszász) és langobard, gepida, vagy a római és szarmata előzményű avar kori, az Alpok–Adria és Keleti-Alpok, illetve Fekete-tenger vidéki késő-antik jellegű, a dél-oroszországi antik, késő antik emlékekből is megismert gyöngytipusokat is elhelyeztek a sírokba. A szegvári antik jellegű gyöngydíszek alkotóelemei között a különböző egyszínű, díszítetlen felületű (gömbös, hengeres, kúpos, hasábos formájú vagy a római-bizánci hagyományú csövecskés dinnyemag üvegyöngyforma) változatok mellett néha rátétdíszítésű üvegyöngyök és egyéb antik vagy régi darab („*Altstücke*”) üvegyöngyök, illetve különböző alakúra csiszolt drágakövek és egyéb anyagokból kialakított kő- vagy (ezüst és bronz) fémgyöngyök is megtalálhatók.

I.1.a–c. Néhány, 1–3 antik jellegű gyöngy viseleti szokása. Az antik jellegű néhány gyöngyszem halotti viselethez adásának szokása az oromdűlői temető 55 sírjában volt megfigyelhető. A nagyobb számban elterjedt monokrómszemek (28 sír) megjelenése, a különböző (dudoros, hurok-, hullámvonal-folyatott) rátét-, a „Millefioriaugen” vagy „Schichtaugen” betétdíszes és millefiori üvegyöngyök (8 sír), illetve a kréta, karneol és borostyánszemek (8 sír) 1–2–3 példányának önálló megléte, e gyöngyök és a díszítetlen felületű formák együttes előfordulása alapján is körvonalazható ez a csoport. Néhány gyönggyel főleg a gyerekek (35 sír) és a nők (13 sír), ritkán pedig férfi (1 sír) viseletét díszítették.

A néhány gyöngy adása általában megfigyelhető az avar kori sírokban. A korszak gyöngyviseleteire jellemzően egyes temetkezésekben – az elhunyt életkorától, nemétől és társadalmi helyzetétől függetlenül – megtalálható ez a viseleti szokás.³⁵⁹ Nem mindig egyértelmű, hogy az 1–2–3 gyöngyöt ékszerként vagy pedig babonás hiedelem szerint, bajelhárítás céljából helyezték el a halott nyaki csigolyáinak tájékára, illetve tarsolyába/tarsolyára. Az avar kori gyöngyviseletben a kisszámú gyöngy példányai nem köthetők sem anyaghoz, sem egy adott színhez, sem pedig konkrét formához.³⁶⁰

I.1.a.: 1 antik jellegű gyöngy. Öt női, 1 férfi, 18 gyereksírból és 1 szórvány³⁶¹ ismert, melyekben 14 esetben különböző formájú díszítetlen felületű, egyszínű fehér, világos zöld, sötétbarna és okkersárga lapított gömb (112., 336., 491., 855.), világossárga, drapp és sötétkék rövid henger (684., 8787., 896.) és köles (684.), fehér, sötétvörös, világoszöld és sötétszürke rövid hasáb (92., 99., 550.), téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú (73., 863.), 6 sírből két esetben 1–1 római hagyományú hullámvonal- vagy fekete-sárga egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb (466., 867.) alakú üvegyöngy került napvilágra. Egy vaskori, sárga alapon fehér-kék-fehér-kék koncentrikus kör díszes szemes- (329.), vagy egy vésett vonaldíszes lapított gömb alakú üvegyöngyöt (339.), egy római hagyományú fekete alapon

³⁵⁸ Antik jellegű gyöngydíszek: 1., 46., 60., 73., 80., 87., 92., 94., 99., 103., 107., 108., 112., 114., 115., 118., 123., 124., 129., 130., 132., 143., 148., 165., 166., 167., 168., 169., 173., 174., 177., 181., 187., 194., 196., 286., 288., 293., 299., 300., 322., 324., 325., 326., 328., 329., 333a, 336., 338., 339., 344., 345., 447., 466., 491., 527., 532., 537., 543., 544., 547., 550., 553., 555., 571., 585., 627., 638., 641., 644., 656., 663., 674., 677., 682., 684., 690., 709., 710., 716., 727., 730., 737., 744., 749., 758., 761., 792., 819., 855., 863., 866., 867., 870., 878., 880., 888., 890., 893., 893., 896., 915., 916., 929., 931., 938., 948., 968. sír, B3., B4–5. sír és szórvány.

³⁵⁹ ТОМКА 2005, 163.; 5. századi példa: BEMMANN 2008, 26, 23, 4.

³⁶⁰ H. ΤÓΤΗ–HORVÁTH 1992, 202–205; PÁSZTOR 2018a, 90–91.

³⁶¹ Egy antik jellegű gyöngy: 73., 92., 99., 112., 115., 124., 322., 329., 336., 339., 466., 491., 550., 641., 682., 684., 716., 749., 855., 863., 867., 878., 896., 929. és B3. szórvány sírből került elő.

fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes, illetve 1–1, több rétegű betétdíszes („Millefioriaugen”) hosszú hasáb (682.), gömbös millefiori (124.) és aranyfóliás (716.) üvegyöngyöt is az elhunyt álla alá vagy nyak környékére tettek. A halottakra elhelyezett 1–1 gyöngy tehát különböző formájú és egymástól eltérő technológiával készült. Az áttetsző üvegek mellett gyakoribbak az opak (átlátszatlan) üvegből megformáltak. Az egyszerűbb változatok mellett a speciális technológiával elkészített típusok között a nagyobb értéket képviselő millefiori vagy a szintén fejlett üvegekészítési technológiai ismereteket igénylő aranyfóliás üvegyöngy is megtalálható. A nem üvegből formáltak közül csak az ezüst lemezes gömbtöredék (929.) és a hordó alakú, puha mészkőből (kréta) formált gyöngy említhető (322.). Egy-egy borostyán vagy karneol gyöngyöt nem tettek a halottakra.

A 73. sírban eltemetett nő szerény mellékletei közé tartozott az egy szem szürkésfehér, pusztuló felületű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú üvegyöngy.³⁶² A római hagyományú, kisméretű, szürkésfehér, hasábos gyöngytípus megtalálható a Kárpát-medencei szarmata gyöngyviseletben is és azon gyöngyanyaghoz tartozik, melynek párhuzamai nagyrészt megegyeznek a Pontus-vidék szkíta-szarmata hatású gyöngyleleteivel.³⁶³ A kelet-európai sztyeppei nomád temetési rítus emlékeivel elhantolt és a belső-ázsiai szokás szerint egy gyöngyszemmel ellátott, koponyatorzított nő feltehetően a Szegvárra betelepült népesség egyik első generációs helyi lakosa lehetett.

A 682. gyermeksírban egy római–antik hagyományú, többretegű sötétvörös-fehéresszürke-világoszöldes „Millefioriaugen” vagy Schichtaugen” betétdíszes, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú üvegyöngy³⁶⁴ és egy öntött bronzcsengő, amelyek apotropaikus jelleggel, bajelhárítás céljából kerülhettek a kisgyerek viseletére.

A 124. sírban az állatjárás által bolygatott sírban a kisgyerek koponyaacsontjai alatt egy rossz megtartású, világoszöld virágszirom díszes lapított gömb alakú millefiori üvegyöngy töredékét³⁶⁵ is megtalálták, amely feltehetően újrahevített vagy selejt példány lehetett, anyaga irizáltan pusztuló, elmosódott mintázatú, vörös szélű termék, amely nem a millefiori gyönggyártás virágkorában, hanem később, feltehetően már a 7. század első felében készülhetett.³⁶⁶ Késő antik – kora bizánci viselet részeként a millefiori gyöngy³⁶⁷ bajelhárító célzattal a kisgyerek nyakában lehetett.

A 863. sírban eltemetett gyerek bal kulcsacsontja mögött egy sötétszürke, téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú üvegyöngy.³⁶⁸ Az elhunyt kisgyerek viseletéhez csak a bajelhárító célból feltehetően nyakláncként felfűzött amulett-tárgyak (üvegyöngy, ezüstkarikára kapcsolt vadkanagyar) és a bronz szkíta kori nyílhegy tartozott.³⁶⁹ Az 863. sír ősi babonás szokás szerint nyakba fűzött amulett-nyaklánc az 1. sírhoz hasonlóan a 6. század vége – 7. század elejére való keltezését valószínűsíti.

A 684. sírban felnőtt nő viseletéhez ázsiai szokás szerint³⁷⁰ egy világossárga köles méretű opak gyöngyszemet helyeztek el,³⁷¹ amelynek hasonló méretű, fekete párjai a 656., 727. sírban is előkerül-

³⁶² LŐRINCZY 2020, 39. kép 7.

³⁶³ VADAY 1989, 98; NAGY 2018, 242, 96. kép, I. gyöngycsoport IV–V. típus.

³⁶⁴ LŐRINCZY 2020, 264. kép 3.

³⁶⁵ LŐRINCZY 2020, 78. kép 11.

³⁶⁶ ZULAUF 2012, 63.

³⁶⁷ AJBÁBIN–CHAJREDINOVA 2009, Taf. 102, Gr. 35.

³⁶⁸ LŐRINCZY 2020, 360. kép 7.

³⁶⁹ A 863. sír szkíta kori nyílhegyét nem fűrték át, sírba helyezése valószínűleg a sír nyakláncának amulett tárgyával, azok bajelhárító célú, babonás hiedelemvilágával is összefügg. Az avar korban a szkíta nyílhegyek többsége az Alföldről ismert, amelyek többsége női és gyereksírokban a nyak, a mellkas vagy a vállak környezetében kerültek elő, ritkábban tarsolyban tarthaták. A mellkasra helyezett nyílhegynek szimbolikus jelentése volt a közép-ázsiai vagy észak-eurázsiai területekről származó népességek körében. A kora vaskori sírokban megtalált nyílhegyek, mint amulettek mágikus célra való „újra hasznosítása” történhetett, amelyekkel tudatosan kereskedtek (RUSTOIU 2015, 94–101, 104, Tab. 1, Fig. 4–6).

³⁷⁰ Hasonló típusú köles méretű gyöngyszem pl. a szegvár-sárpoldali 1. sír fegyveres lovastemetkezéséből is ismert (BÓNA 1979, 2. kép).

³⁷¹ LŐRINCZY 2020, 266. kép 9.

tek. Szegvár-Oromdúlón a köles gyöngyök között további sárga árnyalatú példányok okkersárga, barnás okkersárga változatokban fordultak elő (555., 639., 890., 893., 898.).³⁷² A 684. sír korai keltezését bizonyítják a kelet-európai sztyepei hagyományú temetkezés halotti rítusai (padmalyos sír, koponyatorzítás, részleges állatmelléklet), ázsiai szokásként nagylemezgömb-csüngős fülbevaló viselete és egy gyöngy a nyakba tétele, illetve a szegényes sírmelléklet.³⁷³

A 112. sírban a kisgyerek viseletének egyetlen melléklete a fehér, nagyobb méretű, deformált lapított gömb(?) alakú opak üvegyöngy volt. Szintén szegényes mellékletű volt a 641. sír is, ahol az elhunyt viseletéhez egy rövid henger alakú opak üvegyöngy tartozott. Mindhárom sír a temető déli szélének középső részén, egymástól távolabb helyezkedtek el (*1. térkép*).

A 855. sírban – feltehetően ősi, ázsiai bajelhárítási szokásból – egy római hagyományú, okkersárgás barna, lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt³⁷⁴ helyeztek el. Nyakcsigolyáján egy átfűrt Heraclius és Heraclius Constantinus MIB 11 (616–625) Konstantinápolyban veretett arany solidusát³⁷⁵ találták meg. Az egy gyöngy és a felfűzött solidus bajelhárító védelmet biztosíthatott az elhunyt számára. A felfűzött érem *terminus post quem*je keltezi a sírt a 7. század második negyedére.

I.1.b.: 2 antik jellegű gyöngy 8 gyerek és 3 női sírból³⁷⁶ került elő. Nyolc temetkezésben csak díszítetlen felületű gyöngyöket helyeztek el: 2 sírban 2–2 egytagú (46., 187.), a 677. sírban 3-és 4×-en összetett lapított gömb, egy négyszög és egy téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb monokróm, vagy a további sírokban lapított gömb, gyűrű (948.), egy rövid henger egy négyszög átmetszetű, lecsapott sarkú díszítetlen hasáb alakúval (132.) vagy fekete alapon sárga egyrétegű dudoros rátétes opak üvegyönggyel (744.), egy ezüst lemezgömbbel (194.) együtt kerültek elő.

A 286. sírban egy fényes fekete alapon kopott fehér hurokfolyatott rátétes lapított gömb alakú opak üvegyöngy (TM Gruppe XXII 266a)³⁷⁷ mellett egy sötétvörös testen 4 sárgászöld virágdíszes millefiori üvegyöngytöredék³⁷⁸ képviselte a halott nyakdíszét.

A 737. sírban római és antik hagyományú zöld, téglalap átmetszetű hosszú hasáb alakú egyszínű példány mellett egy római hagyományú, barna felületen fehér 3× hosszan elnyújtott hurokfolyatású rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngy³⁷⁹ is előkerült, amelyek közé vélhetően óvó-védő, bajelhárító célból³⁸⁰ egy áttetsző kék, korongos testű hurkos fülű gomb alakú csüngődísz³⁸¹ is felfűztek.

Az 537. sírban egy aranyfóliás lapított gömb alakú és egy nagyméretű, zöld, dinnyemag alakú csövecskés üvegyöngyöt³⁸² helyeztek el. Néha pedig az egymástól eltérő formájú monokróm gyöngy mellé egy-egy betétdíszes gömb alakú üveget vagy ezüst lapított gömb töredékét (194.), illetve hosszú hengeres

³⁷² Az apró sárga gyöngy párhuzamai a 7. század 2. negyed – harmadik harmada időszakból a szegvári 555. és 890. sírból, hasonló korú példányok pl. a hajós-cifrahegyi 131. sírból is említhetők (PÁSZTOR 2018, 260; 286). A gyöngytípus főleg a 7. század 2. fele – 8. század eleji keltezésű avar kori gyöngysorokon is elterjedt változat.

³⁷³ BÁLINT 1995, 319.

³⁷⁴ LŐRINCZY 2020, 364. kép 4.

³⁷⁵ SOMOGYI 1997, 83.

³⁷⁶ Kettő darab antik jellegű gyöngy: 46., 107., 129., 132., 187., 194., 286., 300., 537., 544., 547., 627., 677., 737., 744., 948., B4-5. és szórvány sírból ismert, közülük a csak monokróm példányokat tartalmazó a 46., 107., 132., 187., 627., 677., 948. és B 4–5 és szórvány sír.

³⁷⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 6. 266a.

³⁷⁸ LŐRINCZY 2020, 136. kép 13–14.

³⁷⁹ Lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú egyszínű példányok az ún. kisgyöngyök csoportjába tartoznak: Vaday V. 1 A típus (VADAY 1989, Abb. 20–21, 23); Nagy V. 1 B típus (NAGY 2018, 92. kép V. 1. B; 96. kép 37). A fehér hurokfolyatott rátétes lapított gömb előzményei pl.: TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 6 Gruppe XXII. 276 a; BENEÁ 2004, Typ XIII. 2–3, Typ XIV. 3, Abb. 33, 10–11; Grumeza type 3 (GRUMEZA 2014, Fig. 33/3); Nagy II. gyöngycsoport inkrusztrált 193. gyöngye (NAGY 2018, 97, 193).

³⁸⁰ KUJÁNI 2015, 38.

³⁸¹ LŐRINCZY 2020, 313. kép 1–3.

³⁸² LŐRINCZY 2020, 204. kép 3–4.

kréta (129.) vagy hasábos borostyánt (300.) is tettek. Önállóan és párosával csak borostyán vagy karneol gyöngyöt egyszer sem találtak az elhunytakon. Csak az 544. és 547. női sír esetében fordult elő, hogy nem egyszínű üvegyöngy, hanem 2–2 római és antik hagyományú, fekete alapon sárga egyréteges dudoros rátétes lapított gömb alakú opak üvegyöngy volt az elhunyt nyaktájának díszé.

A 300. sírban egy háromszög átmetszetű hasáb alakú borostyánt és áttetsző anyagú bikónikus üvegyöngyöt helyeztek. A borostyánnak tulajdonított gyógyító erőbe vetett ősi hit közismert, az áttört díszű bronzkorong négy küllőjének (négy égtáj(?), napkorong szimbóluma) asztrális mondanivalója³⁸³ alapján pedig feltételezhető, hogy a fiatal nő betegségben halhatott meg, nyaktájékára és halotti viseletéhez esetleg hozzátartozók helyezhettek el a gyógyító erejű, bajelhárító célú tárgyakat.

A 129., 132.,³⁸⁴ 187.,³⁸⁵ 194., 547. sír – egy kivétellel – szegényes mellékletűek voltak. A 187. sírba helyeztek el egy kézzel formált edényt,³⁸⁶ a viselethez kék és zöld, díszítetlen felületű, egyszínű, lapított gömb alakú üvegyöngy tartozott. A 129. sírban egy fekete, nagyobb méretű, erősen kopott felületű, gyűrű alakú opak (csüngődísz?) és egy hordó alakú mészkő(kréta) gyöngy került elő. 194. sírban a bal combcsontnál, a tarsolyhoz egy ezüst lemezgömb és egy világossárga opak üvegyöngy tartozott.

I.1.c.: 3 antik jellegű gyöngy. Tizenhárom (8 gyerek és 5 női) sírből említhető.³⁸⁷ Kizárólag monokróm, egymástól eltérő formájú (egy- és kéttagú lapított gömb, gyűrű, henger, korong, kettős kónikus) gyöngyöket öt sírba helyeztek el (123., 143., 324., 344., 345., 527.), ugyanakkor azonos alakú díszítetlen felületű, rövid henger alakú üvegyöngyöket csak egyetlen alkalommal a 638. sírban tettek. Három-három hosszú hengeres, illetve hosszú hasáb és hosszú hengeres formára csiszolt borostyán gyöngyöt a 196.,³⁸⁸ és 293. sírban, csak karneol szemeket (téglalap átmetszetű hosszú hasábokat) pedig egyedül a 447. sírban temettek el. További 4 sírban az egymástól eltérő formájú monokróm gyöngyszemek mellé 1–1 különlegesebb alakú és díszítettségű gyöngy is került az eltemetett viseletére: a 167. sírban korong alakú mészkő(?)gyöngy és egy opak lapított gömb alakú példány mellett egy szórtpettyes díszű lapított gömb, a 644. sírban 1–1 lapított gömb és hatszög átmetszetű, hosszú hasáb alakú millefiori, a 690. sírban 4 egyrétegű dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú opak üveg és a 709. sírban pedig egy téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb alakú karneol lehetett az elhunyt kabalagyöngye.

A 293. sír szegényes mellékletű nő halotti viseletének egyedüli ékessége a 3 hasábos és hosszú henger alakúra csiszolt borostyángyöngyökből álló nyakdísz volt. A temetkezés ősi halotti rítusai, a néhány borostyángyöngy egyedüli (feltehetően apotropaikus mondanivalót hordozó) ékszerviselete és a temető déli részének közepén (a legkorábban eltemetettek közelében) való elhelyezkedése alapján a 293. sír megásása feltehetően a 6. század utolsó harmadában történt.

I.1.d–e. Antik jellegű rövid (4–29) és hosszabb gyöngysorok (30–44). Az antik jellegű rövid gyöngysorok (I. 1.d.)³⁸⁹ és a hosszabb gyöngyláncok (I.1.e)³⁹⁰ összesen 49 sírből kerültek elő. A rövid sorok közül 7 sírban csak monokróm gyöngyökből kialakított füzérek, melyek három gyerek és négy nő halotti

³⁸³ A 300. sír négyküllős bronz korongja a geometrikus mintázatú Garam I. típus A/Küllős korongok csoportjába tartozik. Keleten a Kaukázus és a Fekete-tenger előterében feltárt temetőkből előkerült korongok a 4–6. századra nyúlnak vissza, zömük a 7–8. századra keltezhető (GARAM 1980, 162–164, 177–179).

³⁸⁴ LŐRINCZY 2017, 140, 142, Abb. 3.

³⁸⁵ LŐRINCZY 2017, 144, 145, Abb. 4.

³⁸⁶ VIDA 1999, 147, Abb. 59. A kerámiatípus előfordulása a kora avar kor elején ritka.

³⁸⁷ Három antik jellegű gyöngy a 123., 143., 167., 196., 293., 324., 344., 345., 447., 527., 638., 644., 690., 709. sírből ismert.

³⁸⁸ LŐRINCZY 1995, 399–400, 2. kép 2.

³⁸⁹ Rövid gyöngysorok (26 gyerek, 14 nő, 3 fiatal nő): 1., 60., 87., 94., 103., 108., 114., 118., 123., 130., 148., 165., 166., 168., 169., 173., 174., 177., 181., 288., 299., 325., 326., 328., 333a, 532., 537., 543., 553., 571., 585., 710., 758., 819., 866., 870., 880., 888., 893., 915., 916., 931., 938., 968. sír.

³⁹⁰ Hosszabb gyöngysorok (4 gyerek, 2 nő): 338., 656., 663., 674., 761. és 792. sír.

viseletét díszítette.³⁹¹ Mindegyiket kevés számú gyöngyből (4–7, illetve 17) állították össze, melyek a váz koponya-, állkapocs-, felső nyakcsigolya- vagy kulcs- és bordacsontjai környékén szóródtak szét. A vegyes formákból fűzött láncok többsége egy- és kéttagú gömb, gyűrű, rövid henger, kúp, illetve téglalap átmetszetű, rövid hasáb és téglalap átmetszetű lecsapott sarkú, hosszú hasáb alakú gyöngyökből állnak. Csak a 938. sírban volt 17 szemből fűzött gyöngylánc,³⁹² két nagyobb méretű, dinnyemag alakú csövecskés gyönggyel is díszítették (és egy keskeny bronz csővel is, mely valószínűleg szintén egy dinnyemag alakú gyöngy fűzőhengere lehetett).

A 915. sír gyöngysorát például a 126. síréhez hasonlóan késő római, késő-antik tradicionális formákból állították össze. A gyöngysorhoz tartozhatott egy (elporladt) ezüst lemezgömb is. A monochrom hengeres és hasábos gyöngyök azonban önállóan kevés kronológiai fogódzót nyújtanak. Együttesen a gyöngysor csak tágabb értelemben keltezhető 6. század utolsó harmada – 7. század első fele/második harmada közötti időszakra.³⁹³

Kronológiailag szintén nehezen behatárolható a 870. négy ló és egyéb más állat részlegesen csonkolt maradványaival ellátott fülkesír³⁹⁴ vájt koporsójába eltemetett fiatal női halott nyakláncja is. A rövid sor egy-egy gyűrű alakú üveg és ezüst lemezgömb mellett hasábos és magformára csiszolt borostyánokból áll. Ez utóbbiak a késő-antik jellegű nyakláncokon (hasonló összetételű pl. az 1. és a 761. sír gyöngysora is), vagy a Kárpát-medencei gepida és langobard kori köznépi öltözékeknél is megtalálható.³⁹⁵ A vizsgált hazai párhuzamok közül a legtöbb kora avar kori borostyán-gyöngyöt a Keszthely-Fenekpuszta, horreumi,³⁹⁶ Szekszárd-Bogyiszlói úti³⁹⁷ és a szegvár-oromdűlői³⁹⁸ 7. század első fele – 2. negyede időszakának sírjaiból is említhetünk. Mindhárom lelőhely kora avar kori gyöngysorai és a korabeli késő-római – késő-antik – kora-bizánci és a meroving-kori germán nyakláncok alapján kimutatható kereskedelmi kapcsolatok gyöngyviseleti divatban megjelenő emlékei.³⁹⁹ A 870. sír pontosabb időrendjét a felnőtt nő Szentendre (?) típusú arany fülbevalópár-töredékek⁴⁰⁰ lelethorizontja alapján lehet pontosabban meghatározni.⁴⁰¹

További antik jellegű néhány szemes és rövid nyakláncokat szintén többségében vegyes összetételű formákból állították össze, amelyek többségében római és késő antik hagyományú egytagú-, illetve kettő- vagy három- és négyszeresen összetett lapított gömb, egytagú gyűrű, hengeres és különféle formájú hasábos üvegyöngyökből állnak. Ugyanakkor közéjük különböző díszes (néhány szem, ritkán három fekete, sötétbarna alapon sárga egyrétegű dudoros rátétdíszes, illetve nagyméretű csövecskés dinnyemag alakú üvegyöngyöket (333a), vagy 1–1 római hagyományú hatszög átmetszetű, hosszú hasáb és gömb alakú millefiori (177., 758.), aranyfóliás üveg (288.(4), 534.sír), agyag és korall (169.), hordó és hasábos kréta

³⁹¹ Rövid gyöngysor csak monokróm gyöngyökből: 60., 103., 165., 166., 326., 328., 938. sír.

³⁹² LŐRINCZY 2020, 425. kép 5–23.

³⁹³ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 317, 336, 17. kép; PÁSZTOR 2014a, 297.

³⁹⁴ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 314–315; LŐRINCZY 2020, 373. kép 5–8, 374. kép 1–2.

³⁹⁵ Pl. PÁSZTOR 2011, 5, 21–22. j.: Tác-Gorsium 33/1984. sír hasábos borostyán gyöngyei.

³⁹⁶ Keszthely-Fenekpuszta Horerum 6., 9., 12–14., 17. sír (VIDA 2011, 421, Taf 3, 6–8, 426, Taf. 8, 5, 427, Taf 9, 8, 429, Taf. 11, 3, 432, Taf. 14, 8; PÁSZTOR 2011, 242, 1–2. táblázat).

³⁹⁷ PÁSZTOR 2001, 138.

³⁹⁸ Pl. Szegvár-Oromdűlő 333a, 717., 730., 870., 887., 968. sír hasábos gyöngyei.

³⁹⁹ PÁSZTOR 2014a, 297.

⁴⁰⁰ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 314–315, 15. kép 1–2.

⁴⁰¹ Szentendrei típusú gúlacsőgős arany fülbevalópár bordázott tagú fülbevaló töredékei és a bizánci eredetű pipereeszközök (köztük egy bronz szűrőkanál) lelethorizontja alapján a 870. sírt a kora avar kor középső szakaszára (LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 130), illetve a 7. század első harmadára keltezték (BALOGH 2014, 123; 125, 9. t. 4). A 870. sír fiatalabb keltezésű a 880. sírhoz képest, mert az ásatási megfigyelések szerint a 870. sír aknájának megásásakor a 880. padmalyos sír aknájának és padmalyának délnyugati végét érintették. A pipereeszközök a 880. sírhoz tartozhattak.

(174., 177.), hasábos borostyán, karneol, illetve ezüst⁴⁰² és gömbös ólomgyöngyöt (87., 553. (8) is tettek.

A 165. K–Ny-i tájolású, füles sír vájt koporsójában maturus korú, enyhén torzított koponyájú nő fektült.⁴⁰³ Nyakdíszét az egy-egy római hagyományú vörös és narancssárga lapított gömb (TM Gruppe I, Typ. 10 és 12),⁴⁰⁴ a római és késő antik hagyományú fekete, lecsapott sarkú hosszú hasáb és a késő antik sötétkék, hatszög átmetszetű kettős gúla alakú hasábos monokróm⁴⁰⁵ üvegyöngyből fűzött, antik jellegű rövid gyöngysor alkotta. A gömbös monokrómok már a legkorábbi, éremmel keltezhető avar kori gyöngyleletek között megtalálhatók,⁴⁰⁶ s amelyek igen gyakoriak a Meroving-kori nyugati germán,⁴⁰⁷ illetve gepida⁴⁰⁸ és langobard⁴⁰⁹ gyöngysorokon is. A 165. sír temetkezés rítusa a 6. századi sztyeppei eredetet feltételez.⁴¹⁰ A halott koponyájának jobb oldalára helyezett gepida edény (Vida 1999 IB1)⁴¹¹ és a 6. század középső harmadára keltezhető⁴¹² bizánci eredetű maszkos szíjvég⁴¹³ is germán (gepida) kapcsolatokat mutat, amely a korai avar kori keltezést erősíti,⁴¹⁴ s amelynek alapján feltételezhető, hogy "... a torzított koponyájú nő gepida volt, aki a szegvári kora avar kori közösség tagjaként halt meg és a környezete saját rítusuk szerint temette el".⁴¹⁵

A 177. sírban 19 szemből összeállított antik jellegű gyöngy-nyaklánc, amely többnyire római hagyományú, a 3-4. századra jellemző, a szarmata⁴¹⁶vagy gepida és langobard viseletben is gyakori, 3 fehér, zöld rövid henger, 2 zöld, hatszögű átmetszetű hosszú hasáb,⁴¹⁷ 7 zöld és kék, négyzet átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasáb,⁴¹⁸ 1 téglalap átmetszetű, hosszú hasáb, 2 kék téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú rövid hasáb,⁴¹⁹ 1 sötétlila téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb alakú monokrómüveg⁴²⁰ és 1 téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb karneol⁴²¹ gyöngyökből áll. A lánc jellegzetes alkotó elemei a hosszú életű, különböző formára alakított, kék, lecsapott sarkú hasábos/poliédrikus gyöngyök, amelyek széles körben elterjedtek.⁴²² Ezt a gyöngysort egy ritkán előforduló, szépen kivitelezett hatszög átmetszetű

⁴⁰² Rövid gyöngysorokra különlegesebb díszítésül: fekete vagy barna alapon sárga egyrétegű, dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyöket – 325., 553., 758., 819., 880., 931.(2), 968. (3) sír; borostyánokat: 1., 114., 130., 173., 325., 333a, 870., 968. sír; karneolokat: 94., 108., 114., 118., 130., 168., 174., 177., 181., 299., 325., 532., 571., 585., 710., 819., 880., 916. és ezüstgyöngyöket: 543.(2), 571., 585., 866.(2), 870., 888.(8), 915. sír – is felűztek.

⁴⁰³ LŐRINCZY 1998, 350.

⁴⁰⁴ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. I. Gr. I. 10, 13.

⁴⁰⁵ KOVALEVSKAJA 2000, 25, 89, 125. Jellegzetes gyöngy típus a Krím és Kaukázus-vidék 5–9. századi gyöngyleletei között.

⁴⁰⁶ PÁSZTOR 1995, 72, 90, I. t. 5. 1–2.

⁴⁰⁷ Pl. Liebenau L12/A2 sír 6. század vége – 7. század elejére keltezett gyöngysora (SIEGMANN 1997, 137, Taf./Pl. 4, 2.)

⁴⁰⁸ Pl. BÁRKÁNYI 2010, 10–11; NAGY 2012, Vályog u. 8. 30. sír; 15. kép 2, 16. kép 37–43, 50–53.

⁴⁰⁹ ZULAUF 2012, 102–103; pl. Szentendre 35. sír: VI. t.

⁴¹⁰ LŐRINCZY 1998, 351; BALOGH 2004, 261.

⁴¹¹ LŐRINCZY 1998, 350–351, 15. kép 7; VIDA 1999, 58–59.

⁴¹² BALOGH 2004, 261–262.

⁴¹³ LŐRINCZY 1998, 15. kép 11. A maszkos ábrázolású szíjvég észak-itáliai langobard párhuzamairól: BALOGH 2004, 260–261; 262; BALOGH 2014, 44; Fig. 4. 5.

⁴¹⁴ BALOGH 2004, 262; BALOGH 2013, 73–74.

⁴¹⁵ BALOGH 2013, 74.

⁴¹⁶ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 1., Gr. I, Typ. 29; VADAY 1989, Abb. 20, Typ I/1C.

⁴¹⁷ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. 2, Gruppe XII, Typ. 117.

⁴¹⁸ TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, Taf. Gruppe XII, Typ. 126, 130; VADAY 1989, Abb. 20, Typ V/2B.

⁴¹⁹ VADAY 1989, Abb. 20, Typ IV/1B. A különböző formára tagolt, kék, lecsapott sarkú hasábos gyöngyök hosszú életű divatja a késő-római Barbarikumban is végéig követhető, 6. századi jelenléte pedig az Alsó-Kubán-vidék térségében is kimutatható.

⁴²⁰ VADAY 1989, Abb. 20, Typ V/2B.

⁴²¹ VADAY 1989, Abb. 20, Typ V/2A.

⁴²² KAZANSKY–MASTYKOVA 2007, 50, Pl. 45.1.

hosszú hasáb alakú, fehér kör és vörös pont „Millefioriaugen”, illetve zöld levéldíszes millefiori⁴²³ gyöngy díszítette, amelyet feltehetően kabala gyöngyként fűzték fel.⁴²⁴ E gyöngytípus a 6. század közepén terjedt el a 6. század végéig a Dél-Németországi Meroving kori nyugati-germán gyöngyviselésben,⁴²⁵ s széles körű elterjedése ismert a szlovéniai Juliai-Alpok langobard temetőiben⁴²⁶ vagy az Észak-Pontusz vidékén,⁴²⁷ Tsibiliumban (II.),⁴²⁸ az angolszász területeken a 6–7. században.⁴²⁹ A 177. sírban elhantolt nő feltételezhetően a Szegvárra betelepült közösség honfoglaló csoportjához tartozhatott. Erre utal a színes gyöngysorának összetétele és a felfűzött gyöngyök ismertett származása vagy kereskedelmi kapcsolatrendszere is.

656. sír antik jellegű rövid gyöngysora jelentős részben egy- és kétagú köles gyöngyökből áll (28, gyöngyök 60%-a). Közéjük 1–1 zöld betétdíszes gömbös, római hagyományú rövid henger, különböző hasábos és egy zöld, nagyméretű, csövecskés dinnyemag alakú példányt, illetve 4, gömbös forma ólomgyöngyöt is felfűzték.⁴³⁰ Az ólomgyöngyök bajelhárító szerepe közismert,⁴³¹ amelynek védelmi erejét a római/antik monokróm formák közé felfűzött világoszöld, három sötétvörös+sárgásfehér+zöld „Millefioriaugen” díszes lapított gömb alakú üvegyöngy⁴³² is megerősíti. Ez utóbbi olyan antik hagyományú típus,⁴³³ amely már a korai, bizánci éremmel is ellátott leletegyüttes nyakláncán is megtalálható.⁴³⁴ A 656. sír gyöngysorának párhuzamai a hasonló stílusban összeállított, antik jellegű rövid nyakláncok között is látható.⁴³⁵ A szegvári rövid gyöngysor időrendiségét és egyben a 656. sír idejét is a nagyméretű dinnyemag alakú csövecskés üvegyöngy határozza meg a 7. század közepe – harmadik negyed időszakára.

I.1.f.: Antik jellegű hosszú gyöngysorok és nyakláncok. A 88.(82) és az 555a sírban egymáshoz hasonló stílusú gyöngynyakláncok ismertek. A 88. sír késő antik–bizánci jellegű gyöngysorát 63 lapított gömb, 17 kétszeresen és egy háromszorosan összetett lapított gömb alakú összetett díszítetlen felületű üvegyöngy mellett csak egy téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneolgyöngy díszítette, ugyanakkor az 555a sírét nemcsak egytagú lapított gömb (28), hanem a 8 kétszeresen és 5 háromszorosan összetett lapított gömb mellett 24 köles, négy gyűrű, három korong, egy hordó, egy rövid bikónikus, egy hatszögű rövid- és egy hosszú hasáb, 4 négyzet és egy téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb monokróm üveg, illetve egy lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneol és 5 ezüst lemezgömb alkotta. A két gyöngysort első sorban nagyszámú díszítetlen felületű üvegyöngyökből fűzték, amelyeket nem színesítették rátétdíszes opak üvegyöngyökkel. A két nyaklánc nemcsak stílusjegyeik alapján hasonlóak egymáshoz, hanem azonos korszakban, a 7. század második negyede – második harmadában kerülhettek az elhunytak halotti viseletére, mely keltezését a háromszorosan összetett lapított gömb alakú üvegyöngyök jelenléte is megerősíti.⁴³⁶

⁴²³ A szegvári 177. sír hatszög átmetszetű, hasábos millefiori gyöngye KOCH 1997, Gruppe M, M89-es gyöngytípusához hasonlítható, szép kivitelű példánya.

⁴²⁴ A 177. sír hasábos millefiori kabala-viseletét példázza a Szekszárd-Bogyiszló úti 396. sír színes gyöngysorának ezüstlemezes bullaszerelek-töredékekkel bevont millefiori gyöngye is (PÁSZTOR 2001, 137, 4. kép).

⁴²⁵ MARTIN 1976, 73; SASSE 2001, 37; U. Koch a hasábos millefiorik megjelenését és viseletét a strezheimi temető Stufe 3 (565–595–600) időszakára keltezi (KOCH 1977, 214; Farbtaf. 6, M 59), ezzel szemben több kutató a gyöngytípus korábbi, késő langobard időszakra való keltezését fogadja el (BÓNA 1982, 192, XLIV. Gr. 8, 8.).

Rifnik: BOLTA 1981, 36; Taf. 17, 4; Krajin: STARE 1980, 53–54, 54–68, Taf. 16, 9, 19, 6, 39, 1, 75, 3.

⁴²⁷ ALEKSEJEVA 1982, 44, pl. 49. 40.

⁴²⁸ KAZANSKY–MASTYKOVA 2007, 52–53, Pl. 45. 9.

⁴²⁹ KAZANSKY–MASTYKOVA 2007, 52–53.

⁴³⁰ LÓRINCZY 2020, 255. kép 11–59.

⁴³¹ Pl.: PÁSZTOR 2012, 484–485.

⁴³² KOCH 1977, 200, Stufe 1, Farb. 1 9,1. Gruppe 9.

⁴³³ ALEKSEJEVA 1975, Tab. 14, 47.

⁴³⁴ PÁSZTOR 1995, 70–71, II. t. 25.

⁴³⁵ Pl.: B. TÓTH 2012, 7. kép 9–10; BARZU 2010, Taf. 86, Gr. 82, Gr 123, Gr 130; TÖRÖK 1936, Taf. LIX. 277; BÓNA–NAGY 2002, Taf. 13, Gr. 35,3, Taf. 16, Gr. 55, 1; PÁSZTOR 2018b, 617, 623–624, 1. táblázat 35. és 55. sír; MASTYKOVA 2018, 165, Ris. 5, 6; HAJREDINOVA 2019, 116; 132, Ris 7, 8.

⁴³⁶ PÁSZTOR 2008, 317; PÁSZTOR 2012, 479; PÁSZTOR 2014a, 292; PÁSZTOR–RÓZSA–SZ. BAKONYI 2014, 8; PÁSZTOR 2018, 281; BALOGH 2013, 208.

I.l.g.: Hosszú, két- és három soros felfűzésű antik jellegű gyöngysor: Az oromdűlői temetőben 3 egyes összetételű hosszú, két- vagy három sorosan felfűzött gyöngysor ismert, amelyeket többségében nagyobb számú lapított gömb alakú és köles méretű üvegyöngyökből állítottak össze. A 730., 890. sír gyöngysorait nagyobb méretű ezüst lemezgömbökkel,⁴³⁷ a 727. sírét pedig különböző formájú monokróm üvegyöngyökkel szakaszosan tagolva díszítették. E színes és mutatós láncok római és késő antik hagyományú, fekete alapon sárga, egyrétegű dudoros opak gyöngyöket, illetve egy kétrétegű dudoros rátétdíszest (890.) vagy egyéb, római és antik előzményű hengeres, hasábos vagy kúpformájú monokróm példányok mellett szintén néhány római és késő antik hagyományú két- és háromszorosan összetett gömbös formákat, a 730. sír 1–1 aranyfóliás üveg és hasábos borostyánt, a 890. sír csövecskés dinnemag(?) vagy gömb(?) alakú üvegyöngyöt, a 727. sírét pedig egy nagyméretű csövecskés dinnemag alakú gyöngyöt is tartalmazott. Ez utóbbi esetben a jelentős számú fekete (lapított gömb, korong alakú) köles gyöngyök – közöttük az antik jellegű, ún. korai típusú, fényes felületű, sávosan pusztuló felületű, lapított gömb és korongos formájúak is⁴³⁸ – együtt alkották a gyöngyfűzést.

A 730. sír kétsoros, 278 szemből álló gyöngysora⁴³⁹ a leghosszabb a szegvári nyakláncok között. Egyes összetételű ékszer, amelyet 114 lapított gömb (többségében sárga, kék, türkizkék, fekete), 41 gyűrű, 29 köles, 1 sötétkék háromszorosan összetett gyűrű, 1 kétszeresen összetett lapított gömb, 2 rövid henger, 1 lapos hordó, 6 lencse, 1 hengeres végtörredék, 3 négyzet átmetszetű, lecsapott sarkú hasáb, 1 téglalap átmetszetű hosszú hasáb borostyán, 1 aranyfóliás hordó, 1 galléros gömb, 8 gömb és 31 töredékes gömb alakú ezüst gyöngyök alkották.

A 890. sírban szintén kétsoros, 185 szemből fűzött gyöngysor szintén egyes összetételű, mely 10 egytagú és 1 iker lapított gömb rátétdíszes, illetve 81 fémesen irizáló barnáskék vagy világosbarna lapított gömb és 12 kétszeresen, illetve 3 háromszorosan összetett lapított gömb, 56 gyűrű, egy köles, 3 csonkakúp, 8 rövid henger, 1 rövid hasáb, 1 fekete gömb(?) vagy dinnemag töredék csövecskés monokróm üvegyönggyel díszített, közöttük 8 lapított gömb alakú ezüst lemezyönggyel tarkítva.

A 727. sír többsoros nyakéke, amelyet 49 lapított gömb, 142 köles, 13 (főleg fekete, 1 kék és 2 világosbarna) kétszeresen- és 1 világoszöld, háromszorosan összetett köles, 2 hosszú henger, 3 rövid henger, 1 világoskék, lapított ívelt oldalú henger, 1 sötétvörös hosszú és 1 rövid bikónikus; 1 világoszöld, négyzet átmetszetű hosszú hasáb; három: lila, kék és sötétvörös, négyzet átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasáb, 1 lila, téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú monokróm és 1 nagy dinnemag alakú üveg, bronz csövecskével; közöttük pedig 5 sötétvörös alapon 3–4, okkersárga egyrétegű dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngy alkotott.⁴⁴⁰

A Szegvár-oromdűlői két- és három soros felfűzésű hosszú nyakláncok ritkán előforduló ékszerek a kora avar kori emlékek között ugyanúgy, mint a Kárpát-medencei hosszú, kettő vagy több sorba rendezett avar kori változatok is,⁴⁴¹ amelyek főleg a 7. közepe – harmadik negyedétől váltak kedveltebbé a köznépi viseletben.⁴⁴² A 730. és a 890. sír gyöngylánca olyan 7. század második negyede – 7. század második harmad,⁴⁴³ illetve 7. század harmadik negyede körül keltezhető késő antik, bizánci jellegű nyakékek, amelyek főleg a kora-bizánci mediterráneumi és Pontusz-vidéki 6–7. századi gyöngy és drágakövekkel

⁴³⁷ LŐRINCZY 2020, 310. kép 1, 39–49.

⁴³⁸ PÁSZTOR 2015, 543, 45–50. j.

⁴³⁹ LŐRINCZY 2020, 310. kép 1.

⁴⁴⁰ LŐRINCZY 2020, 307. kép 1–2.

⁴⁴¹ Pl. KISS 1996, Taf. 154, Gr. 539; BÁRDOS–GARAM 2009, 386, Taf. 182 1, Grab 517; BÁRDOS–GARAM 2009, Taf. 173, Grab 97/a, 3, Gr. 100. PÁSZTOR 2011, 1. kép 1.

⁴⁴² Pl. PÁSZTOR 2012, 484, Abb. 1.

⁴⁴³ A 890. sír a háromkaréjos formájú lemezes pártaveretek kronológiája alapján a 7. század második negyedére (BALOGH–LŐRINCZY 2018, 119–120, 125, 1. t.), illetve a 7. század második negyedére, középső harmadára keltezhető (LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 128).

díszített nemesfém láncok⁴⁴⁴ üvegyöngyökből fűzött, ezüst lemezgömbbel is díszített, olcsóbb változatai és utánpótlásai. A 727. sír 7. század közepe – harmadik negyed időszakra keltezhető gyöngysora pedig az avar kori viselet ezidáig olyan egyedinek mondható ékszere,⁴⁴⁵ amely a csiszolt drágakövekkel díszített, többsoros felfűzött és szakaszolt antik nemesfém láncok üvegyöngyökből kialakított köznépi temetkezésben fellelhető változata.⁴⁴⁶ Egyik legközelebbi köznépi párhuzama a Krím-félszigetről, a 7. század első felére keltezett Lučistoje 152a, gót-alán gyereklányka sírból említhető.⁴⁴⁷

I.2.a–b. A Meroving-kori germán-antik jellegű gyöngydíszek. Azokat az emlékeket képviselik, amelyekben a gömbös és hasábos millefiori gyöngyök mellett „Millefioriaugen” betétdíszes hasábosok, hurok-, vonal- és hullámvonal folytatott rátétdíszes gömbös és bikónikus opak üvegyöngyök, illetve gömb vagy hasábosra hajlított ezüstlemez és lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú karneolgyöngyök néhány példánya is megtalálható a különböző, dinnyemag alakú csövecskés üvegyöngy nélküli monokróm üvegyöngyök közé felfűzve.⁴⁴⁸ A hat temetkezésben – a 144. sír 1–1 millefiori és gazdagon díszített rátétes üvegyöngyét kivéve⁴⁴⁹ – csak rövid gyöngysorokkal ékesítették a gyerekek és nők halotti viseletét.

A gyerekek sírjaiban (126., 144., 334., 858.) 1–1 rövid, 6, 2, 4 vagy 5 szemből fűzött nyakdíszeket a koponyacsontok környékén találtak. Mindegyik esetben a különböző díszítetlen felületű (lapított gömb, rövid és hosszú henger vagy hatszög átmetszetű hosszú hasáb) üvegyöngyformák mellett többnyire rontott kialakítású gömbös millefiorik, nagyméretű vonal-, hullám- és kétrétegű dudoros⁴⁵⁰ vagy hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngyök a rövid gyöngysorok díszes kellékei. A 858. sírban még egy lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú karneol (kabala) gyöngy⁴⁵¹ is előkerült, amely egyedüli nem üveg példányként értéket és bajelhárító mondanivalót képviselhetett az elhunyt gyermek nyakláncán. A vöröses vagy fehér alapon hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngyök ritkábban előforduló gyöngy-típusok a kora avar kori nyakláncokon.⁴⁵² A 126. és a 334. sír hurokfolyatott rátétes gyöngyei azon színes rátétdíszes üvegyöngyök családjába tartoznak, melyek főleg a 6. század végétől a 7. század 1. fele/középső harmada időszakának színes láncain láthatóak.⁴⁵³ A Meroving kori nyugati germán, frank, alemann, bajor vagy angolszász kapcsolatokat hordozó élénk színűek, vörösesbarna, barna alapon fehér, sárga, ritkábban fehér alapon világoskék-türkizkék rátétűek⁴⁵⁴ a Rajna vidéki, dél-németor-

⁴⁴⁴ Pl.: LIPPOLIS 1999, 137, 28, 29–32; HAJREDINOVA 2017a, 66, 68–69, Рис. 3. 2; 72, Рис. 6.

⁴⁴⁵ Kétsoros szakaszolt felfűzésű, köles és lapított gömb alakú gyöngyökből alkotott gyöngysort az 5. századi mártélyi kislánysírból ismert (NAGY 2005a, 116, 2. kép 1a, 3. kép 1, 7. kép 4).

⁴⁴⁶ GREIFENHAGEN 1975, Taf. 32. 2, Taf. 20. 2. Hunkori, többsoros felfűzésű nemesfém díszes nyakékek pl. a Pontusz-vidékéről is ismertek (MASTKOVA 2014, 143, Ris 4. 1–4).

⁴⁴⁷ HAJREDINOVA 2017a, 236–237, 243, Ris. 5. 2.

⁴⁴⁸ Meroving-antik jellegű gyöngydíszek a 126., 134., 144., 334., 858., 935. sírból ismertek.

⁴⁴⁹ LŐRINCZY 2020, 93. kép 3–4.

⁴⁵⁰ Az apotropaikus mondanivalót is hordozó nagyméretű vonal-, hullám- és kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes üvegyöngy ritka példány, pontos párhuzama említhető pl. a Kölked-Feketekapu 173. sír színes nyakláncáról is (KISS 2001, II. Taf. 133 3). Hasonló jellegű és színösszetételű, szemes díszű lapított gömb alakú átlátszatlan üveg példányok is említhetők (pl. KOCH 1977, Farbtaf. 2, 21.12; KOCH 2001, Farbtaf. 4, 68–69; PAROLLI-RICCI 1995, Tav. 194).

⁴⁵¹ Az ókorban a karneolt elsősorban vérzéscsillapítás és a harag enyhítése céljából kedvelték (SCHUMANN 1992, 126).

⁴⁵² KOCH 1977, Farbtaf. 3, 33, 15–16, 205, Stufe 2–3 (545–590/600); KOCH 1997, Pl./Taf. 9, 33, 24; PÁSZTOR 1996, 349. és 55. sír, 5. színes tábla 35, 1, 35.2. – 7. század első harmada – közepe; PÁSZTOR 2015, 169. j.

⁴⁵³ PÁSZTOR 1995, 75; PÁSZTOR 1996, 46–47, 5. színes t. 31–37.

⁴⁵⁴ Pl. KOCH 1997, Taf./Pl. 6, 34, 49, 145 – 6. század 3. harmada; LOHWASSER 2013, 88–96; PÁSZTOR 1996, 46, 5. színes tábla 35. 1–4; PÁSZTOR 2008, 314, 32. j.; Keszthely-Fenekpuszta, Déli erődfal (MÜLLER 1999, 172, 3. kép 18/3, 51, 174, 5. kép 45/5, 176, 7. kép 79/3, 87/3; MÜLLER 2002, Taf. 6. 2. Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő 100. sír); Szegvár-Oromdűlő 48., 126., 127., 134., 554., 600., 625., 665., 740., 757., 862., 935. sír; Deszk D 170. sír.

szági üvegekészítő műhelyekből származó kereskedelmi áruként kerültek az avar kori gyöngysorokra.⁴⁵⁵

A 126. sír rövid füzérét a késő-római, késő-antik tradicionális formák – a zöld, fényáteresztő lapított gömb, rövid és hosszú hengeres, monochrom típusok és a hatszög átmetszetű, hasábos példány mellett egy barna alapon hatszoros fehér hurokfolyatott rátétes opak és egy fehér alapon világoskék, ötszörös hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngyök – alkotják.⁴⁵⁶ Sírban lelt helyzete alapján a nyakdíszéhez tartozhatott a rövid gyöngysorokba fűzött piperekészlet is, amelyet nem mindennap viselhettek, hanem púder szitálására, ecsetelésére használhatták.⁴⁵⁷ A gyöngysor időrendjét a barna alapon fehér hurokfolyatott rátétes példány⁴⁵⁸ határozza meg egyik legjobb Kárpát-medencei párhuzamai alapján,⁴⁵⁹ a 126. sír a 7. század első fele – középső harmada/közepére,⁴⁶⁰ illetve a temetkezési rítus és a sírmellékletek alapján pontosítva keltezhető inkább a 7. század első felére.

A 334. sír rövid nyakláncán a kora avar kori, vörös alapon 7×-es fehér hurokfolyatott rövid hengeres opak példány mellett gömb alakú (elmosódó mintázatú) millefiori, egy sötétkék, „Millefioriaugen” vagy többszínű „Schichtaugen” betétdíszes, lecsapott sarkú hasábos⁴⁶¹ és egy fekete alapon 5×-ös hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy került felfűzésre. Ez utóbbi példány az egymást keresztező szálak (fekvő 8-as mintázatú), „inkrusztrált” gyöngytípusok csoportjába sorolható (TM 266g, 338.b, Gr. XXII.),⁴⁶² amelynek használata a késő római korban az Északi-tengertől a Fekete-tengerig a 3. század elejétől a 4. század elejéig terjedt el.⁴⁶³ Az elmosódó virág és többretegű pont mintájú millefiori gyöngy az a 7. századi változat, amely már nem a millefiori gyöngyök virágkorában, hanem gyártásuk késői időszakában készülhetett.⁴⁶⁴ Az antik jellegű gyöngyökből összeállított rövid nyakláncot a vörös alapon fehér hurokdíszes opak üvegyöngy tágabb időszakra keltezi a 7. század közepe – második harmad közötti időszakra.⁴⁶⁵

A Meroving-kori nyugati germán és római hagyományú, antikjellegű gyöngyöket együttesen hordozó rövid gyöngysorok a női sírokban is megtalálhatók. A 935. sírban egy antik jellegű rövid gyöngysora 3 egytagú lapított gömb, egy kétszeresen összetett lapított gömb; 1–1 rövid henger, korong, téglalap átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú monokróm és egy sötétvörös alapon fehér hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt, illetve egy téglalap átmetszetű hosszú hasáb ezüstlemezt is felfűztek.

A 134. fülkesír⁴⁶⁶ vajt koporsójában nyugvó fiatal nőt bizánci divat szerint, préselt gömbsor-keretes, áttört középső karéjos dísz körül ékvésést utánzó cikcakk mintázatú boglárpárral⁴⁶⁷ összetűzött ruházatban, nagy-gyöngycsüngős ezüst fülbevalópárral⁴⁶⁸ és vegyes összetételű gyöngyfűzettel⁴⁶⁹ ékszereztek fel, koponyája mellé juh hosszúfartó maradványait helyezték. Rövid nyaklánc 11 lapított gömb, 1 köles, 1 kétszeresen összetett lapított gömb, 1 hosszú henger, 3 bikónikus monokróm, 1 téglalap átmetszetű hosszú hasáb alakú karneolgyöngy mellé az avar kori gyöngyök között ritkán előforduló 1–1 sötét vörösesbarna bikónikus alakú fehér

⁴⁵⁵ PÁSZTOR 2015, 178., 179. j.

⁴⁵⁶ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 5. kép 2–8; LŐRINCZY 2020, 79. kép 3–8.

⁴⁵⁷ LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 129.

⁴⁵⁸ KOCH 1977, Perlen Gruppe 34, Farbtaf.: 34, 5–6, 207, már az 525–526 közötti időszakban megjelenik ez a típus (Stufe 1–2) és tovább él a 7. század elején is (Stufe 3–4); SIEGMUND 1998, Taf. 1. 32.6–32.7; 68, 63. Komb. Gruppen E–F; SASSE–THEUNE 1996, Weingarten, Beilage 2, 40; PÁSZTOR 2014a, 297.

⁴⁵⁹ PÁSZTOR 1996, 5. színes t. 35. 5–6.

⁴⁶⁰ PÁSZTOR 2014a, 298.

⁴⁶¹ KOCH 1977, Farbtaf. 1, 9,4 – Gruppe 9., 220, Stufe 1; KOCH 1997, Farbtaf. 2, 7,23 – Gruppe 7.

⁴⁶² TEMPELMANN–MAJCZYŃSKA 1985, Taf. 6, 266g, Taf. 9, 338b.

⁴⁶³ TEMPELMANN–MAJCZYŃSKA 1985, 52–58.

⁴⁶⁴ VOLKMANN–THEUNE 2001, 533–534; SASSE–THEUNE 2003, 576; ZULAUF 2012, 63.

⁴⁶⁵ PÁSZTOR 1996, 49, 5. színes t. 35. 3; PÁSZTOR 2017a, 126; 32. á., 35.3; 136.

⁴⁶⁶ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 307–309.

⁴⁶⁷ BALOGH 2000, 226; LŐRINCZY–STRAUB 2004, 307–309, 7–8. kép. A préselt bronz, tűzaranyozott boglár koncentrikus díszítményének központi eleme egy áttört, négykaréjos, kerek mező (BALOGH 2014, 126, 11. tábla 2).

⁴⁶⁸ BALOGH–PÁSZTOR 2015, 599.

⁴⁶⁹ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 308, 7. kép 3.

vonat- és hullámvonal folytatott és rövid bikónikus, illetve 2 lapított gömb sárga hullámvonal folytatott, 1 hosszú henger alakú sárga hullámvonal folytatott rátétes üvegyöngy⁴⁷⁰ közé fűzött 2 lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneolt is tartalmazó gyöngyfűzért⁴⁷¹ helyeztek. A sötét vörösesbarna alapon sárga hullámvonal folytatott rátétes opak üvegyöngyök ritkábban előforduló példányok. Közülük a 3 bikónikus rátétes változat jó párhuzama pl. a schtrezheimi 144. sírból említhető.⁴⁷² A díszítetlen felületű bikónikus opak üvegyöngyök fehér, sárga, szürke, kék, vörös és barna variánsai⁴⁷³ az avar nyakláncok általánosabban elterjedt, jellegzetes alkotóelemei. Formai rokonságot mutatnak a Fekete-tenger északi partvidékének ókori, antik bikónikus üvegyöngyeivel⁴⁷⁴ és a 6–9. századi kelet-európai sztyeppén is elterjedt karneolból, borostyánból vagy gagátból csiszolt példányokkal is.⁴⁷⁵ Római kori előzményű⁴⁷⁶ karakteres változataik a 6. század második fele – 7. századi nyugati germán, frank, alemann, bajor és ritkábban az észak itáliai langobard füzereken található zömök testű, hordószerű monokróm és folytatott rátétdíszes, bikónikus üvegyöngyökkel is közelebbi kapcsolatokat mutatnak. Az avar kori gyöngyviselésben való szélesebb körű elterjedése elsősorban feltehetően az észak-itáliai, illetve nyugati germán területekről juthatott el.⁴⁷⁷ A 134. sírban bizánci viseletben lelt a késő római hagyományokat hordozó monokróm gyöngytípusokból és főleg nyugati germán hagyományú elemeket hordozó rátétdíszes gyöngyfajtákkal együtt kialakított, kevert összetételű gyöngysora a 7. század 2–3. negyede időszakára keltezhető.⁴⁷⁸

I.3.a–c. Antik (bizánci)–avar jellegű (10 sír, 5%) gyöngydíszek (699 db). Ezek egy sajátos csoportot képviselnek a szegvári gyöngyviselésben.⁴⁷⁹ A női és gyereksírokból előkerült gyöngyemlékek 5–28 darabból álló rövid (mely a 172. sírban állatjárás miatt(?) két részre osztva), illetve hosszabb (44) és hosszú, 56–178 gyöngyből álló láncokat alkották. Jellegzetességük, hogy a többnyire – az antik jellegű gyöngyleletek között már megismert – római-antik hagyományú, egyszínű, díszítetlen felületű (főleg gömbös, ritkábban hengeres, kúpos vagy hasábos, közöttük az egyik sírban csövecskés dinnyemag alakú) üvegyöngytípusokból fűzött láncokat kevés avar kori rátétdíszes (közöttük egy-két fekete-sárga dudoros rátétdíszes gömbös) opak gyöngy, illetve ezüst, borostyán és karneol szemek is díszítették. A monokróm, illetve az egyéb (ezüst, borostyán vagy karneol gyöngyök) és a rátétdíszes formák egymáshoz viszonyított számaránya miatt különbözik ez a csoport az avar-vegyes jellegű kevert összetételű nyakdíszektől, ugyanis ezeket az antik (bizánci) jellegű gyöngysorokat a díszítetlen üvegből és egyéb anyagból készített formák határozott túlsúlya jellemez.⁴⁸⁰ Összekapcsolásukra példát a 862. sírban találtak, ahol a gyöngy-sort a koponyacsontok töredékei alól talált 4–5 karikából álló vasláncsal rögzíthették.⁴⁸¹

⁴⁷⁰ Közeli párhuzamok említhetők pl. KOCH 1997, Taf./Pl. 9 Glasperlen: Gruppe 27,23; 27,24; 27,27; 27,29; 30,5. SIEGMANN 1997, Taf./Pl. 2. (vörös alapon fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes változatban).

⁴⁷¹ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 308, 7. kép 3.

⁴⁷² KOCH 1977, 205 és 3. Farbtaf. 31, 2.

⁴⁷³ PÁSZTOR 2015, 297.

⁴⁷⁴ ALEKSEJEVA 1970, Tab. 1. 1.15, 1.16; 2.8, 2.9.

⁴⁷⁵ DEOPIK 1961, Ris. 2. 4, 23, 40; Ris. 4.4.

⁴⁷⁶ VADAY 1989, 312–313, Abb. 20 Typ 20. 2, Abb. 21.

⁴⁷⁷ KOVRIG 1960, 163; KOVRIG 1963, 112; PÁSZTOR 2014b, 222.

⁴⁷⁸ PÁSZTOR 2014a, 297, 304–308, 3. t., 1. kép 3, 13–37. Korábban a 6. század végétől a 7. század első harmadáig keltezett 134. sírban egy bronz szűrőkanál (A típus A változat) is előkerült (LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 130). Ugyanakkor a felnőtt nő nagy-gyöngycsüngős fülbevalója a 7. század harmadik negyedére datálható merev csüngőtágos nagy-gyöngycsüngős fülbevalóknál korábbi keltezésű (BALOGH 2014, 127–128), amelynek alapján a sír megásása a 7. század második negyedében (legkésőbb a 7. század közepén) történhetett.

⁴⁷⁹ Antik–avar jellegű gyöngysorok a 172., 349., 628., 655., 692., 694., 728., 751., 862., 898. sírből ismertek.

⁴⁸⁰ Az antik–avar jellegű nyakláncot tartalmazó 10 sír esetében a monokróm (díszítetlen felületű és aranyfóliás üveg) és a rátétdíszes (és egyéb: borostyán, karneol, ezüst) gyöngyök aránya 54%–46% között (628.) és 96%–4% között (655.) figyelhető meg. Monokróm (és aranyfóliás) gyöngyök túlsúlya százalékban kifejezve: 655. sír (96%), 694. sír (95%), 862. sír (94%), 148. sír (93%), 349. sír (93%), 106. sír (91%), 692. sír (85%), 728. sír (83%), 751. sír (67%) és 628. sír (54%).

⁴⁸¹ LŐRINCZY 2020, 370. kép 170.

A 728. sírban 3 türkizkék, sötétkék lapított gömb és egy monokróm köles méretű gyűrűforma mellett egy sötét vörösesbarna alapon fehér egyrétegű dudoros és hurokfolyatott rátétes lapított gömb alakú opak üveg,⁴⁸² a 751. sírban pedig 1–1 sötétkék lapított gömb, narancssárga téglalap átmetszetű hosszú hasáb, hosszú és fehér rövid henger alakú díszítetlen felületű üveg, illetve 1–1 fekete alapon (3–4) sárga egyrétegű dudoros rátétes lapított gömb, egy sötét vörösesbarna 4 fehér+kék kétrétegű dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott rátétdíszes és egy hordó alakú millefiori (5. kép 40) opak üveggyöngyből álló rövid gyöngysor került elő. Közös jellegzetesség, hogy mindkét nyakláncot kevés számú monokróm felületű üveggyöngy mellett rátétdíszes üveggyöngy is díszíti. A 728. sírét egy hosszú életű fehér dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes opak üveggyöngy,⁴⁸³ a 751. sír vegyes összetételű gyöngysorát pedig a Meroving kori frank párhuzamokban is megismert millefiori gyöngy mellett⁴⁸⁴ a római és antik előzményű fekete alapon sárga dudoros,⁴⁸⁵ a szentendrei sírcsoport vagy a táci 7. kislánysír⁴⁸⁶ gyöngylelei között is megtalálható, szintén hosszú életű sötétvörös alapon fehér+türkizkék, kétrétegű dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üveggyöngy⁴⁸⁷ is alkotja. A két sír egymástól távol, a temető északkeleti szélénél, a 751. sír a 7. század első felére keltezhető sírok környezetében került megásásra (1. térkép).

A 628. sírban talált rövid gyöngysor az összetétele alapján feltehetően bajelhárító (kabala) szerepet tölthetett be. Az áttetsző világoszöld monokróm lapított gömb mellett a fehér alapon három vörös+fehér kétrétegű dudoros (szemes) rátétdíszes ritkábban előforduló példány⁴⁸⁸ és a 728. síréhez is hasonló változatú, hosszú életű⁴⁸⁹ sötét vörösesbarna alapon 5 fehér+kék kétrétegű dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes opak üveggyöngytöredék, 2 téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb alakú karneol, 1 téglalap átmetszetű, hasáb alakú borostyán és 2 téglalap alakúra hajlított ezüstlemez alkotják.⁴⁹⁰ Az üveggyöngyök közé fűzött ezüstlemezek a páros amulettek⁴⁹¹ csoportjába sorolhatók. Az ún. szemesgyöngyöknek⁴⁹² bajelhárító, szemmel verés elleni védelmet biztosító babonás hitet, a karneolhoz hasonlóan⁴⁹³ a borostyánnak pedig gyógyhatást⁴⁹⁴ tulajdonítottak.

⁴⁸² LŐRINCZY 2020, 308. kép 5–9.

⁴⁸³ PÁSZTOR 1995, 79.

⁴⁸⁴ KOCH 1977, Farbt. 6, M27. Hasonló díszű millefiori gyöngy Kercsből (Krim-félsziget) a 6. század második fele – 7. század elejéről (HAJREDINOVA 2018, Ris. 1. 4); Lučistoe 207. sírból és a Mangup, Teškli buruni kincsből (HAJREDINOVA 2017a, 68, Abb. 3, 1c, 74, Abb. 4, 1 és 3); vagy a 7. század első negyedéből a Lučistoe 152. sírból (HAJREDINOVA 2017, 241, Ris. 5.); 6. század vége – 7. század 2. negyede között időszakra keltezhető Lučistoe 42. sírből is említhető (HAJREDINOVA 2019, 133, Ris. 8. 1).

⁴⁸⁵ PÁSZTOR 1996, 47.

⁴⁸⁶ FÜLÖP 1987, 243–244, 3. ábra.

⁴⁸⁷ PÁSZTOR 1995, 78, I. t. 15.1. A sötétvörös alapon 4 fehér+kék kétrétegű dudoros és 4× fehér hurokfolyatott rátétes változat 19 példánya 12 szegvári sírből említhető (17., 121., 171., 349., 528., 554., 639., 717., 739., 751. 762., 862., 881.). Hosszú életű gyöngytípus, amely a 7. századi sírokban és még a 7. század 2–3. negyedében is (881.) a gyöngyvisélet része maradt. Pl. Csákberény-Orondpusztán a legkorábbi keltezésű (18., 104.) sírok nyakláncain is előfordult ez a gyöngytípus (PÁSZTOR 1996, 49, 4. színes t. 24.1–24.10).

⁴⁸⁸ Legközelebbi párhuzama például Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő 2000/137. sír: PÁSZTOR 2014, Abb. 8. 19.

⁴⁸⁹ Pl. PÁSZTOR 1996, 49, és 4. színes t. 27. 2: Csákberény 414. sír: PÁSZTOR 1997, 195, I. t. 11.1.

⁴⁹⁰ LŐRINCZY 2020, 247. kép 3–10.

⁴⁹¹ VIDA 2002, 181–185.

⁴⁹² H. TÓTH–HORVÁTH 1992; PÁSZTOR 2014, 282.

⁴⁹³ Pl. PÁSZTOR 2012, 483.

⁴⁹⁴ PÁSZTOR 2015, 550.

A 172. sírban olyan kevert összetételű üvegyöngysor került elő,⁴⁹⁵ amelyre – a rövid gyöngyláncok között egyedülként – az egy- és kétagú lapított gömb, gyűrű, köles formák és egy ezüst lemezgömb mellett 3 nagyobb méretű dinnyemag alakú áttetsző üvegyöngyöt, illetve fekete vagy sötétbarna alapon fehér dudoros rátétes és egy türkizöld sárga dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt is felfűztek. E római és antik hagyományú formákból alkotott gyöngysorra 2, az avar korban hosszabb életű, fekete alapon fehér+kék kétrétegű dudoros (szemes) díszű opak üvegyöngyöt⁴⁹⁶ is tettek.

Antik (bizánci) – avar jellegű hosszabb (655., 692.)⁴⁹⁷ és hosszú nyakláncok (346., 694., 862.)⁴⁹⁸ öt köznépi temetkezésből ismertek. Egyedül a 862. sír hosszú gyöngysorát kapcsolták össze 4–5 karikából álló vasláncsal, mely a koponyacsontok töredékei alól került elő. A nyakdíszek közös jellemzője, hogy a római és késő antik hagyományú, többségében vegyes formákból összeállított sorok nagyszámú egy és kétagú lapított gömb és köles méretű, illetve gyűrű alakú díszítetlen felületű üvegyöngyökből álltak, amelyekre kevés számú rátétdíszes opak példányokat is felfűztek, és díszítésül ezüst lemezgömböket (349. (8), 692. (2), 1–1 hasábosra csiszolt borostyánt (349.) vagy karneolt (692., 862.), illetve aranyfóliás üvegyöngyöt (349.) is helyeztek. Kísérő gyöngyökként 1–1 rövid henger (655.), rövid bikónikus (692., 694., 862.), kúp (694.), hatszög átmetszetű hosszú hasáb (349., 862.), néhány korong (349. (4), 692. (3), rövid henger (862. (2), hordó (694. (2), négyzet átmetszetű hasáb (862. (2), hosszú henger (862. (3) és lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú (349. (2), 694. (1), 862. (3) monokróm üvegyöngyöket is helyeztek. A nyakdíszeket néhány (3–2–7–6–11) szem egy- vagy kétrétegű dudoros, vonal- és hurokfolyatott rátétdíszekkel is ellátott egytagú lapított gömb, rövid henger vagy kúp (694.), illetve iker lapított gömb (694.) alakú színes opak üvegyöngyök is alkották. Többségében hosszú életű gyöngytípusok, melyek közül néhány (349., 692.) már a legkorábbi avar kori leletek között is megtalálható.⁴⁹⁹ A 862. sír vegyes összetételű, hosszú nyakláncán lapított gömb alakú csövecskés üvegyöngy is látható, amely a gyöngysor legfiatalabb tagja,⁵⁰⁰ a 7. század 2. negyede – középső harmada időszakára keltezi a nyakéket.

A 692. sír vegyes összetételű hosszabb gyöngysorának⁵⁰¹ jelentős hányadát a késő római kori műhelyhagyományú, kisebb-nagyobb méretű, sárga, türkizkék, barna és vörösesbarna egytagú, monochrom gyöngyök alkotják. Ezek olyan gyöngyfajták, amelyek a nyugati germán, illetve a langobard és gepida gyöngysorokon ugyanúgy megjelennek, mint a korai avar koriakén.⁵⁰² Késő római tradíciójú és nyugati germán előzményű a vörösesbarna, bikónikus alakú kísérőgyöngy is, amely kísérőgyöngyként és önálló láncot is alkotva a 6. század második felétől a 7. század folyamán rendszeresen felbukkan az avar kori nyakláncokon. Keltező értékű viszont a világos türkizkék, kétszeresen összetett lapított gömb alakú példány. 2–3–4–5×-ös változatai a 7. század második negyede – második harmadában a csövecskés gömbös és a korai dinnyemag alakú üvegyöngyökkel azonos időben tűntek fel a nyakláncokon.⁵⁰³ A 692. sír

⁴⁹⁵ LŐRINCZY 2020, 104. kép 5–32. A jobb combcsont mellől dinnyemag alakú üvegyöngy fél töredéke és 3 lapított gömb alakú monokróm üvegyöngy került elő, amelyek esetleg egy hímezett tarsoly vagy amulett zacskó díszei lehetnek. Ez az amulett típus már az antikvitás időszakától széles körben elterjedt a Marosszentanna-Černjachov kultúra területén és a steppei származásúknál, majd az 5. században is megtalálható például a Kárpát-medencei germán kislánysírokban is.

⁴⁹⁶ LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 139, 142–143, 5. kép; LŐRINCZY 2020, 104. kép 9–10.

⁴⁹⁷ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 311–314, 330, 11; LŐRINCZY 2020, 256. kép 4–47, 268. kép 3–57.

⁴⁹⁸ LŐRINCZY 2020, 181. kép 6–11, 183. kép 1–14, 272. kép 1–130, 370. kép 4–174.

⁴⁹⁹ Pl. 349. sír: Sötét vörösesbarna alapon 5 domború, fehér+áttetsző világoskék, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 5×-ös fehér, hurokfolyatott rátétdíszes: PÁSZTOR 1995, 70, 90, I. t. 15.1; PÁSZTOR 1996, 48–49, 4. t. 27.2; 692. sír: 3 kétrétegű dudoros és háromszoros hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy (PÁSZTOR 2014a, 298).

⁵⁰⁰ PÁSZTOR 2008, 317.

⁵⁰¹ PÁSZTOR 2014a, 3. kép 1–55.

⁵⁰² PÁSZTOR 2014a, 3. kép 1–2, 4–6, 10–12, 14–17, 21–26, 28, 30, 32–34, 36–47, 49–52, 54.

⁵⁰³ LŐRINCZY 2020, 268. kép 5, 49.

gyöngysorába 1 téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb alakú karneolt is fűztek. A gyöngysort a hosszabb életű ezüst lemezgömbös példányok⁵⁰⁴ mellett különböző rátétdíszes lapított gömbös opak üvegyöngyök is tarkítják.⁵⁰⁵ Közülük a 3 kétrétegű dudoros és háromszoros hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy az avar kori gyöngyök azon nagy családjába tartozik, amelyek már az avar honfoglalás első generációjának legkorábbra keltezhető leletei között is megjelent, és a nyakláncokon még a 7. század közepén – 7. század 2. harmadában is tovább élt.⁵⁰⁶ A kétszeresen összetett lapított gömbös és a hasábos karneolgyöngyök keltező értékének figyelembe vételével a 692. sírt a vegyes összetételű nyaklánc alapján – a 134. és 881. síréhez hasonlóan – a 7. század második–harmadik negyede közötti időszakra datálható.⁵⁰⁷

A 898. fülkesírban eltemetett 3–4 éves kisgyerek sírjában különböző méretű és üveg-⁵⁰⁸ vagy kőbetét utánzatú, küllős illetve koncentrikus kör díszes, egymással néhol bronzdróttal összekapcsolódó préselt bronz lemezkorongok közelében – többnyire köríves elrendezésben – 108 darabból álló, hosszú, vegyes összetételű gyöngysor került elő. Néhány sárga lapított gömb és köles példány sorban egy, az előlapjával felfelé fordított küllős és szalagos díszű, nagyobb méretű préselt bronzlemezes korong⁵⁰⁹ alatt is sorakozott, kevés türkizkék szem és egy barnásszürke alapon 4 fehér dudoros rátét díszes lapított gömb alakú gyöngy egy koncentrikus kör díszű, préselt bronz lemezes korong közelében, illetve annak szélét érintve hevert. A sírdokumentáció alapján nem egyértelmű, hogy a sorba fűzött gyöngyök a bronz lemezkorongokhoz kapcsolódva összetartoztak-e, vagy önálló díszekként a kisgyerek halotti viseletének nyakláncaként, vagy esetleg ruha- és hajfonatdíszekként⁵¹⁰ temették-e el.⁵¹¹ A kora avar kori köznépi viseletben elvétve találhatók példák a gyöngyök vagy gyöngysorok közé fűzött korongos lemezveretek emlékeiről.⁵¹² A nyakat, mellkast vagy ruhaszegélyt díszítő korongos ékszerek és övláncok⁵¹³ az antik hagyományú, kora bizánci nemesfém (pl. arany) medalionokból álló vagy medálokkal és drágakövekkel összekapcsolt díszek olcsóbb alapanyagokból kialakított (pl. üvegyöngyök közé fűzött vagy összekapcsolt bronz vagy ezüst lemezkorongokból összeállított láncok) egyszerűbb kivitelű változatai. Ez a gyöngysor az összetétele alapján a szegvár-oromdülői antik (bizánci) – avar jellegű díszek csoportjába tartozik, amelyen a római és késő antik hagyományú monokróm példányok (96) 91%-os túlsúlya figyelhető meg, s amelyek mellé 1 (1%) ezüst és 9 (8%) rátétes díszű üvegyöngyöt is fűztek. A tizenkét féle, különböző formájú díszítetlen felületű üvegyöngy közé 9 rátétdíszes opak üvegyöngyöt és 1 lapított gömb alakú ezüst lemezyöngyöt is tettek. A 73 lapított gömb alakú üvegyöngy mellett kétszeresen összetett lapított gömb (3), köles méretű (5), gyűrű (6), 1–1 szem hosszú- és rövid henger, korong, csonkakúp, négyzet

⁵⁰⁴ LŐRINCZY 2020, 268. kép 10, 57.

⁵⁰⁵ PÁSZTOR 2014a, 3. kép 13, 18, 20, 27, 29, 35.

⁵⁰⁶ PÁSZTOR 2011, 236, 7–8. j.: pl. a Keszthely-Fenekpuszta Horreum 5. sír (PÁSZTOR 2011, 244, 1. kép 2).

⁵⁰⁷ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 315–317, 3. kép 1–55; PÁSZTOR 2014, 298; PÁSZTOR 2014a, 1. kép 3, 2. kép 1.

⁵⁰⁸ Pl. KOMAP 2008, 92, Ris. 4, 5–6, 94, 102. A Fekete-tenger északi vidékén egy 6. század utolsó harmadára keltezett Sukhanovo-i temetkezésben kék és zöld üvegbetétes, küllős díszű arany korongpár a halott koponyájának közeléből került elő.

⁵⁰⁹ Négyküllős díszű préselt lemezes korongokról, a díszítés kompozíciójának késő antik–bizánci eredetéről rövid összefoglaló: BALOGH 2014, 126–127, 11. tábla.

⁵¹⁰ Hajfonatokba font szalagokon gyöngyök és bronzdíszek említhetők pl. a Káma-vidéki Verch-Saja-i 54. női sírból (GOLDINA 2010, 118–119, Abb. 16–17).

⁵¹¹ LŐRINCZY 2020, 399. kép 23–123.

⁵¹² Rövid nyakdíszek, láncok: Deszk G. 31. sír (MFM Fotótár archív felvétele, melyen különböző színű hasábos és rövid henger alakú gyöngyök közé fűzték a korongos lemezeket. Makó, Mikócsa-halom 85. sír: néhány rátétdíszes üvegyöngy között lemezkorongok (Közöletlen, Balogh Csilla ásatása).

⁵¹³ Pl. Kelet-Mediterraneum: BRUHN 1993, Fig. 12, 18, Fig. 15, 50, Fig. 35, 35, Fig. 29; BYZANZ 2012, 298, X. 11., 299, X. 12. (Szíria, 6. század vége–7. század eleje); Konstantinápoly v. Szíria: ROSS 1965, 10, Pl. XIII. A; Konstantinápoly, 7. század; ROSS 1965, 37; Pl. XXXI. Ciprusi „öv”: BÁLINT 1995, 22. kép 2. 6–7. századi ruhát díszítő(?) préselt arany medalionok: Turbe, Bosznia-Hercegovina (BOLLÓK 2016, 2. kép).

átmetszetű, közepén hólyagos hosszú hasáb, fekete téglalap- és türkizkék, négyzet átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasáb és 1–1 sötétkék, illetve zöld, hatszög átmetszetű hosszú hasáb alakú monokróm üvegyöngy tartozik. A díszítetlen felületű példányok közé 3 római hagyományú, kisebb méretű, barna és sárgásbarna lapított gömb, 1 gyűrű alakú 3–3 okkersárga, 1 barna alapon 4 dudoros rátétdíszes,⁵¹⁴ egy szem, az avar kori nyakláncokon megfigyelt, hosszabb életű, sötétvörös, 5 lapos, okkersárga pont és 5×-ös fehér, hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger,⁵¹⁵ 1 barnásszürke felületen 4 fehér dudoros és 4×-es okkersárga hurokfolyatott rátétdíszes csonka kúp, egy barna, irizáló felületen 4 (–1) világoskék+fehér, kétrétegű dudoros (szemes) és 4×-es fehér, hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger és végül egy szintén ritkán előforduló, sötétvörös felületen 3 fehér vonalfolyatott rátétdíszes bikónikus alakú⁵¹⁶ (5. kép 34) opak üvegyöngyöt helyeztek. A gyöngysort és egyben a 898. sírt az elhunyt késő antik hagyományokban gyökerező, bronz lengőtengelyes nagy-gyöngycsüngős fülbevalója alapján keltezhető legkorábban a 7. század második negyede-közepe körüli időszakra.⁵¹⁷

II. AVAR JELLEGŰ GYÖNGYDÍSZEK ÉS GYÖNGYSOROK

Az avar jellegű gyöngyből álló díszek 36 sírból említhetők, melyeknek minden darabja rátétdíszes (lapított egytagú és iker lapított gömb, rövid henger, kúp, csonkakúp és bikónikus alakú) opak üvegyöngyökből áll. Közöttük néhány gyöngy,⁵¹⁸ rövid sorok húsz (4–14)⁵¹⁹ és hosszabb sor (35) pedig az 554. sírból⁵²⁰ ismert.

Néhány, 1–3 avar jellegű gyöngy viseleti szokása (II.1.a–c.). Az avar jellegű néhány gyöngyszem halotti viselethez adásának szokása a szegvár-omrodülői temető 19 temetkezésében volt megfigyelhető.

II.1.a. Egy rátétdíszes opak üvegyöngy. Egy gyöngy 7 (1 női, férfi, 3 gyerek) sírból⁵²¹ említhető. Az eltemetettek mellől 1–1 egytagú lapított gömb alakú, egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngy került elő, és közülük egyedül a 966. sír kisgyerek sötétvörös alapú sárga egyrétegű dudoros rátétes gyöngyét nem díszítették fehér hurokfolyatott rátétdíszsel.⁵²² Ez a vörös-sárga színösszetételű, egyrétegű dudoros díszű, kisebb méretű gyöngy a szegvári nyakláncokon többször felbukkanó változat,⁵²³ amely a 7. századi üvegekszerek elterjedt darabjai és például Dél-Németországban a schtrezheimi frank párhuza-

⁵¹⁴ LŐRINCZY 2020, 398. kép 120–123; PREDÁ 1980, Pl. XXVI. M 352.

⁵¹⁵ A sötétvörös, 5 okkersárga dudoros és 5×-ös fehér, hurokfolyatott rátétdíszes rövid henger és lapított gömb alakú példányok a szegvári gyöngyleletek között az 540., 554. (5. kép 2–4), 586. (5. kép 1), 742., 762. (6) és a 898. sírban is megtalálhatók (közülük az apró, lapos egyrétegű dudoros változat csak az 586. és a 762. sírból (4. kép 7) említhető). E ritkábban előforduló gyöngy típusvariációja a Kárpát-medencei dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyök között pl. a szegvári 17. sírből (rontott változat) és a Budakalász-Dunapart 723. sírből is említhető (Pásztor A. és Vida T. feltárása).

⁵¹⁶ A sötétvörös alapon 3 fehér vonalfolyatott rátétdíszes hosszú bikónikus alakú opak üvegyöngy pl. Budakalász-Dunapart 557., vagy Lesencetomaj-Piroskereszt 125. sírből, 4 vonalfolyatott változat pl. Előszállás-Bajcsihegy 263. és Lesencetomaj-Piroskereszt 157. sírből is említhető. (Perémi Ágota ásatása, közöletlen).

⁵¹⁷ BALOGH-PÁSZTOR 2015, 594, 596.

⁵¹⁸ Néhány gyöngyszem az 50. (2), 81. (1), 105. (2), 121. (1), 188. (1), 189. (1), 190. (1), 192. (2), 340. (2), 671. (3), 738. (2), 757. (3), 787. (2), 794. (2), 802. (1), 873. (3), 884. (2), 966. (1), és szórvány sírből került elő.

⁵¹⁹ Avar jellegű rövid sorok a 17. (14), 91. (4), 127. (6), 559. (4), 582. (4), 624. (4), 665. (7), 704. (7), 718. (4), 723. (5), 735. (4), 830. (6), 854. (7), 869. (5), 945. (6) és A. (5) sírből ismertek.

⁵²⁰ LŐRINCZY-STRAUB 2004, 309–311, 329, 10. kép.

⁵²¹ Egy-egy avar jellegű gyöngy a 81., 121., 188., 189., 190., 802. és 966. sírből került elő.

⁵²² LŐRINCZY 2020, 437. kép 3.

⁵²³ Vörös alapon sárga, 4 egyrétegű dudoros példány a szegvári 547., 639., 671., 674., 694., 727 és 966. sírből, illetve a budakalászi 511. (Pásztor A. és Vida T. ásatása) és a hajós-cifrahegyi 151. gyereksírből is említhető (PÁSZTOR 2018, 281, 2. ábra 27.2).

mok alapján már az 590–620/630-as években (Stufe 4.) megjelentek Meroving-kori gyöngyviseletben.⁵²⁴ A bolygatatlan temetkezések közül csak a 81. sírban nyugodó felnőtt férfi tarsolyához tartozott a hosszabb életű, szürkésfekete alapon fehér+kék kétrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngy.⁵²⁵ Ugyanakkor a 189. sír senium korú férfi egyetlen viseleti dísz a fekete alapon négy egyrétegű fehér dudoros és négyszeres fehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy változat, mely Szegvár-Oromdűlőn a 48., 191., 554., 639., 830., 869. és 945. sírból ismert, és feltehetően a 190. sír töredék gyöngye is e típus azonos variánsa. Olyan gyöngyváltozat, mely a 6. század utolsó harmada – 7. század első harmad időszakban ritkábban, a 7. század középső harmadától a 7. század utolsó harmada közötti időszak emlékei között gyakrabban fordult elő.⁵²⁶ A 188. sírban eltemetett nő kabalája lehetett a sötétvörös alapon 8 sárga, egyrétegű dudoros és nyolcszoros fehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy,⁵²⁷ amely az elhunyt koponyája mögül, egy juh keresztcsontja alól került elő. Ritkábban előforduló gyöngyváltozat, mely 7. század elején – első harmadában volt főleg divatban.⁵²⁸

A 121. és 802. sírban 1–1 sötét vörösesbarna alapon 4 fehér egyrétegű dudoros és négyszeres fehér hurokfolyatott rátétdíszű opak üvegyöngy került elő. Az avar kori gyöngyviseletben ez a 6. század végétől még a 7. század középső harmadában is divatban maradt típusváltozat az legkedveltebbek közé tartozott.⁵²⁹

II.1.b. Két, csak avar jellegű, rátétdíszes opak üvegyöngy. Kettő avar jellegű gyöngy 9 sírből⁵³⁰ került elő. Az elhunytak mellől változatos minta- és színekombinációjú 2–2 egytagú vagy iker lapított gömb, rövid henger alakú, egy- és kétrétegű dudoros rátétes hurok-, illetve vonalfolyatott rátétekkel is díszített (192.) opak üvegyöngy került elő. E sírokban a második gyöngyszem az előzőtől eltérő színű és számú, 4–5 egy- vagy kétrétegű dudoros, illetve hurokfolyatott rátétdíszítésű iker változatú volt. A 192. sírban a díszesebb gyöngy mellé olyan antik hagyományú, hosszú életű, egytagú, fekete alapú 4 sárga egyrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyöt helyeztek el,⁵³¹ amelynek iker változata a 340. sírban is előkerült. Az egytagú és iker, 4 sárga dudoros rátétdíszes opak üvegyöngyök a szegvári nyakdíszek kedvelt kísérő gyöngyei, amelyek 16 temetkezésben összesen 69 fekete vagy barna árnyalatú alapon 4 sárga dudoros rátétes egytagú (65) és iker (4) példány mind a néhány szem, mind pedig a rövid, hosszabb és hosszú gyöngynyakláncok alkotóelemeiként voltak jelen.⁵³² A 192. sírban egy fekete-sárga egyrétegű dudoros rátétes gyöngy mellett 1, főleg a 7. századi avar kori nyakláncokon megtalálható,⁵³³ sötétvörös felületen 7×-es fehér, hurokfolyatott és középen egy világossárga vonalfolyatott rátétdíszű,⁵³⁴ lapított gömb alakú opak üvegyöngy volt.⁵³⁵ Ez utóbbi változat mellé a 794. sírban 1 sötét vörösesbarna felületen, 5 dudoros

⁵²⁴ KOCH 1977, 198, Farbtaf. 1,4–1,5.

⁵²⁵ LŐRINCZY–STRAUB 2005, 142–143, 5. kép 3. Az Y-kromoszóma által meghatározott haplocsoportok vizsgálata során a 81. sírt 600–650/660 évek közé keltezték (NEPARÁCZKI ET AL. 2019, Fig. 1).

⁵²⁶ Pl.: Tác-Gorsium 6/1995. sír (SCHILLING 2009, Fig 2, 9); PÁSZTOR 1996, 2. színes t. 11.20–23; PÁSZTOR 1997, 192, I. t. 6.4; PÁSZTOR 2018, 282, 287, 3. ábra 28.4.

⁵²⁷ LŐRINCZY 2020, 117. kép 4.

⁵²⁸ Környe 114. sír (SALAMON–ERDÉLYI 1971, Fig. 19. Gr. 114, 17). Korai keltezése, a 7. század elejére, kora avar kor első felére, a sírban lelt IA/a2 altípusú bepecsételt kerámia alapján (VIDA 1999, 36–37; 60, 205, Abb. 1, Taf. 1.4); Keszthely-Fenekpuszta, Déli erődfal 1967/68. sír (PÁSZTOR 2015, 574 és 2. kép 2., 583, 1. t. 23.: 7. század első harmad).

⁵²⁹ PÁSZTOR 1997, 192, I. t. 6.1.

⁵³⁰ Két-két darab avar jellegű gyöngy az 50., 105., 192., 340., 738., 787., 794., 884. és szórvány sírből ismert.

⁵³¹ PÁSZTOR 1995, 73, 90, I. t. 8.2–8.5.

⁵³² A fekete-sárga 4 egyrétegű dudoros egytagú példány a 17., 88., 97., 192., 347., 554., 586., 730., 744., 751., 762., 819., 890., 931. sír és iker változata a 340., 718., 890. sírből került elő.

⁵³³ PÁSZTOR 2014, 272, 274, Abb. 10, 6.

⁵³⁴ A vörös alapon 7×-es fehér hurok- és egy sárga vonalfolyatott rátétes változat pontos mása pl. a szegvári 794. és 854., a Csákberény-Orondpuszta 414. (PÁSZTOR 1996, 49, 5. színes t. 36.3) vagy a Budakalász-Dunapart 703. sírből (Pásztor A. és Vida T. ásatása) is említhető.

⁵³⁵ LŐRINCZY 2020, 120. kép 9.

és a furat körül 1 fehér vonalfolyatott rátétdíszes, rövid henger alakú opak üvegyöngyöt⁵³⁶ helyeztek. A 340. sírban – feltehetően bajelhárítás céljából – 1–1 fekete alapon sárga dudoros rátétes iker gyöngy mellé 1 vörösesbarna felületen 4 világossárga+fekete, lapos, kétrétegű dudoros (szemes) és a furatok körül 1–1 fehér vonalfolyatott rátétdíszű, lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt is helyeztek.⁵³⁷ Ez utóbbi, különleges színösszetételű rátétdíszes példány ritka az avar kori, 7. század első harmada – felének gyöngy-viseletében, egyik legközelebbi párhuzama a pleidesheimi temetőből említhető.⁵³⁸

A 2–2 rátétdíszes, avar jellegű opak üvegyöngyökkel ellátott halottak szegényes mellékletekkel rendelkeztek, egy részük pedig csak 2 gyöngyöt kapott halotti viseletéhez (105., 192.). E sírok a temető több pontján, az észak oldal közelében, a nyugati negyedében, a középső rész déli pontján, illetve a keleti oldal közelében (50.) helyezkedtek el.

II.1.c. Három, csak avar jellegű, rátétdíszes opak üvegyöngy. Három gyöngyöt a 671., 757. és a 873. temetkezésében találtak. A koponya- és állcsontok közelében megtalált, feltehetően temetéskor nyakba akasztott gyöngyök jellegzetessége, hogy közöttük mindig megtalálható 1–1 egyrétegű dudoros vagy hurokfolyatott rátétes dísszel kombinált változat (671., 873.), amelyek mellé mindegyik esetben valamely kétrétegű dudoros rátétdíszes változatú példány is került. Egyedül az 757. sír színes gyöngyei közé helyeztek el 1 fehér alapon zöld, 6×-os hullámvonal folytatott rátétdíszes rövid henger alakú opak üvegyöngyöt.⁵³⁹

A 873. sírban feküdt az avar kori gyöngyviselet egyik legkedveltebb gyöngyváltozata,⁵⁴⁰ a sötétbarna alapon 5 fehér dudoros és fehér, 5×-en hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú opak üvegyöngy.⁵⁴¹ Sírbeli helyzete alapján feltételezhető, hogy az eltemetés kora kisebb méretű, három sorban fűzött láncpáncél részletet bajelhárító céllal⁵⁴² (páncél mint védőfegyver jelképe, illetve vasbabona (?)) a szemesgyöngyök közé fűzve helyezték el a halott nyakába. Szintén a halott lány állkapocscsontja előtti területről kerültek elő a szélesebb körben elterjedt sötét vörösesbarna alapon 5 fehér+türkizkék, kétrétegű dudoros (szemes) és fehér 5×-ös hurkolt folytatású rátétdíszes egytagú, lapított gömb alakú opak üvegyöngy és ennek iker változata.⁵⁴³ Ez utóbbi, hosszú életű gyöngytípus még további 8 szegvári sír különböző stílusú, egymástól eltérő számú és hosszúságú gyöngyékszeri között is megtalálható.⁵⁴⁴ Az elhunyt első fogsorának jobb oldalánál egy Heraclius és Heraclius Constantinus solidusa MIB 11 (616–625)⁵⁴⁵ feküdt, amelynek *terminus post quem*je határozza meg a temetés idejét.

II.1.d. Csak rátétdíszes üvegyöngyökből álló avar jellegű rövid gyöngysorok. Ezek az ékszerek 16 temetkezésből és 1 szórvány sírből említhetők,⁵⁴⁶ amelyek többségében a koponyacsontok, fogak, állkapocs- és nyakcsigolyacsontok között kerültek elő. A 945. sírban a nyújtott helyzetben hasára fektetett

⁵³⁶ LŐRINCZY 2020, 351. kép 4.

⁵³⁷ LŐRINCZY 2020, 174. kép 3.

⁵³⁸ KOCH, 2001, Farbtaf. 3, 64.1.

⁵³⁹ LŐRINCZY 2020, 320. kép 11.

⁵⁴⁰ A sötét vörösesbarna, sötétbarna alapon 4 és 5 fehér dudoros és 4–5×-ös fehér hurokfolyatott változatok már a legkorábbi avar kori emlékek között megtalálhatók: PÁSZTOR 1996, 46; Szegvár-Oromdűlőn az öt fehér dudoros és ötszörös fehér hurokfolyatott változat tizennégy sírből: 48., 72., 97., 554., 557., 692., 704., 739., 762., 830., 862., 873., 881., A. sír és egy rontott példány a 17. sírből említhető. E sírok elhunytjai közül egyik sem sorolható a legkorábban elhantoltak első generációjá közé.

⁵⁴¹ LŐRINCZY 2020, 376. kép 8.

⁵⁴² PÁSZTOR 2017b, 178–179.

⁵⁴³ LŐRINCZY 2020, 376. kép 4–5.

⁵⁴⁴ A vöröses alapon fehér+kék színárnyalatú, kétrétegű dudoros és fehér hurokfolyatott változat a 17., 48., 72., 327., 607., 714., 718., 854. és 949. sírban is megtalálható.

⁵⁴⁵ SOMOGYI 1997, 83–84, 74.

⁵⁴⁶ Az avar jellegű rövid gyöngysor a 17., 91., 127., 559., 582., 624., 665., 704., 718., 723., 735., 830., 854., 869., 945. és A. sírből ismert.

juvenis korú női váz bal könyök- és a gerincoszlop csontjai között, az általánostól eltérő helyen találták meg a rövid gyöngysort.⁵⁴⁷

A 4–14 szemből álló díszes rövid gyöngyláncokat néha fémkarikákkal kapcsolták össze. A 17. sír felnőtt nő koponyacsontjai alól előkerült 2 egymásba kapcsolódott bronz drótkarikával, az 559. sír kisgyerekek koponyacsontjai között lelt gyöngyökkel együtt két karikából álló vasláncsal és a 735. sírszintén kisgyerekek nyakcsigolyacsontjainál talált vasszemekből álló láncsal fűzték egybe.⁵⁴⁸ A 17. rövid gyöngylánc alapvető jellegzetessége, hogy nem tartalmazott azonos típus-variációjú és színösszetételű példányokat.

Mindegyik soron vagy különféle formájú és/vagy egymástól eltérő díszítőelemekkel tarkított, általában különböző színezetű díszítettséggel ellátott üvegyöngyök találhatók. Az összesen 78 gyöngyöt tartalmazó rövid sorok között viszonylag gyakori (11) a római és antik hagyományú, fekete és árnyalatú (szürkésfekete, szürkésbarna, sötétszürke és fekete) alapon főleg 3–4 és egy esetben 5 sárga (árnyalatú) egyrétegű dudoros rátétdíszes egytagú, a 718. sírban 1 iker lapított gömb és rövid henger alakú típusváltozatok jelenléte. Egyedül a 127. sír 6 rátétdíszes üvegyöngyből álló nyakláncán található 5 fekete alapon sárga rátétes opak változat. Ugyanakkor a 7–7 szemből összeállított sorok között egyáltalán nem volt fellelhetők ezek a gyöngyök,⁵⁴⁹ és önálló rövid sort sem fűztek belőlük.

A 704. sír és az A. szórvány elhunytjainak rövid nyakláncai egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszes üvegyöngyökkel díszítettek. Mindkettő hasonló összetételű és pontos kronológiai támpontot nem adnak az eltemetés idejének meghatározásához, mivel ezekbe a sorokba a kora avar kori ún. szemes gyöngyök általánosan és széles körben elterjedt példányait fűzték fel. Az A. sír női halottját olyan aranyozott ezüst lemezes, háromkaréjos pártaveretek ékesítették, amelyek alapján a sír leletegyüttese a 7. század 2. negyede – 2. harmada időszakára keltezhető.⁵⁵⁰

A csak egyrétegű dudoros változatok közül 1–1 világoszöld és a hosszú életű, antik előzményű, fekete alapon 4–4 fehér dudoros példány⁵⁵¹ az 559. és a 665. sírből is említhető. Népszerű forma az egytagú alapított gömb, melyet a rövid hengeres követ, ritka az iker lapított gömb (559., 718., 735.), gyűrű (945.), hordó (91., 127.), kúp (559.) alakra megformált típus. Egy másik gyakori típusváltozat a vöröses színárnyalatú alapon 4 vagy 5 fehér egyrétegű dudoros és négy- vagy ötszörös sárgás árnyalatú hurokfolyatott rátétdíszítésű lapított gömb és rövid henger (17., 582., 869., 624., 718., 854., 869., 735, 704. és A.), mely szürkésfekete alapon a 869. sírből említhető. Kedvelték a vöröses színárnyalatú alapon 4 vagy fehér egyrétegű dudoros és négy- vagy ötszörös fehér árnyalatú hurokfolyatott rátétdíszítésű lapított gömb és rövid henger változatokat is (17., 91., 665., 852., 704., 723., 830., 945.), melyek 1–1 példánya szürkésfekete (945.), feketésbarna (91.) vagy ritkább a türkizkék (17.)⁵⁵² színezetű alapon is kialakítottak. Szintén kevésbé ritka változatok a vöröses (17., 704., 735.), barnás (665., 830., 945.) és fekete (17., 127.) színárnyalatú alapon 4 vagy 5 (704.) sárga egyrétegű dudoros és négy- vagy ötszörös fehér árnyalatú hurokfolyatott rátétdíszítésű egytagú lapított gömb és rövid henger alakú példányok, melyeknek 4 dudoros és négyszeres hurokfolyatott rátétes iker változata az 559. sírből említhető.⁵⁵³

A dudoros rátétesek között viszont ritka variáns az 559. sír világoszöld felületen 4 fehér, dudoros rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngye⁵⁵⁴ vagy a 17. sírban talált fekete felületen 6 sárga dudoros és a furat körül 1 fehér vonal folytatott rátétdíszű, lapított gömb alakú opak és a 718. sírban előkerült fehér alapon 3,5×-es világoskék, hullámvonal folytatott és közöttük 7 sötétvörös, lapos pont rátétdíszes, lapított

⁵⁴⁷ LŐRINCZY 2020, 428. kép 4–9.

⁵⁴⁸ LŐRINCZY 2020, 9. kép 9–10; 231. kép 8; 296. kép 14.

⁵⁴⁹ A hét szemből fűzött rövid gyöngysor a 625., 665., 704. és 854. sírből említhető.

⁵⁵⁰ LŐRINCZY–STRAUB 2005a, 127–128, 1. kép 16–17; PÁSZTOR 2014a, 297.

⁵⁵¹ ALEKSEJEVA 1975, 56, Ris. 5.

⁵⁵² LŐRINCZY 2020, 9. kép 11.

⁵⁵³ LŐRINCZY 2020, 230. kép 3.

⁵⁵⁴ LŐRINCZY 2020, 231. kép 5.

gömb alakú opak üvegyöngyök. Szintén kevésbé elterjedt változat a 704. sír rövid során lelt, fekete felületen 4 szürkésárga dudoros és 2×-es fehér hullámvonal folytatott rátétdíszes, deformált lapított gömb/csonkakúp alakú opak üvegyöngye, amelynek párja a szegvári 554. sírból is említhető.

Az avar jellegű rövid sorokra gyakrabban fűzték fel a kétrétegű dudoros rátétes változatokat is. A 17. sírban avar jellegű rövid gyöngysort helyeztek, amelyre általánosan elterjedt kora avar kori rátétdíszes gyöngytipusok voltak felfűzve.⁵⁵⁵ Közöttük is kedveltebbek voltak a vörös alapon (17.) vagy fekete, barnás- és szürkésfekete, sötétbarna alapon 4 fehér+kék vagy zöld színösszetételű kétrétegű rátétes lapított gömb, rövid henger vagy gyűrű alakúak (91., 665., 624., 704., 723., 735., 945., A. sír), melyek között a fehér+fekete 4 kétrétegű dudoros példányok is (91., 704.) megtalálhatók. Három kétrétegű dudoros, lapított gömbös változataik a 735. és a 704. sírból, az 5 darabos fehér+kék, kétrétegű lapított gömb és hordó alakú opak üvegyöngyök pedig csak a 624., 718., 723. és 854. sírból is említhetők.

A kombinált díszítésűek között további különleges színezetű példányok még az 559. és 945. sír fehér felületen 4 vörös-fehér+áttetsző világoskék, többretegű dudoros és 4×-es áttetsző világoskék, hurokfolyatott rátétdíszes, rövid henger és fehér alapon 4 fehér+áttetsző világoskék, kétrétegű dudoros és világoskék hurokfolyatott rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyei is.⁵⁵⁶ A két sír a temető északnyugati sarkánál, néhány méterre egymástól került elő (2. temetőterkép).

Az 559. sír avar jellegű, különleges színezetű opak gyöngyöket tartalmazó rövid gyöngysora a szegvári temető egyik legfiatalabb, feltehetően a 7. század 3. negyedének vége felé keltezhető temetkezése. A síregyüttes kronológiai besorolását elsősorban nem a hosszú életű rátétes üvegyöngyök⁵⁵⁷ tipokronológiája, hanem a sírban lelt kis-gyöngycsüngős fülbevaló lelethorizontja határozza meg.

Végezetül a rövid gyöngysorok között megemlítendő még az a 665. sír egyedi és a szegvári gyöngyleletek ritkábban előforduló típusváltozata: a sötétszürke–barna felületen 5×-ös, lapos, fehér, hurokfolyatott rátétdíszes, deformált lapított gömb alakú opak üvegyöngye.

II.1.e. Csak rátétdíszes üvegyöngyökből álló hosszabb gyöngysor. Az avar jellegű, 35 szemből álló hosszabb sor egyedül 554. fiatal nő fülkesírból ismert, amelynek „egyes szakaszai in situ kerültek elő az állkapocs jobb szára alatt és a fülbevaló mellől az áll irányába húzódóan”.⁵⁵⁸ Ez a színes nyaklánc olyan átlátszatlan üvegből formált egytagú és iker lapított gömb, rövid henger, csonkakúp típusokból állították össze, amelyek különféle színű egy- és kétrétegű dudoros, vonal-, hurok- és hullámvonal-folyatott rátétekkel voltak díszítve. Az öt egyrétegű dudoros és 5×ös hurokfolyatott rátétdíszek kombinációival ellátott típusváltozat (9+2 példány) a legkedveltebb. A gyöngytestek sötét vörösésbarna, sötétbarna, barna, szürkésfekete, fekete színűek, amelyek fehér-fehér, sárga-fehér vagy fehér-sárga színezetű rátétek kombinációival díszítettek. A 4 dudoros és 4×es hurokfolyatott rátétes egytagú és iker lapított gömbösök (3+2), melyek sötét vörösésbarna, barna, szürkésfekete és fekete alapon fehér – fehér és fehér-okkersárga színezetű kombinált díszekkel tarkítottak. A fekete alapon 4 sárga egyrétegű dudoros rátétesek lapított gömbösök két példánya mellett szürkésfekete, fekete, sötét vörösésbarna alapokon fehér-világos türkizkék 4 és 5 kétrétegű dudoros rátétdíszítésű lapított gömb és szürkésfekete alapon sötétvörös-fehér kétrétegű dudoros díszű csonkakúp alakú⁵⁵⁹ változatban is előfordulnak. Az egytagú dudoros díszek mellett ritkábban hullámvonal- és vonalfolyatott, illetve a hurokfolyatott rátétes mellett vonaldíszeket is elhelyeztek 1–1 lapított gömbös formákon. Az okkersárga alapon 4 vonal és a sötétvörös alapon 4×es fehér hurokfolyatott rátétdíszes példány szintén egyedi darabként szerepelnek ezen a gyöngysoron.⁵⁶⁰

⁵⁵⁵ LŐRINCZY 2020, 9. kép 11–24.

⁵⁵⁶ LŐRINCZY 2020, 231. kép 4, 428. kép 7.

⁵⁵⁷ LŐRINCZY 2020, 231. kép 3–5, 7.

⁵⁵⁸ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 309–311; PÁSZTOR 2014a, 298.

⁵⁵⁹ Ez utóbbi példányhoz hasonló színezetű rátétdíszes lapított gömb variánsa a Budakalász-Dunapart 1422. sírból is említhető (Pásztor A. és Vida T. ásatása).

⁵⁶⁰ LŐRINCZY 2020, 224. kép 3–37.

II.2. A vegyes összetételű avar jellegű gyöngydíszek és gyöngysorok. A vegyes összetételű avar jellegű gyöngyök és nyakláncok 41 sírból ismertek.⁵⁶¹ Jellegzetességük, hogy a főleg kora avar kori rátétdíszes opak üvegyöngyök mellé néhány monokróm üveg vagy borostyán, karneol és egyéb anyagú (pl. ezüst) gyöngyöt is felfűztek. Hosszú és többsoros láncokat nem készítettek belőlük. A rátétdíszes, illetve az egyéb (ezüst, borostyán vagy karneolgyöngyök) és a monokróm formák egymáshoz viszonyított számaránya miatt különbözik ez a csoport az antik (bizánci) jellegű nyakdíszektől, ugyanis az avar jellegű, vegyes összetételű rövid gyöngysorok kombinációiban a díszítetlen felületű monokrómokkal szemben többnyire a díszített üvegekből és egyéb anyagokból készített formák együttes túlsúlya figyelhető meg. Közöttük 2 gyöngyöt három gyereksír, 4–29 szemes rövid gyöngysort 33 sír, a 41 és 43 gyöngyből álló sort a 48., 72. sír, az 51–72 szemből álló nyakláncot pedig csak a 607., 639. és 702. sír tartalmazott (*1. táblázat*).

II.2.a. Kettő gyöngy. Három sírban (535., 745., 949.) 2–2 gyöngyöt helyeztek el a halott mellé, amelyek egymástól eltérő formájú, római hagyományú gyűrű, téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb és lapított gömb alakú egyszínű üvegyöngy mellett általánosan közismert rövid henger, lapított gömb egytagú és egy lapított gömb iker formájú, sötétvörös alapon fehér egyrétegű dudoros és hurokfolyatott, illetve fehér+ kék kétrétegű rátétdíszes opak üvegyöngyök voltak.⁵⁶²

Az 535. sírban egy szegényes mellékletű elhunyt helyezették el a kétféle stílusú üvegyöngyöt. A 745. sírban, egy kék, téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú (Vaday Typ V/2A)⁵⁶³ és egy rátétdíszes iker opak üvegyöngyöt tettek. A 949. sírban csak, a már legkorábbi, bizánci érmet is tartalmazó leletegyüttesekben is megtalálható, lapított gömb alakú egyszínű opak és a sötétvörös felületen 5 fehér+világoskék kétrétegű dudoros (szemes) és 5×-ös fehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy volt.⁵⁶⁴ A 3 sírban ázsiai szokás szerint 2–2 gyönggyel ellátott sír kevés tárgyi melléklettel egymástól nagyobb távolságra, a szegvári temető három különböző részén, az északi és keleti oldalhoz közeli részeken kerültek eltemetésre.

II.2.b. Vegyes összetételű avar jellegű rövid gyöngysorok. A 4–29 gyöngyből álló vegyes összetételű láncok 28 sírból,⁵⁶⁵ általában a koponya környékén, néha a kulcsfontok környékéről kerültek elő. A nyakdíszeket ritkábban vasláncocskákkal kapcsolták össze (97., 557. sír). Az 540. sírban a nyakba helyezett 3, csak rátétdíszes opak üvegyöngyszemből álló rövid nyaklánc mellett a halott bal combcsontja felső végének külső oldala mellett egy tarsolyhoz tartozó, lapított gömb alakú kalcedonyöngy is felszínre került.⁵⁶⁶

A rövid, 4–29 szemes nyakláncokat a rátétdíszes egy és kéttagú opak üvegyöngyök mellett lapított gömb (762.), 2×-es lapított gömb (551.), 4×-esen összetett lapított gömb (707.), köles (348.), gyűrű (141., 528., 600.), rövid henger (199., 346., 493., 739., 557., 600., 741., 711., 625.), hordó (902.), korong (főleg lapított gömbbel vagy rövid hengerrel kombinálva: 347., 881., közöttük ezüst lemezgömbbel: 347. sír),

⁵⁶¹ Vegyes összetételű avar jellegű gyöngydíszek és gyöngysorok a 48. (41), 72. (43), 88. (10), 89. (6), 97. (7), 141. (6), 171. (5), 199. (9), 346. (8), 347. (29), 348. (19), 493. (23), 528. (4), 535. (2), 540. (5), 551. (6), 557. (24), 586. (12), 600. (10), 607. (58), 625. (7), 639. (72), 693. (4), 707. (14), 711. (7), 714. (51), 717. (21), 739. (18), 740. (6), 741. (7), 742. (7), 745. (2), 762. (29), 844. (12), 881. (29), 887. (13), 902. (6), 939. (9), 940. (4), 949. (2), szórvány (28) sírból ismertek.

⁵⁶² LŐRINCZY 2020, 203. kép 5–6; 317. kép 9–10; 429. kép 3–4.

⁵⁶³ VADAY 1989, Abb. 20.

⁵⁶⁴ PÁSZTOR 1995, 69–70, 78, I. t. 15.1.

⁵⁶⁵ Avar jellegű, vegyes összetételű rövid sorok: 88., 97., 141., 171., 199., 346., 347., 348., 493., 528., 551., 557., 586., 600., 625., 707., 711., 739., 740., 741., 762., 844., 881., 887., 902., 939., 940. és szórvány sírból ismertek. Állatjárás általi bolygatás (97., 141., 199.) vagy rablás (881.) és bolygatás (493., 528., 939.), illetve gépi földmunka általi bolygatás nyomait a 88. sírban figyelték meg.

⁵⁶⁶ LŐRINCZY 2020, 211. kép 1. Az 540. sír 3 rátétdíszes opak üvegyöngyből álló nyaklánc a halott tarsolyához tartozó kalcedon gyöngy miatt került a vegyes avar jellegű csoportba.

hengeres végtörredék (557.), csonkakúp 1–1, (lapított gömb-csonkakúp-hasáb kombinációval: 741., 940.), hatszög átmetszetű hasáb (88., 557.), különböző hasábosokkal (általában 1–1 került a rövid láncokra, legtöbb: 4–4 a 557., 586. sír, hengeres végtörredék, lapított gömb, rövid henger és karneol, illetve csak lapított gömbbel kombinálva; 3–3 darab 739., 881. és szórvány sír, 2–2 darab a 346., 600., 762., 887.) formák voltak felfűzve. Monokróm gyöngyök közül hosszú henger, kúp, rövid bikónikus és dinnyemag alakú gyöngyfajták a rövid avar jellegű kevert gyöngysorokat nem díszítették, aranyfóliás gyöngyöt is csak a 600. sír rövid sorába tettek.

A 171. sírban a nyakcsigolyák környékén öt üvegyöngyből álló gyöngnyaklánc került elő.⁵⁶⁷ A nyaklánc gyöngyei között vörös rövid henger mellett egy fekete alapon sárga egyrétegű dudoros rátétes opak példány és 1–1 ritkább színösszetételű, fehér és fekete, sárga és vörös, illetve sárga és zöld kétrétegű dudoros rátétdíszekkel ellátott változatok is felfűzésre kerültek. A fekete alapon 3 fehér+fekete rátétes a szegvári 600. sírban, 4 rátétes változatban a 91., 704., 762. és 881. sír gyöngysorain is megtalálhatók. A hosszabb életű, fekete alapon fehér+fekete rátétes gyönggyel együtt a vörös alapon 4 sárga+zöld kétrétegű dudoros és fehér hurokfolyatott opak példány a 6. század 2. fele – 7. század első évtizedeire keltezett Keszthely-Fenekpuszta, pusztaszentegyházi-dűlő 1999/23. sír gyöngysorán⁵⁶⁸ is látható. A sárga+zöld rátétes változatok ritkák a 6–7. századi Meroving-kori gyöngyleletek között, hasonló példányok Pleidesheimből is ismertek.⁵⁶⁹

A 881. akna- és például az 554. fülkesír halottainak ékszerezettsége és ruhaviselete hasonlít egymásra. Mindkét sírban az ezüst nagylemezgömbös fülbevalópárral feldíszített fiatal női halott mellkasára helyezhették a piperekészletet.⁵⁷⁰ Avar jellegű vegyes és avar jellegű gyöngysoraikat hosszú életű, kora avar kori, változatos díszítésű – egy- és kétrétegű dudoros és hurokfolyatott, folytatott rátétes – opak üvegyöngyökből⁵⁷¹ állították össze. A láncot még egy-egy világoszöld, négyzetes átmetszetű, hosszú hasáb, négyzetes átmetszetű lecsapott sarkú, hosszú hasáb, téglalap átmetszetű hosszú hasáb és lapított gömb alakú, ezüst lemezes gyöngy is tarkítja. Ez utóbbiak meghatározó kronológiai érték nélküli példányok, amelyek a 6. század harmadik harmada – 7. század első fele időszakában a gyöngysorok jellegzetes kísérőgyöngyei. A 881. sír vegyes gyöngysora az elhunyt viseleti tárgyainak lelethorizontja alapján a 7. század második és harmadik negyed időszakára keltezhető.⁵⁷²

A 199. sír rövid nyakláncát három rátétdíszes opak üveg, három hasábosra formált borostyán és 1–1 fehér, világossárga lapított gömb, illetve lilászöld rövid henger alakú gyöngy alkotta.⁵⁷³ A különleges, fehér alapon 6 egyrétegű dudoros és kék hurokfolyatott rátétes opak példány⁵⁷⁴ mellett elterjedtebb változat a vörös alapon 4 fehér dudoros és fehér hurokfolyatott, illetve a vörös alapon 6×-os fehér hurokfolyatott és egy sárga vonalfolyatott rátétes opak üvegyöngy. Ez utóbbi gyöngy korhatározó értékű, párja az 554. sírban, illetve a 7. sz. első évtizedeitől a 7. század második harmada időszakra keltezhető gyöngysorokon,⁵⁷⁵ vagy például a schtrezheimi temető 7. század első felére keltezhető gyöngysorain⁵⁷⁶ is megtalálható.

⁵⁶⁷ LŐRINCZY 2020, 103. kép, 7–11.

⁵⁶⁸ PÁSZTOR 2014, 278, Abb. 8, 52.

⁵⁶⁹ KOCH 1997, Taf./Pl. 8, Gruppe 21, 24, Gruppe 25, 7.

⁵⁷⁰ LŐRINCZY–STRAUB 2004, 309–311, 315–317, 329, 10. kép 1–35, 335, 16. kép.

⁵⁷¹ PÁSZTOR 2008, 322, Tab. 2.

⁵⁷² PÁSZTOR 2014a, 298.

⁵⁷³ LŐRINCZY 2020, 127. kép 6–14.

⁵⁷⁴ Hasonló rátétdíszítésű típust a pleidesheimi Meroving-kori frank temetőből is említhető (KOCH 1997, 146, Farbtaf. 4, Gruppe 21, 14).

⁵⁷⁵ A dunántúli avar kori temetők közül például a Környe 89., Várpalota-Gimnázium 12., Keszthely-Fenekpuszta Pusztaszentegyházi-dűlő 30., 1966/63., 2000/166. (PÁSZTOR 2014, Abb. 8, 10), 1999/30. sír és Csákerény-Orondpuszta 55. sírből (PÁSZTOR 1996, 5. színes t. 35.2) is említhetők párhuzamként.

⁵⁷⁶ KOCH 1977, 208, Farbtaf. 3, Gruppe 39, 1.

Az 528. sírban 4 üvegyöngy került elő. A rövid nyakláncot 1–1 római-antik hagyományú sötétkék, téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb (Vaday Typ V, Gruppe 2/A), sötétkék, kopott, lukacsos felületű, deformált rövid bikónikus alakú opak (Vaday Typ VI, Gruppe 1) és fehér gyűrű alakú opak üvegyöngy (Vaday Typ I, Gruppe 1/C)⁵⁷⁷ mellett 1 sötét vörösesbarna felületen 4 domború fehér+türkizkék, kétrétegű dudoros (szemes) és körülöttük 4×-es fehér, hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy alkotta.⁵⁷⁸ Az utóbbi rátétdíszes típus az egyik legelterjedtebb gyöngytípus az avar kori gyöngyviseletben, a legkorábbi, főleg a 6. század vége – 7. század első fele közötti időszakra keltezhető emlékek között is megfigyelhető.⁵⁷⁹

II.2.c–d. Vegyes összetételű avar jellegű hosszabb és hosszú gyöngysorok. A 41 és 43 darabból álló 48. és 72. sír hosszabb, vegyes összetételű gyöngysorát és az 51, 58, 72 szemből álló hosszú nyakláncot pedig a 714., 607. és 639. sír tartalmazta (*I. táblázat*). Megemlítendő, hogy az antik jellegű (I.1.f-g.) hosszú gyöngyláncokhoz képest az avar jellegű II.c-d. csoport hosszabb és hosszú gyöngysorait kevesebb számú példányokból állították össze. A hosszú avar jellegű láncok méretei is rövidebbek és nincs közöttük többsoros felfűzésű változat sem.

A 48. sírban 41 különböző típusú gyöngyből fűzött nyaklánc (közöttük egy lecsiszolt sarkú hasábos karneol is) volt, amelyet három karikából álló vaslánc fogott össze.⁵⁸⁰ A gyöngysort 11 különböző formájú, római és antik hagyományú egyszínű, díszítetlen felületű fekete, sárga, okkersárga és kék lapított gömb, egy fekete köles, kék, fényáteresztő hosszú bikónikus (TM Gruppe V, 74, Vaday Typ VI/2),⁵⁸¹ vörösesbarna hosszú hasáb, zöld és kék lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú üvegyöngy és egy lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú karneol (TM Gruppe XXXIII, 398; Vaday Typ IV/2b)⁵⁸² mellett 30 többszínű, rátétdíszes opak üvegyöngy alkotta, közöttük 2 barnásfekete és barnásszürke alapon 3 okkersárga római hagyományú (TM Gruppe XXI, 212)⁵⁸³ opak üvegyönggyel. A lánc jelentős részét a főleg a 6. század vége – 7. század első felére keltezett avar kori nyakláncokról ismert, egy- és kétrétegű dudoros rátétdíszes egytagú lapított gömb (és egy iker) opak üvegyöngyök alkották, amelyek mellett néhány hurok- és hullám-, illetve vonalfolyatású rátétdíszes példány is megtalálható. Egyik ritkán előforduló típus a sötétvörös alapon 4, csigavonalban vonalfolyatott és rajtuk 3 sárga, egyrétegű dudoros rátétdíszes és szintén nem gyakori a fekete alapon 6×-os fehér hullámvonal-folyatott rátét között 6 sárga egyrétegű dudor rátétdíszes opak üvegyöngy is. Ez utóbbi példány párijai dunántúli avar kori temetők szegényes mellékletű, korai Keszthely-kultúrára vagy a 7. század utolsó harmadára keltezhető gyöngysorairól is említhetők.⁵⁸⁴ A csak színes gyöngysorával díszített fiatal nő sírját a temető keleti szélén ásták meg, amelynek közelében a Szegvárra újonnan betelepülők egyik kis csoportjánál elhelyezkedő legkorábbi emlékek (pl. 1. sír és tágabb környezetében eltemetettek síregyüttesei) is felszínre kerültek (*1–2. térkép*).

A 72. sír sír 42 szemből fűzött nyaklánc⁵⁸⁵ 19 római hagyományú egyszínű, díszítetlen felületű 14 egy- és kéttagú lapított gömb, egy korong, 2 fekete rövid henger, 1–1 négyzet- és téglalap átmetszetű rövid hasáb alakú üvegyöngyöket és 23 egy- és kétrétegű dudoros, illetve hozzájuk kapcsolódó hurok-

⁵⁷⁷ VADAY 1989, Abb. 20.

⁵⁷⁸ LŐRINCZY 2020, 198. kép 8–11.

⁵⁷⁹ PÁSZTOR 1995, I. t. 11.1.; PÁSZTOR 1996, 46, 2. színes t. 11.7–11.

⁵⁸⁰ LŐRINCZY 2020, 23. kép 2, 3–43.

⁵⁸¹ TEMPELMANN-MÁCZYŃSKA 1985, 18, 31–32, Taf. 1, 74; VADAY 1989, 320, Abb. 20.

⁵⁸² TEMPELMANN-MÁCZYŃSKA 1985, Taf. 15. 398; VADAY 1989, 320, Abb. 20.

⁵⁸³ TEMPELMANN-MÁCZYŃSKA 1985, Taf. 4, 212.

⁵⁸⁴ Keszthely-Déli erődfal 1966/57. sír (MÜLLER 2010, 56–57, 197, Taf. 39, Gr. 57, 6). Az 590/600 – 7. század első évtizedeire keltezhető Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő 2000/153.A. sírből (MÜLLER 2014, 75, 158, Taf. 27, 2); Szekszárd-Bogyiszló úti 296. sír (ROSNER 1999, 123; PÁSZTOR 2001, 144, 152, 4. kép).

⁵⁸⁵ LŐRINCZY 2020, 38. kép 5–46.

folytatott rátétdíszes opak üvegyöngyöket tartalmazott, melyek között 2 fekete alapon fehér+kék kétrétegű dudoros rátétes példány⁵⁸⁶ is előfordult. A gyöngysor összetétele alapján leginkább a 7. század első fele köznépi viseletében általánosabban elterjedt ékszerváltozat. A nő medencecsontja közelében előkerült tarsoly tartalmának részeként került elő egy kék, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú üvegyöngy,⁵⁸⁷ amelyet nem tarsolyzáróként használhattak, hanem kabalaként őrizhettek a többi apró lelettel együtt. A 72. sír nyakláncát a 6. század vége – 7. század első fele időszakra jellemző rátétdíszes opak üvegyöngyök is alkotják.

A 714. sírban a nyaktájékon hátul két sorban 17 rátétdíszes opak üvegyöngy, elől és oldalt lévő ezüst lemezgömbök között pedig sárga lapított gömb (28) alakú üvegyöngyök, 1–1 rövid henger, korong, csonkakúp alakú monokróm példányokkal együtt alkották a nyakláncot.⁵⁸⁸

A 607. sírban 58 darabból álló hosszabb egyes összetételű nyakláncát különböző formájú (10 lapított gömb, 1 kéttágú lapított gömb, 4 gyűrű, 3 rövid henger, 1–1 kúp, 1 téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb, négyzet átmetszetű, lecsapott sarkú kocka hasáb, hengeres végtöredék) monokróm, 1 téglalap átmetszetű lecsapott sarkú hosszú hasáb alakra csiszolt karneol, illetve 35 lapított gömb, rövid henger, hordó alakú, különböző egy- és kétrétegű dudoros, vonal- és hurokfolytatott rátétdíszes opak üvegyöngyökből állították össze.

A 639. sírban 72 szemből fűzött hosszú nyakláncot helyeztek, amely narancssárga, drapp, szürkésbarna, sárgásbarna lapított gömb (5), főleg világosdrapp gyűrű (42), világosdrapp és okkersárga korong (2), egy kéttágú lapított gömb és egy téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú monokróm és 20 rátétdíszes opak üvegyöngyből áll. E gyöngysor hasonló összetételű, mint például a 862. sír hosszú, antik–avar jellegű hosszú nyakláncé is, amely a 639. sír gyöngysorával azonos időszak nyaklánc-viseletét képviseli.

A SZEGVÁR-OROMDÜLŐI AVAR KORI GYÖNGYÖK ÉS GYÖNGYVISELET VIZSGÁLATA A TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK ÉS A TEMETŐTÉRKÉP TÜKRÉBEN

Koponyatorzítás szokása⁵⁸⁹ a gyöngyöt tartalmazó sírokban

A Szegvár-Oromdülői temető gyöngyöt is tartalmazó tizenhét sírjában torzított koponyájú halottat temettek el. 16 temetkezésben torzított koponyájú női halott feküdt: kettő fiatal (1., 127. sír), tizenegy felnőtt (17., 50., 72., 132., 171., 188., 199., 532., 684., 690., 738. sír) és kettő matusus korú (73., 130., 177. sír). Egyedül csak az 528. sírban nyugodott 2–2,5 éves korában elhunyt gyerek.⁵⁹⁰

⁵⁸⁶ A fekete alapon fehér+kék kétrétegű dudoros rátétes díszű opak üvegyöngy előzményei pl. a dél-országi antik emlékek között is megtalálhatók (ALEKSEJEVA 1975, Tab. 14, 93). A Kárpát-medencei kora avar kori gyöngyviseletben ez a típus szélesebb körben elterjedt (PÁSZTOR 1996, 3. színes t. 17.1–17.6), s már a legkorábbi bizánci érmet is tartalmazó leletegyüttesek közül a táci 7. sírből is említhető egy példánya (PÁSZTOR 1995, 70, I. t. 12. 2). Szegváron is kimutatható hosszabb életű használata, a 48. sír mellett még további kilenc temetkezés gyöngysorán is megtalálható (172., 554., 607., 624., 693., 707., 762., 862., 890. sír).

⁵⁸⁷ LÓRINCZY 2020, 38. kép 3.

⁵⁸⁸ LÓRINCZY 2020, 293. kép 1, 2–50.

⁵⁸⁹ Torzított koponyájú halottak temetkezései az avar korban főleg a Tisza mentén váltak ismertté (MICHÁCZI-PÁLFI-BRENNERT 2017, 177). Szegvár-Oromdülőn kizárólag csak nők között fordult elő a koponyatorzítás szokása. E módszer Szegváron az ún. „hun” cirkuláris, gyűrűs típus, amelynek legközelebbi kapcsolata belső-ázsiai, kenkeli temető (Kirgízia) torzított koponyájú népességéhez áll közel (FÓTHI-LÓRINCZY-MARCSIK 2000, 194).

⁵⁹⁰ Az avar korban nem volt általánosan jellemző a torzított koponyájú halottak esetében a gyerekkori elhalálozás, az egyének többsége megélte a felnőtt kort (MICHÁCZI-PÁLFI-BRENNERT 2017, 178).

A torzított koponyájú halottak viseletét 1 vagy 3 gyöngyszemmel (7 sír),⁵⁹¹ rövid (9 sír), hosszabb (1 sír)⁵⁹² és hosszú (730. sír) gyöngysorral is díszítették.

Tizenegy különböző korú nő koponyáját torzították, akiknek halotti viseletét 7 antik (1., 73., 165., 177., 532., 684., 690. sír), 5 avar (17., 50., 127., 188., 738. sír) vagy vegyes összetételű, avar jellegű (72., 171., 199., 528. sír) gyönggyel és gyöngysorokkal látták el.

A torzított koponyával eltemetett egyének egymástól eltérő társadalmi helyzetére elsősorban a sírokban feltárt mellékletek alapján lehet következtetni. Közülük a leggazdagabbak az 1. füles sír gazdagon felékszerelt és díszesen felöltöztetett, rövid antik jellegű, borostyánból és apró gyöngyökből összeállított nyakláncal is feldíszített fiatal nő⁵⁹³ vagy a 199. fülkesír koporsójában, avar jellegű vegyes összetételű rövid gyöngysorral eltemetett adultus nő és a legszegényebbek például az 50. (felnőtt) és 73. (maturus) vagy a 690. sírban (felnőtt) 1 és 3 antik jellegű gyönggyel ellátott, aknasírba elhantolt nők voltak.

A torzított koponyájú sírok a temető keleti szélénél (1., 17., 50. sír) és elszórtan a középső részen kettő ÉK–DNY irányú sávban (165., 72., 73., 127., 171., 177., 188., 199., 730. sír; és 684., 690., 528. sír) helyezkedtek el (1–2. temetőterkép).

Gyöngyök előkerülési helye, bolygatás és rablások nyomai

A halottra helyezett vagy a halotti viselet részeként előkerült néhány gyöngy, a rövidebb, hosszabb gyöngysorok és a tarsolygyöngyök 203 sírből ismertek. Többségük a koponyacsontok körül vagy alatta, az állkapocs- és kulcscsont környezetében, ritkábban borda- és karcsont, vagy elvéve medence-, alkar- és combcsontok mellől kerültek elő. 138 gyöngyöt is tartalmazó sír esetében nincs adat a bolygatás, rablás vagy bármilyen későbbi (újkori) beavatkozás nyomairól.⁵⁹⁴

Azokban az esetekben, ha nemcsak egy testrész tájékaról ismertek gyöngyök, többségében valamilyen rablás nyoma is megfigyelhető volt a sírban. 56 esetben⁵⁹⁵ mutatkozott dúlás, rablás vagy bolygatás miatti elszíneződés a sírföldben. Legtöbbször (30) állat, valamilyen rágcsáló bolygathatta meg a sírokat.⁵⁹⁶ Járataik nyomai szerint többnyire a felsőtest-, a mellkas-, ritkábban medence- és karok csontjait mozdították el eredeti helyzetükből vagy azok környezetét bolygatták meg. A koponya és nyaki csigolyacsontok környékét, ahonnan a gyöngyök legtöbbször előkerültek, a rágcsálók alig érintették. Kiemelendő például a 493. sír, amelynek gyöngyei egy állatjárásban, a jobb medencelapát helyén heverték. A feldúlt csontváz jelentős része helyéről kimozdítva, vagy hiányosan került feltárrásra. Hat esetben modern kori beásás vagy valamely szerszámmal, géppel (pl. eke, ásó, markológép) történt munkavégzés során bolygatták meg a sírok egyes részeit vagy a sírgödört.⁵⁹⁷ A 91., 105., 939. sír esetében a ráásások a koponyacsontok környékét is érinthette, melyek során a gyöngyök helyzete is módosulhatott. 23 sírban mutatkozott egyér-

⁵⁹¹ Torzított koponyájú női halott esetében 1–3 gyöngy az 50.(2),73., 132.(2), 188., 684., 690. (3), 738. (2) sírből ismert.

⁵⁹² Rövid és hosszabb gyöngysorok az 1., 17., 127., 130., 171., 177., 199., 528., 532. és a 72. sírből említhetők.

⁵⁹³ LŐRINCZY 1991, 127–129, III. t. 1–2; LŐRINCZY 1992, 81–90.

⁵⁹⁴ Sírleírások szerint bolygatatlan gyöngyöt is tartalmazó temetkezések: 1., 48., 72., 80., 81., 89., 92., 94., 107., 108., 112., 118., 121., 123., 127., 130., 144., 165., 166., 167., 171., 174., 181., 189., 190., 192., 194., 286., 299., 300., 322., 325., 326., 328., 329., 333a, 334., 336., 338., 339., 340., 344., 346., 347., 348., 349., 466., 491., 532., 540., 543., 544., 547., 550., 551., 554., 555a, 557., 559., 571., 586., 600., 607., 625., 627., 628., 638., 639., 644., 656., 663., 671., 674., 677., 682., 684., 690., 693., 694., 704., 707., 709., 711., 714., 716., 717., 727., 728., 730., 735., 737., 739., 740., 741., 742., 744., 745., 749., 751., 757., 758., 762., 792., 794., 830., 844., 854., 855., 858., 862., 863., 866., 867., 870., 884., 887., 888., 890., 893., 898., 902., 916., 929., 931., 935., 938., 940., 945., 948., 949., 966., 968. sír és A, illetve a szórvány sírok.

⁵⁹⁵ Rablás, dúlás vagy valamilyen bolygatás nyomait a gyöngyös sírok 22%-ban dokumentálták.

⁵⁹⁶ Állat által bolygatott gyöngyös temetkezések: 17., 60., 73., 87., 97., 99., 103., 114., 115., 124., 126., 134., 141., 143., 168., 169., 172., 187., 196., 199., 288., 293., 641., 655., 718., 723., 738., 761., 880., 915. sír.

⁵⁹⁷ Munkavégzés nyomai a 46., 50., 88., 91., 105., 939. gyöngyöt is tartalmazó sírban mutatkoztak.

telmüen a rablás vagy dúlás valamilyen változata, négy sírt kivéve⁵⁹⁸ a sírrablás és bolygatás a gyöngyöket is érintette. Külön említendő a 881. sír, ahol a nagyfokú rablás miatt a koponya- és állkapocscsontok a gyöngyletekekkel együtt másodlagos helyzetben, a jobb lábfejsontok mellől kerültek elő.

Korabeli bolygatás történt a 870. fiatalabb keltezésű fülkesír aknájának megásása során, amikor a 880. számú padmalyos sír aknájának és padmalyának délnyugati végét érintették.⁵⁹⁹

Sírtípusok és a gyöngyviselet jellege közötti kapcsolat

Az antik jellegű (I.) gyöngydíszek csoportjába az antik (I.1.) (csak monokróm, illetve fekete-sárga rátétdíszes, borostyán, karneol stb.), a kevés avar jellegűekkel tarkított monokróm füzérek (ritkán ezüst, borostyán, karneol stb.) gyöngyökkel (I.2.) és a Meroving-kori germán (vonal-, hurok-, hullámvonal-folyatott) rátétes, illetve millefiori gyöngyökkel tarkított, többnyire monokróm gyöngyökből fűzött gyöngysorok (I.3.) kerültek besorolásra.

Az I. gyöngycsoportba tartozó díszekkel ékesített elhunytak főleg fülke (43) és padmaly (38), illetve akna (34) formájú sírhelyekben nyugodtak. A padkás, füles (4) és kétoldali padkás (4) sírokba az I. stílusú gyöngydíszesek viszont már jóval kevesebben temetkeztek.

Az avar jellegű csoportba (II.) tartozó, csak avar kori rátétdíszes opak üvegyöngyökből (köztük fekete (v. sötétbarna) felületű sárga dudoros változatokkal együtt) összeállított díszek (II.1.) és az avar kori rátétdíszesek monokrómokkal és egyéb anyagból formált gyöngytípusokkal kevert díszekkel és nyakláncokkal (II.2.)⁶⁰⁰ ellátott halottak többnyire fülke és akna, illetve elvéve padmalyos (9) szerkezetű sírokban feküdtek. A padkás, füles, illetve kétoldali padkás sírokat pedig avar jellegű gyöngycsoporthoz tartozók közül jóval kevesebben használták.

Megállapítható, hogy a gyöngyös mellékletű temetkezések között a fülke, padmaly és akna sírok terjedtek el általánosan, és mind az antik, mind az avar jellegű díszekkel ellátottak a padkás, füles és kétoldali padkás sírformákba (13) a többi sírhoz képes egyaránt kevesen temetkeztek (4. diagram).

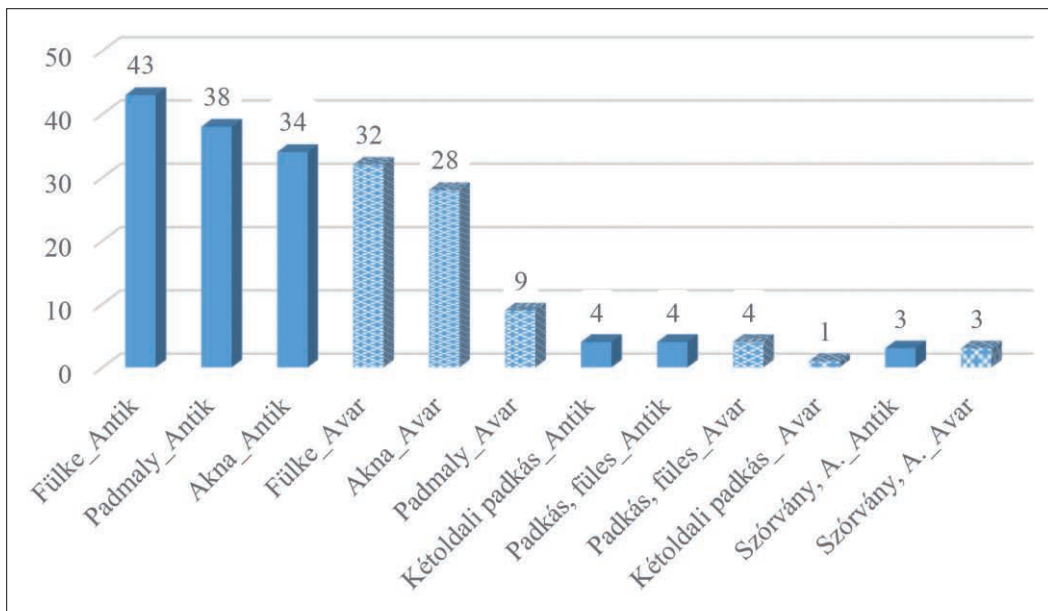
Az I. és a II. stílusba sorolt gyöngyök viselőit legtöbbször (43 és 32) fülkesírba helyezték el. A második leggyakrabban használt sírforma azonban már eltér egymástól: az antik jellegű gyöngyökkel ellátottak a padmalyos formára kialakított sírokat, az avar jellegűek pedig az aknasírokat használták gyakrabban. A padmalyos temetkezéseket az antik jellegű gyöngyökkel (I.1–3.) feldíszítették közül jóval többen használták (38) mint az avar jellegű (II.1–2.) gyöngydíszesek (9) esetében.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ A gyöngyök többnyire a koponyacsontok körül, vagy annak környezetében kerültek elő. A 148., 173., 345., 896. sírban nem bolygatták a gyöngyöket.

⁵⁹⁹ LŐRINCZY 2020: a 870. fülkesír aknájának lócsontjai között előkerült piperetárgyak – a 880. sír helyett – ehhez a sírhoz kerültek besorolásra (LŐRINCZY–STRAUB 2004, 314–315).

⁶⁰⁰ Fülke_antik: 46., 80., 87., 99., 143., 148., 194., 196., 324., 326., 336., 338., 344., 537., 543., 547., 555., 641., 677., 709., 716., 727., 730., 749., 761., 792., 819., 855., 870., 878., 888., 890., 938 sír. Fülke_antik–avar: 172., 349., 655., 692., 694., 728., 751., 862., 898. sír. Fülke_Meroving–antik: 134. sír. Fülke_avar: 17., 50., 81., 189., 190., 554., 559., 624., 718., 723., 794., 854., 873., 966. sír. Fülke_vegyes avar: 48., 72., 89., 141., 171., 199., 347., 348., 625., 639., 693., 707., 711., 714., 762., 844., 940., 949. sír. Padmaly_antik: 94., 103., 107., 112., 123., 124., 129., 130., 173., 177., 181., 187., 293., 325., 328., 329., 339., 345., 491., 527., 532., 553., 585., 627., 656., 684., 710., 758., 880., 915., 916., 948., 968. sír. Padmaly_antik–avar: 628. sír. Padmaly_avar: 188., 192., 757. sír. Padmaly_avar–vegyes: 88., 493., 528., 540., 557., 600. sír. Akna_antik: 60., 73., 92., 108., 114., 115., 167., 168., 169., 174., 288., 322., 333a, 447., 466., 544., 550., 571., 638., 644., 663., 574., 682., 690., 737., 744., 863., 866., 893., 896., 929., 931. sír. Akna_Meroving–antik: 334., 935. sír. Akna_avar: 91., 105., 121., 340., 582., 665., 671., 704., 735., 738., 787., 802., 830., 869., 884., 945. sír. Akna_avar vegyes: 97., 346., 535., 551., 607., 717., 741., 742., 881., 887., 902., 939. sír. Padkás, füles_antik: 1., 132, 165., 166. sír. Padkás, füles_avar vegyes: 739., 740., 745. sír. Kétoldali padkás_avar: 127. sír. Kétoldali padkás_antik: 118., 286., 299., 300. sír. Padmaly_Meroving–antik: 126., 144., 858. sír. Ismeretlen_antik: B3., B 4–5., szórvány sír. Ismeretlen_avar: A, szórvány sír. Ismeretlen_avar vegyes: szórvány.

⁶⁰¹ Korábbi megfigyelések szerint a Tiszántúlon a kora avar korban a fülkesírokkal közel megegyező arányú volt a padmalyos temetkezések előfordulása (LŐRINCZY–STRAUB 2006, 278; LŐRINCZY 1992, 81, 104; LŐRINCZY

4. Diagram: Szegvár-Oromdűlő kora avar kori temető gyöngyös sírfajtái temetkezés és gyöngyviselet jellege szerint, darab és százalékos megoszlásban

Gyöngyviselet jellegeinek megoszlása a temetőterképeken (I.–II. csoport)

Az összesítő térképeken (1. és 2. temetőterkép) kirajzolódik a különböző stílusú gyöngyökkel ellátott sírok egymástól elkülöníthető elhelyezkedése. Az antik jellegű gyöngyökkel ellátottak (I. 1-3.) emlékei nagyobb csoportokban elszóródva szinte az egész temető területén megtalálhatóak.

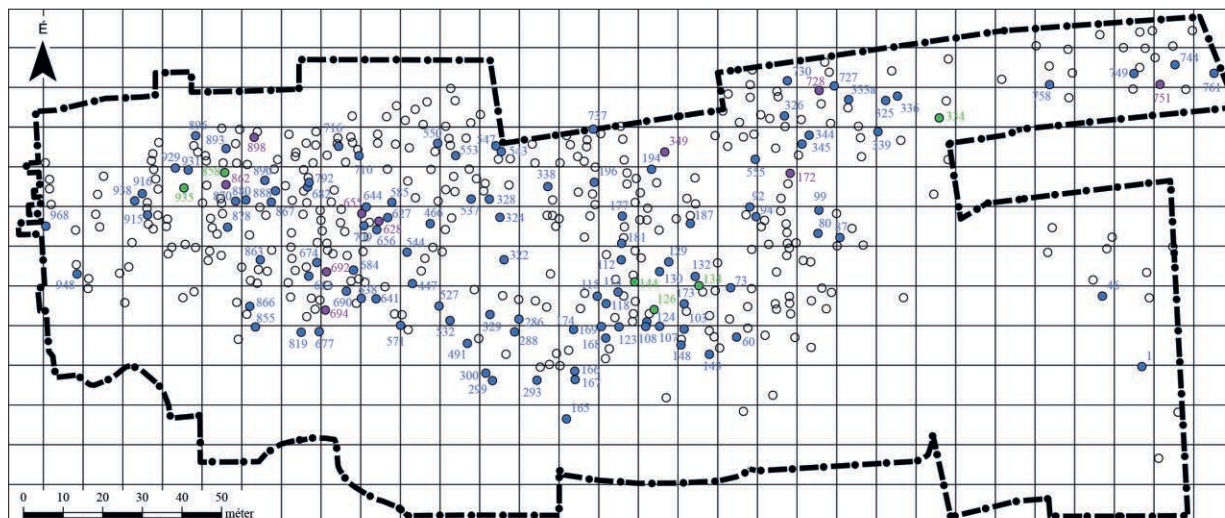
Az antik jellegű gyönggyel ellátott halotti viseletűek a temető északi oldala mentén és a nyugati harmadában, főleg fülke, ritkábban padmalyos és aknasírokba, a temető középső részén, közel „U” alakú, íves elrendezésben sorakozó az akna (középen a 322.) sírok mellett többnyire padmalyos sírokban és a középső terület déli részén néhány kétoldali padkás, füles, illetve akna sírba temetkeztek. Az északkeleti részen leginkább az antik jellegű (I.1.) csoportba soroltak sírjai helyezkedtek el. Az északnyugati oldal mellett 2 padmalyos (948., 968.) sír, a délkeleti oldalon pedig a gazdag mellékletű 1. füles- és a 46. fülkesírban, antik jellegű díszű gyöngydíszekkel felékszerettek a többi sírcsoporthoz képest elkülönültek (1. temetőterkép).

Az avar jellegű gyöngydíszes temetkezések főleg a temető nyugati harmadában, északi és a középső részén, illetve két kisebb csoportban az északkeleti és keleti temetőszél közelében kerültek elő. Feltűnő, hogy az avar jellegű díszek (II.1–2.) a temető középső, illetve déli részén egyáltalán nem találhatóak, vagy pedig az antik jellegű gyöngyökkel eltemetettek között kisebb csoportok párosával elszórtan egyes avar (600., 607.), csak avar- (105., 121.), illetve ismét egyes avar jellegű (88., 141.) díszekkel eltemetettek sírjai helyezkedtek el. (2. térkép)

A szegvári temetőben az 1–1 antik (25) és avar (7) jellegű gyöngyöt tartalmazó sírok (32) szétszóródva kerültek elő (3. térkép). Az antik csoportba tartozók a temető középső részének északi és délkeleti szélét kivéve, egymástól kissé távolabb, az avar jellegű 1–1 gyöngyöt tartalmazó fülke, padmalyos és akna sírok pedig az antik gyöngyöt tartalmazó temetkezésektől távolabb főleg a temető északi széléhez közelebb eső középső részén, illetve az antik jellegű gyöngyös sírok között és a nyugati szélén voltak elszóródva.

A szegvári temetőben megfigyelt gyöngyviseletek egyik jellegzetessége, hogy magas az 1–2–3

1998, 352). Ezért is figyelemre méltó jelenség, hogy a padmalyos sírokban a szegvári II.2. stílusú gyöngyökkel együtt eltemetettek aránya jóval kevesebb, mint a fülkesírosoké.

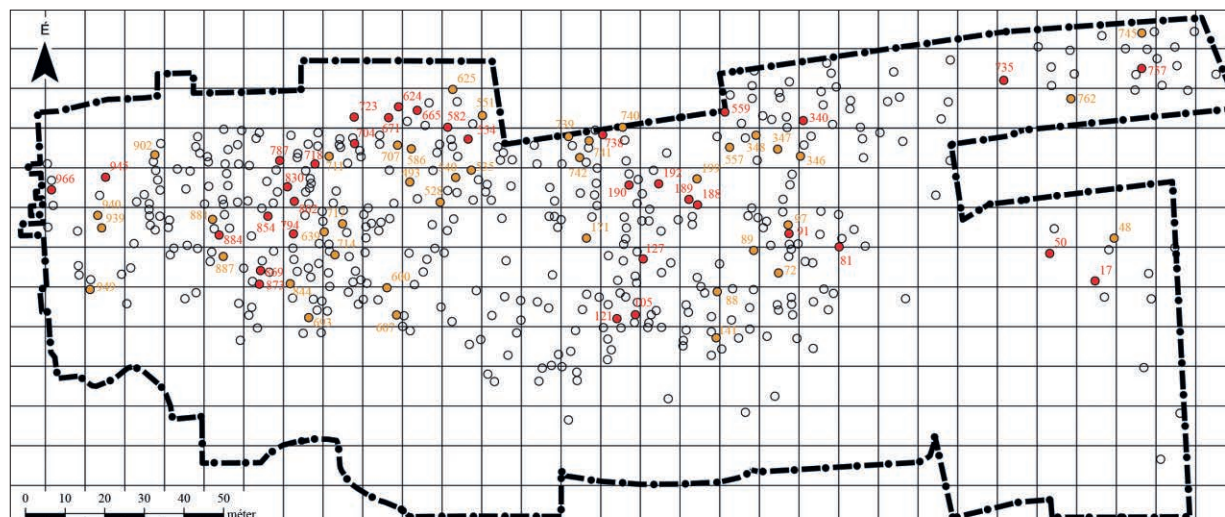

1. térkép. Szegvár-Oromdűlő. Antik jellegű (I. 1–3) gyöngyöket és gyöngysorokat tartalmazó sírok

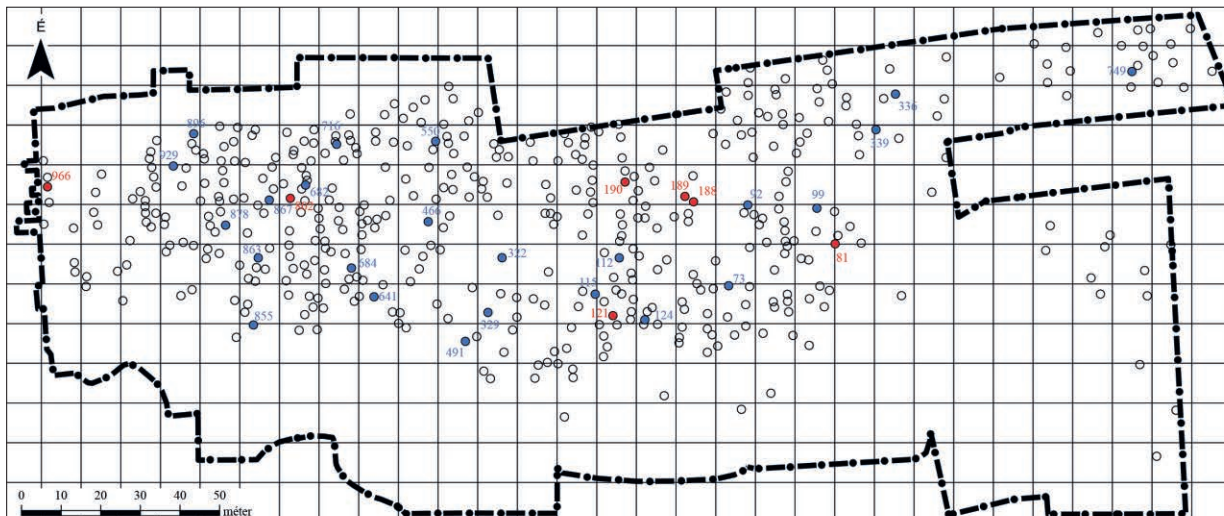
gyönggyel (80) és a rövid (100) gyöngysorokkal eltemetettek aránya (1. táblázat, 1. diagram).

A temető középső déli részén és az északnyugati, északkeleti széléhez közel 1–1 különleges anyagú (322. sír kréta, 725. sír aranyfóliás, 929. sír ezüst lemezgömb) és díszítettű („Altstück”: 115. sír: hullámvonal díszes lapított gömb, 329. sír „Spiralaugen” díszes, 749. sír: hullámvonal folytatott díszes lapított gömb), illetve 124. sír: millefiori, 682. sír: „Schichtaugen” díszes lecsapott sarkú hasáb, 339. sír: vésett vonaldíszes lapított gömb és fekete testű sárga dudoros rátétes lapított gömb alakú opak üveggyöngyöt tartalmazó sírok mutatkoztak. Közöttük elszórva különböző színű lapított gömb (112., 336., 491., 855.), rövid henger (686., 878., 896.) és hasábos formájú gyönggyel ellátottak (73., 92., 99., 550., 863.) temetkezései sorakoztak. Az avar jellegű csoport csak 4 egyrétegű dudoros (966.) vagy 4–4 egy- (802.) és kétrétegű dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes változatú, illetve 8 egyrétegű dudoros és hurokfolyatott rátétes lapított gömb alakú opak üveggyönggyel díszített elhunytak fülke- és aknasírjai a temető északi és déli részének középső területein (190., 189., 188., 81., 121., 802.), illetve a nyugati széle mellett (966.) kerültek elő (3. térkép).

A 2–2 gyönggyel ellátottak sírjai a temető nyugati és középső részében, illetve az észak, északkeleti, keleti temetőszélhez közel voltak megtalálhatók. Közöttük 18 sírban antik, 1 sírban Meroving kori ger-

2. térkép. Szegvár-Oromdűlő. Avar jellegű (II. 1–2) gyöngyöket és gyöngysorokat tartalmazó sírok

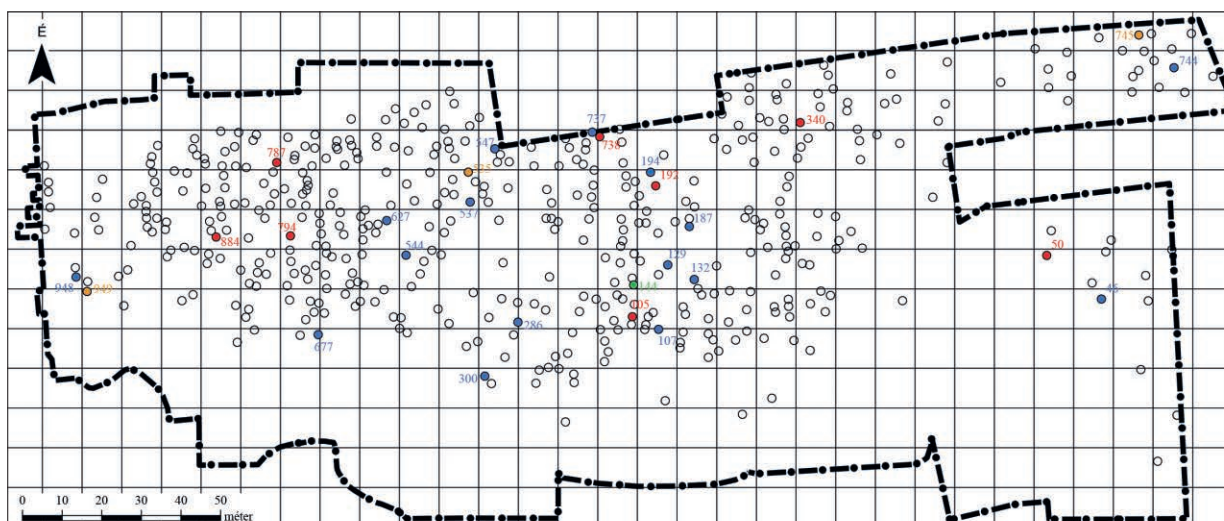

3. térkép. Szegvár-Oromdűlő. Egy darab antik és avar jellegű gyöngyöt tartalmazó sírok

mán jellegű antik (I. 1–2.), illetve 12 avar (II. 1–2.) (9 avar és 3 vegyes összetételű avar) jellegű gyöngy-díszekkel eltemetettek feküdtek (4. térkép).

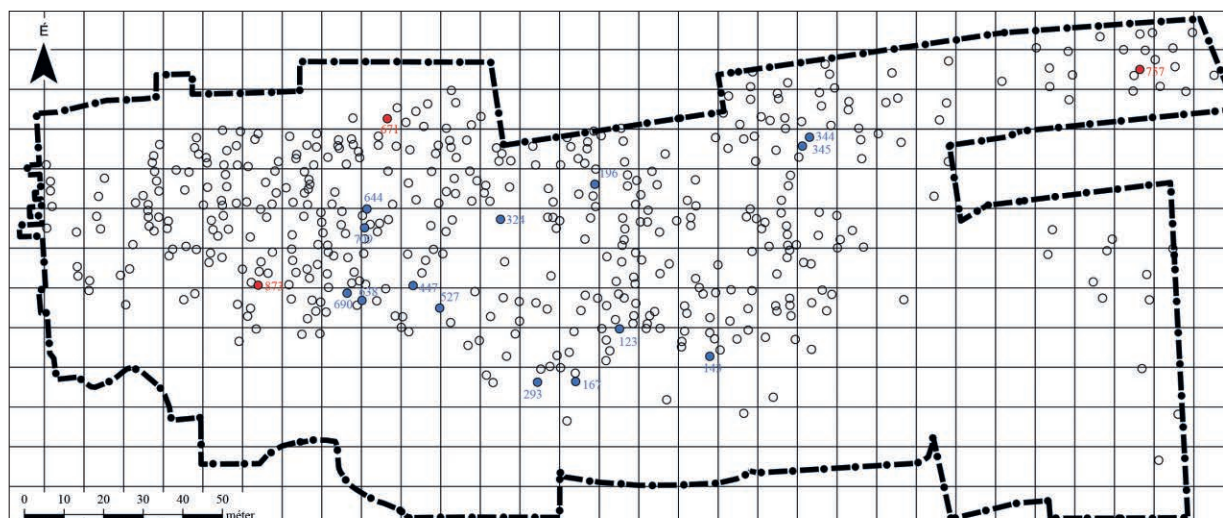
A 3–3 gyönggyel 14 sírban antik jellegű (I. 1.) és 4 sírban avar jellegű (II. 1.) darabokkal temették el az elhunytakat.⁶⁰² Csak a fülke, a padmalyos és az akna sírformákat használták.

A legkorábbi nyolc, a 6. század utolsó – 7. század első harmad időszakra keltezett idősebb női és gyerek temetkezésekben egy- és kéttagú lapított gömb, rövid henger, hosszú bikónikus lecsapott sarkú hasáb alakú monokróm, fekete alapon sárga dudoros rátétes egy- és iker tagú opak és szórt pettyes díszű üveg, illetve egy korong alakú mészkő, és a 293. sírban 3 hasáb és hengeres borostyángyöngy került elő. A 7. század második negyede után keltezhető női és gyereksírjaiba (pl. 143., 324., 345., 757., 873.) pedig egy- és kéttagú lapított gömb, gyűrű, rövid hengeres monokróm formákat, illetve avar jellegű rátétdíszes opak üvegyöngyöket helyeztek el. A 3–3 gyönggyel ellátottak sírjai elszórtan, egymástól távolabb a temető közepén és az északi felső harmadban voltak megtalálhatók.

4. térkép. Szegvár-Oromdűlő. Kettő darab antik és avar jellegű gyöngyöt tartalmazó sírok

⁶⁰² 3–3 antik: 123., 143., 167., 196., 293., 324., 344., 345., 447., 527., 638., 644., 690., 709., és 757., 671., 873. sír avar jellegű gyöngy.

5. térkép: Három darab antik és avar jellegű gyöngyöt tartalmazó sírok

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI GYÖNGYÖK SZÁRMAZÁSA

A szegvár-oromdűlői temető 203 sírja jelentős részben antik jellegű gyöngyemlékeket (2260) és csak jóval kevesebb számú (677) avar jellegű, főleg rátétdíszes üvegyöngyöt, gyöngysorokat tartalmazott. A nagyszámú, 3200 elemzett gyöngylelet miatt is felmerült a kérdés, honnan származtak ezek az apró ékszerek, a belőlük készült viseleti tárgyak, és helyi gyártmányok lehettek-e vagy kereskedelem útján kerültek-e az elhunytak halotti öltözetére?

Az egyszínű, díszítetlen felületű és néhány díszes típusnál elsősorban a szarmata kori üvegyöngyökkel mutatható ki szoros formai rokonság. Azonban az szegvári gyöngyletek csoportosítása és tipológiai elemzése során kapott eredmények arra mutatnak rá, hogy egyes gyöngytípusok és a vegyes összetételű gyöngysorok esetében a Kárpát-medencei 6–7. századi gyöngyemlékek mellett elsősorban a korszak Meroving-kori Nyugat-Európa és az Adriai-Alpok vidékének romanizált és germán lakosságának gyöngyviselői, illetve az antik jellegű (I. 1., 3.) gyöngydíszek és sorok esetében elsősorban a Balkán-, illetve mind a Fekete-tenger, a Kaukázus- és a Dél-oroszországi sztyeppe vidékén előforduló gyöngyanyagban is további számos párhuzam található.

A kutatás jelenlegi fázisában sem az alföldi szarmatáknál, sem a 6–7. századi Kárpát-medencei avarok lakta területeken ez idáig nem ismert helyi gyöngykészítő műhely.⁶⁰³ Ezért feltételezhető, hogy lokális, illetve távolsági kereskedelemmel is kerülhettek gyöngyök a szegvári temetkezésekbe, egyéb más áruval együtt ezeket az apró tárgyakat kereskedők is elhozhatták magukkal Szegvár avar kori lakosságához.⁶⁰⁴ Egyes ritkább, értékesebb gyöngyöknél, mint például a borostyán, karneol vagy a millefiori üvegyöngyök

⁶⁰³ BENEÁ 2004, 105. A barbárok számára római műhelyek (pl. Tibiscum) gyártották a gyöngyöket (VADAY 1989, 98, 127; NAGY 2018, 212, 373. j.); FÓRIZS ET AL. 2001, 74. Ugyanakkor Nagy Margit legutóbbi megállapítása szerint - egyetértve Lovász Emese megfigyeléseivel - néhány szarmata temetkezésben és telepen feltárt üvegolvadék darabok és salakminták alapján "üvegyöngyöket a legtöbb település közelében gyárthattak", s pl. az egyes utáztatok vagy gyengébb minőségű gyöngyök előállítását helyi műhelyekben is megtörténhetett (NAGY 2018, 233, 517. j.). Az említett üvegolvadékok elem-analitikai vizsgálatát azonban jelenleg még nem végezték el, továbbá a szegvár-oromdűlői avar kori sírokban és a császárkori telepen nem találtak az előbbieken említett üvegolvadékokat vagy üvegsalak maradványokat.

⁶⁰⁴ Gyöngyökkel folytatott 7. századi távolsági kereskedelemről: BÁLINT 1995, 229.

esetében előfordulhatott, hogy nemcsak kereskedtek velük, hanem ajándék útján vagy féltve őrzött családi emlékként⁶⁰⁵ is eljuthattak végleges tulajdonosaikhoz.

A szegvár-omrodülői kora avar kori temetővel is érintett területen szarmata temető (több esetben gyöngyleletekben gazdag) sírjai és a közelben kora szarmata időszakra meghatározott császárkori szarmata telep⁶⁰⁶ is feltárássra kerül. Az ásató régész, Lőrinczy Gábor tájékoztatása szerint az avar kori temetőt kb. 23.000 m²-nyi területen tárták fel, amelynek egy részén elszórta szarmata sírok is előkerültek. A két temető sírjai között nem volt megfigyelhető szuperpozíció, „véletlen folytán a kora avar kori betelepülők temetkezései nem érintették a szarmata sírokat”, s mivel jóval korábbiak voltak sírhantjaik, újonnan betelepülők nem láthatták már azokat. Az avar kori sírokat egymástól viszonylag távol ásták meg s véletlenszerűen kihagyták a több sírcsoportból álló⁶⁰⁷ szarmata sírhelyeket. A szarmata temetőt kirabolták, azonban Lőrinczy Gábor megfigyelései alapján semmi nem utal arra, hogy az avar kori lakosság tette volna mindezt.⁶⁰⁸

Korábbi elemzések szerint az alföldi szarmata sírok jelentős részét (kb. 70%-át) kirabolták, amely többnyire a temetést követően történhetett, mert csak véletlenszerűen maradtak érintetlenek a gazdag temetkezések.⁶⁰⁹ A további és a legújabb kutatások során viszont már általánosan elfogadott nézetté vált a kutatók körében, hogy a szarmata kori sírokat az avar korban módszeresen kifosztották, így ezzel magyarázható a nagyszámú, főleg császárkori gyöngy jelenléte az avar kori sírleletekben.⁶¹⁰

Az ásató régész megfigyelései szerint a szegvár-omrodülői avar kori temető sírjainak közelében feltárt 3–4. századi szarmata temetkezéseket az 568 után betelepült kelet-európai sztyeppe nomád népesség nem rabolta ki. Ezeket a sírokat már régóta felhagyhatták, ezáltal ezen a területen a szarmata/alán népesség tovább élésének⁶¹¹ igazolására a szegvár-omrodülői avar kori temető gyöngyöket is tartalmazó temetkezések leletei alapján sincs közvetlen bizonyíték.⁶¹²

Feltételezhető, hogy avar korban valahol a Kárpát-medencén kívül készíthették a szarmata viseletre jellemző üvegyöngyöket, amelyek kishatárforgalmi vagy távolsági kereskedelem útján kerülhettek Avar földre,⁶¹³ és a Fekete-tengeri, illetve a dél-oroszországi késő-antik gyöngykészítő műhelyek még a 6–7. században is tovább élhettek s az avarok által lakott térségben is kereskedhettek.⁶¹⁴ Amennyiben helyi műhelyekben⁶¹⁵ készültek a szegvári üvegyöngyök egy része, lehetséges, hogy előre elkészített, speciális

⁶⁰⁵ Egyes gyöngyök és drágakövek értékes családi örökség tárgyai is lehettek a rómaiaknál (Id. PLINIUS 2001, XIII. 20; R. FACSÁDY 2013, 72).

⁶⁰⁶ „A Tisza bal partján az egyik legkorábbi szarmata telep a szegvári” (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 79).

⁶⁰⁷ ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 51.

⁶⁰⁸ Lőrinczy Gábor 2020. május 22-én e-mail-ben megküldött, köszönettel vett információi. A szegvári avar kori temető közelében feltárt kora császárkori telep két objektumában (1983/2. obj. és az 83/7. objektum) találtak néhány gömbös formájú üvegyöngyöt (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 55, 9. kép 8, 11. kép 1, 170) és említettek egy elveszett rövid nyakláncot (80/13. obj.). E telepleletek alapján sem feltételezhető azonban, hogy az avar kori lakosság a szarmata telepobjektumok módszeres feldúlásával szerezte volna be a nagyszámú gyöngyészereit, főleg azért sem, mert a telep dokumentációi nem rögzítettek avar kori rablások nyomait. Ugyanakkor még megválaszolatlan kérdés egyelőre, hogyan kerültek az avar kori gyöngyök a szarmata telepobjektumokba?

⁶⁰⁹ KULCSÁR 1998, 115. A szarmata sírok zöme – beleértve az egészen késői horizont – bolygatott, rabolt volt.

⁶¹⁰ Pl. VADAY 1996, 36; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 223, 432; NAGY 2018, 217–218.

⁶¹¹ Pl. ISTVÁNOVITS 1998, 46; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 432.

⁶¹² A gyöngyleletes avar kori sírokból hiányoznak a szarmata időszakra általánosan jellemző viseleti tárgyak, ékszer-ek (pl. fülbevalók, fibulák, torques stb.) vagy a szarmatákra jellemző gyöngyökkel kivarrott ruha- és cipőviselet emlékei (pl. ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 252. kép), illetve a császárkori szarmata edények sem ismertek.

⁶¹³ A római kori vízi és szárazföldi kereskedelmi utak (pl. VADAY 1998, 125–127) a Római Birodalom bukása után is használatban maradhattak.

⁶¹⁴ FÓRIZS ET AL. 2000a, 157; FÓRIZS ET AL. 2000; FÓRIZS ET AL. 2001, 69.

⁶¹⁵ Objektumok és leletek hiányában sem az alföldi szarmata (NAGY 2018, 212, 373. j.), sem a kora avar kori gyöngykészítő műhelyek meglétére nincs dokumentált emlék. Vaday Andrea véleménye szerint a szarmaták számára a gyöngyöket római üveggészítő műhelyben (pl. a dáciai Tibiscumban) gyártották (NAGY 2018, 212;

műhelytudással előállított, tégelyekben szállított üvegalapanyagokat és színezékeket⁶¹⁶ is vásárolhattak, illetve tört üvegeket újrahasznosítva⁶¹⁷ formálhatták meg az egyes gyöngytípusokat. Ez utóbbira azonban erre utaló leletek, helyi üvegyöngy-gyártó műhelyek maradványai a térségben ez idáig nem ismertek.⁶¹⁸ Ugyanakkor lehetséges, hogy egyes gyöngytípusokat a betelepülők hozhatták magukkal, amelyeket elhunytjaik halotti viseletére helyezve ősi rítusaik szerint temettek el.⁶¹⁹

*Műszeres analitikai vizsgálatok elektron-mikroszondával*⁶²⁰

A tiszántúli és a szegvári helyi üvegyártás avar kori emlékeiről nincs semmiféle publikált adat, ezért a szegvár-oromdűlői avar kori gyöngyleletek származásának felderítése és készítés-technológiáinak nyomon követése céljából kiválasztott típusgyöngyök elemanalitikai vizsgálat-sorozata történt meg.

Az elemzendő szegvár-oromdűlői minták mind az antik jellegű, mind az avar és vegyes avar jellegű gyöngysoraiból kerültek kiválasztásra. Tekintettel arra, hogy az avar kori sírokban talált, szarmata viseletre jellemző gyöngyök nemcsak a vizsgált lelőhely szarmata kori üvegyöngyeivel azonos típusúak, hanem más császárkori szarmata lelőhelyek példányaival is, ezért kontrollként elsősorban Szegvár-Oromdűlő, illetve Szegvár-Sáppoldal, Budakalász-Dunapart avar kori, Tiszaföldvár és Madaras-Halmok császárkori szarmata temetők leletanyagából kiválasztott gyöngytípus került műszeres analitikai vizsgálat alá. Egyrészt a tipológiailag azonos szarmata és avar kori üvegyöngyök anyagösszetétele szempontjából, másrészt az avar jellegű üvegyöngyök ugyanolyan színű részeinek (gyöngytest, rátétdísz) összehasonlítása céljából készültek vizsgálatok.⁶²¹

VADAY 1989, 98; VADAY 1998, 127; BENEÁ 1997, 289–291; GÁBLER 2011, 49; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 240, 239, 202. kép), amelyeket a rómaiak által (is) használt kereskedelmi útvonalakon szállítottak (KÖHEGYI 1979, 125–126; GÁBLER 2011, 49). 8–10. századi gyöngygyártó műhelyt a Pozsony melletti Borovce/Vágboriban tártak fel legutóbb (STAŠŠIKOVÁ–ŠTUKOVSKÁ–PLŠKO 1997).

⁶¹⁶ FÓRIZS ET AL. 2000a, 147. Üvegyártás során olvasztótégelyek használatáról (BENEÁ 1997, 284–286; Abb. 5–7.). A maastrichti 6–7. századi üvegyöngykészítő műhelyről és üvegyöngy-gyártásról bővebben: SOBLESROLLES–HENDERSON–DIJKMANN 1997, 294–307, 311–312, Pl. 25–26.

⁶¹⁷ FÓRIZS ET AL. 2006, 141, 145.

⁶¹⁸ Az avar kori üvegyártás eredetét keresve, az ún. szemes gyöngyök, illetve rátétdíszes üvegyöngyök származását néhány kutató a Kárpát-medence területére lokalizálta (KOCH 1968, 54; SALAMON ET AL. 1977).

⁶¹⁹ Az avarok bevándorlásával a sztyeppéről velük együtt kerülhettek újabb alán elemek a Kárpát-medencébe. Ma már általánosan elfogadott nézet, hogy az érkező sztyepei népek különböző etnikai elemeket feltétlenül magukkal sodortak vándorlásaik során. Ezt bizonyítják pl. egyes forrásadatok vagy a Kárpát-medencei avarok sokrétű temetkezési szokásai is (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 433, 1426. j.).

⁶²⁰ FÓRIZS ET AL. 2001, 72–73. „Az ugyanolyan színű üveget többféle színezési eljárással is elő lehetett állítani, tehát ... a különböző korban készült, ugyanolyan színű üvegeket el lehetett különíteni az eltérő nyersanyag-használat, vagy az eltérő alkalmazott technológia okán, amely eltérés az üvegyöngy vagy zárványai kémiai összetételében és/vagy mikroszövetében őrződött meg” (FÓRIZS ET AL. 2001, 69).

⁶²¹ Vizsgálatra kiválasztott monokróm üvegyöngytípusok avar kori sírokból: sötétvörös (1) és fehéres szürke és fehér rövid henger (2), sötétvörös, zsiros fényű és fekete lapított gömb alakú (Szegvár-Oromdűlő), világoszöld négyzetes átmetszetű, lecsapott sarkú hasáb és sávosan pusztuló felületű, sötétvörös rövid henger (Szegvár-Sáppoldal). Monokróm gyöngytípusok császár kori szarmata sírokból: sötétvörös téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb és rövid hasáb, narancssárga négyzetes átmetszetű rövid hasáb, fehér rövid henger; sötétlila és sötétvöröses lila téglalap átmetszetű rövid és hosszú hasáb, zöld hatszög átmetszetű hosszú hasáb (Szegvár-Oromdűlő); sötétvörös lapított gömb, mázas felületű lecsiszolt sarkú hosszú hasáb (Tiszaföldvár); sötétvörös vagy narancs sárga négyzetes átmetszetű rövid hasáb, sötétvörös téglalap átmetszetű rövid hasáb és lapított gömb; sötét narancssárga rövid henger, sötétzöld gyűrű, rövid henger, hatszög átmetszetű hosszú hasáb (Madaras-Halmok). Avar kori rátétdíszes lapított gömb alakú opak üvegyöngyök és egy millefiori gyöngy (Szegvár-Oromdűlő): 1–1 sötétvörös alapon 3 fehér egyrétegű dudoros és 3×-os fehér hurokfolyatott, sötétvörös alapon 4 fehér egyrétegű dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott rátétes (2), egy-egy fekete alapon fehér+zöld kétrétegű dudoros; feketésbarna alapon 4 fehér dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott; szürkésfekete alapon

Szegvár-Oromdűlő sírmező szarmata és avar kori, valamint a Madaras-Halmok szarmata kori temető sírjaiból előkerült üvegyöngyök műszeres analitikai vizsgálatával az alábbi megállapítások születtek:

1. Mindegyik vizsgálatra kiválasztott monokróm üvegyöngy alapüveg összetétel szempontjából az ún. mezopotámiai (sótűrő növény hamujával készült) típusba tartozik.⁶²² A típusgyöngyök különbözőségeit az adalékanyagok (színezők, homályosítók, módosítók, stb.) határozzák meg.

A sótűrő növényi hamus alapüvegű üvegyöngyök összetételbeli változékonysága nem mutat korrelációt annak szarmata vagy avar kori eredetével, ugyanakkor a lelőhelyek közti átlagos eltérések regionális üvegtészítők műhelyekre/központokra utalnak.

2. Az avar sírból előkerült, szarmata stílusú vörös opak üveg színét (114.) ugyanúgy csak⁶²³ rézzel állították elő, mint a szarmata kori darabokat, szemben az avar korban készült vörös opak üvegekkel, amelyeket réz+vas együttes adagolásával készítették. Tehát az avar sírból előkerült szarmata stílusú vörös opak üvegyöngyök feltehetően a császárkori szarmata időszakban készültek. A szarmaták (és később az avarok is) kereskedelmi kapcsolatban voltak a Kárpát-medencétől keletre eső területekkel egészen Közép-Ázsiáig. Ugyanakkor a szarmaták a Római Birodalommal is aktív kereskedelmet⁶²⁴ folytattak.

3 fehér+világoskék kétrétegű dudoros; szürkésfekete alapon 4 világossárga egyrétegű dudoros; szürkésfekete alapon fehér+világoskék kétrétegű dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott, fehér alapon 4 sötétvörös dudoros, 4 fehér+világoskék kétrétegű dudoros és 4×-es világoskék hurokfolyatott; szürkésfekete alapon 4 vörös+fehér kétrétegű dudoros; sötétvörös alapon 8×-os fehér hurokfolyatott; sötétvörös alapon 4 fehér dudoros és 4×-es fehér hurokfolyatott; sötétvörös alapon 4 fehér é 4×-es okkersárga hurokfolyatott; vörösesbarna alapon 5×-ös okkersárga hurokfolyatott; szürkésfekete alapon 4 okkersárga dudoros; sötétvörös alapon 6 okkersárga dudoros és 6×-os fehér hurokfolyatott; sötétzöld alapon 5 sárga dudoros és 5×-ösfehér hurokfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy. Egy vörös „szemes” díszű gömb alakú millefiori üvegyöngytöredék. Egy sötétvörös alapon 4 világossárga+világos türkizkék kétrétegű dudoros és a furatok körül 1–1 fehér vonalfolyatott rátétdíszes opak üvegyöngy (Szegvár-Sáppoldal). Egy sötétvörös alapon 4 fehér vonal- és rajtuk 4×-es világos türkizkék hullámvonal rátétdíszes opak üvegyöngy (Budakalász-Dunapart) (FÓRIZS ET AL. 2001, 70–72).

⁶²² FÓRIZS ET AL. 2001, 73–74, 1. táblázat. A mezopotámiai (szíriai) alapüveg típus keleti kapcsolatokra utal, Nyugat-Európában ez a típus csak a 9. század után jelent meg (FÓRIZS 2008, 120). Az avar kori gyöngyletek között mind a római (natúr szódával kevert üvegek), mind pedig a mezopotámiai (sótűrő növényi hamuval előállított) alapüveg típus előfordul.

⁶²³ Szegvár-Oromdűlő 127. sír (LŐRINCZY 2020, 72. kép 15).

⁶²⁴ FÓRIZS ET AL. 2001, 73; FÓRIZS ET AL. 2006, 145; FÓRIZS 2008, 119. A szarmaták üvegtárgyai egyaránt készültek ún. római és mezopotámiai típusú alapüvegből. Ez arra utal, hogy mind a Római Birodalommal (Pannónia, főleg Pannonia Inferior mellett Moesia (Bácska déli részével) és Dácia tartománnyal (VADAY 1998, 127) a Tisza mentén futó útvonallal, mind a Kelettel élénk (távolsági) kereskedelmi kapcsolatot tartottak. Kr. e. 5. századtól az Eufrátesztől nyugatra, Európát is beleértve alapvetően natúr szódat használtak folyósítónak, vagyis római típusú alapüveget készítettek. A sótűrő növény hamujának alkalmazása (mezopotámiai/ szíriai típusú üvegek készítése) továbbra is jellemző maradt Mezopotámiában, Iránban és Közép-Ázsiában. A római típusú, natúr szóda alapú üvegtészítés Levante, a Földközi-tenger vidéke és Európa területén jellemző maradt egészen a 9. századig. Ezt a képet nagymértékben árnyalja (módosítja) az a tény, hogy a 3–4. századi császárkori szarmata üvegek egy jelentős része ún. mezopotámiai típusú (sótűrő növényi hamus) üveg. Ez arra utal, hogy a szarmaták a Kárpát-medencébe való letelepedésük után is tarthatták a kapcsolatot a közép-ázsiai térséggel és a folyósító anyag egy részét onnan szerezheték be. Az i. e. 4. század – i. sz. 2. század időszakból származó dél-oroszországi szarmata üvegyöngyöket kémiai összetételük alapján besorolt Hall-féle 5. csoport rendkívül hasonlít a szarmata és avar üvegyöngyök azon részére (FÓRIZS ET AL. 2001), amelyek mezopotámiai típusú alapüvegből készültek. E megfigyelés erősíti azt a feltételezést, hogy a szarmaták (és később az avarok is) kereskedelmi kapcsolatban voltak a Kárpát-medencétől keletre – így pl. a Pontus vidékével is (VADAY 1989, 98; NAGY 2018, 242, 568. j.) – egészen Közép-Ázsiáig eső területekkel, miközben a szarmaták a Római Birodalommal is aktív kereskedelmet folytattak (FÓRIZS 2008, 118–119). Ez utóbbit bizonyítja, hogy a római gyöngytészítő műhely Dáciában (Tibiscum) is működött a (BENEA 2004), amely távolsági kereskedelem során használva a római kori utakat (GÁBLER 2011, 3. tábla; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 367, 312. kép), egészen Aquincumig gyöngyökkel látta el a szarmatákat is vélhetően birodalom meggyengüléséig (GÁBLER 2011, 49). Az üvegyöngyök elem-analitikai vizsgálata alapján a szarmaták idejében, Hadrianus korától a 4. század közepéig a tibiscumi műhelyben a karneolgyöngyök mellett színes üvegyöngyöket

3. A szegvár-oromdülői antik jellegű gyöngyletek csoportjába sorolt Meroving-kori germán jellegű gyöngysorok alkotóelemeihez tartozó, sötétvörös alapon okkersárga hurokfolyatott rátétdíszes és a sötétvörös, zsiros fényű, egyszínű, díszítetlen felület lapított gömb alakú opak üvegyöngyök (127., 88.)⁶²⁵ vörös alapanyaga azonos összetételűek és sokkal több vastartalommal rendelkeznek, mint a többi avar kori és szarmata időszakból származó vörös üvegyöngyök.⁶²⁶

4. Az avar sírból előkerült, szarmata viseletre jellemző fehér opak üvegyöngyöket ugyanúgy antimonnal homályosították, mint a szarmata korban készültet, szemben az avar korban készültelkel, amelyeket önnal homályosítottak. Vagyis az avar sírból előkerült, szarmata stílusú fehér opak üvegyöngyök feltehetően a római/szarmata időkben készülhettek.

5. A szegvári szórvány sírból előkerült gömb formájú millefiori üvegyöngytöredék típusát tekintve egyedi összetételű, sem az eddig tárgyalt szarmata, sem az avar csoportba nem illik. Olyan polikróm gyöngy, amelynél a gyöngytest kobaltkék, és ebbe a kék testbe tettek rubin vörös részeket. A gyöngy vörös részének vastartalma nagyon kicsi és nincsenek benne vastartalmú zárványok, így ebben a tulajdonságában megegyezik az eddig ismertett szarmata vörös opak üvegekkel.⁶²⁷

A vizsgált vörös és fehér típusgyöngyök származásáról nincsenek pontos adatok. Egyik feltételezés szerint szarmatakori sírok (esetleg adott helyi temetkezések) avar korban történt kirablása vagy egyéb, az alföldi s főleg a tiszántúli szarmata sírjaiból kirabolt gyöngyök felhasználásával vagy másodlagos kereskedelem útján történt forgalmazásából kerülhettek új tulajdonosaikhoz. Ez utóbbi feltételezés jelenleg a hazai régészeti kutatás általánosan elfogadott álláspontja.⁶²⁸ Ugyanakkor nem zárható ki az sem, hogy például a Fekete-tengeri, illetve dél-oroszországi vagy esetleg még távolabbi keleti területek késő-antik gyöngykészítő műhelyei még a 6–7. században is továbbélhettek, az avarok által lakott térség lakosságával is kereskedhettek és így kerülhettek Avarföldre a szarmata viseletre is jellemző gyöngyök. Ez utóbbi állítás igazolására a késő antik üvegekészítő műhelyek termékeiről azonban semmilyen anyagvizsgálati adat nem áll rendelkezésre, amely ezt a feltevést megerősítené vagy cáfolná.⁶²⁹ Ugyanakkor tipokronológiai elemzések néhány gyöngytípusról viszont megállapították már, hogy főleg a Bizánci Birodalom peremterületein, leginkább az Észak-, Északnyugat-Balkán és a vajdasági Bánát, Bácska (Srb.) vidékein, illetve a Fekete-tenger partvidékein és a Krím-félsziget területén vagy a Kaukázus vidékén a 6–9. században is a viselet részeként voltak jelen.⁶³⁰

ÖSSZEFOGLALÁS.

KRONOLÓGIAI ÖSSZEFÜGGÉSEK A SZEGVÁRI GYÖNGYLELETES SÍROK ALAPJÁN

568-ban a Körös–Tisza–Aranka által határolt területen és főleg a Tisza és Maros mentén az avarok által kelet-európai sztyeppéről magukkal sodort közösségek települtek le.⁶³¹ A sztyepei eredetű kelet-euró-

is gyártottak (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 240, 285, 287, 902. j.) s főleg sötétvörös hamuval gyártott üvegyöngyök készültek (BENEA 2004, Tabl. 2–3), nem pedig a Római Birodalom üvegyártására jellemző natúr szódával kevert alapanyagú üvegyöngyök (FÓRIZS István 2020. 06. 29-én e-mailben küldött szíves tájékoztatása).

⁶²⁵ Szegvár-Oromdülő 127. sír (LŐRINCZY 2020, 52. kép 9).

⁶²⁶ FÓRIZS ET AL. 2001, 75.

⁶²⁷ FÓRIZS ET AL. 2001, 75.

⁶²⁸ VADAY 1996, 36; ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018, 432; NAGY 2018, 217–218.

⁶²⁹ FÓRIZS ET AL. 2001, 78.

⁶³⁰ Pl. a különböző gömbös és kék lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú monokrómformák hosszú életű használata, az egyes bikónikus, hatszög átmeteszettü hasábosok, (DEOPIK 1963, Ris. 4, 1–19, 26; KOVALEVSKAJA 2000, 89, No. 119; KOVALEVSKAJA 2001, 192) vagy pl. a lecsapott sarkú hasábos, illetve többszögű hasábos formák a Kaukázus és a Krím félsziget területéről (NAGY 2018, 90. kép, IV–V. típus) időszakos megjelenése volt kimutatható (ČILINSKÁ 1975, 87).

⁶³¹ LŐRINCZY 1998, 354; LŐRINCZY 2016, 164.

pai népeiséget elsősorban a belső-ázsiai avarságtól idegen⁶³² halotti rítusai alapján (ÉK–DNy-i, K–Ny-i tájolása, részlegesen csonkolt állatáldozatok, az elhunyt és az áldozati állat térbeli elválasztása céljából összetett – padmalyos, kétoldali padkás, fülke – sírformák gyakori előfordulása, juh hosszúfartó és edény elhelyezése főleg a fej mellett) különböztetik meg.⁶³³ E népcsoport anyagi kultúrája – az eddigi megfigyelések szerint – az avarokéval teljesen megegyező volt.⁶³⁴

A Szegvár-Oromdűlőre beköltözött kelet-európai nomádok – a gyöngyletes sírok tanúsága szerint – közel egy évszázadon át folyamatosan használta temetőjét a település valamikori, a 7. század harmadik negyedének vége felé történt felhagyásáig. A gyöngyös mellékletű sírokban gyakran egymástól eltérő rítussal temetkeztek, keletről magukkal hozott szokásaikat a helyben maradt lakosság hosszú ideig megtartotta. Az elhunytak gyöngyviseletei különböző jellegűek (2–4. *diagram*; 1. *táblázat*), amelyek az évtizedek során – leginkább az antik jellegű gyöngysorok összetételét illetően – változásokat mutatnak. Az eltérő kialakítású vagy különböző díszekkel ellátott üvegyöngyöknek és a különböző anyagú formáknak nem mutatható ki etnikumjelző szerepük, viszont a gyöngyegyüttesek és a nyakláncokat alkotó gyöngyök kombinációi időszakonként jól elkülöníthető stílusjegyeket hordoznak. Többségük (főleg a monokróm üvegek vagy például a betét díszes hasábosok, illetve a drágakövekből megformált példányok is) hosszú életű változatok. Néhány gyöngytípus önálló leletként – például a többszörösen összetett korai rúdgyöngy, a csövecskés gömb és dinnyemag alakúak kivételével – mind a legtöbb monokróm, mind pedig a díszített gyöngyök esetében néha nehézkes vagy nem mindig lehetséges a relatív időrend szakaszainak meghatározása. Sok esetben szükséges ezért az egyes gyöngyök tipokronológiai jellegzetességeinek figyelembe vétele mellett a gyöngysorokat alkotó példányok kombinációi, illetve a temetkezési rítusok és a gyöngyökkel együtt előforduló viseleti tárgyak, eszközök lelethorizontjainak elemzése, így a vizsgálati eredményei együttesen járulnak hozzá a szegvár-oromdűlői gyöngyletes temetkezések időrendjének megállapításához.

A település legkorábbi sírjai a különböző: füles-, padmalyos-, padkás-, kétoldali padkás-, fülke- és aknaformára kialakítottak voltak, amelyekben gyakran vájt vagy néha vaskapoccsal ácsolt fakoporsót tettek. További halotti rítusok: az egységes tájolás, többnyire koponya mellé helyezett edény és juh hosszúfartó maradványai, részlegesen csonkolt ló-, illetve egyéb állatmaradványok (kivétel pl. a 737. sír) vagy az összegöngyölt állatbőr sírba tétele, illetve néha a különböző életkorú nők és egy gyerek koponyatorzítása is jellemezte az időszak temetkezési szokásait.

A korai időszak gyöngyletei az antik jellegű csoportba tartoznak. A férfi, női és gyerek sírokban egyaránt szokás volt a néhány gyöngyszem viselethez adása. Egy-egy köles, lapított gömb, rövid henger, lecsapott sarkú hosszú hasáb (73., 863.) alakú monokróm üvegyöngy mellett hordó alakú kréta (322.) és vésett spirális díszű kék üvegyöngy (329.) tartozott az antik jellegű gyöngyök közé. Két-két ötszögű hasáb, lapított gömb, gyűrű, hosszú henger alakú kréta, rövid henger, négyszög átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb, rövid bikónikus, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú monokróm, római hagyományú hurokfolyatott rátétes lapított gömb formájú üveg, hosszú hasáb borostyán gyöngy párosításával kerültek az elhunytak viseletére. Két borostyángyöngy csak a 330. sír fiatal női halottját díszítette. Három-három gyöngy esetében együttesen hosszú hasáb- és hengerformára csiszolt borostyán gyöngyöt egyedül a 196. matus korú nő fülke sírjában találtak, de üvegyöngyök mellé rövid hengeres borostyánt is tettek például a 293. sír halottjára. A többi temetkezésben római előzményű lapított gömb, rövid henger, hosszú bikónikus, lecsiszolt sarkú hasábos üvegek mellett egy-egy szórtpettyes (167.) vagy „Spiralauget” díszű (329.) lapított gömb és korong alakú mészke (167.), illetve fekete alapon sárga dudoros rátétdíszes iker lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt is az elhunyt viseletéhez tettek.

A néhány gyöngy mellett a 4–14 darabból álló rövid gyöngysorok is a halotti viselet részei voltak, amelye-

⁶³² SOMOGYI 1987; LŐRINCZY 1991, 130.

⁶³³ LŐRINCZY 1998, 344; GULYÁS 2015, 499–500, 6–8. j.

⁶³⁴ GULYÁS 2015, 499.

ken különböző formájú gömbös, hasábos, kettőskónikus hasáb vagy hengeres formájú üvegyöngyök közé értékesebb borostyánt (1., 173.), vagy karneolt külön-külön (181., 532., 710.) vagy együttesen (130.) is elhelyeztek. A legkorábban eltemetettek gyöngydiszei között az értékesebb, illetve kereskedelem útján beszerzett ezüst lemezgömbök vagy pl. a millefiori és aranyfóliás üvegyöngyök még nem voltak megtalálhatóak.

A pogány hitvilág kabala viselete ismerhető fel pl. a 863. kisgyerek sírban, ahol egy vadkanagyart, mint *pars pro toto* bajelhárító amulettet a lecsapott sarkú hosszú hasáb üvegyöngy mellé helyezhették. Általánosan elterjedt szokás volt a szemmel verés elleni védelem céljából a néhány „szemes” rátétdíszű üvegyöngy felfűzése, vagy a szórtpettyes és „Spiralaugen” díszes antik üvegyöngyök, üvegkarperec, szkíta nyílhegy, mint régi leletek (ún. „alte Stücke”) szerencsét hozó babonájába vetett hit szerinti viselete és sírba helyezése, illetve az ókori időktől ismert gyógyító erőt képviselő a kalcedon-, a karneol- és borostyánkővek viselete, nyakba tétele vagy gyöngyosorok közé fűzése.

A különleges granulált díszű gúla- és bogyócsüngős arany fülbevalókkal, ékköves medaillonokkal és csüngődíszekkel gazdagon felékszerezett, díszes viseletű, torzított koponyájú előkelő fiatal nő füles sírjától (1.)⁶³⁵ eltekintve a korai időszak köznépi női és gyerek temetkezéseiben általános a többnyire szegényes tartalmú (pl. vascsat, orsókorong, orsógomb, hengeres csont tűtartó, vaskés, kézzel formált edény, vékony falú korongolt edény (165. sír) stb.) mellékletadásának gyakorlata. Ékszerek között gyakoribb volt az egy darab fülkarika, ritkább az ezüst és bronz fülkarikapár, illetve az ezüst vagy bronz nagy-lemezgömbcsüngőjű és az apró lemezgömbcsüngős fülbevaló.

A részlegesen csonkolt lóval eltemetett nők ruházatait összefogó öveket Martynovka-típusú veretekkel díszítették (1., 165. sír), a lómaradványokhoz vas csikóablát (1., 112., 322. sír) és csontcsatot (1. sír), az egyetlen férfi sírba pedig vasfokost is elhelyeztek.

A 6. század vége – 7. század első harmada időszakában továbbra is megtalálható a női padmalyos és gyerek kétoldali padkás és aknasírokban az 1–2 gyöngy viseleti szokása: 1–1 dudoros és hurokfolyatott rátétes opak lapított gömb (188.) vagy rövid hasáb monokróm (550.), illetve mellette egy ezüst lemezgömb és egy lapított gömb alakú monokróm (194.), egy lapított gömb millefiorit és egy hurokfolyatott rátétes lapított gömböt (286.), illetve 3 téglalap átmetsetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb karneolt (447.) is a halottra helyeztek. Közöttük a 188. padmalyos sír felnőtt női halottjának koponyáját torzították, részlegesen csonkolt ló- és egyéb állatmaradványokat pedig a 286. és 550. gyereksírokba tettek.

A 4–29 szemből összeállított rövid gyöngyosorok antik (I.1.) és vegyes összetételű avar (II.2.) jellegűek, amelyeket az elhunytak nyaktájékára helyeztek. Az antik jellegű sorokat római és késő antik hagyományú lapított gömb, gyűrű, rövid henger, hasábos és lecsapott sarkú hasábos monokróm üveg és lecsiszolt sarkú hasáb alakú karneolból (168.), illetve korong alakú monokróm és galléros díszű lemezgömbös gyöngyök (288.) alkották. Az elhunytak ruházatát Martynovka-típusú ónbetétes ezüst lemezeretes (168.) vagy fabetétes ezüstlemezes szíjvégekkel (288.) felszerelt övvel fogták össze. A vegyes összetételű avar jellegű rövid gyöngyosorokra fekete alapon sárga egyrétegű dudoros rátétes, és 1–3 rátétdíszes opak üvegyöngy mellett római hagyományú lapított gömb, gyűrű, rövid henger, különböző hasáb, hosszú bikónikus monokrómokat és 1–1 borostyánt vagy lapított gömb alakú millefiori gyöngyöt (887.) is felfűztek. Az 528. sírban elhantolt gyerek koponyáját torzították. Rövid vegyes összetételű gyöngyosorára öntött bronzcsengőt is felfűztek, bordái között Martynovka-típusú ónbetétes bronz lemezes szíjvégek töredékei is előkerültek. A 124. sírban szintén amulettként rögzíthettek egy csecsemő nyakába két bizánci hatású háromszög alakú aranyozott bronz lemezcüngőt és római hagyományú, antik-bizánci jellegű öntött bronzcsengőt a rontott változatú lapított gömb alakú millefiori gyöngy mellé, a másik csengőt pedig apotopaikus védelmi célból – például a szarmatáknál is megismert módon – a bal csuklójára erősíthették.

A 887. sír nagy lemezgömbcsüngős bronz fülbevalóval ékszerezett felnőtt nő vegyes összetételű avar

⁶³⁵ LŐRINCZY 1991, 127–129.

jellegű gyöngysorára egy ezüst előlapú mellédísz kerek bronz hátlapját is elhelyezték. Pipereeszköze egy vascipesz volt, mint amelyhez hasonlót az 1., 554., 707. sírban is megtaláltak.

E csoport egyik gazdagabb köznépi temetkezése a 870. fülkesír volt, amelyben bizánci jellegű ékszerekkel díszített felnőtt nő nyugodott. Arany, granulációdíszes fülkarikái valószínűleg szentendrei típusú gúlacsüngős(?) fülbevaló részei lehettek. Nyakdíszre hasábos borostyánokból, galléros díszű ezüst lemezgyöngyökből és egy korong alakú opak üvegyöngyből álló rövid, antik jellegű gyöngysora volt. A korszak egyik legszegényebb temetkezése pedig a 902. sír, amelyben az elhunyt kisgyerek vegyes összetételű, lapított gömb, hordó, és négyzet átmetszetű monokróm és 3 rátétdíszes opak üvegyöngyökből álló rövid gyöngysora volt az egyetlen ékszerlelet.

A szegvári temető korai fázisaiban, a betelepülés és az azt követő két-három évtizedben a főleg antik jellegű gyönggyel és gyöngysorokkal ellátott sírok a temető délkeleti szélénél és velük közel azonos sávban, a temető közepén, széles U alakban, főleg e terület déli részén helyezkedtek el. A temetőterképen a 7. század első harmadában eltemetettek sírjai továbbra is ugyanezen a középső részen, illetve kicsit szétszóródva, észak felé eső területen is megtalálhatóak (*1–2. térkép*).

7. század második negyede – második harmada időszakban a gyöngymellékletes temetkezések között megnövekedett a fülkesírok aránya, az akna és a padmalyos sírokba viszonylag kevesebben temetkeztek. A halotti rítusok között változatlanul megmaradt a sírok ÉK–DNy-i, K–Ny-i tájolása, a halott koponyája mellé helyezett juh hosszúfartó adása, viszont csökkent a koponyatorzított elhunytak, az edénymelléklet adásának szokása és a részlegesen csonkolt ló- és egyéb állatmellékletes temetkezések száma.

A gyöngyviseletben és az egyes gyöngysorok összetételében változás figyelhető meg. Néhány sír esetében még tovább élt az antik, Meroving-kori germán jellegű antik (I.1., 3.) és az avar jellegű (II.) 1–3 gyöngyszem ázsiai hagyományú szokása. A rövid antik (I.) és avar jellegű (II. 1–2) gyöngysorok mellett az időszak végére már kedvelté váltak a hosszú, főleg antik jellegű (I. 1, 3) nyakláncok (349., 555., 692., 730., 862., 890.). A korábbi időszak tovább élő gyöngytípusai (pl. monokróm gömb, lapított gömb, köles, hosszú és rövid hengeres, különböző hasábos monokróm, a rátétdíszes opak – közöttük a fekete alapon sárga dudoros rátétes – üvegyöngyök és a hasábos karneolok, borostyánok, ezüst lemezgömbök) mellett a 7. század második negyedében új formák is feltűntek, amelyek önállóan és gyöngysorra felfűzve is a viselet díszei lettek. Az egyik új elem például a többszörösen összetett monokróm gömbös forma (ún. korai rúdgyöngy), amelynek három-négyszeresen összetett változatai (*1. kép 59–67*) leginkább az antik jellegű, nyaktájékra helyezett néhány gyöngyszem formájában (677.) vagy a rövid (792., 819.), a hosszabb és hosszú gyöngysorokon,⁶³⁶ illetve elvéve még a vegyes összetételű avar jellegű láncokon is megtalálhatók voltak (707.). A továbbélő egy- és kéttagú lapított gömb és rövid henger alakú fehér, sárga, barna, zöld, vörös színezetű változatok (*1. kép 5–20*) mellett elterjedtebbé váltak a főleg türkizkék, zöldeskék és világoszöld, fényáteresztő anyagú, lapított gömb, gyűrű (*1. kép 69–78*), rövid henger alakú, egy- és kéttagú monokróm üvegyöngyök is (60., 338., 349., 555., 792., 890., 893., 898.).

A 7. század második negyedében és középső harmadában a nyakláncokon már általánosak az áttetsző világoszöld, kék vagy az átlátszatlan sötétbarna, lemezzel bélelt furatú, gömb alakú példányok (*1. kép 2–3*) és a 7. század közepe előtt felbukkantak a nagyméretű, vaskosabb, többnyire világoszöld vagy színtelen fényáteresztő csövecskés dinnyemag üvegyöngyök is (*2. kép 66–71*).

A 7. század második negyedében megjelentek a bizánci solidusokkal ellátott temetkezések. A függesztő füllel felszerelt bizánci arany érmet a 761. sírban különböző formára csiszolt borostyánok és lapított gömb alakú opak üvegyöngyökből összeállított rövid, antik jellegű gyöngysor közvetlen közelében, az átfúrt solidus utánzatot a 855. sírban egy okkersárgás barna, lapított gömb alakú opak üvegyöngy tár-

⁶³⁶ Háromszorosan összetett lapított gömbös formák: 80., 87., 543., 555., 677., 730., 792., 819., 890., 893. sír; négyszeresen összetett változatú korai rúd gyöngyök: 543., 677., 707., 938. fülkesír. A két típus együttesen az 543., és a 677. sírban fordult elő.

saságában és 873. sír arany solidusát pedig a kislány fogsorának jobb oldalánál találták meg. Ez utóbbi sírban 3 kora avar kori rátétdíszes opak üvegyöngy egy láncpáncél töredékkel együtt lehetett az elhunyt nyakban elhelyezett kabalája ugyanúgy, mint a 80. sírban talált átfúrt római kori bronz érem, amely szintén babonás, bajelhárító célzattal az antik jellegű gyöngysorra fűztek fel.

A közösség 7. század második negyede – középső harmada időszak gazdagabb rétegének viseleteit értékes, bizánci vagy bizánci hatású ékszerekkel és viseleti tárgyakkal látták el. A női sírokból arany (és bronz) lemezes préselt párták,⁶³⁷ szentendrei típusú arany gúlacsüngős fülbevalók (870., 863.), gúla alakban granulációval díszített arany fülkarika pár (888.), piperekészletek kerültek elő, és a 7. század második negyedétől elterjedtek a különböző színű nagy-üvegyöngycsüngős fülbevalók vagy Páhipuszta-típusú nagylemezgömbös függők (730. sír.)⁶³⁸ viselethez adása. A 134. sírban eltemetett bizánci viseletű nőt különlegesen kialakított nagy-üvegyöngycsüngős fülbevalópárral ékszereztek fel, ruházatát aranyozott bronzlemezből préselt boglárpárral fogták össze, nyakát a késő római hagyományokat hordozó monokróm gyöngytípusokból és főleg nyugati germán hagyományú elemeket hordozó rátétdíszes gyöngyfajttákkal együtt kialakított, kevert összetételű avar jellegű gyöngysora díszítette.

Az időszak tarsolyzárói közé tartozott a 81. sír szürkésfekete alapon fehér+kék kétrétegű dudoros rátétdíszes opak üvegyöngye, illetve az 540. sír lapított gömb alakú kalcedon gyöngye is. A felővezett fiatal férfi nyakába vegyes összetételű, avar jellegű rövid gyöngysort (540.), és a 14–16 éves ifjúéba viszont ázsiai szokás szerint egy lapított gömb alakú opak üvegyöngyöt tettek (855.). A 628. sír vegyes összetételű avar jellegű (monokróm lapított gömb és rátétdíszes opak üvegyöngyökből, téglalap átmettetű, lecsiszolt sarkú, hosszú hasáb alakú karneolokból és hasábos borostyánokból összeállított) rövid gyöngysorára bajelhárítás céljából téglalap alakúra hajlított, ezüstlemezes páros amuletteket is felfűztek.

A szegvár-orumdülői temető 7. század közepe táján – harmadik negyede időszakának vaskosabb kialakítású, fényáteresztő üvegből megformált dinnyemag alakú, csövecskés üvegyöngyei a Kárpát-medencei hasonló típusú avar kori gyöngyemlékek egyik legkorábbi változatai közé tartoznak.⁶³⁹ Ezzel a római előzményű, bizánci hatású gyöngyfajttával Szegváron hat fülke-, 1–1 padmalyos és akna sírban részlegesen csonkolt állatmaradványokkal együtt eltemetett női és gyerekkorú elhunyt antik (I. 1–2.), avar és vegyes összetételű avar (II. 1–2.) jellegű gyöngysorait díszítették, s közülük csak egy alkalommal volt a dinnyemagforma egy aranyfóliás üvegyönggyel együtt az 537. sír fiatal női halott viseletének része. E temetkezések egy része szegényes mellékletű (537., 656., 893.), másik része viszont bizánci nemesfém ékszerek helyi készítésű másolatait: arany vagy bronz kis- és nagylemezgömbös fülbevalók különböző változatait és egyszerűbb kivitelezésű nagy-üvegyöngycsüngős fülbevalókat (333a, 727.), vagy hármas tagolású, bronz- és aranylemezből együtt préselt pártavereteket is tartalmazott (333a, 890.).

7. század közepe – harmadik negyede időszakra keltezhető 333a. és a 890. sír antik jellegű, vegyes összetételű gyöngysorai mellett csak a 172. sír avar jellegű, vegyes összetételű nyakláncot viselő gyerek tarsolyára tettek együttesen csövecskés gömb és nagyobb méretű, dinnyemag alakú, csövecskés, fényáteresztő üvegyöngyöket is. Ebben a sírban a jobb combcsont mellett talált dinnyemag alakú üvegyöngy fél töredéke és három lapított gömb alakú monokróm üvegyöngy egy sertésagyár amulettet tartalmazó hímzett tarsoly díszei lehettek.

A 7. század közepe táján – harmadik negyede időszakában a gyöngymellékletes temetkezések esetében az ősi halotti rítusok között változatlanul megmaradt a sírok ÉK–DNy-i, K–Ny-i tájolása, a többnyire fülkés, néha padmalyos kialakítású temetkezés, a részlegesen csonkolt állatmaradványok sírba tétele, viszont megritkult a halott koponyája mellé helyezett edény és juh hosszúfartó adásának emlékei, csökkent a koponyatorzítás szokása és megszűntek a részlegesen csonkolt ló- és egyéb állatmellékletes temetkezések.

⁶³⁷ Pártaveretek az A, 333a, 349., 761., 866. és a 890. sírból ismertek (BALOGH–LŐRINCZY 2018).

⁶³⁸ GULYÁS–LŐRINCZY 2018, 548–549.

⁶³⁹ PÁSZTOR 2008, 316–317.

Az avar (II. 1–2.) és antik (I. 1.) jellegű rövid gyöngysorok mellett elterjedtek a hosszabb és hosszú antik (bizánci) jellegű nyakláncok (349., 692., 639., 694., 893.) vagy a különlegesen kivitelezésű, 2–3 soros antik jellegű (I. 1–2.) nyakékek. A 727., 730. és 890. fülkesírok női elhunytjait antik jellegű, hosszú, két soros, illetve két- és háromsorosan felfűzött gyöngysorokkal díszítették fel. A szegvári hosszú nyakláncok közül e három nyakdísz az avar kori Kárpát-medence emlékanyagának egyedi módon kialakított ékszerei. A 727. sír hosszú, két-három sorosan fűzött, dinnyemag gyöngy nélküli antik jellegű nyakláncát többnyire fekete, ún. korai típusú, egy-, két- és háromtagú kölesgyöngyök alkották, amelyek közé különböző színű monokróm rövid henger, hasáb, hosszú henger, lencse, hosszú bikónikus szemeket is tettek. Ez az ékszer a 7. század közepe – harmadik negyed időszakra keltezhető gyöngysora a csiszolt drágakövekkel díszített, többsorosan felfűzött és szakaszolt antik nemesfém láncok üveggyöngyökből kialakított köznépi temetkezésben fellelhető változata. A 730. és a 890. sír gyöngyláncai pedig olyan 7. század második negyede – 7. század második harmad, illetve a 7. század harmadik negyed körül keltezhető késő antik, bizánci jellegű nyakékek, amelyek keleti és főleg a kora-bizánci mediterráneumi, illetve Pontusz-vidéki 6–7. századi igazgyöngyökkel és drágakövekkel díszített nemesfém láncok üveggyöngyökből fűzött, ezüst lemezgömbbel is díszített, olcsóbb változatai és utánpótlásai.

Az avar jellegű (II. 1.) rátétdíszes opak üveggyöngyökből álló rövid nyaklánc és amulett-viselet⁶⁴⁰ a 7. század harmadik negyedének vége felében is megmaradt (559. sír).

A szegvár-romdűlői gyöngyletek jellege, illetve származása több szempontból is összetettséget mutat. A szegvári szarmaták továbbélése a pontosan dokumentált ásatási megfigyelések alapján jelenleg nem igazolt annak ellenére sem, hogy az egyes azonos típusú császárkori szarmata és avar kori monokróm gyöngy alapüveg-összetétele megegyezik egymással. A szegvári temető gyöngyös temetkezéseiből nem ismert a szarmata idősokra jellemző sírba helyezett kerámia.⁶⁴¹ illetve viseleti emlékek vagy használati tárgyak megléte.

A szegvári temetkezésekben is megtalálható ácsolt koporsók vaskapcsait, a csontfésűket⁶⁴² és például a köles méretű üveg- vagy a borostyángyöngyöket⁶⁴³ vagy a bajelhárítás céljából viselt pogány eredetű agyar⁶⁴⁴ amuletteket a kutatás gepidákhoz köthető emlékekkel hozta összefüggésbe. Szegvár-Oromdűlőn azonban a feltételezhetően helyben maradt vagy betelepített gepida lakosság megléte (esetleg pl. a 165. sír kivételével) az antik jellegű gyöngymellékletes temetkezésekben talált borostyán, kalcedon, kréta, mészkő vagy a köles, lapított gömb, hosszú bikónikus rövid és hosszú henger, többszögű hasáb formájú stb. üveggyöngyök alapján – a szerteágazó idő- és térbeli elterjedésük és több irányú (elsősorban) kereskedelmi kapcsolataik miatt – nem igazolható. Az értéket képviselő borostyángyöngyök az avarok által lakott területekre kereskedelem vagy ajándék útján juthattak el. Elsősorban gepida vagy langobard, illetve gemán kapcsolattal késő antik, kora-bizánci jellegű gyöngysorok díszei, másrészt a Meroving-kori nyugati germán gyöngyviselet jellegzetességeit hordozó ékszerek alkotóelemei. Bizánci Birodalomban és vonzaskörzeteiben széles körben viselt ékszerfajta, amelynek kedveltségét még a Balkánon és Délkelet-Európában, a Fekete-tenger partvidékein, a Krímben, illetve a Dél-Kaukázus vidékén is kimutatható a 6–9. századi gyöngyviseletben.

Az ún. avar szemesgyöngyök – amelyek elfogadottan a Kárpát-medencei avarság emlékanyagához köthetők – és a hozzájuk tartozó kísérgyöngyök elsősorban a Meroving-kori nyugat-európai germán és

⁶⁴⁰ Töredékes bronz piperekanál feje lehetett a rátétdíszes üveggyöngyök közé felfűzve.

⁶⁴¹ Egyes objektum, illetve avar kori sír betöltéséből néha egy-egy szarmata kori kerámiatöredék is előbukkant, azonban ezekben a temetkezésekben (a 98., 121., 187., 338., 624. sír kivételével) nem került elő avar kori gyöngymelléklet (ISTVÁNOVITS–LŐRINCZY–PINTYE 2005, 52–53, 56, 61, 63, 65–67).

⁶⁴² LŐRINCZY 1991, 110, 149, 4. t. 8; KISS 1992, 53.

⁶⁴³ TÖRÖK 1936, 129.

⁶⁴⁴ Pogány eredetű avar kori amulettek közé tartozik a kérődző-, kutyafog és vaddisznóagyar ugyanúgy, mint a borostyángyöngy vagy az átfűrt pénz is (VIDA 2004, 331–332). Hasonló amulettek germán kontextusban gyakoriak és hasonló leletek avar temetőkből is említhetők (BUGARSKI–IVANIŠEVIĆ 2016, 153, Fig. 3: Bečej, Gr. 9).

észak-itáliai langobard, az északnyugat-balkáni, bánáti késő-antik, kora avar kori, illetve erdélyi, hasonló korszakra keltezett temetők (pl. Bratej/Baráthely, RO) emlékanyagával mutat közeli kapcsolatokat.

A szegvár-orumdülői avar kori temető leletanyagának kiugróan nagy mennyiségű, római hagyományú, késő antik jellegű monokróm üvegyöngyei esetében nem zárható ki teljesen az avarok által esetlegesen kirabolt alföldi szarmata temetők gyöngyleleteivel folytatott másodlagos kereskedelem sem. Ugyanakkor a gyöngyök párhuzamai a Kárpát-medencei avar kori antik-bizánci jellegű gyöngyékszerek között vagy a dunántúli korai keszthely-kultúrák temetkezések⁶⁴⁵ mellett főleg a Bizánci Birodalom peremterületein, leginkább az Észak-, Északnyugat-Balkán és a vajdasági Bánát, Bácska (SRB) vidékein, Erdélyben, illetve néhány gyöngy típust érintve a Fekete-tenger északi partvidéke, Krím- és a Kaukázus területein mutathatók ki.

BEAD FINDS FROM THE CEMETERY OF SZEGVÁR-OROMDÜLŐ

ADRIEN PÁSZTOR

467 graves of a 6th–7th century cemetery came to light east of the inner areas of the settlement of Szegvár between 1980 and 1997. 198 graves among them and five scattered finds yielded beads of various materials and ornaments, and rows of beads of different composition and length. This study presents the typological and typonchronological analysis of 3200 beads, the composition of the necklaces and ornaments made from them, the introduction of their stylistic elements, the clothing traditions concluded by their location in the graves, and occasionally their chronological position.

Based on the graves with bead finds of the East-European horse nomads inhabiting Szegvár-Oromdülő around 568 AD, the cemetery was in use continuously for nearly a century, until the abandonment of the settlement in the end of the third quarter of the 7th century. This population of steppe origin can be primarily differentiated from the Inner Asian Avar population by their unique funeral rites (NE–SW, E–W orientation of the graves, partial animal sacrifices, frequent occurrence of complex grave types separating the deceased from the animal sacrifices in space – sidewall niches, graves with benches on the two sides, or graves with niches, and the deposition of lamb rumps and pottery usually by the head of the deceased). Graves containing beads often revealed different burial rites: niche graves, graves with sidewall niche, and shaft graves were the most widespread among them. While the population provided with Antique and Avar-type ornaments similarly kept their practices originating from the East for a long time, grave types with niche or sidewall niches were used by few compared to the other types.

I systematized the bead ornaments and strings placed on the different-aged deceased of the graves in Szegvár-Oromdülő primarily by quantity and length. While I could not reveal that the glass or other kinds of beads with various forms and ornaments had any significance referring to ethnical differences, the bead assemblages and the combinations of the beads forming the strings did carry distinguishable stylistic elements in certain periods. Based on the stylistic elements and the combinations of the beads of various materials, forms and ornamentations, and the strings made from them originating from 203 graves, they can be divided in two larger groups: bead ornaments and strings of I. Antique character (126 graves, 62%) and II. Avar character (77 graves, 38%). Furthermore, the group with Antique character can be divided in three, and the group with Avar character in two subgroups: I.1. Antique character; I.2. Meroving-period Germanic-Antique character, and a transitional group: I.3. bead ornaments of Antique-Avar character, and II.1. Avar character and II.2. bead ornaments and strings of mixed composition and Avar character. The bead-wearing practices of the deceased reflect various styles, which went through changes in the course of the decades, especially the composition of the bead strings of Antique character.

⁶⁴⁵ Pl. PÁSZTOR 2014, 257, 267–273, 282–283; PÁSZTOR 2015, 553–558; PÁSZTOR 2018a, 92–93.

The majority of the beads were ornaments of the neck or the chest area. Among them beads in small number and short strings usually belonged to children or young individuals under twenty-two. Scattered bead finds were not only revealed around the cervical vertebrae, but also around the pelvic, thigh, and hand bones, among which some might have been sabretache closings or ornaments, or perhaps talisman beads.

Beads and sabretache ornaments (1614 pieces) of Antique character came to light from 110 graves, constituting the 54% of the burials that yielded beads. They became deposited in the graves of Szegvár as parts of the funerary costume or its ornamentation. Similar bead types are known primarily as Avar period bead finds with Roman and Sarmatian antecedent, or among Merovingian period Germanic (e.g. Frankish, Alemannic, Bavarian, Anglo-Saxon) and Langobard, or Gepidic bead finds with Roman tradition, representing variants present in the late Antique Alpine and Black Sea region, or Antique, late Antique finds from South Russian regions. Among the elements of the Antique-type bead ornaments in Szegvár, sometimes glass beads with appliqué decoration, or other Antique or old pieces („*Altstücke*”) of glass beads, as well as gemstones formed from amber, Carnelian, Chalcedon, stone or (silver and bronze) metal beads can also be found besides the monochrome, undecorated (globular, cylindrical, conical, column-shaped or the tubular melon seed-shaped glass beads of Roman-Byzantine tradition) variants.

Short and longer strings of ornaments containing 1–3 Avar-type opaque beads with appliqué decoration are known from 36 graves, and Avar-type bead ornaments and necklaces of mixed composition came to light from 41 graves. It is their special characteristic that some monochrome glass, amber, Carnelian beads or beads of different materials (e.g. silver) were also strung beside the dominantly early Avar period opaque glass beads with appliqué decoration. However, no long or multi-row strings were made from them.

The character and the origin of the bead finds from Szegvár-Oromdűlő indicate complexity from various aspects. For instance, based on the precisely documented field observations, the continuity of the Sarmatians of Szegvár is not proven yet, despite the fact that the basic glass composition of certain Imperial period Sarmatian and Avar period monochrome beads of the same type is identical. Based on the presence of the amber, Chalcedon, chalkstone or limestone bead finds, or the millet-, flattened sphere-, long biconical, short and long cylindrical, polygonal column-shaped etc. glass beads in Antique-type burials, the traces of the remaining or resettled Gepidic population cannot be confirmed either (except for perhaps e.g. Grave 165), due to their wide-ranging temporal and spatial distribution, as well as their multidirectional (primarily) trade relations. Amber beads that represented a more significant value could have arrived to areas inhabited by the Avars through trade or as presents. Primarily, they were ornaments of Gepidic, Langobard, or late Antique, early Byzantine-type bead strings with Germanic relations, and elements of jewels with characteristics of the Merovingian Age western Germanic bead-wearing practices. It is a jewellery type that was widespread in the Byzantine Empire and its surroundings, the popularity of which can be detected even in the 6th–9th century bead-wearing practices in the Balkan region, in Southeast Europe, in the coastal areas of the Black Sea, the Crimean peninsula, and the South Caucasus.

Primarily, the so-called millet-sized beads, which are generally accepted as finds of the Avar population of the Carpathian Basin, and other beads accompanying them reflect a close connection with finds from Merovingian Age Western European Germanic and Northern Italian Langobard cemeteries, or those of the North-western Balkan regions – late Antique or early Avar period cemeteries in Banat or Transylvania (e.g. Bratej/Baráthely, Romania).

Although in the case of the Szegvár-Oromdűlő cemetery's outstandingly large amount of monochrome glass beads with Roman tradition and late Antique character we cannot ignore the possibility of a secondary trade with the bead finds from the Sarmatian cemeteries of the Great Hungarian Plain possibly looted by the Avars, we can find the most analogies of these beads in the neighbouring areas of the Byzantine Empire, especially in the North and North-western Balkan, the Banat and Bačka regions (Serbia), and in Transylvania, and a few bead types in the northern coastline of the Black Sea, and in the Crimean and Caucasus regions.

FORRÁS

ID. PLINIUS: *Természetrájk az ásványokról és a művészetekről*. C. Plinii Secundi Naturalis Historia XXXIV–XXXVII. Ford.: Darab Á. – Gesztelyi T. Budapest 2001.

IRODALOM

- AFANAS'EV–RUNIČ 2001: Afanas'ev, G. E. – Runič, A. P.: *Mokraâ Balka. Dnevnik raskopok I. – Mokraya Balka Cemetery I. Journal of excavation*. Moszkva 2001.
- AJBABIN–CHAJREDINOVA 2009: Ajbabin, A. I. – Chajredinova, É. A.: *Das Gräberfeld beim Dorf Lučostoe I. Ausgrabungen der Jahre 1977, 1982–1984*. Monographien der Römisch-Germanischen Zentralmuseums 83 Mainz 2009.
- ALEKSEJEVA 1970: Aleksejeva E. M.: *Klassifikacija anticnych bus. Statistiko kombinatorynny metodi*. Moskva 1970.
- ALEKSEJEVA 1975: Алексеева, Е. М.: *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод археологических источников. Выпуск Г1–12/1. Москва 1975.
- ALEKSEJEVA 1978: Алексеева, Е. М.: *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод археологических источников. Выпуск Г1–12/2. Москва 1978.
- ALEKSEJEVA 1982: Алексеева, Е. М.: *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод археологических источников. Выпуск Г1–12/3. Москва 1982.
- ALFÖLDI 1957: R. Alföldi, M.: Schmucksachen. In: R. Alföldi, M. – Barkóczi, L. – Fitz, J. – Sz. Póczy, K. – Radnóti, A. – Salamon, Á. – Sági, K. – Szilágyi, J. – B. Vágó, E.: *Intercisa II. (Dunapentele). Geschichte der Stadt in der Römerzeit*. Archaeologia Hungarica 36. Budapest 1957, 399–476.
- ANDRAE 1973: Andrae, R.: Mosaikaugenperlen. Untersuchungen zur Verbreitung und Datierung Karolingerzeitlicher Millefioriglasperlen in Europa. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 4 (1973) 101–198.
- B. TÓTH 2012: B. Tóth Á.: Gepida sírok a mezőberényi Tücsök halomból (Békés megye) (Gepidische Gräber von Tücsök-Halom in Mezőberény (Komitat Békés).) In: *Thesaurus avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére (Thesaurus avarorum. Archaeological studies in honor of Éva Garam)*. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 93–127.
- BÁLINT 1995: Bálint Cs.: *Kelet, a korai avarok és Bizánc kapcsolatai. Régészeti tanulmányok*. Magyar Őstörténeti Könyvtár 8. Szeged 1995.
- BALOGH 2000: Balogh Cs.: Az avar kori préselt, lemezes boglárok (Die awarenzeitlichen gepreßten blechnen Agraffen). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Studia Archaeologica* 6 (2000) 219–236.
- BALOGH 2004: Balogh Cs.: Martinovka-típusú övgarnitúra Kecelről. A Kárpát-medencei maszkos verecek tipokronológiája. (Gürtelgarnitur des Typs Martinovka von Kecel. Die Typochronologie der Maskenbeschläge des Karpatenbeckens.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 10 (2004) 241–303.
- BALOGH 2013: Balogh Cs.: *A Duna–Tisza köze avar kori betelepülésének problémái*. Doktori disszertáció kézirat. Budapest 2013.
- BALOGH 2014: Balogh Cs.: Az avar kori gúlacsüngős fülbevalók (Die awarenzeitlichen pyramidenförmigen Ohrgehänge. *Avar dönemindeki piramit biçimli küpeler*). *Kuny Domokos Múzeum Közleményei* 20 (2014) 91–157.
- BALOGH–LŐRINCZY 2018: Balogh Cs. – Lőrinczy G.: Az avar kori női fejdíszek egy változata – a verecetes párták. (A variant of the avar age female headdresses – The headdresses decorated with mounts). Jubileum kötet Zlata Čilinská tiszteletére. *A Duna Menti Múzeum Értesítője IUXTA DANUBIUM* No. 16 (2018) 118–143.

- BALOGH-PÁSZTOR 2015: Balogh Cs. – Pásztor A.: Az avar kori nagy-gyöngycsüngős fülbevalók. In: *Hadak Útján XXIV. A népvándorlások fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom 2014. november 4–6.* Szerk.: Türk A. Budapest–Esztergom 2015, 581–648.
- BALOGH-PINTÉR 1998: Balogh Cs. – Pintér L.: Avar sírok Városföldről (Awarengräber in Városföld). *Cumania* 15 (1998) 93–132.
- BÁRDOS-GARAM 2009: Bárdos, E. – Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Rétiföldek. Teil I.* Monumenta Avarorum Archaeologica 9. Budapest 2009.
- BÁRKÁNYI 2010: Bárkányi M.: *Gyöngyök a Kiszombor B gepida temetőben.* Szakdolgozat kézirat, SZTE BTK Szeged 2010.
- BARZU 2010: Barzu, L.: *Ein gepidisches Denkmal aus Siebenburgen das Gräberfeld Nr. 3. von Bra'tei.* Bearb. Harhoiu, R. Archaeologia Romanica Bd. IV Cluj-Napoca–Bistrita 2010.
- BEMMANN 2008: Bemman, J.: Mitteldeutschland im 5. Jahrhundert – Eine Zwischenstation auf dem Weg der Langobarden in den mittleren Donauraum? In: *Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen.* Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 25. bis 28. Februar 2008. Hrsg.: Bemmman, J. – Schmauder, M. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 11 Bonn 2008.
- BENDE-LŐRINCZY 1997: Bende L. – Lőrinczy G.: A szegvár-oromdülői 10–11. századi temető. (Das Gräberfeld von Szegvár-Oromdülő aus dem 10. bis 11. Jahrhundert.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3 (1997) 201–286.
- BENEA 1997: Benea, D.: Die Glasperlenwerkstatt von Tibiscum und die Handelsbeziehungen mit dem Barbaricum. (A glass bead workshop at Tibiscum and its trade connections with the Barbaricum.) In: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 1.* Hrsg.: Uta von Freeden, von U. – Wiczorek, A. Bonn 1997, 279–292.
- BENEA 2004: Benea, D.: *Die Römischen Perlenwerkstätten aus Tibiscum. – Atelierele Romane de mărgele de la Tibiscum.* Editura Excelsior Art, Timișoara 2004.
- BOLLÓK 2016: Bollók Á.: A „kereszt-phyllaktērion” és a mellkeresztrel való temetkezés szokásának háttere a késő ókori Kelet-Mediterráneumban és a Kárpát-medencében (The „phylactery of the cross” and the mortuary practice of burying the dead with pendant crosses in the late antique eastern Mediterranean and the Carpathian basin.) *Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára.* Szerk.: Csécs T. – Takács M. Győr 2016, 133–150.
- BOLTA 1981: Bolta, L.: *Rifnik pri Šentjurju poznoantična naselbina in grobišče.* Katalogi en monografije 19, Ljubljana 1981.
- BÓNA 1979: Bóna, I.: A szegvár-sápoldali lovassír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz. (Das Reitergrab von Szegvár-Sápoldal. Beiträge zu den frühawarischen Bestattungssitten.) *Archaeologiai Értesítő* 106 (1979) 3–32.
- BÓNA 1982: Bóna, I.: Die Langobarden in Ungarn. Die Grabfelder von Várpalota und Bezenye. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 34 (1982) 183–243.
- BÓNA-NAGY 2002: Bóna, I. – Nagy, M.: *Gepidische Gräberfelder am Theissgebiet I.* Monumenta Germanorum Archaeologica Hungarica 1, Budapest 2002.
- BOON 1977: Boon, George C.: Gold-in-glass beads from the ancient world. *Britannia* 8 1977, 193–202. <https://doi.org/10.2307/525893>
- BRUHN 1993: Bruhn, J.-A.: *Coins and Costume in Late Antiquity.* Dumbarton Oaks Byzantine Collection Publ. Nr. 9. Washington DC. 1993.
- BUGARSKI 2009: Bugarski, I.: *Nekropole iz goda antike i ranoj srednjeg veka na lokaliteti Čik (Cemeteries from Antiquity and Early Middle Ages at Čik).* Belgrad 2009.

- BUGARSKI–IVANIŠEVIĆ 2016: Bugarski, I. – Ivanišević, V.: On the Group of Graves from Aradac (Aradka) and Germanic Finds from the South of the Avar Khaganate. *Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára*. Szerk.: Csécs T. – Takács M. Győr 2016, 151–168.
- BYZANZ 2012: *Byzanz und der Orient 2012. Das goldene Byzanz und der Orient: Katalog zur Ausstellung Das Goldene Byzanz & der Orient, Schallaburg Kulturbetriebsges. m.b.H., 30. März bis 4. November 2012*. Gastgeber, Christian–Heher, Dominik (Bearb.) – Schallaburg 2012.
- ČILINSKÁ 1975: Čilinská, Z.: Frauenschmuck aus dem 7–8. Jahrhundert im Karpatenbecken. *Slovenská Archeológia* 23–1 (1975) 63–96.
- ČILINSKÁ 1976: Čilinská, Z.: *Slawisch-awarisches Gräberfeld Nové Zámky*. Archaeologica Slovaca Fontes 7. Bratislava 1976.
- CS. SÓS–SALAMON 1995: Cs. Sós, Á. – Salamon, Á.: *Cemeteries of the Early Middle Ages (6th–9th Centuries A. D.) at Pókaszepetk*. Budapest 1995.
- CSALLÁNY 1939: Csallány D.: Kora-avarkori sírleletek. (Grabfunde der Frühawarenzeit.) *Folia Archaeologica* 1–2 (1939) 121–180.
- CSALLÁNY 1943: Csallány D.: A Deszk D. számú temető avar sírjai. (Les tombes avares du cimetière de „Deszk D.”) *Archaeologiai Értesítő* 70 (1943) 160–173.
- DEOPIK 1959: Deopik, V.: Klassifikacija bus Severnogo Kavkaza IV–V. vv. *Sovetskaja Archeologija* 1959:3.
- DEOPIK 1961: Deopik, V. B.: Klassifikacija bus jugo-vostocnoj Evropi VI–IX. vv. *Sovetskaja Archeologija* 1961, 202–232.
- DEOPIK 1963: Deopik, V. B.: Klassifikacija i hronologija alanskih ukrashenij VI–IX vv. *Srednevekovye pamyatniki Severnoj Osetii. MIA № 114*. Moscow 1963.
- DRAUSCHKE 2010: Drauschke, J.: *Byzantine jewellery? Amethyst beads in East and West during the Early Byzantine period*. In: „Intelligible beauty” – Recent research on Byzantine jewellery. Hrsg.: Entwistle, Ch. – Adams, N. British Museum Research Publications 178. London 2010, 50–60.
- DRAUSCHKE 2011: Drauschke, J.: *Zwischen Handel und Geschenk. Studien Distribution von Objekten aus dem Orient, aus Byzanz aus Mitteleuropa im östlichen Merowingerreich*. Rahden/Westf. 2011.
- R. FACSAĐY 2013: R. Facsády A.: „*Forma bonum fragile est....*” Szépítkezés a római korban. Budapest 2013.
- FÓRIZS 2008: Fórizs I.: Üvegekészítés Magyarországon a kezdetektől a XVIII. századig. *A Miskolci Egyetem Közleménye A sorozat. Bányászat*. 74 (2008) 113–136.
- FÓRIZS ET AL. 2000: Fórizs I. – Pásztor A. – Nagy G. – Tóth M.: Avar kori üvegyöngyök röntgendiffrakciós vizsgálata. Alapadatok az üvegyöngyök genetikájához IV. Miből és hogyan? (X-Ray diffractometric and elektron microprobe study of the avar age glass beads. Basic data for the genetics of glass beads IV. How and what were they made of?) In: *Hadak útján. A népvándorlás kor fiatal kutatóinak X. konferenciája*, Domaszék, 1999. november 27–30. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. – Szalontai Cs. Szeged 2000, 321–340.
- FÓRIZS ET AL. 2000a: Fórizs I. – Pásztor A. – Nagy G. – Tóth M.: Avar kori üvegyöngyök röntgendiffrakciós és elektron-mikroszondás vizsgálata. Alapadatok az üvegyöngyök genetikájához III. Az üvegyöngyök zárványai? (X-ray diffractometric and electron microprobe study of the Avar Period glass beads. Basic data for the genetics of glass beads III. Inclusions in the beads.) *Heves Megyei Régészeti Közlemények* 2 (1999–2000) 2000, 147–171.
- FÓRIZS ET AL. 2001: Fórizs I. – Pásztor A. – Nagy G. – Tóth M.: Avar és szarmata gyöngyök Csongrád megyéből. Anyaguk is különbözik vagy csak a típusuk? (Avar and sarmatian glass Beads from the Csongrád-county Hungary. Only the style is different or the material as well?) „Hadak útján” A népvándorláskor Kutatóinak Kilencedik Konferenciája. *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXIII*. Szekszárd 2001, 69–89.

- FÓRIZS ET AL. 2006: Fórizs I. – Pásztor A. – Nagy G. – Tóth M.: Üveganyag újrafelhasználása az avar és szarmata kori üveggöngyök mikroszöveti és (geo)kémiai vizsgálata tükrében. *Arrabona* 44/1 (2006) 141–150.
- FÓTHI-LŐRINCZY 2000: Fóthi E. – Lőrinczy G.: Torzított koponyájú népesség a szegvár-oromdűlői kora avar kori temetőből. *Antropológiai Közlemények* 41 (2000) 23–39.
- FÓTHI-LŐRINCZY-MARCSIK 2000: Fóthi E. – Lőrinczy G. – Marcsik A.: Régészeti és antropológiai kapcsolat az eurázsiai steppe és egy kora avar kori, kárpát-medencei népesség között. (Archeological and Anthropological Relationship between the Eurasian Steppe and an Early Avar Population of the Carpathian Basin.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 6 (2000) 191–198.
- FÜLÖP 1987: Fülöp Gy.: Újabb bizánci éremlelet Tácról. *Alba Regia* 23 (1987) 243–244.
- GÁBLER 2011: Gábler D.: Utak Pannonia és Dacia között a „Barbaricumon” át. (Strassen zwischen Pannonien und Dakien durch das Barbaricum.) *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából. Új sorozat* 3–4 (13–14) 2008–2010 (2011) 43–61.
- GARAM 1980: Garam, É.: Spätawarenzeitliche durchbrochene Bronzescheiben. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 162–179.
- GARAM 1992: Garam, É.: Die münzdatierten Gräber der Awarenzeit. In: *Awarenforschungen* 1. Hrsg.: Daim, F. *Archaeologia Austriaca Monographien I. Studien zur Archäologie der Awaren* 4. Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität. Wien 1992, 135–250.
- GOLDINA 2010: Goldina, E. V.: *Busy mogilnikov Nevolinskoj kultury (konec IV–IX vv.)* Ižesk 2010.
- GOPKALO 2008: Gopkalo, O. V.: *Bucy i podveski Černjahovsko kultury*. Kiev 2008.
- GREIFENHAGEN 1975: Greifenhagen, A.: *Schmuckarbeiten in Edelmetall. II*. Berlin 1975.
- GRUMEZA 2014: Grumeza, L.: Sarmatian cemeteries from Banat (Late 1st – early 5th centuries AD). *Institute of Archaeology and Arthistory Cluj-napoca Museum of Brăila*. Cluj-Napoca 2014.
- GULYÁS 2015: Gulyás B.: Újabb adatok a kora avar kori Tiszántúl kelet-európai kapcsolataihoz. (New results of the research concerning the relations between Eastern Hungary and the Eastern European steppe in the Early Avar period). *Hadak útján XXIV*. 2015, 499–512.
- GULYÁS-LŐRINCZY 2018: Gulyás B. – Lőrinczy G.: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye avar sírleletei IV. A tiszavasvári-koldusdombi kora avar kori temető. (Avar finds from Szabolcs-Szatmár-Bereg County IV. Early Avar graves from Tiszavasvári-Koldusdomb) In: „Vadrózsából tündérsípot csináltam” Tanulmányok Istvánovits Eszter 60. születésnapjára. Szerk.: L. Nagy M. – L. Szőlősi K. Nyíregyháza 2018, 529–570.
- HAJREDINOVA 2017: Hajredinova, E. A.: Detckoe pogrebenije pervoj poloviny VII. v. s pal’catymi fibulami dneprovskogo kruga iz mogi’lnika u Sela Lucistoe v Jugo-Zapadnom Krymi. (The child’s Grave of the first half of the 7th century BC. with Bow-shaped fibulas of The dnier culture Type from the Burial Ground near the Village of Luchistoe in the southwestern Crimea). Red.: Makarov, N. A. *Краткие сообщения Института археологии* 248. Moskva 2017, 232–248.
- HAJREDINOVA 2017a: Hajredinova, E. A.: Frühmittelalterlicher Halsschmuck mit Kreuzanhängern von der südwestlichen Krim. Editorial Board: Renate Johanna Pillinger (Hauptausgeberin) und Reinhardt Harreither. *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie* Band 23, Wien 2017, 63–91. <https://doi.org/10.1553/micha23s63>
- HAJREDINOVA 2018: Hajredinova, E. A.: Византийские золотые кресты (Byzantine golden crosses of early medieval time from Kerch.) *Боспорские исследования, вып. Bosporos Studies Vol. 37* (2018) 246–262.
- HAJREDINOVA 2019: Hajredinova, E. A.: Раннесредневековые подвески-буллы из могильника у с Лучистое (Early medieval bulla pendants from the cemetery near Luchistoe village.) *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. Выпуск* 24 (2019) 109–134.

- HAJREDINOVA 2019a: Hajredinova, E. A.: Fingerringe mit christlicher Symbolik der zweiten Hälfte des 6. und 7. Jhs. von der Krim. *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie Band 25* (2019) 89–126. <https://doi.org/10.1553/micha25s89>
- ISTVÁNOVITS 1998: Istvánovits E.: Szarmaták a Kárpát-medencében. In: Havasy P. (szerk.): Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. *Gyulai katalógusok* 6. Gyula 1998, 35–48.
- ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2018: Istvánovits E. – Kulcsár G.: „...Aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” *Egy elfelejtett nép, a szarmaták.* A Jósza András Múzeum Kiadványai 74 – Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5. Nyíregyháza–Szeged 2018.
- ISTVÁNOVITS–LÓRINCZY–PINTYE 2005: Istvánovits E.–Lőrinczy G.–Pintye G.: A szegvár-oromdűlői császárkori telep. (Die frühkaiserzeitliche Siedlung von Szegvár-Oromdülő.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 11 (2005) 51–114.
- IVANIŠEVIĆ ET AL. 2006: Ivanišević, V. – Kazanski, M. – Mastykova, A.: *Les nécropoles de Viminacium à l'époque des Grandes Migration.* Collège de France – Cnrs, Monographies 22. Paris 2006.
- KAZANSKY–MASTYKOVA 2007: Kazanski, M. – Mastykova, A.: *Tsibilium. La nécropole apside de Tsibilium (VIIe av. J.-C.–VIIe ap. J.-C.) (Abkhazie, Caucase).* L'étude du site. John and Erica Hedges Ltd. British Archaeological Reports Vol. 2. BAR. International Series S1721. Oxford 2007.
- KISS 1984: Kiss G.: A regölyi temető (Das Gräberfeld von Regöly). In: Somogyi P. – Kiss G.: *Tolna megyei avar temetők.* Dissertationes Pannonicae 1984, 123–160.
- KISS 1984: Kiss G.: A Závodi temető (Das Gräberfeld von Závod). In: Somogyi P. – Kiss G.: *Tolna megyei avar temetők.* Dissertationes Pannonicae 1984, 161–176.
- KISS 1992: Kiss, A.: Germanen im awarenzeitlichen Karpatenbecken. *Awarenforschungen I. Archaeologia Austriaca Monographien I. Studien zur Archäologie der Awaren 4. Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität.* Ed. F. Daim. Wien 1992, 35–134.
- KISS 1996: Kiss, A.: *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A.* Monographien zur Frühgeschichte und Mittelarchäologie 2, Studien zur Archäologie der Awaren 5, Innsbruck 1996.
- KISS 2001: Kiss, A.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Kölked-Feketekapu B.* I–II. *Monumenta Avarorum Archaeologica* 6, Budapest 2001.
- KOCH 1968: Koch, U.: *Die Grabfunde der Merowingerzeit aus dem Donautal um Regensburg.* Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit. Serie A. Bd. 10. Berlin 1968.
- KOCH 1977: Koch, U.: *Das Reihengräberfeld bei Schretzheim I–II.* Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit. Serie A. Bd. 13. Berlin 1977.
- KOCH 1997: Koch, U.: Polychrome Perlen in Württemberg /Nordbaden. In: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994.* Hrsg.: von Freeden, U. – Wiczorek, A. Bonn 1997, 143–148.
- KOCH 2001: Koch, U.: *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim.* Stuttgart 2001.
- КОМАР 2008: Комар, А. В.: Памятники типа Суханово: к вопросу о культуре болгар Северного Причерноморья 2-й половины VI – начала VII в. *Сугдейский сборник. Вып. III.* 2008, 87–117.
- KOVALEVSKAJA 2001: Kovalevszkaja, V. B.: Volzhskij put' 6–9 vv. po materialam komjuternyh kart rasprostranenia pojasov „geraldicheskogo tipa” i bus. *Kultury evraziatskih stepej vtoroj poloviny I. tysjachiletija n. e. (Iz istorii kostjuma) Tom I.* Samara 2001, 186–218.
- KOVALEVSKAJA ET AL. 2000: Kovalevszkaja, V. B.: *Kompyuternaya obrabotka massovogo archeologicheskogo materiala iz rannesrednevekovikh pamyatnikov Evrazii. Khronologiya vostochno-evropejskikh drevnostey V–IX vv.* Vyp. 2. Steklyannye busy i pojasnye nabory. Moskva 2000.
- KOVRIG 1960: Kovrig I.: Újabb kutatások a keszthelyi avar kori temetőben. (Neue Forschungen im frühmittelalterlichen Gräberfeld von Keszthely). *Archaeologiai Értesítő* 87 (1960) 136–160.
- KOVRIG 1963: Kovrig, I.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán.* *Archaeologia Hungarica* 40. Budapest 1963.

- KŐHEGYI 1979: Kőhegyi M.: Borostyán gyöngyök szarmata sírokban. (Bernsteinperlen aus Sarmatengräbern.) *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* 7–8 (1973–1974) 1979, 129–132.
- KUJÁNI 2015: Kujáni I.: Női és gyermekviselési elemek egy 4–5. századi dél-alföldi temetőben. Az amulettek jelentősége a paleopatológia tükrében. *Acta Universitatis Szegediensis Acta Iuvenum Sectio Archaeologica Tomus II.* Szeged 2015, 33–62.
- KULCSÁR 1998: Kulcsár G.: A szarmaták temetkezési rítusának jellegzetességei az Alföldön. In: Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Szerk.: Havasy P. Gyulai katalógusok 6. (1998) 103–116.
- LIPPOLIS 1999: Lippolis, B. I.: *L'orefici ceria nell'impero di Costantinopoli tra IV e VII secolo.* Bibliotheca Archaeologica 7, Bari 1999.
- L'ORO DEGLI AVARI 2000: *L'oro Degli Avari: Popolo Delle Steppe in Europa Paperback.* Eds.: Maurizio Arslan, M. – Ermanno A. Miláno 2000.
- LOHWASSER 2013: Lohwasser, N.: *Das frühmittelalterliche Reichengräberfeld von Pfakofen.* Bayerisches Landesamt für Denkmahlpflege Bd. 98. Kallmünz/OFP. 2013.
- LŐRINCZY 1991: Lőrinczy G.: A Szegvár-oromdűlői kora avarkori temető 1. sírja (Das Grab 1 des frühawarenzeitlichen Gräberfeldes von Szegvár-Oromdűlő.). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-2 (1991) 127–154.
- LŐRINCZY 1992: Lőrinczy, G.: Vorläufiger Bericht über die Freilegung des Gräberfeldes aus dem 6.–7. Jahrhundert in Szegvár-Oromdűlő. Weitere Daten zur Interpretierung und Bewertung der partiellen Tierbestattungen in der frühen Awarenzeit. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992, 81–124.
- LŐRINCZY 1992a: Lőrinczy G.: Megjegyzések a kora avar kori temetkezési szokásokhoz. A tájolás (Anmerkungen zu den frühawarenzeitlichen Bestattungssitten. Die Orientierung). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 30–32 (1987–1989) 1992, 155–171.
- LŐRINCZY 1995: Lőrinczy G.: Fülkesírok a szegvár-oromdűlői kora avar kori temetőből. Néhány megjegyzés a fülkesíros temetkezések változatairól, kronológiájáról és területi elhelyezkedéséről. (Stollengräber im frühawarenzeitliche Gräberfeld von Szegvár-Oromdűlő. Beiträge zu den Varianten zu Chronologie und territorialen Lage der Stollengräber.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 399–416.
- LŐRINCZY 1998: Lőrinczy G.: Kelet-európai steppei népesség a 6–7. századi Kárpát-medencében. Régészeti adatok a Tiszántúli kora avar kori betelepüléséhez. (Osteuropäische Steppenbevölkerung im 6. und 7. Jahrhundert im Karpatenbecken. Archäologische Beiträge zur frühawarenzeitlichen Einsiedlung des Gebietes jenseits der Theiß.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 343–372.
- LŐRINCZY 2002: Lőrinczy, G.: Szegvár-Oromdűlő. In: *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa.* Hrsg.: Szentpéteri, J. *Varia Archaeologica Hungarica* 13/1–2, Budapest 2002, 344.
- LŐRINCZY 2016: Lőrinczy G.: A tiszántúli VI–VII. századi sírok és temetők sajátosságai. A kora avar kori népesség továbbélése a VII–IX. században a Körös–Tisza–Maros közén. (Characteristic features of 6th–7th century burials and cemeteries east of the Tisza. Survival of early Avarian Age population between rivers Körös, Tisza and Maros). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 8 (2016) 155–176.
- LŐRINCZY 2017: Lőrinczy, G.: Frühawarenzeitliche Bestattungssitten im Gebiet der grossen ungarischen Tiefebene östlich der Theiss archäologische Angaben und Bemerkungen zur Geschichte der Region im 6. und 7. Jahrhundert. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 68 (2017) 137–169. <https://doi.org/10.1556/072.2017.68.1.5>
- LŐRINCZY 2018: Lőrinczy G.: A szegvár-sápoldali 7. századi sírcsoport (Das Gräbergruppe des 7. Jahrhunderts von Szegvár-Sápoldal). *Archaeologiai Értesítő* 143 (2018) 51–84. <https://doi.org/10.1556/0208.2018.143.3>
- LŐRINCZY 2020: Lőrinczy G.: *A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető.* *Studia ad Archaeologiam Pasmaniensia* 14 – Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok 5. Szerk.: Major B. – Türk A. Budapest–Szeged 2020.

- LŐRINCZY-RÁCZ 2014: Lőrinczy G. – Rác Zs.: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye avar sírleletei II. Tiszavasvári-Kashalom-dűlő kora avar kori temetkezései. *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 56 (2014) 141–217.
- LŐRINCZY-STRAUB 2004: Lőrinczy G. – Straub P.: Újabb adatok az avar kori szűrőkanalak értékeléséhez II. (Neue Angaben zur Bewertung der awarenzeitlichen Sieblöffel II.). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 10 (2004) 305–337.
- LŐRINCZY-STRAUB 2005: Lőrinczy G. – Straub P.: Alpi típusú övgarnitúra a szegvár-oromdűlői 81. sírból. (Alpine type belt set from Szegvár-Oromdűlő, grave 81.) *Zalai Múzeum* 14 (2005) 137–167.
- LŐRINCZY-STRAUB 2005a: Lőrinczy G. – Straub P.: Újabb adatok az avar kori szűrőkanalak értékeléséhez III. (Neue Angaben zur Bewertung der awarenzeitlichen Sieblöffel III.). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 11 (2005) 123–141.
- LŐRINCZY-STRAUB 2006: Lőrinczy G. – Straub P.: Az avar kori padmalyos temetkezésekről. Szempontok a Kárpát-medencei padmalyos temetkezések értékeléséhez. (Über die awarenzeitlichen Nischengräber. Angaben zur Bewertung der Nischengräber des Karpatenbeckens.) *Arrabona* 44/1 (2006) 277–314.
- MARTIN 1976: Martin, M.: Das spätrömisch-frühmittelalterliche Gräberfeld von Kaiseraugst, Kt. Aargau. Teil B: *Katalog und Tafel. Basler Beitr. Ur- u. Frühgesch.* 5 B Soloturn 1976.
- MASTYKOVA 2009: Mastykova, A. V.: *Zenskij kostjum centralnogo i zapadnogo predkavkazja v konce IV – seredine VI v. n.e.* Moskva 2009.
- MASTYKOVA 2014: Mastykova, A. V.: «Княжеский» костюм с золотыми аппликациями в эпоху великого переселения народов («Princely» costume with gold appliquéés in the period of the Great Migration) *Краткие сообщения Института археологии* 232 (2014) 136–153.
- MASTYKOVA 2018: Mastykova A. V.: Листовидные подвески эпохи великого переселения народов в понто-кавказском регионе (Leaf-shaped pendants of the era of the great migration of nations in the Ponto-Caucasus region) *Боспорские исследования вып. 36* (2018) 143–167.
- MASTYKOVA 2018a: Mastykova, A.: Female costume from the Hun Age grave in Vranjain the Roman province of Pannonia II. In: „Vadrózsából tündérsípot csináltam” Tanulmányok Istvánovits Eszter 60. születésnapjára. Szerk.: Nagy M. – Szőlősi K. *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai* 73 (2018) 395–405.
- MASTYKOVA 2018b: Mastykova, A. V.: Early Byzantine peacock brooches in the Southern Caucasus in the early medieval period. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 69 (2018) 339–346. <https://doi.org/10.1556/072.2018.69.2.8>
- MASTYKOVA-KAZANSKY 2006: Mastykova, A. – Kazanski, M.: À propos des Alains en Occident à l'époque des Grandes Migrations: le costume à appliques en or/Gallia e Hispania en el contexto de la presencia 'germánica' (ss. V–VII.). Balance y Perspectivas / J. López Quiroga, A. M. Martínez Tejera, J. Morín de Pablos (eds). *Oxford: Archaeopress.* 2006, 291–305.
- MICHÁCZI-PÁLFI 2014: Michácz-Pálfi A.: Avar Age graves with artificially deformed skulls in the Tiszántúl region. *Tavaszi szél – Spring wind. Konferenciakötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége III. kötet.* Szerk.: Csiszár I. – Kőmíves P. M. Debrecen 2014, 219–226.
- MICHÁCZI-PÁLFI 2018: Michácz-Pálfi A.: A balatonszemesi 5. századi temető kisleletei. Anyagközlés és elemzés. In: *Hadak útján XXII. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXVI. konferenciája. Gazdaság – kereskedelem – kézművesség.* Budapest 2016. november 3–4. Szerk.: Rác Zs. – Koncz I. – Gulyás B. Budapest 2018, 129–162. <https://doi.org/10.17204/dissarch.suppl2.129>
- MICHÁCZI-PÁLFI-BRENNERT 2017: Michácz-Pálfi A. – Brennert Zs.: Adatok az avar kori koponyatorzítás kérdéséhez. (Data to the Problem of the Cranial Deformation in the Avar Age.) In: *Hadak útján XXII. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXII. konferenciája.* Visegrád, 2012. október 2–4. Ed.: Merva Sz. *Altum Castrum A visegrádi Mátyás Király Múzeum füzetek* 9 (2017) 173–188.

- MÜLLER 1999: Müller R.: Sági Károly temetőfeltárása a Keszthely-fenékpusztai erőd déli fala előtt (1963–1967). *Zalai Múzeum* 9 (1999) 153–179.
- MÜLLER 2002: Müller, R.: Die Bevölkerung von Fenékpuszta in der Frühawarenzeit (Fenékpuszta népessége a korai avarkorban). *Zalai Múzeum* 11 (2002) 93–101.
- MÜLLER 2010: Müller, R.: *Die Gräberfelder vor der Südmauer der Befestigung von Keszthely-Fenékpuszta*. Castellum Pannonicum Pelsonense 1, Budapest 2010.
- MÜLLER 2014: Müller, R.: *Die Gräberfelder von Keszthely-Fenékpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő*. Castellum Pannonicum Pelsonense 5. Red.: Heinrich-Tamáska, O. Budapest 2014.
- B. NAGY 2003: B. Nagy K.: *A székkutas-kápolnadűlői avar temető*. A Móra Ferenc Múzeum évkönyve – Monographia Archaeologica 1. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. Szeged 2003, 11–304.
- NAGY 2005: Nagy, M.: Magyarcsanád-Bökény. In: Cseh J. – Istvánovits E. – Lovász E. – Mesterházy K. – Nagy M. – M. Nepper I. – Simonyi E.: Gepidische Gräberfeld in Theissgebiet II. Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae 2. Monumenta Gepidica. Budapest 2005, 97–116.
- NAGY 2005a: Nagy M.: Kora népvándorlás kori gyermek sír amulettekkel Mártélyről (Csongrád megye). (5th century child grave with amulets and iron bell from Mártély (Csongrád County)). *Zalai Múzeum* 14 (2005) 97–127.
- NAGY 2006: Nagy M.: Kora népvándorláskori sírleletek Budapest területéről. (Grabfunde aus der frühen Völkerwanderungszeit im Gebiet von Budapest). *Budapest Régiségei* 40 (2006) 95–155.
- NAGY 2012: Nagy M.: Langobard sírok Budapest-Óbuda/Aquincumból. (Langobardische Gräber aus Budapest-Óbuda/Aquincum.) In: Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 141–174.
- NAGY 2018: Nagy, M.: *A Budapest XVII. Rákoscsaba, Péceli úti császárkori barbár temető (Kr. u. 2–4. század)*. (Das barbarische Gräberfeld Budapest XVII. Bezirk, Rákoscsaba, Péceli Straße aus der jüngeren Kaiserzeit (2–4. Jahrhundert n. Chr.) I–II. Budapest 2018.
- NEPARÁCZKI ET AL. 2019: Neparáczi, E. – Maróti, Z. – Kalmár, T. – Maár, K. – Nagy, I. – Latinovics, D. – Kustár, Á. – Pálfi, Gy. – Molnár, E. – Marcsik, A. – Balogh, Cs. – Lőrinczy, G. – Gál, Sz. S. – Tomka, P. – Kovacsóczy, B. – Kovács, L. – Raskó, I. – Török, T.: Y-chromosome haplogroups from Hun, Avar and conquering Hungarian period nomadic people of the Carpathian Basin *SCIENTIFIC REPORTS nature research* 9, Article number: 16569 (2019)
- PAROLI–RICCI 1995: Paroli, L.–Ricci, M.: *La necropoli altomedievale di Castel Trosino. Bizantini e Longobardi nelle marche*. Milano 1995.
- PÁSZTOR 1995: Pásztor A.: A kora és közép avar kori gyöngyök és a bizánci éremleletes sírok kronológiai kapcsolata. (Die chronologische Beziehung der Perlen und byzantinische Münzen führenden früh- und mittelawarenzeitlichen Gräber.) *Somogyi Múzeumok Közleményei* 11 (1995) 69–92.
- PÁSZTOR 1996: Pásztor A.: A csákberény-orondpusztai avar kori temető gyöngyleleteinek tipokronológiai vizsgálata. (The typochronological examination of the bead finds of the Csákberény-Orondpuszta cemetery from the Avar period.) *Savaria Pars Archaeologica* 22:3 (1992–1995) 1996, 37–83.
- PÁSZTOR 1996a: Pásztor A.: A magyarországi kora és közép avar kori gyöngyök tipológiai vizsgálata. (Typologische untersuchung der früh- und mittelawarischen perlen aus ungar.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 2 (1996) 195–220.
- PÁSZTOR 1997: Pásztor A.: A Tiszavasvári-koldusdombi avar kori temető gyöngyleleteiről. (Über die Perlenfunde des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Tiszavasvári-Koldusdomb.) *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 37–38 (1995–1996) 1997, 189–203.
- PÁSZTOR 1997a: Pásztor, A.: Typologische Untersuchung der früh- und mittelawarenzeitlichen Perlen aus Ungarn. In: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November. 1994*. Hrsg.: von Freedon, U. – Wieczorek, A. Kolloquien zur Ur- und Frühgeschichte 1. Bonn 1997, 213–230.

- PÁSZTOR 2001: Pásztor A.: A Szekszárd-Bogyiszló úti avar kori temető gyöngyleletei (Die Perlenfunde des Gräberfeldes an der Strasse Szekszárd Bogyiszló). *Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 23 (2001) 115–160.
- PÁSZTOR 2003: Pásztor A.: A székkutas-kápolnadülői avar kori temető gyöngyleletei. (Die Perlen des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Székkutas-Kápolnadülő.) In: *B. Nagy K.: A székkutas-kápolnadülői avar temető*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. Szeged 2003, 331–370.
- PÁSZTOR 2008: Pásztor, A.: Ergebnisse der typochronologischen Untersuchung awarenzeitlicher perlenfunde in Ungarn – Perlentracht in der Früh- und Mittelawarenzeit. *Antaeus* 29–30 (2008) 307–324.
- PÁSZTOR 2011: Pásztor A.: A Keszthely-Fenekpuszta, Horreum melletti temetőgyöngyleteiről (Perlenfunde aus dem Horreum-Gräberfeld Keszthely-Fenekpuszta). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 12 (2011) 235–244.
- PÁSZTOR 2012: Pásztor A.: Lesencetomaj-Piroskereszt avar kori temető 39. sírjának gyöngysora. (Die Perlenkette aus Grab 39 des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Lesencetomaj-Piroskereszt.) In: *Thesaurus avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére (Thesaurus avarorum. Archaeological studies in honor of Éva Garam)*. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 477–488.
- PÁSZTOR 2014: Pásztor, A.: Die Perlenfunde aus dem frühawarenzeitlichen Gräberfeld von Keszthely-Fenekpuszta, Ödenkirche Flur. In: Müller, R.: Die Gräberfelder von Keszthely-Fenekpuszta, Ödenkirche-Flur. *Castellum Pannonicum Pelsonense* 5 Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden (2014) 257–310.
- PÁSZTOR 2014a: Pásztor A.: Gyöngyletek a szegvár-oromdülői avar kori temető szűrőkanalas sírjaiban. (Beads from the burials with strainer-spoons of the Avar period cemetery at Szegvár-Oromdülő.) In: *Avarok pusztái. Tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. Szerk.: Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. *Opitz Archaeologica* 6 (2014) 291–312.
- PÁSZTOR 2014b: Pásztor A.: Tiszavasvári-Kashalom-dülő avar kori sírjainak gyöngyleteiről. (Bead finds of Avarian graves from Tiszavasvári-Kashalomdülő.) *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 56 (2014) 219–228.
- PÁSZTOR 2015: Pásztor A.: A Keszthely-Fenekpuszta, déli erődfal előtti korai Keszthely-kultúras temetkezések gyöngyleletei (Bead finds from the Keszthely Culture burial site in front of the southern fortress wall of Keszthely-Fenekpuszta). In: *Hadak útján. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája, Esztergom 2014. november 4–6*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 3.2. – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok 3.2. Szerk.: Balogh Cs. – Major B. Budapest–Esztergom 2015, 529–579.
- PÁSZTOR 2017: Pásztor A.: Orsókarikák és orsógombok. In: László Gy.: *A csákerény-orondpusztai avar kori temető*. Szerk.: Garam É. – Vida T. – Szentpéteri J. A Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 53. Székesfehérvár 2017, 199–201.
- PÁSZTOR 2017a: Pásztor A.: A fej és a kar ékszerei. In: László Gy.: *A csákerény orondpusztai avar kori temető*. Szerk.: Garam É. – Vida T. – Szentpéteri J. A Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 53. Székesfehérvár 2017, 108–140.
- PÁSZTOR 2017b: Pásztor A.: Páncéltöredékek. In: László Gy.: *A csákerény-orondpusztai avar kori temető*. Szerk.: Garam É. – Vida T. – Szentpéteri J. A Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 53. Székesfehérvár 2017, 178–179.
- PÁSZTOR 2018: Pásztor A.: A hajós-cifrahegyi avar kori gyöngyletek. (Beads from the avar cemetery of Hajós-Cifrahegy.) In: *Két világ határán. Természet- és társadalomtudományi tanulmányok a 70 éves Költő László tiszteletére*. Szerk.: Varga M. – Szentpéteri J. Kaposvár 2018, 255–291. <https://doi.org/10.26080/krrmkozl.2018.6.255>
- PÁSZTOR 2018a: Pásztor A.: A Szegvár-sárpoldali 7. századi sírcsoport gyöngyleletei. *Archaeologiai Értesítő* 143 (2018) 85–97. <https://doi.org/10.1556/0208.2018.143.4>

- PÁSZTOR 2018b: Pásztor A.: A hódmezővásárhely-kishomoki avar kori sírok gyöngyleletei. (Perlenfunde in den awarenzeitlichen Gräbern von Hódmezővásárhely-Kishomok.) In: *Relationes Rerum. Régészeti tanulmányok Nagy Margit tiszteletére*. Szerk.: Balogh Cs. – Türk A. – Major B. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae* 9. Budapest 2018, 615–624.
- PÁSZTOR–RÓZSA–SZ. BAKONYI 2014: Pásztor A. – Rózsa Z. – Sz. Bakonyi E.: Kora avar kori sírok Orosháza-Bónumból. II. *Mozaikok Orosháza és vidéke múltjából*. 10 Orosháza 2013, 3–13.
- PREDA 1980: Preda, C.: *Callatis. Necropola romano-bizantina*. Bukarest 1980.
- RÁCZ 2017: Rác R.: Az övecsüngős női sírok amulettjei a pannoniai langobard kori temetőkben. *Acta Iuvenum Sectio Archaeologica Tomus III*. Acta Universitatis Szegediensis. Szeged 2017, 61–83.
- RANISAVLJEV 2007: Ranisavljev, A.: *Ranoszredn'evkovna nekropola kod Mokrina (Early medieval necropolis near Mokrin)*. Srpsko Arheološko Društvo 4. Beograd 2007.
- ROSNER 1999: Rosner, Gy.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Bogyiszlói StraÙe*. Monumenta Avarorum Archaeologica 3, Budapest 1999.
- ROSS 1965: Ross M.: *Catalogue of the Byzantine and early Mediaeval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection. Vol. I-II*. Washington 1965.
- RUSTOIU 2015: Rustoiu, A.: Shooting the evil. “Scythian” arrowheads in Avar age graves from the Carpathian Basin. In: *Warriors, weapons, and harness from the 5th–10th centuries in the Carpathian Basin*. Ed.: Cosma, C. Cluj-Napoca 2015, 89–106.
- SALAMON ET AL. 1977: Salamon Á. – Duma Gy. – Ravasz Cs.: Adatok a későantik színesgyöngyök készítéséhez (Sűrű hullámvonallal díszített felületű gyöngyök üvegszerű olvadékból). Contribution to how the late Antique coloured beads were made. *Archeologiai Értesítő* 104 (1977) 235–245.
- SALAMON–ERDÉLYI 1971: Salamon, Á. – Erdélyi, I.: *Das völker wanderungszeitliche Gräberfeld von Környe*. *Studia Archaeologica* 5, Budapest 1971.
- SASSE 2001: Sasse, B.: *Ein frühmittelalterliches Reihengräberfeld bei Eichstätten am Kaiserstuhl*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 75, 2001.
- SASSE–THEUNE 1996: von Sasse, B. – Theune, C.: Perlen als Leittypen der Merowingerzeit. Mit einem Exkurs von Werner Vach. *Germania* 74 (1996) 187–231.
- SASSE–THEUNE 2003: Sasse, B. – Theune, C.: Perlen. In: *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* Bd. 22. Berlin–New York 2003, 564–587.
- SCHILLING 2009: Schilling, L.: An Avar-Period Germanic Brooch from TÁC–Fövenypuszta. In: *Forerunners in Early Medieval Mobility*. Ed.: Quast, D. *Monographien des RömischGermanischen Zentralmuseums* 78. Mainz 2009, 261–271.
- SCHUMANN 1992: Schumann, W.: *Drágakő Biblia. A világ összes drágaköve és ékköve egy kötetben 1500 kő színes fényképével*. Budapest 1992.
- SIEGMANN 1997: Siegmann, M.: Die perlen des Frühmittelalterlichen Gräberfeldes von Liebenau, Kr. Nienburg/Weser (Niedersachsen). In: *Perlen, Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994*. Hrsg.: von Freeden, u. – Wiezorek, A. *Kolloquien zur ur- und Frühgeschichte* 1. Bonn 1997, 133–142.
- SIEGMANN 2006: Siegmann, M.: *Bunte Pracht. Die Perlen der Frühmittelalterlicher Gräberfelder in Libenau, Kreis Nienburg Weser und Dörverden, Kr. Verden – Aller*. Teil 5. Langenweissbach 2006.
- SIEGMUND 1998: Siegmund, M.: *Merowingerzeit am Niederrhein. Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Regierungsbezirk Düsseldorf und Kreis Heinsberg mit einem Beitrag v. U. Jux*. Köln–Bonn 1998.
- SOBLEROLLES–HENDERSON–DIJKMANN 1997: Soblerolles, I. – Henderson, J. – Dijkman, W.: Early medieval glass bead making in Maastricht (Jodenstraat 30), The Netherlands. An archaeological and scientific investigation. (Frühmittelalterliche Glasperlenherstellung in Maastricht, Jodenstraat 30 (Niederlande). Eine archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchung). In: *Perlen, Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994*. Hrsg.: von Freeden, u. – Wiezorek, A. *Kolloquien zur ur- und Frühgeschichte* 1. Bonn 1997, 293–313.

- SOMOGYI 1987: Somogyi, P.: Typologie, Chronologie und Herkunft der Maskenbenschläge. Zu den archäologischen Hinterlassenschaften, osteuropäischer Reiterhirten aus der politischen Steppe im 6. Jahrhundert. *Archaeologia Austriaca* 71 (1987) 121–154.
- SOMOGYI 1997: Somogyi, P.: *Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 5. Innsbruck 1997.
- STARE 1980: Stare, V.: *Kranj nekropola iz časa peresljevanja ljudstev (Kranj Gräberfeld aus der Völkerwanderungszeit)*. Kat. in Monogr. 18 Ljubljana 1980.
- STAŠŠIKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ-PLŠKO 1997: Staššiková-Štukovská, D. – Plško, A.: Typologische und technologische Aspekte der Perlen aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld in Borovce. In: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlen symposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994*. Hrsg.: von Freedon, u. – Wiezorek, A. Kolloquien zur ur- und Frühgeschichte 1. Bonn 1997, 259–274.
- SZABÓ 1965: Szabó J. Gy.: Az egri múzeum avar kori emlékényaga III. Sírleletek Nagyréde-Ragyogóparton. (Der awarenzeitliche Fundbestand des Museums von Eger. Grabfunde aus Nagyréde-Ragyogópart.) *Az Egri Múzeum Évkönyve* (1965) 29–67.
- SZABÓ 1975: Szabó, J. Gy.: The Pilismarót Cemetery. In: Garam, É. – Kovrig, I. – Szabó, J. Gy. – Török, Gy.: *Avar finds in the Hungarian National Museum. Cemeteries of the Avar period (576–829) in Hungary I*. Budapest 1975, 241–282.
- SZŐKE 1992: Szőke, B. M.: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). In: *Awarenforschungen II. Archaeologia Austriaca Monographien I. Studien zur Archäologie der Awaren 4. Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität*. Hrsg.: F. Daim Wien 1992, 841–968.
- TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985: Tempelmann-Maczyńska, M.: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phasen der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Mainz, 1985.
- TOBIAS ET AL. 2010: Tobias, B. – Wiltschke-Schrotta, K. – Binder, M.: Das langobardenzeitliche Gräberfeld von Wien-Mariahilfer Gürtel. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 57 (2010) 279–335.
- TOMKA 2005: Tomka P.: Korai avar sírok Börce-Nagydombon (Győr-Moson-Sopron megye). (Früh-awarenzeitliche Gräber in Börce-Nagydomb (Kom. Győr-Moson-Sopron.) *Archaeologiai Értesítő* 130 (2005) 137–179. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.130.2005.1-2.5>
- B. TÓTH 1994: B. Tóth Á.: Kora népvándorlás kori sírok Tápé-Széntégláégetőn. (Gräber aus der frühen Völkerwanderungszeit in Tápé-Széntégláégető.) In: *A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1994, 285–309.
- H. TÓTH-HORVÁTH 1992: H. Tóth, E. – Horváth, A.: *Kunbáony. Das Grab eines Awarenkhagans*. Kecskemét 1992.
- TÖRÖK 1936: Török, Gy.: A kiszombori germán temető helye népvándorláskori emlékeink között. (Das germanische Gräberfeld von Kiszombor und unsere Denkmäler der Völkerwanderungszeit.) *Dolgozatok* 12 (1936) 101–177.
- VADAY 1989: Vaday A.: Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. *Antaeus* 17–18.
- VADAY 1996: Vaday A.: Szarmata temetőrészlet Kompolton. (Ein sarmatisches Gräberfeldsetail in Kompolt.) *Az Egri Múzeum Évkönyve* 31–32 (1995–1996) 1996, 5–63.
- VADAY 1998: Vaday A.: Kereskedelem és gazdasági kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között. In: *Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön*. Szerk.: Havasy P. Gyulai katalógusok 6. Gyula 1998, 119–143.
- VIDA 1999: Vida, T.: *Die awarenzeitliche Keramik I*. *Varia Archaeologica Hungariae* 9, Berlin–Budapest 1999.

- VIDA 2002: Vida, T.: Heidnische und christliche Elemente der awarenzeitlichen Glaubenswelt, Amulette in der Awarenzeit. *Zalai Múzeum* 11 (2002) 179–209.
- VIDA 2004: Vida, T.: Pogányság, kereszténység szinkretikus világkép a koraközépkorban (Régészeti megfigyelések a kora avarkori ember hitvilágáról). In: *Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a középkorról*. *Analecta Mediaevalia* II. Budapest–Piliscsaba 2004, 331–332
- VIDA 2011: Vida, T.: Das Gräberfeld neben dem Horreum in der Innenbefestigung von Keszthely-Fenekpuszta. In: *Keszthely-Fenekpuszta im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia*. Hrsg: Heinrich-Tamáská, O. Castellum Pannonicum Pelsonense, Bd. 2. Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden Westf. 2011, 396–455.
- VIDA 2018: Vida T.: A sztyepei, a bizánci és a Meroving birodalmak között. Kulturális változások a Kárpát-medence nyugati felén a 6–7. században. *Akadémiai doktori értekezés*. Budapest 2018.
- VIDA–VÖLLING 2000: Vida, T. – Völling, Th.: Das slawische Brandgräberfeld in Olympia. *Archäologie in Eurasien* 9. Rahden 2000.
- VOLKMANN–THEUNE 2001: Volkmann, A – Theune, C.: Merowingerzeitliche Millefioriperlen in Mitteleuropa. *Ethnographisch-archäologische Zeitschrift* 42 (2001) 521–553.
- ZEPEZAUER 1997: Zepezauer M-A.: Chronologische und trachtgeschichtliche Aspekte spätkeltischer Glasperlen (Chronological and cultural aspect of Late Celtic glass beads). In: *Perlen, Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November. 1994*. Hrsg.: von Freedon, U – Wiezorek, A. Kolloquien zur ur- und Frühgeschichte 1, Bonn 1997, 55–61.
- ZULAUF 2012: Zulauf Gy.: *Hatodik századi gyöngyök Pannoniában*. Egyetemi szakdolgozat kézírata. ELTE–BTK Budapest 2012.

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI KORA AVAR KORI TEMETŐ TÉRKÉPE

A temető térképe elérhető az alábbi linken:

bit.ly/3RkKyfp

A temető térképe elérhető az alábbi kóddal:

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszaka

www.martinopitz.hu

9 786156 388308